

Львівський державний університет внутрішніх справ
Міністерство внутрішніх справ України

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ДІМІТРОВ МАКСИМ КОСТЯНТИНОВИЧ

УДК 343.3/.7

ДИСЕРТАЦІЯ

ПОГРОЗА ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

081 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ М.К. Дімітров

Науковий керівник

Яремко Галина Зіновіївна, кандидат юридичних наук, доцент

Львів – 2020

АНОТАЦІЯ

Дімітров М.К. Погроза за кримінальним правом України. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 “Право”. Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, 2020.

Дисертація є першим дослідженням в українській кримінально-правовій доктрині, у якому погроза розглядається як наскрізне кримінально-правове поняття. Як результат - обґрунтована доцільність впровадження у кримінальне законодавство України концепції визнання погрози заподіяти суспільно небезпечну шкоду однією із форм готування до злочину. Реалізація такої ідеї убезпечить урівноважену схоронність правовідносин не лише від реальної шкоди, але й від небезпеки її заподіяння. Найбільш суттєві теоретичні та практичні результати спрямовані на те, щоб слугувати як кримінально-правовій науці, так і законотворчій та правозастосовній діяльності.

У розділі 1 з'ясовано стан дослідження погрози у кримінально-правовій доктрині. Аналіз показав, що це питання не зазнавало нестачі уваги з боку дослідників, проте наявні напрацювання показують численні дискусійні позиції щодо: співвідношення понять погроза та загроза, виявлення наміру вчинити злочин, готування до злочину та замаху на злочин, примусу, насильства, шантажу; об'єкта, потерпілого від погрози; змісту погрози; кримінально-правових наслідків; можливого часу реалізації погрози; залякування, реальності, дійсності як ознак погрози тощо. Окрім цього, чимало недостатньо досліджених питань, як от: кримінально-правове значення законодавчих конструкцій в частині вказівки на суб'єкта, якому адресується погроза (адресата), та суб'єкта, якого стосується зміст погрози (потерпілий від погрози); кримінально-правової оцінки випадків, коли віддалена (похідна) мета погрози є суспільно прийнятна чи навіть суспільно корисна; система норм про погрозу тощо.

Здійснено історичний екскурс в частині кримінально-правового регулювання погрози, за результатами якого виокремлено такі висновки:

1) В усіх проаналізованих пам'ятках права, починаючи з часів Київської Русі, погроза визнавалася суспільно небезпечною поведінкою, яка передбачала покарання.

2) Погроза заподіяти шкоду визнавалася стадією вчинення злочину, реалізації умислу (Литовські статuti 1529, 1566, 1588 років, “Правах, за якими судиться малоросійський народ” 1743 р., “Уложенні про покарання кримінальні і виправні” 1845 р.).

3) В “Уложенні про покарання кримінальні і виправні” 1845 р. вперше нормативно визначено так звану реальність підстав побоюватися реалізації погрози як істотну ознаку погрози.

4) Історично простежується неоднаковий підхід в частині відповідальності за погрозу: від формулювання окремих казуальних норм чи загальних (Руська Правда; Литовські статuti; Права, за якими судиться малоросійський народ; КК УРСР 1927 р.) до широкої диференціації відповідальності (Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р.; Кримінальне Уложення 1903 р.; КК УРСР 1960 р.).

Проведено аналіз погрози у кримінальному законодавстві окремих зарубіжних держав (членів колишнього СРСР та членів ЄС). Встановлено, що законодавчі підходи у кримінальному законодавстві держав-членів колишнього СРСР щодо регулювання погрози в більшості є подібними до законодавчого підходу у КК України. Кримінально-правовий же досвід держав-членів ЄС демонструє кардинально інші підходи: наявність загальної норм про погрозу заподіяння будь-якої кримінально-караної реальної шкоди (ФРН; Франція; Швеція; Польщі; Данія); погрози можуть відноситись до будь-якої особи, а не лише потерпілого чи його близьких осіб (Франція, Швеція, Польща); наявність спеціальних норм про погрози, які за змістом відносяться не до конкретної особи, а невизначеного кола осіб (ФРН та Швеція); наявність загальної норми про примус, вчинений, зокрема, шляхом погрози до певного діяння.

У розділ 2 проаналізовано зміст та обсяг поняття погрози у кримінальному праві України. Запропоновано поняття погрози у кримінальному праві як суспільно небезпечної дії, яка полягає у передачі від одного суб'єкта до іншого (необов'язково

кінцевого потерпілого) вербальним чи невербальним способом інформації з обіцянкою (дійсною або удаваною) заподіяти у майбутньому конкретну визначену кримінальним законом шкоду охоронюваним законом суспільним відносинам з метою залякування, якщо були достатні підстави допускати можливість реалізації такої обіцянки.

З такої дефініції погрози окреслено окремі ознаки, які потребують уваги у зв'язку з неодноковим їх розумінням:

- Потерпілими від погрози можуть бути як фізичні (незалежно від здатності сприймати погрозу), так і юридичні особи, на права яких спрямована погроза.

- Погроза полягає у передачі інформації від одного суб'єкта до іншого - необов'язково кінцевого потерпілого. Визначальним є те, що є достатні підстави допускати можливість її реалізації.

- Реальність характеризує обстановку вчинення злочину, а саме наявність достатніх підстав допускати можливість реалізації погрози, а не реальність намірів винного її реалізувати.

- Суспільно небезпечним наслідком є потенційна загроза безпеці суспільних відносин, яка може бути дійсною (якщо винний мав намір реалізувати погрозу) або удаваною (якщо винний не мав наміру реалізувати погрозу). Слідом, закінченим склад погрози є з моменту доведення змісту погрози до адресата (необов'язково кінцевого потерпілого) та наявність при цьому достатніх підстав побоюватися реалізації такої погрози.

- Суб'єктом погрози виступає адресант погрози, тобто той, хто є стороною комунікації, бажає передати адресату зміст погрози з метою залякування. Запропоновано правила кримінально-правової оцінки передачі погрози з використанням інших осіб залежно від виконуваної ними ролі та змісту суб'єктивної сторони;

- Залякування виступає метою погрози. А тому погроза щодо осіб, безпека прав яких "байдужа" для адресата погрози, на що помилково розраховував винний, не впливає на кваліфікацію посягання як закінченого. Оскільки залякування – мета, а не суспільно небезпечний наслідок погрози.

- Якщо віддалена (похідна) мета погрози є суспільно прийнятна чи навіть суспільно корисна – то така погроза повинна оцінюватися з урахуванням умов правомірності заподіяння шкоди при наявності обставин, що виключають злочинність діяння.

Щодо обсягу поняття погрози - то визначено такі співвідношення: є непорівнюваними поняттями, однак у науці робляться алогічні спроби їх розмежування (погроза та загроза, замах на вчинення злочин); співвідносяться як рід та вид відповідно (готування до злочину та погроза; погроза та примус шляхом погрози; погроза та шантаж); є взаємовиключними поняттями (погроза та виявлення наміру вчинити злочин - їх розмежувальною ознакою є мета, а саме залякування адресата, яка обов'язкова для погрози та виключається для виявлення наміру вчинити злочин); співвідносяться як частина та ціле (погроза та психічне насильство).

У розділі 3 норми КК України про склади злочинів, ознакою яких є погроза, систематизовано на: норми про погрози як самостійні склади злочинів, тобто такі, в яких погроза виступає як суспільно небезпечне діяння серед ознак складу певного злочину (загальні та спеціальні норми); норми, в яких погроза виступає способом вчинення злочину, способом примусу (спеціальні норми); норми, в яких погроза є кваліфікуючою ознакою складу злочину, який утворений власне шляхом додавання такої ознаки до простого складу злочину (норми про частину і ціле).

Визначено типові законодавчі помилки, які руйнують систему норм про склади злочинів, ознакою яких є відповідні погрози: нерівність охорони загальних та спеціальних потерпілих; неуніфіковані термінологічні вказівки на зміст способу заподіяння шкоди власності при погрозах, а також на погрозу розголошення відомостей; неоднакові мовні формулювання складів злочинів про погрози тощо.

Виокремлено типові помилки встановлення меж караності суспільно небезпечних діянь, ознакою яких є погроза: санкції окремих спеціальних норм про погрозу передбачають як більш суворі, так і менш суворі альтернативні покарання; безпека відповідних благ, заподіянням шкоди яким погрожують, щодо спеціальних потерпілих охороняється не співмірно; вплив погрози як кваліфікуючої ознаки на покарання визначається довільно тощо.

Як результат - визначено шляхи удосконалення КК України. Окрім доцільності законодавчого визнання погрози вчинення злочину однією із форм готування до злочину, пропонується декриміналізувати різного роду погрози як самостійні склади злочинів.

Ключові слова: погроза, примус (примушування), спосіб вчинення злочину, суспільно небезпечна дія, безпека правовідносин, реальність, готування до злочину, замах на злочин, кримінальна відповідальність, злочин.

ABSTRACT

Dimitrov M.K. Threat Under Criminal Law of Ukraine. Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

PhD Thesis in Law. Lviv National University of Internal Affairs, Lviv, 2020.

This thesis is the first research in the Ukrainian criminal doctrine that considers a threat as a comprehensive criminal concept. This research proves the sound feasibility of introducing the concept of recognizing a threat to inflict socially dangerous harm as one of the forms of preparation for crime to the criminal legislation of Ukraine. The realization of this idea will provide balanced safety of legal relations not only from real harm but also from the danger of its infliction. The most essential theoretical and practical results can be used both in criminal science and legislative and law-enforcement activity.

In Chapter 1 the research state of a threat in criminal doctrine is determined. The analysis showed that this issue is quite popular among researchers but given studies show numerous debatable attitudes toward: correlation of the concepts threat and menace, identification of the intention to commit a crime, preparation for crime and criminal attempt, compulsion, violence, blackmailing; threat victim; threat content; criminal consequences; possible time of threat realization; intimidation and reality as signs of a threat, etc. Besides, there are a lot of issues that lack study, for instance: the criminal meaning of legislative constructions in the part of defining the subject who is accused of threat (addressee) and the subject who the content of this threat refers to (threat victim); criminal assessment of cases when a far-off (derived) goal of threat is socially acceptable or even socially beneficial; the system of regulations on a threat, etc.

The historical journey is taken in the part of criminal regulation of a threat that resulted in the making of the following conclusions:

1) All analyzed law texts that go back to Kyivan Rus' consider threat as socially dangerous behavior subjected to punishment.

2) The threat to cause harm was considered the stage of crime commission and intent realization (Lithuanian Statutes of 1529, 1566, and 1588, "The Laws Under Which People of Little Russia are Judged" of 1743, and "Regulations on Criminal and Corrective Punishment" of 1845).

3) "Regulations on Criminal and Corrective Punishment" of 1845 was the first document to define the so-called reality of the grounds to fear the realization of a threat as a substantial sign of a threat.

4) There were different attitudes toward the liability for a threat over history: from producing casual or general norms (Russkaya Pravda; Lithuanian Statutes; The Laws Under Which People of Little Russia are Judged; and CC of USSR of 1927) to the wide differentiation of liability (Regulations on Criminal and Corrective Punishment of 1845; Criminal Regulations of 1903; and CC of USSR of 1960).

The analysis of a threat in the criminal legislation of some foreign countries (members of former USSR and EU members) was conducted. It was established that the majority of legislative ways of a threat regulation in the criminal legislation of the former USSR members are similar to those stipulated in CC of Ukraine. At the same time, the criminal experience of EU countries shows opposite ways: general rules on the threat of causing any criminally liable real harm (FRG; France; Sweden; Poland, and Denmark); threats may refer to any person and not only to a victim or his/her relatives (France, Sweden, and Poland); special rules on the threats the content of which refers not to a particular person but the general public (FRG and Sweden); general rules on compulsion, particularly through a threat of some action.

In Chapter 2 the scope of the threat concept in the criminal law of Ukraine was analyzed. The concept of a threat as socially dangerous action that involves the transfer from one subject to another (not necessarily final victim) verbally or non-verbally of information with a promise (real or fake) to cause in the future particular defined by the criminal law

harm to protected by law public relations in order to intimidate, in case there are substantial grounds of the possibility of such promise realization, was offered in criminal law

According to such definition as a threat, the following signs were pointed out that require attention due to their different understanding:

- Victims of a threat can be both private (regardless of the ability to take threat) and legal entities whose rights a threat is aimed at.

- Threat means the transfer of information from one subject to another, not necessarily the final victim. The key factor is the presence of substantial grounds to presume the possibility of its realization.

- The reality characterizes crime situation, that is the presence of substantial grounds to presume the possibility of threat realization and not the reality of the intentions of a guilty person to realize it.

- The potential threat of public relations security that can be actual (if a guilty person had the intention to realize a threat) or fake (if a guilty person did not have the intention to realize a threat) is a socially dangerous result. Threat content is considered completed from the moment of its transfer to the addressee (not necessarily final victim) and in case of the presence of substantial grounds to fear the realization of such threat.

- The subject of a threat is a threat sender that is a communication party wishing to transfer the content of a threat to the addressee in order to intimidate. The rules of criminal assessment of a threat transfer with the help of other persons depending on their role and content of a subjective party were offered.

- Intimidation is a threat goal. Thus, a threat toward persons whose rights safety is “indifferent” for a threat addressee does not affect the qualification of offence as complete which a guilty person could count on by mistake. Since intimidation is a goal and not a socially dangerous result of a threat.

- If a far-off (derived) goal of a threat is socially acceptable or even socially beneficial then such threat must be assessed taking into account the legitimacy of harm infliction in the presence of circumstances that exclude the criminal nature of the action.

As for the scope of the threat concept, the following correlations were defined: the concepts are incomparable but scientists make alike attempts of their differentiation

(threat and menace, attempted crime); they correlate as type and variety respectively (preparation for a crime and threat; threat and compulsion through threat; threat and blackmailing); they are mutually exclusive concepts (threat and identification of the intention to commit a crime – their differentiating sign is a goal, that is intimidation of an addressee which is obligatory for a threat and is excluded for the identification of the intention to commit a crime); they correlate as a part and a whole (threat and psychic violence).

In Chapter 3 the norms of CC of Ukraine on the body of a crime the sign of which is a threat are classified into: norms on the threats as an independent body of a crime, that is ones where a threat is considered as socially dangerous action among the signs of the body of a particular crime (general and special norms); norms where a threat is considered an instrument of a crime commission, or instrument of compulsion (special norms); norms where a threat is a qualifying sign of the body of a crime formed through the addition of such sign to the simple body of a crime (norms on a part and a whole).

Typical legislative mistakes that ruin the system of norms on the body of a crime the sign of which are the following threats: different protection of general and special victims; nonunified definition of the content of the way of causing damage to property by threats, as well as the threat to disclose information; different linguistic formulations of the body of a crime regarding threats, etc. were defined.

The following typical mistakes of setting the punishment limits of socially dangerous actions the sign of which is a threat were defined: sanctions of particular special norms on a threat allow both more and less strict alternative punishment; the security of benefits under a threat regarding special victims is protected out of proportion; effect of a threat as a qualifying sign for punishment is defined arbitrarily, etc.

As a result, the ways of CC of Ukraine improvement were defined. In addition to the feasibility of legislative recognition of a threat to commit a crime one of the forms of preparation for a crime, it is also offered to decriminalize different types of threats as independent bodies of crimes.

Keywords: threat, compulsion, way of crime commission, socially dangerous action, safety of legal relations, reality, preparation for a crime, attempt to commit a crime, criminal liability, crime.

С

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Дімітров М.К. Система норм про погрозу вбивством у кримінальному законі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична* / головний редактор Р.Ю.Благута. Львів: ЛьвДУВС, 2018. Вип. 2. С. 243-252.

к

2. Дімітров М.К. Наказуемость угроз убийством в Уголовном законе Украины. *LEGEA SI VIATA*. Noiembrie. 2018. Nr. 11/2(323). С. 41-44.

3. Дімітров М.К. Об'єкт кримінально караної погрози: ревізія поглядів. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (62) С. 653-658.

4. Дімітров М.К. Суб'єктивні ознаки кримінально караної погрози. *Право.UA (науково-практичний журнал)*. 2018. № 3. С. 114-120.

5. Дімітров М.К. Особливості кумпільно небезпечної дії при погрозі. *Порівняльно-аналітичне право (Електронне наукове видання)*. 2018. № 5. С. 272-274. URL: http://www.pap.in.ua/5_2018/78.pdf. (дата звернення: 1 квітня 2019 р.)

6. Дімітров М.К. Реальність як ознака погрози. *Молодий вчений*. 2018. № 12 (64). С. 494-497.

й

7. Дімітров М.К. Відповідальність за погрозу в пам'ятках українського права. *Наше право*. 2019. № 1. С. 11-17.

8. Дімітров М.К. Відмежування погрози заподіяти істотну шкоду від готування до злочину та замаху на злочин. *Право.UA (науково-практичний журнал)*. 2019. № 1. С. 18-23.

б

9. Дімітров М.К. Співвідношення кримінально-правових понять погрози та психічного примусу злочин. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 2 (volume 1). – С. 82-85.

а

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

а

10. Дімітров М.К. Погроза у Кримінальному кодексі України: окремі питання кваліфікації. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 85-річчя доктора юридичних наук, професора Н.І. Клименко (м. Київ, 27 лютого 2018 р.)*. Київ-Маріуполь, 2018. С. 100-102.
11. Дімітров М.К. Залякування як ознака кримінально каранної погрози. *Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті судової реформи в Україні: матеріали науково-практичного семінару (м. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 15 червня 2018 р.)*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. С. 15-18.
12. Дімітров М.К. Кримінально-правове поняття погрози: семантичний аналіз. *Правова реальність у трансформаційних умовах розвитку сучасної держави: збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції “Актуальна юриспруденція”*, м. Київ, 28 лютого 2018 р. Тези наукових доповідей. К.: Центр учбової літератури, 2018. С. 125-128.
13. Дімітров М.К. Співвідношення погрози і виявлення наміру вчинити злочин. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні: тези доповідей регіональної наук.-практ. конф. (м. Львів, 14 грудня 2018 р.)* / за заг. ред. І.В. Красницького. Львів: ЛьвДУВС, 2018. С. 356-360.
14. Дімітров М.К. Окремі ознаки погрози вбивством: правозастосовний аналіз. *Тридцять четверті економіко-правові дискусії: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. Львів, 2019. С. 91-102.
15. Дімітров М.К. Погроза у кримінальному законодавстві ФРН: порівняльно-правовий екскурс. Матеріали Всеукраїнської конференції “Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції”, 29 березня 2019 р.; кафедра кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету “Львівська політехніка”. Львів: СПОЛОМ, 2019. С. 109-111.
16. Дімітров М.К. Погроза у кримінальному законодавстві Франції: порівняльно-правовий екскурс. *Актуальні питання та проблеми правового*

регулювання суспільних відносин: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 1-2 березня 2019 р. Дніпро: ГО “Правовий світ”, 2019. С. 97-99.

17. Дімітров М.К. Потерпілий від погрози за кримінальним правом України. *Актуальні дослідження правової та історичної науки*: міжнародна науково-практична інтернет-конференція юридичного та історичного спрямування (5 березня 2019 р., м. Київ). Випуск 10. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=2604 (дата звернення: 1 квітня 2019 р.).

18. Дімітров М.К. Співвідношення погрози та шантажу у кримінальному праві України. Матеріали Міжнародної конференції “*Проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення прав особи в Україні*”, 7 червня 2019 р.; кафедра кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету “Львівська політехніка”. Львів: СПОЛОМ, 2019. С. 67-68.

19. Дімітров М.К. Співвідношення погрози та психічного насильства у кримінальному праві України. *Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції*: матеріали науково-практичного семінару (м. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 31 травня 2019 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. С. 25-28.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	14
ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОГРОЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....	24
1.1. Стан теоретичного дослідження погрози у кримінальному праві.....	24
1.2. Відповідальність за погрозу в пам'ятках українського права.....	30
1.3. Погроза у кримінальному законодавстві зарубіжних держав.....	40
Висновки до розділу 1.....	54
РОЗДІЛ 2 КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ПОНЯТТЯ ПОГРОЗИ.....	56
2.1. Зміст поняття погрози.....	56
2.2. Співвідношення погрози та суміжних кримінально-правових понять...104	
Висновки до розділу 2.....	127
РОЗДІЛ 3 СИСТЕМА НОРМ ПРО СКЛАДИ ЗЛОЧИНІВ, ОЗНАКОЮ ЯКИХ Є ПОГРОЗА, В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ. МЕЖІ КАРАНОСТІ ПОГРОЗИ.....	129
3.1. Система норм про склади злочинів, ознакою яких є погроза, в Кримінальному кодексі України.....	129
3.2. Межі караності погрози у кримінальному законодавстві України.....	163
Висновки до розділу 3.....	176
ВИСНОВКИ.....	178
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	187
ДОДАТКИ.....	220

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Білорусь - Республіка Білорусь;
Болгарія - Республіка Болгарія;
Вірменія - Республіка Вірменія;
Данія - Королівство Данія;
Естонія - Республіка Естонія;
ЄС – Європейський Союз;
КК – Кримінальний кодекс;
Латвія - Латвійська Республіка;
ПВС України – Пленум Верховного Суду України;
Польща - Республіка Польща;
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік;
Узбекистан - Республіка Узбекистан;
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка;
Франція - Французька Республіка;
ФРН - Федеративна Республіка Німеччина;
Швеція - Королівство Швеція.

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. У кримінальному законі України зустрічаються численні наскрізні поняття, від правильного та єдиного розуміння яких залежить якість правозастосування. Остання ж є індикатором законності, справедливості, врешті, ознакою правової держави. Серед таких наскрізних понять – погроза. Така у Кримінальному кодексі (далі – КК) України виступає суспільно небезпечним діянням, способом вчинення злочину, способом підбурювання до злочину, ознакою обставини, що виключає злочинність діяння. За підрахунками у КК України близько сотні разів прямо чи завуальовано містяться вказівки на погрозу. Та поряд з цим у законодавстві України не визначено такого поняття. І якщо для науки відсутність розробленого поняття – це виклик та завдання, то для практики застосування – це реальна загроза помилок. А тому розробка наскрізних кримінально-правових понять повинна бути чи не принципом кримінально-правової доктрини.

Щоправда, не можна стверджувати, що погроза у кримінальному праві не була предметом наукових розвідок. На дисертаційному рівні погрозу у кримінальному праві чи її окремі види досліджували Р.Ш. Бабанли, І.В. Самощенко, В.В. Шаблистий. Варто віддати належне окремим працям Н.В. Довгань-Бочкової, І.Є. Жданової, Р.В. Куцого, Р.Л. Максимовича, О.М. Обушенка, О.М. Храмцова. Окрему нішу займають наукові здобутки авторів, які досліджували психічне насильство та його співвідношення з погрозою зокрема: І. Гуні, О.Л. Гуртовенко, І.С. Курбатової, Р.А. Левертової. А також праці авторів, які вивчали психічний примус як інститут: І.Є. Жданова, В.Ю. Рунов, а також примушування як ознаку окремих складів злочину – А. Андрушко.

Окрім цього, слід відзначити науковців, які досліджували погрозу щодо спеціальних потерпілих чи як спосіб вчинення окремих злочинів: Є.О. Бараксанов, А.В. Бойко, Х.І. Брух, Н.В. Вербицька, І.Б. Газдайка-Василишин, О.І. Дітріх, О.О. Дудоров, В.І. Маркін, В.В. Мульченко, І.П. Міщук, Я.Г. Оленіна, В.І. Павликівський, А.В. Танько, А.М. Удод, О.М. Храмцов тощо.

Не ставлячи під сумнів значимість таких наукових розробок, все ж їх результати свідчать про відсутність єдиного бачення поняття погрози, її співвідношення з суміжними поняттями: загрози, виявлення наміру вчинити злочин, готування до злочину та замаху на злочин, примусу (примушування), насильства, шантажу; а також об'єкта, потерпілого від погрози; кримінально-правових наслідків такої; можливого часу реалізації погрози; залякування, реальності, дійсності як ознак погрози тощо. Досі немає розробленої системи норм про склади злочинів, ознакою яких є погроза. Такі наукові протиріччя, недостатність системної розробки кримінально-правового поняття погрози є вагомими доктринальними аргументами на користь доцільності розвідки.

Слідом правозастосовна практика стала заручницею недостатньої наукової розробки поняття погрози. Так, аналіз вироків, розміщених в Єдиному державному реєстрі судових рішень України, засвідчує неоднакове розуміння реальності як ознаки погрози; кваліфікації замаху на вчинення злочину як погрози, а попередньої погрози і безпосереднього початку її здійснення виключно як погрози тощо. Відсутність єдності при застосуванні закону уже є не свідченням широти підходів, а фактом неоднакового застосування закону.

Більше того, перед тими, хто застосовує закон, постає завдання вибору необхідної кримінально-правової норми. Зважаючи на те, що погроза є ознакою складів злочинів у численних кримінально-правових нормах, що перебувають у конкуренції, процес пошуку норми передбачає знання усієї системи норм про такі склади злочинів. А тому виокремлення системи норм про склади злочинів, ознакою яких є погроза, є передумовою спрощення вибору такої у процесі кримінально-правової кваліфікації.

Слід відзначити, що відсутність єдності серед науковців та помилок серед практиків зумовлені не лише відсутністю законодавчого поняття погрози, але й не до кінця виваженими чи непослідовними підходами законодавця в частині вказівок на погрозу у КК України. Зокрема, вибір законодавцем кола об'єкта кримінально-правової охорони від погроз видається зробленим навмання (так, щодо загального потерпілого охороняє лише безпеку його життя, власності, безпека ж інших, не менш,

а той більш важливих прав, свобод, інтересів особи (здоров'я, волі, честі, гідності, статевої недоторканності тощо) окремо не охороняється); лише в окремих нормах кримінального закону України вказано на реальність підстав побоюватися реалізації погрози; в одних нормах вказано на те, щодо кого висловлена погроза, в інших – кому висловлена, ще в інших взагалі не визначено щодо кого чи кому висловлена погроза; поняття примусу та погрози вживаються як самостійні; використовуються вказівки на неконкретизовані за змістом погрози тощо. Караність ж погрози засвідчує довільність у виборі законодавцем покарання за таку. Такі законодавчі рішення інколи обеззброюють логіку під час спроби окреслити поняття погрози, визначити зв'язки між нормами про склади злочинів, ознакою яких є погроза.

В цілому ж, такий стан відсутності законодавчого поняття погрози, породжений ним науковий плюралізм та неоднакові правозастосовні підходи є свідченням нагальності системної наукової розробки поняття погрози в кримінальному праві.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане на кафедрі кримінально-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ у межах досліджень, що проводяться навчальним закладом за темами “Проблеми правового регулювання публічного управління у сфері правоохоронної діяльності” на 2019-2022 р.р., номер державної реєстрації 0119U001743 та “Протидія злочинам, підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти” на 2018-2021 рр. (номер державної реєстрації 0118U005374).

Мета цієї роботи полягає у розробці погрози як наскрізного кримінально-правового поняття; формуванні системи норм про склади злочинів, ознакою яких є погроза; виробленні правил кримінально-правової кваліфікації; оцінка якості кримінального закону України в частині кримінально-правового регулювання погрози.

Завдання даної роботи обумовлені її метою, а саме:

- з'ясувати стан теоретичного дослідження погрози у кримінальному праві;
- оцінити історичний та зарубіжний досвід відповідальності за погрозу;

- розкрити кримінально-правове поняття погрози;
- окреслити систему норм про погрозу в КК України та встановити співвідношення між ними;
- проаналізувати караність погрози у кримінальному законодавстві України;
- оцінити ефективність КК України в частині кримінально-правового регулювання погрози.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини у сфері кримінально-правового реагування на погрозу.

Предмет дослідження становить погроза за кримінальним правом України.

Методологічну базу дослідження складають методи, вибір яких зумовлений поставленими завданнями дослідження. Зокрема, застосовувалися такі методи: рахування (при визначенні кількості норм в КК України, законодавстві зарубіжних держав, пам'ятках права, які прямо чи опосередковано вказують на погрозу); порівняння (при виявленні спільних та відмінних ознак кримінально-правового регулювання погрози в кримінальному законодавстві зарубіжних держав; а також розмежування погрози та суміжних кримінально-правових понять); узагальнення (в частині виділення висновків на підставі проведених окремих досліджень); аналізу (при дослідженні окремих ознак погрози; аналізі конкретних норм КК України, які містять вказівки на погрозу); синтезу (при розкритті поняття погрози); дедукції та індукції (в частині визначення особливостей окремих видів погроз та визначення відповідно істотних ознак поняття погрози); догматичний (в частині визнання об'єктом кримінально-правової охорони лише позитивних правовідносин); історичний (при дослідженні пам'яток українського кримінального права); системний (при формуванні системи норм про склади злочинів, ознакою яких є погроза) тощо.

Науково-теоретичною базою дисертації є праці з кримінального права, а також загальної теорії права. Проаналізовано також пам'ятки кримінального права України, кримінальне законодавство зарубіжних держав; використовувалась довідково-енциклопедична література з права та семантики.

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали судової практики різних регіонів України, розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень України. Всього проаналізовано більше сотні вироків у справах про злочини, ознакою яких є погроза.

Нормативну базу дослідження складають Конституція України; КК України; іншогогалузеві нормативно-правові акти, що застосовуються для з'ясування змісту норм про склади злочинів, ознакою яких є погроза.

У роботі використані постанови Пленуму Верховного Суду (далі – ПВС) України.

Науково-теоретична, емпірична та нормативна бази дослідження використані станом на 1 лютого 2020 р.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що ця дисертація є першим комплексним дослідженням погрози як наскрізного кримінально-правового поняття, за результатами якого запропонована концепція доцільності визнання погрози заподіяти суспільно небезпечну шкоду формою готування до злочину. Найбільш суттєві теоретичні та практичні результати, що мають наукову новизну та вказують на особистий внесок автора, такі:

вперше:

- встановлено особливості кримінально-правове значення погрози за законодавством окремих держав-членів Європейського Союзу (далі – ЄС): наявність загальної норми про погрозу заподіяння будь-якої кримінально-караної шкоди; погрози можуть відноситись до будь-якої особи, а не лише потерпілого чи його близьких осіб; наявність загальної норми про примус, вчинений, зокрема, шляхом погрози заподіяння шкоди;

- доведено, що потерпілими від погрози можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, на права яких спрямована така погроза;

- обґрунтовано, що реальність погрози, тобто наявність реальних підстав побоюватися здійснення погрози – це ознака, яка характеризує об'єктивну сторону складу злочин, а саме обстановку вчинення злочину;

- визначено, що залякування – мета, а не суспільно небезпечний наслідок

погрози;

- обґрунтовано, що погроза та виявлення наміру вчинити злочин є суміжними, але водночас взаємовиключними поняттями (розмежувальною ознакою є мета: для погрози - залякування адресата; для виявлення наміру вчинити злочин – така мета виключається);

- визначено типові законодавчі помилки, які руйнують систему норм про склади злочинів, ознакою яких є відповідні погрози: нерівність охорони загальних та спеціальних потерпілих; неуніфіковані термінологічні вказівки на зміст способу заподіяння шкоди власності при погрозах, а також на погрозу розголошення відомостей; неоднакові мовні формулювання складів злочинів про погрози тощо;

- визначено типові помилки встановлення меж караності суспільно небезпечних діянь, ознакою яких є погроза: санкції окремих спеціальних норм про погрозу передбачають як більш суворі, так і менш суворі альтернативні покарання; безпека відповідних благ, заподіянням шкоди яким погрожують, щодо спеціальних потерпілих охороняється не співмірно; вплив погрози як кваліфікуючої ознаки на покарання визначається довільно тощо;

удосконалено:

- поняття погрози у кримінальному праві України як суспільно небезпечної дії, яка полягає у передачі від одного суб'єкта до іншого (необов'язково потерпілого) вербальним чи невербальним способом інформації з обіцянкою (дійсною або удаваною) заподіяти у майбутньому конкретну визначену кримінальним законом шкоду охоронюваним законом суспільним відносинам з метою залякування, якщо були достатні підстави допускати можливість реалізації такої обіцянки;

- позицію, що закінченим склад погрози є з моменту доведення змісту погрози до адресата та наявність достатніх підстав допускати можливість реалізації такої погрози, незалежно від того, чи виникло почуття страху в адресата; таким чином доводиться, що для встановлення моменту закінченого злочину має значення наявність так званих факультативних ознак об'єктивної сторони складу злочину;

- позицію, що суспільно небезпечним наслідком кримінально караної погрози є загроза безпеці, яка може бути дійсною (якщо винний мав намір реалізувати погрозу) або удаваною (якщо винний не мав наміру реалізовувати погрозу);

- підходи до класифікації погрози за видами кодів передачі інформації: вербальна (текстова, цифрова); невербальна (оптико-кінетична; фонаційна; графічна; ситуативна зміна невербальної комунікації);

- підходи щодо співвідношення погрози та суміжних понять: є непорівнюваними поняттями (погроза та загроза, замах на вчинення злочин); співвідносяться як рід та вид (готування до злочину та погроза; погроза та примус шляхом погрози; погроза та шантаж); є взаємовиключними поняттями (погроза та виявлення наміру вчинити злочин); співвідносяться як частина та ціле (погроза та психічне насильство);

- правила кримінально-правової оцінки передачі погрози з використанням інших осіб залежно від виконуваної ними ролі та змісту суб'єктивної сторони;

- положення про те, що коли віддалена (похідна) мета погрози є суспільно прийнятна чи навіть суспільно корисна – то така погроза повинна оцінюватися з урахуванням умов правомірності заподіяння шкоди при наявності обставин, що виключають злочинність діяння;

набули подальшого розвитку:

- підходи, що потерпілими можуть бути фізичні особи, на права яких спрямована погроза, незалежно від їх здатності сприймати погрозу;

- розуміння суспільно небезпечних наслідків погрози як дійсного або уявного (удаваного злочинцем) потенційного стану небезпеки охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам;

- позиція, що час реалізації погрози не має кваліфікуючого значення;

- пропозиція про доцільність законодавчого визнання погрози вчинення злочину, якщо були достатні підстави допускати можливість її здійснення, однією із форм готування до злочину з одночасною декриміналізацією різного роду погроз як самостійних складів злочинів.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані за результатами дисертаційного дослідження положення мають як теоретичне, так і прикладне значення. Зокрема, наукові положення можуть бути використані:

- у правотворчості - у ході експертизи проектів законів про внесення змін до КК України можливим є врахування положень, що стосуються визнання погрози заподіяти суспільно небезпечну шкоду формою готування до злочину та декриміналізації окремих складів злочинів, ознакою яких є погроза (Відповідь на пропозиції щодо змін КК України в частині правового регулювання погрози від Апарату Верховної Ради України від 5 березня 2019 р. № 09-0049.13.19/1.2-03.19-Д);

- у правозастосовній практиці – у процесі кримінально-правової оцінки діянь, ознакою яких є погроза (Акт про впровадження результатів дисертації у діяльність Головного управління Національної поліції у Львівській області від 5 квітня 2019 р.).

- у навчальному процесі - при викладанні кримінального права та відповідних спецкурсів (Акт про впровадження результатів дисертації в освітній процес Львівського державного університету внутрішніх справ від 4 березня 2019 р. № 09; Акт про впровадження впровадження результатів дисертації в освітній процес Приватного вищого навчального закладу “Львівський університет бізнесу та права” від 5 березня 2019 р. № 0398).

- у науці кримінального права України - при подальшому теоретичному дослідженні наскрізних кримінально-правових понять (Акт впровадження результатів дисертації в наукову діяльність Університету Державної фіскальної служби України від 11 лютого 2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею. Наукові результати, що викладені в дисертації та публікаціях автора і виносяться на захист, отримані ним особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження оприлюднені на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних заходах, а саме: всеукраїнська науково-практична конференція з нагоди 85-річчя доктора юридичних наук, професора Н.І. Клименко

“Теорія і практика судової експертизи і криміналістики” (м. Київ, 27 лютого 2018 р.); міжнародна юридична науково-практична конференція “Правова реальність у трансформаційних умовах розвитку сучасної держави” (м. Київ, 28 лютого 2018 р.); науково-практичний семінар “Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті судової реформи в Україні” (м. Львів, 15 червня 2018 р.); регіональна науково-практична конференція “Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні” (м. Львів, 14 грудня 2018 р.); міжнародна науково-практична інтернет-конференція “Тридцять четверті економіко-правові дискусії” (м. Львів, 2019 р.); міжнародна науково-практична конференція “Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин” (м. Дніпро, 1-2 березня 2019 р.); постійнодіючий науково-практичний семінар “Проблеми кваліфікації злочинів проти життя та здоров’я особи” (м. Львів, 15 березня 2019 р.) всеукраїнська конференція “Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції” (м. Львів, 29 березня 2019 р.); науково-практичний семінар “Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції” (м. Львів, 31 травня 2019 р.); міжнародна конференція “Проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення прав особи в Україні” (м. Львів, 7 червня 2019 р.); міжнародна науково-практична інтернет-конференція юридичного та історичного спрямування “Актуальні дослідження правової та історичної науки” (м. Київ, 5 березня 2019 р.).

Публікації. За темою дисертації вийшло 19 наукових публікацій, із них 9 статей: 5 статей у фахових наукових виданнях України, 2 статті у зарубіжних виданнях (одна з них у періодичному науковому видання держави-члена ЄС), 2 статті у нефахових виданнях України.

РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОГРОЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

1.1. Стан теоретичного дослідження погрози у кримінальному праві

Погроза у кримінальному праві належить до так званих наскрізних кримінально-правових понять. Така у КК України визнається і суспільно небезпечним діянням (наприклад, статті 129, 195, 266, 345, 345-1, 346, 350, 377), і способом вчинення інших злочинів (наприклад, статті 147, 178, 187, 189, 206, 280, 355), і способом підбурювання (ч. 4 ст. 27), і навіть обставиною, що пом'якшує покарання, у випадку вчинення злочину під впливом такої (п. 6 ст. 66) тощо.

Втім, дослідники наводять досить різні кількісні показники вживання вказівок на погрозу у кримінальному законі України: майже у 30 статтях Особливої частини [190, с. 405; 285, с. 595]; близько у 40 статтях [10, с. 13], понад 40 статтях [11]; у 57 назвах, частинах, примітках статей [277, с. 283]; у 5 статтях Загальної частини та більш, ніж у 50 статтях Особливої [141, с. 166]. За власними ж підрахунками у КК України близько сотні разів прямо чи завуальовано містяться вказівки на погрозу. Такі різні математичні показники – свідчення того, що, мабуть, науковці вкладають різний зміст у поняття погрози. І якщо для науки – це ще припустимо (хоча великий цифровий діапазон, мабуть, не свідчить на користь науково витонченого розуміння поняття), то для практики така ситуація є тривожним сигналом.

А тому у науці наполегливо звучать позиції про необхідність роз'яснення законодавцем змісту терміну “погроза” [84, с. 73]; уніфікації описання погрози в КК України [93, с. 126]; з'ясування співвідношенню понять погрози та загрози [58, с. 92], встановлення співвідношення поняття погрози і насильства [277, с. 284] тощо. Як результат, вказується, що неоднозначність розуміння поняття погрози призводить до правозастосовних помилок [277, с. 283]. Недарма у літературі якість закону названа одним із елементів ефективного правозастосування [162, с. 346; 168, с. 511]. А тому

усі ці наукові заклики лише засвідчують нагальність наукового осмислення такого поняття.

Щоправда, не можна стверджувати, що погроза у кримінальному праві не була предметом наукових розвідок. Так, у 1997 р. була захищена дисертація І.В. Самоценка на тему “Відповідальність за погрозу в кримінальному праві України (поняття, види, спірні проблеми)” [209]. Проте зрозуміло, що таке дослідження ґрунтувалося на аналізі КК України 1960 р. У 2010 р. було захищено дві дисертації, предметом яких була погроза вбивством - В.В. Шаблистою [276] та Р.Ш. Бабанли [10].

Варто віддати належне працям інших вчених, які прицільно досліджували погрозу, серед них: Н.В. Довгань-Бочкова [85; 86], Р.В. Куций [135; 136], Р.Л. Максимович [141], О.М. Обушенко [174], О.М. Храмцов [264; 265; 273].

Окрему нішу займають наукові здобутки авторів, які досліджували психічне насильство та його співвідношення з погрозою зокрема. Так, психічне насильство у радянському кримінальному праві розглядалося на дисертаційному рівні Р.А. Левертовою [137], в українському кримінальному праві - О.Л. Гуртовенком [59; 60]. Серед інших також праці І. Гуні [58], Н.В. Довгань-Бочкової [87], І.С. Курбатової [133].

На дисертаційному рівні психічний примус як обставину, що виключає злочинність діяння, досліджувала І.Є. Жданова [100]. Своєю чергою, В.Ю. Рунов вивчав кримінально-правову охорону особи від незаконного примусу [206].

Є також кримінологічні доробки науковців: О. Григор'євої [54], О.М. Храмцова [259; 260; 266; 267; 269; 271; 272] тощо.

Окрім цього, слід відзначити праці інших науковців, які досліджували: погрозу щодо спеціальних потерпілих – працівника правоохоронного органу (А.В. Бойко [24], В.І. Возьний [40], Я.Г. Оленіна [175]; А.В. Танько [231; 232], А.М. Удод [252; 253]); захисника чи представника особи (Н.В. Вербицька [36; 37; 38], І.П. Міщук [152]); суддів, народного засідателя, присяжних (Є.О. Бараксанов [19], В.В. Мульченко [157]); погрозу як спосіб вчинення злочину (спосіб примусу (примушування), зокрема) (А. Андрушко [9], Х.І. Брух [29; 30; 31], І.Б. Газдайка-

Василишин [43], О.І. Дітріх [84], О.О. Дудоров [96], В.І. Маркін [147; 148], В.І. Павликівський [183], О.М. Храмцов [263], Г.З. Яремко [294]) чи як спосіб підбурювання до злочину (Ю.В. Абакумова [1]) тощо.

В цілому ж, науковий пласт доробок доцільно виокремити в окремі групи питань, які: знайшли єдине бачення; залишаються дискусійними; є недослідженими чи малодослідженими. Так, до питань, в яких у доктрині простежується відносна єдність поглядів, належать такі.

По-перше, залякування, зазвичай, визнається ознакою погрози [84, с. 68, 70; 111, с. 171; 172, с. 212; 207, с. 460].

Слідом, по-друге, суспільно небезпечні наслідки погрози характеризуються науковцями вказівками на страх, щоправда, послуговуються при цьому різноманітними термінологічними зворотами: неприємні емоції потерпілого [59, с. 50]; тривога, страх [86, с. 73], порушення психічної рівноваги, невроз [10, с. 6]; негативні процеси, що відбуваються у свідомості [151, с. 364]; переляк, бажання убезпечити ті блага, заповдіяти шкоду яким погрожує винний, внутрішній й зовнішній дискомфорт [32, с. 79]. Очевидно, що об'єднує такі підходи поняття негативних змін у психіці людини.

По-третє, єдиними є підходи щодо способів, форм передачі погрози. Однак, варто відзначити, що такі підходи не завжди вирізняються повнотою чи простежуються змішування різних критеріїв. Так, одні автори зазначають, що погрози можуть виражатися словами, жестами, мімікою [56, с. 226], другі - у формі жесту, слів, фізичного впливу на інших людей чи на предмети зовнішнього світу [129, с. 67]; треті – у словесній формі (усно чи письмово – у вигляді тексту, зображення), мовою жестів або інших дій, спрямованих на залякування потерпілого [58, с. 93], четверті – фізичними та інформаційними діями [94, с. 634], ще інші - усно (вербально), письмово, жестами, демонстрацією відповідних засобів для знищення майна та іншими діями [172, с. 212].

По-четверте, науковці погоджуються, що при погрозі розголосити відомості – як правдиві, так неправдиві можуть бути предметом такої [281, с. 264-265]. Свою лепту у формування такого підходу вклав і ПВС України [200; 254].

По-п'яте, погроза розглядається у доктрині як один засобів примусу [10, с. 8; 43, с. 445; 207; 261]. Тощо.

Більш важливими для науки кримінального права є дискусійні питання, оскільки такі, хоча й поживляють науковий полілог, проте несуть загрозу єдності правозастосування. Чим більше колихань викликало в практиці застосування закону, тим важче завдання його правильного тлумачення [284, с. 74]. І навпаки. А тому практика у співдружності із наукою повинні вивчати виявлені недолугості у законодавстві [28, с. 49]. Більше того, справжня, законна та справедлива практика невіддільна від високої науки [159, с. 5]. Отож.

По-перше, дискусійним є питання співвідношення понять “погроза” та “загроза”. Так, одна позиція полягає в їх ототожненні [141, с. 165], інша – в розмежуванні [58, с. 94; 68]. І причина цьому, зокрема, у відсутності єдності у термінологічних словниках [42; 179; 214; 220].

По-друге, широка наукова палітра підходів до об'єкта погрози як ознаки складу злочину:

- 1) психічна недоторканність особи [10, с. 7; 135, с. 129; 172, с. 212];
- 2) психіка людини [59, с. 24];
- 3) здоров'я людини [36, с. 161; 252, с. 300; 265, с. 274; 272, с. 91];
- 4) психічне здоров'я [141, с. 167];
- 5) спокій [38, с. 84];
- 6) особиста безпека потерпілого [210, с. 194];
- 7) життя, власність, громадська безпека, інтереси правосуддя тощо [93, с. 126].

По-третє, неоднозначно вирішується питання щодо потерпілого від погрози, а саме - чи може бути таким лише особа, яка здатна сприйняти її [84, с. 70], чи також і особа, яка не здатна сприймати таку [264, с. 34].

По-четверте, не знайшли єдиного бачення кримінально-правові наслідки можливого часу реалізації погрози. Підходи про те, що такий не має кримінально-правового значення [58, с. 95; 294, с. 448] підриваються ПВС України, який надає часу можливого здійснення погрози кваліфікуючого значення [200].

По-п'яте, місце залякування серед ознак складу злочину – суспільно небезпечний наслідок чи мета.

По-шосте, неоднаково оцінюється значення такої ознаки погрози як реальність. Позиції діаметрально протилежні: від обов'язковості такої ознаки для будь-якої погрози [10, с. 13; 38, с. 86; 59, с. 50] до необов'язковості, якщо така прямо не визначена у нормі [36, с. 161-162; 84, с. 70; 141, с. 162]. Остання позиція висловлюється і ПВС України [197].

Слідом, по-сьоме, неоднакове розуміння реальності як ознаки погрози. При цьому “яблуко розбрату” вже у питанні того, яким обставинам слід надати перевагу: сприйняттю потерпілого [58, с. 94-95; 84, с. 70], ставленню до погрози винного, обом обставинам [278, с. 34-35], об'єктивним та суб'єктивним ознакам, що супроводжують процес висловлення та сприйняття погрози [10, с. 11-12].

По-восьме, не має консенсусу у питанні, чи є обов'язковою ознакою погрози - дійсний намір заподіяти шкоду. Одні науковці вказують, що погроза свідчить, як про дійсний, так і несправжній (удаваний) намір [93, с. 124; 278, с. 32], натомість інші вважають, що погрозою охоплюється власне імітація наміру заподіяти шкоду з метою залякування [10, с. 7].

По-дев'яте, немає єдності у питанні, чи при виявленні наміру, як при погрозі, намір заподіяти шкоду може бути як справжній (правдивий), так і несправжній (удаваний). У науці з цього приводу сформувалось два взаємовиключних підходи, а саме виявлення наміру можливе: лише щодо реального задуму вчинити злочин [32, с. 79]; як щодо реального задуму вчинити злочин, так і щодо несправжнього [93, с. 125].

По-десяте, неоднаково розкривається співвідношення між погрозою та психічним насильством [58, с. 92]. Вказується, що погроза є формою [58, с. 93; 137], видом [11; 22, с. 381; 58, с. 92; 172, с. 212; 270, с. 132; 285, с. 594] психічного насильства.

По-одинадцяте, відсутнє єдине бачення щодо того, які за змістом погрози можуть вважатися проявом психічного насильства: спричинити лише фізичну шкоду [188, с. 11]; фізичну або матеріальну шкоди [10, с. 5]; фізичну, моральну, матеріальну

шкоду, позбавити яких-небудь благ [84, с. 68].

По-дванадцяте, неоднаково тлумачиться науковцями зміст шантажу – це погроза розголосити відомості [122, с. 888] чи також й інші за змістом види погроз [85, с. 267]. Тощо.

Своєю чергою, недосліджені чи малодосліджені питання – це, слідом, вразливість правозастосовних підходів. Можна виокремити такі питання, які потребують більш ретельної розробки:

- Кримінально-правове значення законодавчих конструкцій в частині вказівки на суб'єкта, якому адресується погроза (адресат), та суб'єкта, якого стосується зміст погрози (потерпілий від погрози).

- Кримінально-правова оцінка випадків, коли віддалена (похідна) мета погрози є суспільно прийнятна чи навіть суспільно корисна.

- Співвідношення між погрозою, виявленням наміру вчинити злочин, готуванням до злочину та замахом.

- Системи норм про погрозу. Науковці наводять переліки норм про склади злочинів, ознакою яких є погроза [152, с. 553], норм про примушування [207, с. 456]. Однак, не визначають системні зв'язки між ними (загальні та спеціальні норми, норми про ціле та частину (частини)). Хоча питання кваліфікації норм при конкуренції норм активно піднімалися, зокрема, у працях И.И. Горелика [48, с. 66], Б.А. Курінова [134, с. 176-179], М.Й. Коржанського [117, с. 64-68], В.Н. Кудрявцева [129, с. 118; 130, с. 255], О.К. Маріна [145, с. 109-127, 140-149], В.О. Навроцького [163, с. 382-384, 414-435], М.І. Панова [185, с. 316], Н.М. Свідлова [212, с. 14], С.А. Тарарухіна [233, с. 46-52], В.Б. Шакіна [280].

- Чи будь-які правдиві відомості, які особа бажає зберегти в таємниці, чи вважає такими, що її ганьблять, можуть бути предметом відповідної погрози? Наприклад, відомості, що особа вчинила злочин, або що особа має судимість тощо. Хоча у літературі дається позитивна відповідь на таке питання [170, с. 484], проте доводи недостатньо розроблені.

- Можливість розглядати погрозу спеціальним видом готування [150, с. 68]. Попри наявні окремі міркування, такі не увінчуються конкретними пропозиціями.

- Немає цілісного бачення погроз як кваліфікуючих ознак складів злочинів, передбачених Особливою частиною КК України. Хоча, варто відзначити, питання надмірної спеціалізації кримінально-правових норм [27, с. 74-75; 236, с. 83], а також розбалансованості кваліфікуючих ознак, їх різної “ціни” суспільної небезпеки, а, слідом, необхідності уніфікації кваліфікуючих ознак є тим науковим посилом, який пронизує численні доробки [34, с. 191; 52, с. 733; 88, с. 252; 104, с. 129; 142, с. 200; 149, с. 249-254; 166, с. 244; 176, с. 441, 443; 181; 215, с. 9; 258]. Розроблене це питання і в межах дослідження засобів диференціації кримінальної відповідальності у працях: О.В. Ільїної [108, с. 196], І.М. Наконечної [169], А.Б. Кирюхіна [114], Л.Л. Круглікова [127; 128], Н.А. Орловської [176, с. 443], Л.В. Павлик [180].

Цікавими і важливим є висловлені у науці пропозиції щодо удосконалення кримінального закону в частині кримінально-правового регулювання погрози. Зокрема, пропонується криміналізація погрози вилучення майна [85, с. 269]. Втім, видається, що це “точкові” спроби убезпечити кримінально-правовою охороною ті чи інші суспільні відносини. Більш виваженими є підходи про необхідність перегляду потрібності норм, які є чинними [119, с. 90]. Видається, що в цілому кримінальний закон потребує концептуального та системного підходу в цьому питанні.

Отож, в цілому аналіз наукових доробок в частині погрози в кримінальному праві лише загострює необхідність наскрізного вивчення такого поняття, слідом - виведення положень, які б могли слугувати єдиному правозастосуванню та удосконаленню кримінального закону.

1.2. Відповідальність за погрозу в пам’ятках українського права

Історичний метод – це не тільки вивчення явищ минулого у їхній самоцінності, його зміст полягає в тому, що це єдиний шлях до пізнання нашого теперішнього [18, с. 57]. А тому слід з належною ретельністю віднестися до генезису відповідальності за погрози.

Норми про злочини проти життя і здоров'я людини виникли з появою кримінального права. Не буде перебільшенням, вказує В.О. Навроцький, що сама поява кримінального права пов'язана з встановлення відповідальності за такі посягання [160, с. 555]. Погрози посягають на безпеку особи (зокрема, її життя, здоров'я), а тому, можна припустити, що такі були передбачені і в давніх пам'ятках.

Огляд пам'яток кримінального права варто розпочати з часів Київської Русі. Важливими першоджерелами давньоруського права були русько-візантійські договори 907, 911, 944 років [184, с. 6-70]. Незважаючи на те, що ці договори регулювали в основному торговельні відносини, визначали права, якими користуються руські купці у Візантії, проте вже тут можна знайти норми кримінального права [290, с. 49]. Однак, в таких договорах не містилося вказівки на відповідальність за погрози.

Значним правовим надбанням Київської Русі стала Руська Правда. Найдавнішою є Коротка редакція Руської Правди, яка складається з Правди Ярослава (ст. ст. 1-18), Правди Ярославовичів (ст. ст. 19-41), Pokону вирного (ст. 42), Уроку мостникам (ст. 43). Проте норми, які передбачають відповідальність за "кривду", викладені власне в Правді Ярослава і Правді Ярославовичів. Так, ст. 9 Правди Ярослава вказує: "Если же кто обнажит меч, но не ударит (им), то он положит гривну" [184, с. 81]. Таку норму Н.В. Маслак тлумачить як вияв погрози зброєю, а не власне готування або замах на злочин, спрямовані проти життя чи здоров'я іншої особи [150, с. 11]. Історики ж тлумачать такий припис як норму про образу. Зокрема, зазначається, що частина згадка про меч в статтях про образи характерна для феодального права, оскільки зброя була невід'ємним атрибутом будь-якого представника правлячого класу [184, с. 89]. Тобто це посягання на честь. Хоча все ж таки, мабуть, є підстави розглядати такі дії як вияв погрози у сучасному розумінні.

Існує також Розширена редакція Руської Правди. Така вміщує більшість видозмінених норм Короткої редакції, а також Статут Володимира Мономаха [184, с. 108-196]. Проте у ній немає норм про погрози, лише дублюється вищеназвана норма Правди Ярослава про оголення меча.

Скорочена ж редакція Руської Правди [184, с. 197] розглядається дослідниками як переробка одного із списків Розширеної редакції. А тому в особливостей в частині відповідальності за погрози немає.

Основою правової системи Галицько-Волинського князівства стало право Київської Русі. Головними джерелами права залишалися норми звичаєвого права та Руської Правди. Втім, давньоруське право знайшло вираження і у князівському законодавстві, яке існувало у виді грамот, заповітів, статутів, договорів тощо. Так, найбільш відомими є грамота князя Івана Ростиславовича Берладника (1134 рік), рукописання Володимира Васильковича (близько 1187 рік), статутна грамота князя Мстислава Романовича (близько 1289 рік), проте перелічені пам'ятки стосувались цивільно-правових, управлінських та інших питань і не містили кримінально-правових норм [274, с. 46-48].

Після розпаду Київської держави і занепаду Галицько-Волинського князівства державно-правовий розвиток на переважній частині українських земель тісно пов'язується з експансією зміцнілої за князя Гедиміна Литовської держави. Спочатку, зважаючи на те, що ці землі стояли на вищій правовій сходинці розвитку, ніж Литва, тут зберігався свій юридичний устрій. Основними джерелами права деякий час були звичаєве давньоруське право та Руська Правда. Власна ж законодавча діяльність литовських князів спочатку розвивалась у формі Привілейних грамот [107, с. 79]. Збірником же, що уніфікував законодавство, став Судебник Великого князя Казимира IV, ухвалений на провінційному сеймі у Вільно у 1468 р. [274, с. 56-59]. Даний акт складався з 25 статей, що передбачали відповідальність за різного роду кривди.

Серед основних причин кодифікації у Литовсько-Руській були вимоги шляхти щодо необхідності визначення шляхетських прав і привілеїв. А тому більш ширшою і ґрунтовнішою кодифікацією став Перший Литовський статут 1529 р. [224]. Зважаючи на те, що Литовський Статут 1529 р. насамперед захищав інтереси і привілеї великих феодалів, а тому шляхта наполягала на його доопрацюванні. Результатом стало прийняття у 1566 р. Другого Литовського Статуту, а у 1588 р. - Третього Литовського Статуту, який фактично нагадував попередній лише з

окремими змінами. А тому доцільно зосередити аналіз на Литовських Статутах 1529 та 1588 років.

Так, Литовський статут 1529 р. структурно складався з 13 розділів і 264 артикулів. Проте лише в артикулі 7 Розділу 7 є вказівка на погрозу. А саме вказується, що якби хто-небудь погрожував, а після загрози сталося б вбивство або згорів двір, а також якби хто в присутності людей пригрозив кому-небудь, що хоче заподіяти йому шкоду, спалити двір або тік або вбити, а після цієї загрози або розмови того було завдано збитків від вогню або трапилося вбивство і було б доведено, що він погрожував пожежею або вбивством, то ця шкода має бути стягнута з того, хто погрожував. Якщо ж він відмовлявся б, кажучи, що того не робив, то, щоб надалі ніхто не погрожував іншому, нехай ці збитки відшкодує, а сам потім шукає винного [224]. Тобто фактично йдеться про погрозу заподіяння шкоди життю, здоров'ю чи власності шляхом підпалу. При цьому фактично публічно висловлена погроза створює презумпцію того, що саме особа, яка погрожувала, заподіяла реальну таку шкоду. Слід відмітити й те, що відповідальність настає у випадку, коли після погрози було реально заподіяно шкоду. Можна припустити, що погрозу тогочасне право розуміло як стадію реалізації умислу, а також як свідчення вини.

Своєю чергою, Литовський статут 1588 р. в артикулі 40 Розділу 11 передбачав відповідальність за погрозу здоров'ю, життю, власності особи. При цьому сама погроза є достатньою для покарання [226, с. 292]. Така норма фактично дублює норму Статуту 1529 р. Як вказують дослідники, зміст артикулу дає підстави вважати погрозу першою стадією вчинення злочину. Особа, якій погрожували, могла притягнути таку особу до суду і вимагати поручительства за нього з боку третьої особи. Якщо ж такої особи не було, то особа, яка погрожувала, підлягала ув'язненню до тих пір, поки не знаходився поручитель за нього [226, с. 492]. При цьому, як і в Литовському статуті 1529 р., збережено презумпцію вини того, хто погрожував, якщо згодом було заподіяно реально шкоду.

Отож, Литовські статuti уже прямо передбачали відповідальність за погрозу. Важливим є те, що погроза визнавалася стадією вчинення злочину. На скільки

виважений такий підхід, видається можливим оцінити лише на основі наскрізного аналізу погрози.

“Кардинальні зміни у суспільному житті сталися з перетворенням Росії в абсолютну монархію, що вимагало уніфікації права. Царський уряд сподівався в такий спосіб зблизити правові системи України і Російської імперії. ...Усе це стало причинами кодифікацій українського права у XVIII столітті” [107, с. 133]. Результатом стала поява у 1743 р. Зводу, який називався “Права, за якими судиться малоросійський народ” [191]. Хоча ця пам’ятка права так і не стала офіційним джерелом права, однак використовувався як підручник з українського права, її приписи застосовувались у судовій практиці. А тому є цінною для аналізу історичного генезису.

Практично жоден з розділів даного акта не можна розглядати як збірку галузевих норм. Проте найбільша кількість норм кримінального характеру зосереджена у розділах 2, 3, 20, 21, 23, 34 “Прав, за якими судиться малоросійський народ”. Virізняє пам’ятку те, що для неї нехарактерна широка спеціалізація норм в частині відповідальності за погрози. Втім, артикул 36 розділу 20 передбачає відповідальність за погрози підпалами, вбити чи заподіяти ушкодження чи іншу шкоду. При цьому вказано, що той, хто погрожував, може бути переданий на поруки іншій особі. Тобто фактично це своєрідний захід кримінально-правового характеру, спрямований на недопущення переростання небезпеки в реальну шкоду. У цьому ж артикулі визначене покарання за реалізацію погрози. Тобто фактично погроза розглядається “ланкою” реалізації умислу.

Основним джерелом кримінального права на початку XIX століття стає російське законодавство. “З моменту введення в дію Зводу законів норми кримінального права викладалися у книзі першій XV-томного Зводу, який стає єдиним джерелом кримінального права як в Росії, так і в Україні. Хоча том XV Зводу і знаменував собою певний крок у розвитку кримінального права і його систематизації, все ж у ньому було багато неузгодженостей і суперечностей, його відсталість виявилася з повною очевидністю незабаром після оприлюднення Зводу законів” [109, с. 369].

А тому була почата нова кодифікація кримінального права під керівництвом М. Сперанського, яка завершилася після його смерті прийняттям у 1845 р. “Уложення про покарання кримінальні і виправні” [205, с. 174-310]. Даний правовий акт становить собою великий за обсягом кодекс (2224 статті). Особлива частина Уложення (розділи II-XII) визначає систему злочинів. Однак, уже у Розділі 1 “Про злочини, проступки і покарання взагалі” (своєрідна загальна частина) глави 1 ст. 8 виділяються такі своєрідні “стадії” злочину: виявлений умисел на злочин, приготування до злочину, замах на злочин і саме вчинення злочину. У ст. 9 ж зазначається, що виявлення на словах, чи письмово, чи будь-яким іншим діям наміру вчинити злочин, вважається ознакою умислу. До числа таких ознак належать: погрози, похвальба чи пропозиція вчинити яке-небудь зло [205, с. 175]. Своєю чергою, у ст. 117 глави 2 Розділу 1 зазначено, що виявивши на словах чи письмово, чи яким-небудь діям намір вчинити злочин, карається за це, як за злочинний умисел. Однак, уточняється, що випадки, в яких умисел, зважаючи на рід та важливість умисного злочину, призначається покарання, визначені в законі [205, с. 196-197]. Отож, погроза заподіяти визначене законом зло вважається уже небезпечною поведінкою, стадією злочину та тягне покарання у визначених законом випадках.

В Особливій же частині Уложення про покарання кримінальні і виправні, де визначено конкретні злочинні посягання, погроза визначається уже як спосіб примусу до певного діяння або ж як кваліфікуюча ознака. Так, щодо випадків, коли погроза є способом вчинення злочину – то, наприклад, у ст. 293 вказується на відповідальність за те, якщо хто утримає чиновника від законного виконання обов’язків по службі погрозами такого роду, що той чиновник міг і повинен був в дійсності вважати себе в небезпеці [205, с. 243]. Варто відзначити, що, по-перше, не деталізовано зміст погроз, на відміну від формулювання КК України, який часто обмежує відповідальність за примус лише певними за змістом погрозами (ст. ст. 303, 355 тощо), по-друге, є вказівка на так звану реальність підстав побоюватися реалізації погрози, що є істотною ознакою погрози. Аналогічні норми про примус у ст. 434, 462 [205, с. 286, 294].

Що ж до погрози як кваліфікуючої ознаки – то така, наприклад, закріплена у ч. 2 ст. 373 даної пам'ятки. Вказується на відповідальність чиновника чи іншої посадової особи, яка самовільно і завідомо буде перешкоджати діяльності іншого у здійсненні повноважень, якщо при цьому така особа дозволила собі які-небудь погрози [205, с. 267].

Визначає особливість документа те, що є окрема глава IX “Про погрози” у Розділі 10. Зокрема, передбачено відповідальність за такі за змістом погрози: позбавлення життя особи чи її близьких родичів, підпалу житла чи іншого майна (ст. 2035); побоїв, тілесних ушкоджень чи інших насильницьких дій; заподіяння іншої шкоди (ст. 2036); нанесення тяжкої особистої образи (ст. 2037). Також наявна загальна норма про примус до протизаконного діяння (ст. 2039).

Отже, є підстави засвідчити широку диференціацію відповідальності за погрози. При цьому загальні норми передбачають відповідальність за погрози заподіяння різної за змістом шкоди (як фізичної, так і матеріальної, моральної). Тобто охороняється безпека широкого кола правовідносин.

Широкою за змістом є також норма про примус способом погрози. Власне йдеться про примус до будь-яких протизаконних діянь.

В цілому, Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р. відображає підхід законодавця до погрози як наскрізного поняття. Видається, що позиція до погрози як можливого прояву кримінально караного умислу потребує ретельного аналізу. Оскільки формулювання загальних, а не казуальних приписів, більш універсальне та не таке “чутливе” до суспільних змін.

Ще однією важливою пам'яткою права є підписане Миколою II у 1903 р. Кримінальне Уложення [240]. Особлива частина цього акту складається з 36 глав, 615 статей. У такий історичному документі широко використовується поняття погрози не лише як ознаки злочинів. Так, наприклад, у ст. 46 Глави 1 вказується, що не вважається злочином діяння, вчинене для порятунку власного життя чи життя іншої особи від небезпеки, яка є наслідком, зокрема, погрози. Тобто фактично це обставина, яка виключає злочинність діяння.

При цьому є чимала кількість норм, в яких погроза є способом примусу до певних діянь - здійснення богослужіння чи певного обряду, заборонених правилами віросповідання, до якого належить той, кого примушують (ч. 1 ст. 80); переходу з християнської віри у нехристиянську (ч. 2 ст. 82); переходу з православного віросповідання у інше християнське (ч. 2 ст. 83); переходу з православного віросповідання у віросповідання, яке пропагує розкол чи секту (ч. 2 ст. 84); оскоплення (ч. 2 ст. 85); перешкоджання у прийнятті православної віри (ст. 95); невиконання обов'язків служби шляхом погрози (ст. 145); невиконання обов'язків управляючим рухом залізно-дорожнього поїзда, капітана пароплав у чи морського судна тощо (ст. 148), вступу у шлюб (ст. 408); вчинення злочину (ст. 508); любопристрасних діянь (ст. 515); мужолозтва (ст. 516); а також норми про погрози як самостійне діяння, зокрема, щодо Імператора, імператриці чи спадкоємця Престолу (ст. 103); складання творів чи зображень, які містять погрозу щодо Імператора, імператриці чи спадкоємця Престолу (ст. 104); погроза щодо Членів Імператорського Дому (ст. 105); опір службовій особі, поєднаний з погрозою (ст. 141) тощо.

Загальна ж норма про погрозу закріплена у ст. 510 цього історичного документа та охоплює різні за змістом погрози: позбавити життя, свободи, вчинити насильство, підпал, вибух чи утоплення власності. При цьому ж таки визначається, що злочин має місце при наявності побоювання реалізації такої погрози. Кваліфікуючими ознаками є спрямованість таких погроз проти матері, батька, священнослужителя, посадової особи.

Отож, аналіз Кримінального уложення 1903 р. засвідчує широку диференціацію кримінальної відповідальності за погрозу. Це ознака того, що погроза є суспільно небезпечною не лише сама по собі, але й як спосіб примусу до певних діянь. При цьому у тих нормах, де вказується на примушування погрозою, зміст погрози не деталізується, що дає можливість охопити правовою охороною безпеку широкого кола правовідносин. Втім, на відміну від Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р., уже немає спроб законодавчо визначити погрозу як окрему стадію вчинення злочину. Таке свідчить про спеціалізацію норм.

Наступними пам'ятками кримінального права є КК Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі – УРСР) 1922 р. і КК УРСР 1927 р. Оскільки КК 1927 р., у порівнянні з Кодексом 1922 р., відобразив лише деякі зміни, зумовлені прийняттям загальносоюзного кримінального законодавства, тому об'єктом дослідження доцільно обрати саме КК 1927 р. [125]. Особлива частина цього Кодексу складається з 9 глав. Втім, дослідження такої пам'ятки показало, що простежується відхід від широкої диференціації відповідальності за погрозу. Є лише поодинокі норми. Так, ст. 69-1 цього Кодексу вказує на погрозу вбити, знищити майно чи вчинити насильство щодо представника влади чи громадського працівника; ст. 85-1 - на перешкоджання шляхом погроз громадянину Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР) у здійсненні його права обирати і бути обраним до Ради депутатів трудящих; ст. 188 - вимагання, поєднане з насильством.

Такий законодавчий підхід, вочевидь, є виявом радянського підходу до прерогативи соціальних інтересів над індивідуальними. Однак, видається, що відсутність охорони безпеки правовідносин пересічних громадян від погроз навряд чи соціально обґрунтована.

28 грудня 1960 р. був прийнятий КК УРСР [239]. Цей нормативно-правовий акт виступає останньою ланкою в дослідженні генезису відповідальності за погрозу в пам'ятках кримінального права України. Історична правова спадковість, вочевидь, і визначає те, що такий кримінальний закон найбільш схожий з законодавчими підходами в частині кримінально-правової регламентації погрози порівняно із КК України. Так, вчинення злочину під впливом погрози визначено як обставина, що пом'якшує відповідальність (ст. 40). Є низка норм, в яких погроза визначена як суспільно небезпечне діяння у складі злочину, як от погроза: вчинити вбивство (ст. 100); щодо судді (ст. 176-2); працівникові правоохоронного органу (ст. 189-2); щодо посадової особи, громадського працівника або громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 190); вчинення розкрадання радіоактивних матеріалів або їх використання (ст. 228-4); начальника в зв'язку з виконанням ним обов'язків по військовій службі (ст. 235).

Вочевидь, що сьогодні відповідальність за погрозу диференційована ще більше. Оскільки у КК України є також погрози щодо таких спеціальних потерпілих, як: Президента України, Голови Верховної Ради України, народного депутата України, Прем'єр-міністра України, члена Кабінету Міністрів України, Голови чи члена Вищої ради правосуддя, Голови чи члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голови чи судді Конституційного Суду України або Верховного Суду України чи вищих спеціалізованих судів України, Генерального прокурора, Директора Національного антикорупційного бюро України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Голови або іншого члена Рахункової палати, Голови Національного банку України, керівника політичної партії України; журналістів; народного засідателя чи присяжного; захисника чи представника особи.

Новелою КК України є також погроза знищення чи пошкодження майна. Можливо, такий законодавчий підхід є усвідомленням необхідності кримінально-правової охорони правовідносин не лише від реальної шкоди, але й загрози заподіяння такої шкоди. Втім, такий підхід не до кінця повний. Оскільки далеко не всі правовідносини забезпечені охороною від небезпеки заподіяння шкоди, вираженням якої є власне погроза заподіяти шкоду таким правовідносинам.

Також КК УРСР містить низку норм, де погроза є способом вчинення злочину (як ознака основного чи кваліфікованого складу). Наприклад, погроза визначена як спосіб вчинення таких злочинів, як: порушення рівноправності громадян (ст. 66); грабіж (ч. 2 ст. 82); розбій (ст. 86); вимагательство державного або колективного майна (ст. 86-2); зґвалтування (ст. 117); задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ст. 118); захоплення заложників (ст. 123-1); перешкоджання здійсненню виборчого права чи роботі виборчої комісії (ст. 127); порушення законодавства про референдум (ст. 129-1); штучне підвищення і підтримання високих цін на товари народного споживання та послуги населенню (ст. 155-5); протидія законній підприємницькій діяльності (ст. 155-8); перешкоджання явці свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від дачі показань чи висновку (ст. 180); опір працівнику міліції, члену громадського формування з охорони громадського порядку або військовослужбовцю при

виконанні ними обов'язків по охороні громадського порядку (ст. 188-1); примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань (ст. 198-2) тощо.

Отож, досвід кримінально-правового регулювання погрози заподіяти шкоду у КК УРСР 1960 р. є схожий з сучасними законодавчими підходами.

В цілому ж, проведений аналіз пам'яток українського права засвідчує, що погроза на всіх етапах визнавалася суспільно небезпечною поведінкою, за яку передбачалося покарання [66]. Втім, змінювалися підходи – від розуміння погрози заподіяти шкоду окремим суспільно небезпечним діянням до визнання такої стадією реалізації умислу. Такі історичні правові тенденції потребують оцінки в частині доцільності їх реалізації у чинному кримінальному законі. Однак, вираженість кінцевого висновку можлива лише після системного аналізу чинного кримінального законодавства України.

1.3. Погроза у кримінальному законодавстві зарубіжних держав

Будь-яке наукове дослідження не було б повним, якщо оминати увагою досвід регулювання тих чи інших понять, інститутів у законодавстві зарубіжних держав. Мета такого аналізу – об'єктивно порівняти ефективність правового регулювання у національному законодавстві, виокремити як його дієві механізми, так і ті, які потребують удосконалення.

Для порівняння доцільно обрати законодавство держав, з якими Україну пов'язує спільне історичне минуле, в тому числі правове. Йдеться про кримінальне законодавство держав-членів колишнього СРСР (Республіка Естонія [244] (далі - Естонія); Латвійська Республіка [243] (далі – Латвія); Республіка Вірменія [245] (далі – Вірменія); Республіка Білорусь [246] (далі – Білорусь); Республіка Узбекистан [249] (далі – Узбекистан). А також, зважаючи на виклики сьогодення, зокрема євроінтеграційний курс України, законодавство держав-членів ЄС (Федеративна Республіка Німеччина [250] (далі - ФРН); Французька Республіка [251] (далі – Франція); Королівство Швеція [242] (далі – Швеція); Республіка Польща [248] (далі

– Польща); Королівства Данія [241] (далі – Данія); Республіка Болгарія [247] (далі – Болгарія). Таке дослідження має потенціал оцінки, на скільки законодавство України “єврогармонізоване”. Слід зауважити, що окремі держави були членами СРСР та є сьогодні членами Європейського Союзу (Естонія, Латвія). Тобто входять в обидві умовно виділені групи.

Першочергово виокремимо особливості регулювання погрози у законодавстві пострадянських держав. Звичайно, цілком очікуваним є, що такий аналіз засвідчує наявність багатьох спільних ознак в кримінально-правовому регулюванні. Серед таких:

- Вчинення злочину під впливом погрози визначено обставиною, що пом’якшує відповідальність (п. 3 ст. 37 КК Естонії; п. 7 ст. 63 КК Білорусії) та (або) покарання (ст. 62 КК Вірменії).

- Погроза визнається способом підбурювання до злочину (ст. 38 КК Вірменії).

- Немає загальних норм, які б охоплювали погрозу вчинити будь-який умисний злочин. Поряд з цим, у КК кожної з проаналізованих держав цієї групи є загальна норма про погрозу саме вбивством (ст. 128 КК Естонії; ст. 132 КК Латвії; ст. 137 КК Вірменії; ст. 186 КК Білорусії; ст. 112 КК Узбекистану) або знищенням чи пошкодженням майна в значних (великому) розмірах (ст. 128 КК Естонії; ст. 137 КК Вірменії) чи загальнонебезпечним способом (ст. 186 КК Білорусії).

- Широка диференціація кримінальної відповідальності за погрозу - як шляхом створення спеціальних норм про погрозу, так і норм, де погроза є частиною цілого (тобто способом вчинення іншого злочину). Так, кількість норм, у яких є пряма вказівка на погрозу коливається від більше, як двох десятків (КК Узбекистану) до понад чотири-п’ять десятків (КК Вірменії, Білорусії). Втім, зрозуміло, що така цифра далеко не відображає поширеність погрози у відповідних кримінально-правових нормах. Адже чимала кількість норм, які завуальовано включають погрозу. Наприклад, на відміну від більшості кримінальних законів держав-членів колишнього СРСР, у КК Узбекистану у складах злочинів про примушування не конкретизується

можливість вчинення такого діяння шляхом погрози, проте такі норми поширені (ст. ст. 136; 145; 149; 219; 238; 281).

- Система спеціальних норм про погрози часто є подібною. Так, у нормах виділяються такі погрози: щодо учасників судового процесу (ст. 172 КК Естонії); щодо судді, судового засідателя, судового виконавця, адвоката, прокурора або слідчого, а так само їх близьких (ст. 172-1 КК Естонії; ст. 389 КК Білорусії); по відношенню до співробітника органів внутрішніх справ (ст. 364 КК Білорусії); щодо представника влади (ст. 316 КК Вірменії); службової особи чи особи, який виконує громадський обов'язок (ст. 184 КК Естонії; ст. 366 КК Білорусії); погроза придбати злочинним шляхом радіоактивні матеріали або їх використати (ст. 208-5 КК Естонії; ст. 234 КК Вірменії; ст. 324 КК Білорусії); щодо військового начальника (ст. 357 КК Вірменії; ст. 442 КК Білорусії; ст. 282 КК Узбекистану) тощо.

- Схожою є система норм про склади злочинів, де погроза є способом вчинення злочину: доведення до самогубства (ст. 110 КК Вірменії); примушування до віддачі частин тіла або тканин (донорства) (ст. 126 КК Вірменії; ст. 163 КК Білорусії); порушення національної, расової або релігійної ворожнечі (ст. 226 КК Вірменії); перешкоджання проведенню публічного зібрання, яке організоване в законному порядку, або розгін такого зібрання тощо (ст. 76-2 КК Естонії; ст. ст. 155, 163 КК Вірменії; ст. ст. 369-3; 196 КК Білорусії); примушування до страйку або до відмови від участі в ній (ст. 200 КК Білорусії); згвалтування (ст. 115 КК Естонії; ст. 159 КК Латвії; ст. 138 КК Вірменії; ст. 166 КК Білорусії; ст. 118 КК Узбекистану); задоволення статевої пристрасті неприродним способом і інші сексуальні чи розпусні дії (ст. 115-1 КК Естонії; ст. 159 КК Латвії; ст. ст. 139, 140; 142 КК Вірменії; ст. ст. 167, 170 КК Білорусії; ст. ст. 119; 129 КК Узбекистану); захоплення заручника (ст. 124-1 КК Естонії; ст. 154 КК Латвії; ст. 291 КК Білорусії); незаконне позбавлення волі чи викрадення людини (ст. ст. 131, 133 КК Вірменії; ст. 182 КК Білорусії); торгівля людьми (ст. 132 КК Вірменії; ст. 181 КК Білорусії; ст. 135 КК Узбекистану); перешкоджання здійсненню виборчого права або права голосування (ст. 131 КК Естонії; ст. 149 КК Вірменії; ст. 191 КК Білорусії; ст. 147 КК Узбекистану); грабіж (ст. 140 КК Естонії; ст. 176 КК Вірменії; ст. 206 КК Білорусії; ст. 166 КК

Узбекистану); розбій (ст. 141 КК Естонії; ст. 176 КК Латвії; ст. 175 КК Вірменії; ст. 207 КК Білорусії; ст. 164 КК Узбекистану); вимагання (ст. 142 КК Естонії; ст. 183 КК Латвії; ст. 208 КК Білорусії; ст. 165 КК Узбекистану); примушування до давання показань; до давання неправдивих показань, неправдивого висновку або до неправильного перекладу тощо (ст. 171 КК Естонії; ст. 301 КК Латвії; ст. ст. 340, 341 КК Вірменії; ст. ст. 394, 404 КК Білорусії); самоправство (ст. 188 КК Естонії; ст. 279 КК Латвії; ст. 322 КК Вірменії); угон механічного транспортного засобу (ст. 197 КК Естонії; ст. 183 КК Вірменії; ст. 214 КК Білорусії; ст. 267 КК Узбекистану); опір представникові влади або іншій державній посадовій особі, яка виконує покладені на нею обов'язки (ст. 270 КК Латвії; ст. 197-1 КК Білорусії); перешкоджання законній професійній діяльності журналіста (ст. 198 КК Білорусії); перевищення службових повноважень (ст. 317 КК Латвії); тероризм (ст. 217 КК Вірменії; ст. 290 КК Білорусії; ст. 155 КК Узбекистану); залучення в заняття проституцією (ст. 261 КК Вірменії; ст. 171-1 КК Білорусії); розкрадання або вимагання наркотичних засобів або психотропних речовин (ст. 269 КК Вірменії); перешкоджання у зв'язку із здійсненням правосуддя (ст. ст. 337, 347 КК Вірменії); втеча з виправної установи, що виконує покарання у вигляді позбавлення волі, арештного будинку або з-під варти (ст. 413 КК Білорусії) тощо.

Такі окреслені спільні ознаки засвідчують історично пов'язані корені кримінально-правового регулювання. Окрім цього, доводять, що погроза є наскрізним кримінально-правовим поняттям та широко використовується у законі. Це один із поширених способів вчинення посягань.

Втім, у КК держав-членів колишнього СРСР є і відмінні ознаки в частині кримінально-правового регулювання погрози. Такі потребують не просто констатації, а оцінки. Адже саме вони можуть вказати на слабкі чи сильні місця національного кримінального законодавства. Зокрема:

- В кримінальних законах окремих держав є загальна норма про погрозу заподіянням особливо тяжкого тілесного ушкодження (ст. 128 КК Естонії, ст. 132 КК Латвії; ст. 186 КК Білорусії) чи застосуванням насильства (ст. 112 КК Узбекистану). Тобто в такій за змістом погрозі законодавець вбачає достатню суспільну небезпеку

для самостійної криміналізації. В КК України ж така за змістом погроза криміналізована лише до спеціальних потерпілих, що навряд чи є соціально справедливим.

- У КК Узбекистану немає загальної норми про відповідальність за погрозу знищенням майна. Сумнівно, чи такий законодавчий підхід може бути схвалений. Адже право власності та його безпека – одні із конституційних прав людини.

- На відміну від кримінальних законів інших держав-членів колишнього СРСР, КК Білорусії містить загальну норму про примус шляхом погрози [246]. Так, ст. 185 вказує на примус особи до виконання чи невиконання будь-якої дії, вчинене під погрозою застосування насильства до нього або його близьких, знищення або пошкодження їх майна, поширення клеветницьких або оголошення інших відомостей, які вони бажають зберегти в таємниці, або під погрозою обмеження прав, свобод і законних інтересів цих осіб, при відсутності ознак більш тяжкого злочину. При цьому визначальним є те, що погроза фактично всеохоплююча за змістом – погроза обмеження будь-яких законних прав, свобод, інтересів. Водночас у законі є і спеціальні норми про примус до: дачі органів або тканин для трансплантації (ст. 163); дій сексуального характеру (ст. 170); вчинення угоди чи до відмови від її здійснення (ст. 246); участі в злочинній діяльності (ст. 288); виконання зобов'язань (ст. 384); давати показання (ст. 394); свідка, потерпілого або експерта до відмови від дачі показань чи висновку або до дачі неправдивих показань чи висновку (ст. 404).

Таке законодавче рішення, без сумніву, потребує пильної уваги та вивчення. Адже створення абстрактних норм, які охоплюють широке коло правовідносин є важливим інструментом забезпечення стабільності кримінального закону, а також його дієвості в частині охорони свободи волі від примусу до різного роду діянь.

- У КК Білорусії склади злочинів про погрозу вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням майна загальнонебезпечним способом (ст. 186) тягнуть кримінальну відповідальність лише за вимогою потерпілого (ст. 33). Тобто фактично належать до так званих справ приватного обвинувачення. Проте це питання, вочевидь, належить до кримінальних процесуальних. А тому його оцінка в межах цього дослідження наряд чи буде науково виваженою.

- Серед норм про склади злочинів, де погроза прямо вказана способом вчинення злочину, але такі прямі вказівки не передбачені в українському кримінальному законодавстві: незаконний перетин державного кордону (ст. 81-1 КК Естонії; ст. 329 КК Вірменії); незаконне переміщення особи через державний кордон (ст. 81-2 КК Естонії); незаконне захоплення повітряного та (або) водного суден чи інших видів транспорту (ст. 197-1 КК Естонії; ст. 268 КК Латвії; ст. 221 КК Вірменії; ст. 311 КК Білорусії; ст. 264 КК Узбекистану); незаконне захоплення транспортних засобів (ст. 197-1 КК Естонії; ст. 221 КК Вірменії); порушення недоторканості житла (ст. 143 КК Латвії; ст. 147 КК Вірменії); порушення винахідницьких прав (ст. 147 КК Латвії); порушення авторського і суміжних прав (ст. 148 КК Латвії); доведення неповнолітнього до стану сп'яніння (ст. 173 КК Латвії); залучення неповнолітнього у вчинення злочину (ст. 165 КК Вірменії; ст. 172 КК Білорусії); залучення дитини у вчинення антигромадських дій (ст. 166 КК Вірменії; ст. 173 КК Білорусії); схиляння до вживання або втягнення в споживання наркотичних засобів або психотропних речовин (ст. 272 КК Вірменії); мужолозтво (ст. 118 КК Естонії); неправомірне заволодіння комп'ютерною інформацією (ст. 254 КК Вірменії); хуліганство (ст. 258 КК Вірменії; ст. 339 КК Білорусії; ст. 277 КК Узбекистану); протиправна антиконкурентна практика (ст. 195 КК Вірменії); незаконні збирання та розголошення відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 199 КК Вірменії); піратство (ст. 220 КК Вірменії); примушування до дачі неправдивих показань суддею, прокурором, слідчим або особою, яка провадить дізнання (ст. 341 КК Вірменії); незаконні дії з простими і (або) перекладними векселями (ст. 226-2 КК Білорусії); застосування тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (ст. 235 КК Узбекистану); масові заворушення (ст. 244 КК Узбекистану) тощо.

Звичайно, такий перелік носить умовний характер. Адже окремі склади виокремлених злочинів можуть охоплюватися іншими нормами КК України. Очевидним є те, що погроза одна із поширених ознак складів злочину різних за характером суспільної небезпеки.

- КК Латвії є норма про звільнення особи, яка дала хабар, і посередника у хабарництві від кримінальної відповідальності. Підставою такого є вимагання хабаря, тобто вимога, пов'язана з із погрозою заподіяння шкоди законним інтересам особи (ст. 324).

Отже, в цілому, кримінально-правовий досвід регулювання погрози у законодавстві держав-членів колишнього СРСР засвідчує схожі підходи. Потребує оцінки законодавчий підхід в частині криміналізації погрози шкоди здоров'ю та примусу до певних діянь шляхом погрози. Однак, остаточну оцінку можливо дати лише на підстав системного вивчення питання.

Наступним визначимо особливості кримінально-правового регулювання погрози у законодавстві держав-членів ЄС. Огляд таких джерел одразу засвідчує кардинально інші підходи.

По-перше, в проаналізованих кримінальних законах є загальні норми про погрозу заподіяння будь-якої кримінально караної реальної шкоди (ФРН; Франції; Швеції; Польщі; Данії). Обмежена така норма про погрозу лише в КК Болгарії. Видається, доцільним навести конкретний зміст таких норм.

Так, у ч. 1 § 241 КК ФРН вказує на відповідальність того, хто погрожує вчиненням злочину щодо людини чи близької їй особи. При цьому у ч. 2 зазначається, що так само карається той, хто умисно обманює людину такою погрозою. Тобто правдива і неправдива погрози караються однаково. Така норма є фактичною універсальною, оскільки дозволяє охопити кримінально-правовою охороною погрозу вчинити будь-який умисний злочин [74].

При цьому законодавець не виокремлює інші спеціальні норми про погрози, вочевидь, не вбачає доцільності в диференціації кримінальної відповідальності.

Своєю чергою, у ст. 227-17 КК Франції йдеться про погрозу вчинити злочин чи проступок проти особи, замах на який карається. Водночас передбачені і кваліфіковані склади у випадку неоднократного вчинення, вираження у письмовій чи іншій матеріальній формі, а також якщо йдеться про погрозу вбивством. Попри існування загальної норми, законодавцем передбачена низка спеціальних норм про погрозу, які виділені за змістом погрози чи адресатом (статті 322-12, 322-13, 433-3,

438-4, 623-1, 631-1, 634-1 КК Франції тощо). Отож, у КК Франції передбачена універсальна норма про погрозу, яка, втім, обмежує відповідальність лише тими посяганнями, замах на які карається [73]. Тобто більш суспільно небезпечними. Водночас відповідальність за погрози диференціюється.

У ст. 5 Глави 4 КК Швеції вказано, що особу, яка піднімає зброю на іншу людину або іншим чином погрожує вчинити злочинне діяння таким чином, щоб викликати в потерпілого обґрунтований страх за безпеку його самого, або інших осіб, або майна, повинно бути засуджено за незаконну погрозу. При цьому відповідальність посилено, якщо злочин є тяжким. В інших же структурних частинах КК Швеції містяться спеціальні норми про погрозу (наприклад, щодо особи, яка перебуває в аеропорту, відкритому для міжнародних сполучень (ст. 5b Глави 13), особи, яка здійснює владні повноваження (ст. 1 Глави 17), особи, яка подала скаргу, пред'явила позов, дала свідчення в суді або інші органи, або інакше зробив заяву на слуханні справи (ст. 10 Глави 17), державного службовця (ст. 16 Глави 17)).

Ще більш системно підійшов до погрози законодавець у КК Польщі [248]. Так, у Главі XIV “Роз’яснення понять, що вживаються в законі” в § 12 ст. 115 наведено поняття протизаконної погрози, вказується, що такою є погроза, про яку йдеться в ст. 190, так і погроза розпочати кримінальне переслідування чи розголосити відомості, що ображають честь особи, якій погрожують або самих близьких йому осіб. При цьому зазначено, що не є протизаконною погрозою попередження про кримінальне переслідування, якщо воно тільки має на меті охорону права, порушеного злочином. Своєю чергою, § 1 ст. 190, до якого відсилає законодавча дефініція, вказує на відповідальність того, хто погрожує іншій особі вчинити злочин щодо неї або його близької особи, якщо погроза викликає у того, кому погрожують, обґрунтовані побоювання, що вона буде здійснена. Така законодавча позиція, по-перше, свідчить про відповідальність за погрозу вчинити будь-який злочин (звичайно, умисний); по-друге, загальне поняття незаконної погрози у кримінальному законі охоплює ширше коло правовідносин, аніж ті, що визначені у ст. 190. Зокрема погрозу розголосити відомості, що ображають честь особи або ж навіть розпочати кримінальне переслідування, якщо воно тільки не має на меті охорону права,

порушеного злочином. Тобто в інших, окрім ст. 190 КК Польщі, статтях про склади злочину, ознакою яких є погроза, остання розуміється ширше.

Своєю чергою, § 266 КК Данії [241] вказує на відповідальність будь-якої особи, яка способом, здатним ймовірно викликати у будь-якої іншої особи серйозні побоювання щодо життя, здоров'я або добробут як свій власний, так і інших осіб, погрожує вчиненням караного діяння. Власне вказівка на побоювання щодо власного добробуту чи добробуту інших осіб охоплює будь-які за змістом погрози, що становлять небезпеку для охоронюваних благ. Обмежувальна ознака є те, що зміст шкоди, заподіянням якої погрожують, кримінально караний.

При цьому законодавство Данії вирізняється тим, що як інший правовий наслідок караного діяння (Глава 9 КК Данії), який може бути застосований до особи, яка визнана винною у пред'явленні погрози, передбачено тримання під вартою (§70). Тобто не як покарання, а як своєрідний попереджувальний захід з метою недопущення реалізації погрози. Спеціальні норми про погрози лише поодинокі, наприклад, щодо особи, яка збирається або вже дала пояснення поліції або в суді (§ 123 КК Данії).

У Главі II Особливої частини “Злочини проти особи” КК Болгарії міститься окремий Розділ V “Примус”. При цьому ст. 144 містить загальну норму про погрозу, проте зміст погрози обмежений змістом такої, а саме вчинення злочину, спрямованого проти його особистості, майна або проти особистості або майна його близьких. При цьому вказано на реальне підґрунтя побоюватися, що погроза може бути здійснена. У цій же статті спеціальні норми про погрозу щодо посадової особи, представника громадськості або щодо особи, яка користується міжнародним захистом ч. 2), а також погроза вбивством (ч. 3) та погроза, вчинена спеціальними суб'єктами - особою, яка займається охоронною діяльністю, службовцям організації, що здійснює охоронну або страхову діяльність, особою, яка діє за дорученням або видає себе за представника такої організації, особою зі складу Міністерства внутрішніх справ (ч. 3).

Вочевидь, що норма про погрозу КК Болгарії дещо вужча за змістом, ніж аналогічні норми в законодавстві проаналізованих держав-членів ЄС. Однак, така

все-таки значно ширша, ніж норми про погрози в КК України дає можливість охопити погрозу іншим особистим благам особи, окрім погрози вбивством та знищенням майна.

Варто зауважити, що лише в КК Швеції Польщі, Болгарії, Данії міститься вказівка на: реальне підґрунтя побоюватися (КК Болгарії), серйозні (КК Данії), обґрунтовані (КК Польщі) побоювання; обґрунтований страх здійснення погрози (КК Швеції). Важко однозначно стверджувати, що відсутність таких вказівок у КК ФРН, Франції є виваженим законодавчим підходом чи, можливо, інші нормативно-правові акти містять поняття погрози, а тому немає законодавчої необхідності дублювати таку ознаку. Втім, такий термінологічний зворот вказує на можливість настання для особи реальних суспільно небезпечних наслідків.

По-друге, з аналізу таких загальних норм про погрози можна констатувати, що КК Франції, Швеції, Польщі вирізняє те, що погрози можуть відноситись до будь-якої особи, а не лише потерпілого чи його близьких осіб, як це визначено у КК ФРН, Польщі, Болгарії. Такий підхід заслуговує на схвалення, є вираженням того, що безпека будь-якої особи є публічно-правовою цінністю. Визначальним є наявність небезпеки заподіяння відповідної шкоди.

По-третє, у законодавстві ФРН та Швеції є спеціальні норми про погрози, які за змістом відносяться не до конкретної особи, а невизначеного кола осіб. Так, §§ 125, 126 КК ФРН встановлюють відповідальність за погрози вчинити уже конкретно визначені злочинні діяння, однак з метою порушення громадського спокою. Такі, виходячи з передбаченого покарання, є більш небезпечними, аніж “індивідуальні” погрози. Своєю чергою, ст. 6 Глави 16 КК Швеції вказує на відповідальність за заколот, а саме якщо збори військовослужбовців колективно загрожують повалити або чинити опір законним властям цих збройних сил. А ст. 6 Глави 16 КК Швеції визначає відповідальність особи, яка в поширеній заяві або повідомленні, погрожує або висловлює неповагу до національної, етнічної або іншої подібної групи людей з посиленням на расу, колір шкіри, національне або етнічне походження або релігійні переконання. Або ж ст. 3 Глави 18 передбачає відповідальність за збройну погрозу, а саме, коли особа, яка, з наміром, щоб злочин

було скоєно проти громадської безпеки чи свободи громадян, збирає або очолює збройні сили, або тримає їх в стані готовності, або оснащує їх зброєю, боєприпасами або іншим подібним спорядженням, або навчає їх користування зброєю.

Своєю чергою, у Главі 10 “Злочини проти порядку та громадського спокою” Особливої частини КК Болгарії закріплена ст. 320а, яка вказує також на погрозу, проте зміст такої чітко обмежений вичерпним переліком злочинів, вчиненням яких погрожують. Йдеться про злочини Глави 11 “Загальнонебезпечні злочини”, серед яких окремі злочини, вчинені загальнонебезпечним способом або загальнонебезпечними засобами (Розділ 1), посягання на транспорті та інших шляхах сполучення (Розділ 2); злочини проти народного здоров’я (Розділ 3). Окрім цього, передбачена відповідальність за участь у керівництві організацією або групою, яка, використовуючи погрози, укладає угоди або отримує вигоду (ст. 321а).

Доцільність виділення норм про погрози щодо невизначеного кола осіб при наявності у кримінальному законі норм про погрози вчинити будь-яке злочинне діяння може ґрунтуватися лише на принципі диференціації кримінальної відповідальності.

По-четверте, особливим є наявність у КК аналізованих держав також загальної норми про примус, зокрема, шляхом погрози до певного діяння. З огляду на нехарактерність такого законодавчого підходу для КК України, доцільно навести такі норми.

Так, § 240 КК ФРН передбачає відповідальність за примус людини до вчинення діяння шляхом погрози заподіяння істотної шкоди. При цьому у кримінальному законодавстві ФРН також є чимала кількість спеціальних норм про такі посягання, як от: примус конституційних органів (§ 105), Федерального Президента и членів конституційного органу (§ 106) до невиконання повноважень; перешкоджання здійсненню виборчого права (§ 108); перешкоджання службовцю здійсненню повноважень (§ 113); примус до сексуальних дій (§ 177), зайняття проституцією (§ 181); захоплення людини (§ 234); вивіз людини закордон (§ 234а); викрадення неповнолітніх (§ 235) тощо.

У ст. 222-18 КК Франції йдеться про погрозу вчинити злочин чи проступок проти особи, вчинену будь-яким способом, якщо вона супроводжується наказом виконати певну умову. Як кваліфікований склад такого примусу у статті визначена погроза вбивством.

Своєю чергою, ст. 4 Глави 4 кримінального закону Швеції визначено загальний припис про те, що особа, яка, зокрема, шляхом погрози вчинення злочину примушує іншу особу зробити, підкоритися або не зробити що-небудь, має бути засуджено за незаконне примушування. При цьому як кваліфікований склад визначено таке незаконне примушування, вчинене шляхом погрози кримінального переслідування, або звинувачення іншої людини в скоєнні злочину, або поширення про нього наклепів. Окрім цього відповідальність диференціюється залежно від тяжкості злочину, вчиненням якого погрожують. Поряд з цим існують спеціальні норми про примушування шляхом погрози (до статевих відносин (ст. 1 Глави 6); а також норми, що передбачають погрозу як спосіб вчинення злочину (крадіжки (ст. 5 Глави 8) тощо.

Своєю чергою, у § 1 ст. 191 КК Польщі вказується на відповідальність того, хто застосовує протизаконну погрозу з метою примусу іншої особи до певного діяння, відмови від нього або припинення. Поряд з цим також є ціла низка спеціальних норм про примушування до: переривання вагітності (ст. 153); статевих зносин (ст. 197); заняття проституцією (ст. 203); щодо свідків, експерта, перекладача, обвинувача або обвинуваченого (ст. 245); з метою отримання показань (ст. 246); з метою тимчасового використання чужого механічного засобу пересування (ст. 289); або ж де, погроза виступає способом вчинення злочину: впливу на офіційну діяльність конституційного органу Республіки Польща (ст. 128); захоплення водного чи повітряного судна (ст. 166); впливу на офіційну діяльність суду (ст. 232); незаконного перетину державного кордону (ст. 264); впливу на службову діяльність органу адміністрації влади, іншого державного органу або органу територіального самоврядування (ст. 224); зриву законних зборів, мітингу (ст. 260) тощо.

У § 260 КК Данії йдеться про відповідальність будь-якої особи, яка шляхом погрози насильством, істотним пошкодженням майна, позбавленням волі або хибним

звинуваченням у скоєнні караного діяння або безчесної поведінки або виявленням питань, що відносяться до приватних справах, кого-небудь примушує зробити щонебудь, страждати від чого-небудь або утриматися від здійснення чого-небудь. І знову ж таки поряд з цим є й спеціальні норми про примушування, а саме діяння, спрямоване на: вимагання будь-якого рішення від Парламенту або на перешкоджання вільному здійсненню своєї діяльності (§ 113); вільне здійснення будь-яким державним органом своїх повноважень (§ 118); перешкоджання особі у виконанні законної офіційної функції або змусити її виконувати офіційну функцію (§ 119); примушування до статевих зносин (§§ 216, 217); отримання для себе або для інших осіб незаконної вигоди (§ 281).

Відповідно ст. 143 КК Болгарії передбачено відповідальність того, хто, зокрема, шляхом погрози змусить іншого зробити, або не зробити, або зазнати щонебудь всупереч його волі. При цьому у цій же статті закріплено спеціальні норми про примус, які виділені за ознакою суб'єкта злочину – вчинення особою, яка займається охоронною діяльністю, службовцям організації, що здійснює охоронну або страхову діяльність, особою, яка діє за дорученням або видає себе за представника такої організації, особою зі складу Міністерства внутрішніх справ (ч. 2), а також за ознакою потерпілого – щодо судді, прокурора, слідчого або особи, яка входить до складу Міністерства внутрішніх справ (ч. 3).

Видається, такі загальні кримінально-правові норми про примус є вираження абсолютної поваги до свободи людини. Врешті, її наявність забезпечує безпробільність кримінального закону в частині убезпечення свободи людини.

Наведені законодавчі підходи, без сумніву, свіжі та, очевидно, більш універсальні в частині можливості охопити кримінально-правовою охороною більш широке коло правовідносин.

Однак, ради справедливості, варто відзначити, що, як і в кримінальних законах пострадянських держав, у КК держав-членів ЄС погроза широко вживається у кримінальному законодавстві. Так, поряд із більш виваженою диференціацією кримінальної відповідальності за погрози як самостійне суспільно небезпечне діяння, наявні численні норми, в яких погроза виступає способом вчинення інших суспільно

небезпечних діянь, спрямованих, як проти приватних, так і проти публічних інтересів, таких як: діяння, спрямоване на те, щоб підвести Данську Державу або будь-яку її частину під дію іноземних правил або на відділення будь-якої частини від держави (§ 98 КК Данії); іноземна окупація будь-якої території Данської Держави з використанням з погрози застосування сили (§ 99 КК Данії); сексуальна агресія (ст. 222-22 КК Франції; ст. 149, ст. 150; ст. 152, ст. 157 КК Болгарії), акт сексуального проникнення (ст. 222-23 КК Франції), переслідування іншої особи (ст. 222-33 КК Франції), затримання заручника (ст. 97а; ст. 143а КК Болгарії); різні за перешкодження громадянам вільно сповідувати свою віру або здійснювати релігійні обряди і служби (ст. 165 КК Болгарії); перешкодження в здійсненні виборчого права або права бути обраним (ст. 167 КК Болгарії); в здійсненні конституційних політичних прав (ст. 169а КК Болгарії); перешкодження проведенню зборів, мітингу або маніфестації (ст. 174а КК Болгарії); захват чи взяття під контроль повітряного судна, корабля тощо (ст. 224-6 КК Франції), проникнення в житло (ст. 226-4 КК Франції; ст. 170 КК Болгарії), перешкодження здійснення права свободи вираження, праці, об'єднань, зборів, маніфестацій (ст. 431-1 КК Франції); використання дитини в корисливих або аморальних цілях (ст. 185 КК Болгарії); грабіж (ст. 198 КК Болгарії); вимагання (ст. 214 КК Болгарії); перешкодження виконанню податковим органом його законних обов'язків (ст. 258 КК Болгарії); примус представника влади зробити або не зробити будь-які дії, що входить в коло його службових обов'язків (ст. 269 КК Болгарії); самоправство (ст. 323 КК Болгарії); заволодіння транспортним засобом (ст. 346 КК Болгарії); тощо.

Такий стан правового врегулювання - свідчення того, що використання вказівок на погрози не є даниною належності до тієї чи іншої історично чи політично зумовленої групи держав. Це спосіб впливу на волю особи, який внаслідок своєї поширеності та, мабуть, дієвості, вимагає кримінально-правового відображення в законодавстві.

В цілому, компаративістський аналіз правового регулювання погрози, дає підстави для розуміння такого поняття як наскрізного, яке широко використовується

у кримінальному законодавстві усіх держав, як ознака суспільно небезпечного діяння, способу примусу, як обставина, яка пом'якшує відповідальність та (або) покарання.

Втім, законодавство держав-членів колишнього СРСР та держав-членів ЄС в частині кримінально-правового регулювання погрози засвідчує кардинально інші підходи. Законодавство останніх демонструє відхід від казуальності, широкої диференціації відповідальності за погрози та примус шляхом погрози, що потребує оцінки.

Висновки до розділу 1

Аналіз стану дослідження погрози у доктрині кримінального права засвідчує, що це питання не зазнавало нестачі уваги з боку дослідників, проте наявні напрацювання показують численні дискусійні позиції щодо: співвідношення понять погроза та загроза, виявлення наміру вчинити злочин, готування до злочину та замаху на злочин, примусу, насильства, шантажу; об'єкта, потерпілого від погрози; змісту погрози; кримінально-правових наслідків; можливого часу реалізації погрози; залякування, реальності, дійсності як ознак погрози тощо. Окрім цього, чимало недостатньо досліджених питань, як от: кримінально-правове значення законодавчих конструкцій в частині вказівки на суб'єкта, якому адресується погроза (адресата), та суб'єкта, якого стосується зміст погрози (потерпілий від погрози); кримінально-правової оцінки випадків, коли віддалена (похідна) мета погрози є суспільно прийнятна чи навіть суспільно корисна; система норм про погрозу тощо. Такі дискусійні чи малодосліджені питання визначають вектор наукової розвідки погрози в кримінальному праві.

Проведений історичний екскурс в частині кримінально-правового регулювання погрози актуалізує необхідність оцінити правильність окремих законодавчих підходів к пам'ятка права: по-перше, доцільність диференціації кримінальної відповідальності за склади злочинів, ознакою яких є погроза; по-друге, кримінально-правовий потенціал визначення погрози стадією вчинення злочину.

Аналіз кримінального законодавства зарубіжних держав засвідчив схожість

підходів в частині кримінально-правового регулювання погрози у законодавстві України та окремих держав-членів колишнього СРСР.

Кримінально-правовий же досвід держав-членів ЄС демонструє кардинально інші підходи, які потребують оцінки: наявність загальної норм про погрозу заподіяння будь-якої кримінально-караної реальної шкоди; погрози можуть відноситись до будь-якої особи, а не лише потерпілого чи його близьких осіб; наявність спеціальних норм про погрози, які за змістом відносяться не до конкретної особи, а невизначеного кола осіб; наявність загальної норми про примус, вчинений, зокрема, шляхом погрози до певного діяння.

РОЗДІЛ 2 КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ПОНЯТТЯ ПОГРОЗИ

2.1. Зміст поняття погрози

Поняття погрози є стержнем, ядром дослідження. При розкритті такого не обійтися без основ, вироблених логікою. Як вказується у літературі, без формальної логіки у праві можна отримати діалог сліпого з глухонімим [116, с. 20]. Так, згідно логічних постулатів, у структурі будь-якого поняття вирізняють зміст та обсяг. Зміст поняття становить сукупність істотних та достатніх ознак предмета поняття, своєю чергою, обсяг поняття встановлюється сукупністю предметів, на яке воно поширюється [97, с. 81]. Першочергово уявимо зміст погрози. Для цього доцільно з'ясувати семантичне та етимологічне значення термінів, що позначають відповідні поняття.

Великий тлумачний словник сучасної української мови вказує, що погроза – це: 1) обіцянка заподіяти яке-небудь зло, неприємність (залякування); 2) можливість або неминучість виникнення, настання чогось небезпечного, прикрого для кого-, чого-небудь (те, що може заподіяти зло, неприємність) [35]. Аналогічне визначення в інших тлумачних словниках [220, с. 724]. Очевидна наявність двох розумінь поняття погрози. Втім, видається, що перше тлумачення погрози як обіцянки, тобто зобов'язання що-небудь вчинити чи, навпаки, утриматися від вчинення, вирізняється тим, що обіцянка об'єктивно має носія, суб'єкта – людину. Тобто джерелом погрози є людина. По-друге, що така погроза фактично є самим діянням (вчинком). Що ж до другого розуміння погрози як “те, що може заподіяти зло, неприємність” (виділено авт.: Д.М.) - то джерело небезпеки знеособлене. Тобто таку небезпеку можуть створювати природні явища, тварини тощо. Окрім цього, якщо така небезпека і створена людиною, то вона є не самим діянням, а наслідком іншого самостійного діяння.

А тому семантично погрозу у кримінально-правовому розумінні слід розуміти виключно як обіцянку заподіяти яке-небудь зло, неприємність

(залякування). При цьому можна окреслити принаймні три сутнісні ознаки, які впливають із такого аналізу. По-перше, погроза – це обіцянка, а слідом, завжди активна поведінка (дія). По-друге, це обіцянка вчинити не будь-які діяння (позитивні чи негативні), а саме заподіяти зло, яке є таким об'єктивно, а не суб'єктивно. По-третє, залякування є сутністю погрози. Тобто це та первинна мета, яка, втім, може бути і проміжною для досягнення інших цілей. Тобто залякування може бути не самоціллю особи, а лише засобом досягнення іншої мети. Однак, це не змінює суб'єктивної (вольової) сутності погрози [68, с. 125-128].

Втім, основне завдання все ж таки визначення саме кримінально-правового розуміння погрози. Визначення істотних ознак такого можливе на підставі системного аналізу кримінально-правових норм, які передбачають склади злочинів, ознакою яких є погроза. Адже однакові терміни, використані законодавцем в тексті КК України, повинні мати однаковий зміст [161, с. 542]. І хоча система норм про склади злочинів, ознакою яких є погроза, в КК України є предметом дослідження у підрозділі 3.1 цієї роботи, однак у цій частині роботи звернення до таких норм дозволить виділити спільні ознаки усіх передбачених кримінальним законом погроз.

Так, у літературі зазначається, що злочин може бути одним, а його юридичні конструкції (склади злочинів) – різні. Таку систему норм про різні склади одного злочину пропонується називати асоціацією норм [286; 287]. Вочевидь, про те ж саме писав свого часу А.Н. Трайнін, вказуючи, що співучасники відповідають за один і той же злочин тільки за статтями, що передбачають склади різної суспільної небезпеки. Єдність як ознака співучасті не означає єдності складів злочинів [238, с. 288]. Отож, у науці послідовно сформулась аксіома про те, що злочин – один, а його юридичні конструкції можуть бути різноманітними. При цьому важливим є встановлення того, що є спільними визначальними ознаками, наявність яких є свідченням приналежності складів злочину до юридичних видів одного і того ж злочину. Так, В.О. Навроцький вказує, що у ряді складів злочинів є єдина основа, спільні констатуючі ознаки, притаманні для будь-якого виду одного і того ж злочину [163, с. 436, 447]. Видається доцільним не заглиблюватися у вивчення теоретичних основ співвідношення злочину та складу злочину та скористатись уже існуючими напрацюваннями у цій частині.

Так, у літературі стверджується, що “ядром асоціації норм про різні склади одного злочину виступає єдність ознак: об’єкта злочину; суспільно небезпечного діяння, суспільно небезпечних наслідків, загальних ознак суб’єкта злочину та форми вини. А тому вони є основними ознаками, визначають характер суспільної небезпеки злочину. Що ж до інших ознак, які не утворюють ядро асоціації норм про різні склади одного злочину, то ними є решта, а саме: предмет, потерпілий від злочину, місце, час, спосіб, засоби, знаряддя, обстановка вчинення злочину, мотив, мета, емоції. Такі визначають ступінь суспільної небезпеки злочину [295; 296; 297].

Почергово з’ясуємо усі ознаки, які в сукупності становлять обов’язковий та додатковий “набір” кримінально караної погрози. Усталено в доктрині кримінального права аналіз складу злочину зводиться до послідовного аналізу його елементів: об’єкта, об’єктивної сторони, суб’єкта та суб’єктивної сторони. Слідуючи таким постулатам, варто з’ясувати обов’язкові і додаткові ознаки погрози у кримінальному праві. Втім, незважаючи на своєрідність кримінально-правових понять, не слід нехтувати здобутками інших наук, які можуть допомогти глибше поглянути на них.

Так, забігаючи вперед, все ж видається безспірним, що погроза – це передача інформації від одного суб’єкта до іншого. Тобто процес комунікації. А тому доцільно з належною увагою віднестись до доробків соціологів, які прицільно вивчають зміст, структуру комунікації. Отож, комунікація – (від лат. *communicatio* - єдність, передача, з’єднання, повідомлення) – це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами, спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів із метою передавання та одержання інформації [39]. При цьому соціологія виділяє такі складові комунікації: суб’єкти, засоби, предмет, ефекти, бар’єри, зворотній зв’язок, середовище [237]. Очевидно, що засоби, предмет, ефекти, бар’єри, зворотній зв’язок, середовище належать до об’єктивних ознак погрози. Тоді як суб’єкт комунікації – до суб’єктивних. Спроекуємо вироблені соціологічною наукою такі теоретичні основи комунікації на погрозу як суспільно небезпечну дію та проаналізуємо їх кримінально-правове значення.

Отож, щодо об'єкта складу злочину, то недоцільно вдаватися в аналіз численних існуючих підходів щодо такого. Таким вважатиме суспільні відносини.

Що ж до об'єкта погрози – то у науці кримінального права висловлюється ціла палітра позицій. Зокрема, такі:

- 1) психічна недоторканність особи [10, с. 7; 135, с. 129; 172, с. 212];
- 2) психіка людини [59, с. 24];
- 3) здоров'я людини [36, с. 161; 265, с. 274; 292, с. 91];
- 4) психічне здоров'я [141, с. 167; 252, с. 300];
- 5) спокій [38, с. 84];
- 6) особиста безпека потерпілого [210, с. 194];
- 7) життя, власність, громадська безпека, інтереси правосуддя тощо [93, с. 126].

Очевидно, що більшість існуючих у науці позицій щодо об'єкта погрози (перших п'ять) часто є відображенням окремих складових психічного здоров'я (благополуччя) особи. Так, психічна недоторканність особи є елементом забезпечення психічного здоров'я (недоторканності такого здоров'я), адже лише усвідомлення власної психічної недоторканності уможливорює стан психічного благополуччя; психіка ж, як і тіло при посяганні на фізичне здоров'я, є фактично специфічною “мішенню”, через яку здійснюється посягання на психічне здоров'я; своєю чергою спокій – це взагалі емоційний стан, який, знову ж таки, свідчить про психічне здоров'я особи. А тому, видається, що позиції щодо психічної недоторканності, спокою, психіки є елементами більш широкого поняття здоров'я, а власне психічного здоров'я. Лише особиста безпека не є елементом психічного здоров'я, а засвідчує відсутність загроз правам чи інтересам особи. А тому такий підхід заслуговує окремого аналізу.

Оцінюючи виваженість домінуючих у науці кримінального права позицій, варто проаналізувати законодавчий підхід у цій частині, а саме розміщення таких норм у відповідних структурних частинах КК України. Адже, як відомо, Розділи Особливої частини цього кодексу виділені саме за об'єктом охорони. Однак, більшість норм про погрози (наприклад, щодо працівника правоохоронного органу

(ч. 1 ст. 345); щодо журналіста (ч. 1 ст. 345-1); щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ч. 1 ст. 377) тощо) охороняють інший основний об'єкт, а тому “розкидані” у багатьох Розділах Особливої частини кримінального закону України. Слідом об'єкт, на який власне посягає погроза, у таких нормах є не основним, а додатковим. А тому наскрізний аналіз розміщення норм про погрози у системі закону не дасть очікуваного результату.

Вихідними для аналізу є норми про погрозу вбивством (ст. 129 КК України) та погрозу знищення майна (ст. 195 КК України). Адже саме ці норми є вільними від інших ознак, які б накладали свій “відбиток” на об'єкті складу злочину. Так, норма про погрозу вбивством (ст. 129) розміщена у Розділі II Особливої частини КК України “Злочини проти життя та здоров'я особи”. І саме таке законодавче рішення, вочевидь, адепти підходу про здоров'я особи як об'єкт погрози приймають за вихідну позицію. Адже у випадку погрози вбивством немає реальної шкоди життю, є лише реальні підстави вважати, що є загроза життю, адже, як вказано у законі, були реальні підстави побоюватися реалізації такої погрози. Більше того, аналогічну позицію опосередковано виражає ПВС України. Так, скажімо, в узагальненні практики розгляду судами справ про злочини проти власності від 1 листопада 2008 р. вказано, що обов'язковим додатковим об'єктом розбою виступають життя чи здоров'я потерпілого. А, як відомо, розбій власне може поєднуватися з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи чи з погрозою його застосування [254]. Тобто додатковим об'єктом у випадку застосування насильства чи погрози його застосування є здоров'я: фізичне при насильстві та психічне при погрозі його застосування.

Однак, якщо слідувати думці, що об'єктом погрози є психічне здоров'я особи, то не вдасться пояснити, чому норма про погрозу знищення майна (ст. 195), яка теж не обтяжена іншими ознаками і відрізняється від погрози вбивством (ст. 129) лише змістом погрози, міститься у Розділі VI “Злочини проти власності” Особливої частини КК України. Адже жодної реальної шкоди власності немає.

А тому, видається, не слід з надмірним упованням відноситись як до позиції законодавця, так і до позиції ПВС України. Сприйняття таких позицій як

аксіоматичних несе загрозу неправильних висновків, які будучи підковані авторитетом відповідних органів, можуть вести наукову доктрину, та й врешті практику, у невірне русло. Як справедливо вказується у літературі, донкіхотством є намагання теоретиків відшукати зміст у правових нормах та тлумачити їх [164, с. 229].

Більш об'єктивні висновки про об'єкт погрози можна зробити, лише проаналізувавши суспільно небезпечні наслідки такого посягання. Щоправда, усі склади злочинів про погрозу як самостійне діяння (а не як спосіб вчинення іншого злочину) сформульовані як формальні, тобто такі, в яких прямо не вказано на суспільно небезпечні наслідки. Однак, поряд з цим загально визнаним у доктрині кримінального права є положення про те, що безнаслідкових злочинів немає. І поділ складів злочинів за конструкцією об'єктивної сторони на формальні та матеріальні залежить виключно від того, чи наслідки конкретно названі та описані у диспозиції статті чи, навпаки, не вказані та нерозкриті у диспозиції статті [112, с. 83; 138, с. 200]. Однак, відсутність вказівки на суспільно небезпечні наслідки посягання абсолютно не означає, що описаний злочин безнаслідковий. Це невидимі світу сльози [11, с. 226]. Суспільно небезпечні наслідки можуть існувати у матеріальній або нематеріальній формі [21, с. 280-281]. Тобто відсутність вказівки на суспільно небезпечні наслідки свідчення радше недоцільності їх опису, оскільки такі не піддаються матеріальному (фізичному) виміру. Однак, норма про малозначність (ч. 2 ст. 11 КК України) все ж стоїть на сторожі запобіганню притягненню до кримінальної відповідальності у тих випадках, коли суспільно небезпечне діяння не заподіяло і не могло заподіяти істотної шкоди.

А тому доцільно уяснити, які ж суспільно небезпечні наслідки тягне висловлення погрози. І хоча суспільно небезпечні наслідки належать до ознак об'єктивної сторони, однак об'єкт складу злочину знаходить своє вираження першочергово саме у суспільно небезпечних наслідках. Так, науковці суспільно небезпечні наслідки погроз окреслюють вказівками на: неприємні емоції потерпілого [59, с. 50]; тривогу, страх [86, с. 73]; порушення психічної рівноваги, невроз [10, с. 6]; негативні процеси, що відбуваються у свідомості [151, с. 364]; переляк, бажання

убезпечити ті блага, заподіяти шкоду яким погрожує винний, внутрішній й зовнішній дискомфорт, порушення певних сфер життєдіяльності [32, с. 79]; руйнування атмосфери безпеки особи, створення обстановки, при якій потерпілий може відчувати занепокоєння і тривогу відносно захищеності правоохоронюваних благ [210, с. 189]. Як наслідок такого впливу - порушення звичного способу життя (приймання їжі, сон, відпочинок, робота), депресія, що, у свою чергу, призводить до зниження активної життєвої позиції [278, с. 30], дезорганізації діяльності, порушення сприйняття, деформації свідомості; негативних змін структури особистості; дезорганізації протікання інтелектуальних процесів; зниження здатності приймати самостійні рішення; формування ірраціональних неефективних поведінкових стратегій тощо [151, с. 364]. Очевидно, що такі зміни у психіці людини є вторинними, виникають як результат побоювання, страху. Адже психічна шкода полягає в перетворенні, зберіганні, зміні сприйнятого психікою потерпілого впливу (сигналів) подразників психіки [59, с. 87].

Верифікуємо такі підходи. Необхідно визначити, що таке боязнь, страх, який їх вплив на людину. Боязнь у психології (адже у кримінальному законі вказано саме на “побоювання”, яке є похідним від твірного слова “боязнь”) є одним із видів страху [33, с. 660]. А тому є підстави з'ясувати поняття страху як родового і послідовно поняття боязні як його виду. У літературі зазначається, що страх - негативно забарвлений емоційний процес, що обумовлений загрозою реального або передбачуваного лиха [39]; тимчасовий емоційний стан людини, який виникає під впливом стресових чинників і певним чином впливає на усі її психічні процеси [230, с. 108]; гостра негативна емоція, що виникає за обставин загрози біологічному або соціальному благополуччю індивіда; має різні ступені інтенсивності: побоювання, боязнь, переляк, жах (афект) [216]. У наведених дефініціях очевидним є, що психологічні доробки єдині у тому, що страх - негативна емоція, що впливає на психічні процеси.

Своєю чергою, боязнь у психології визначається як пригнічений емоційний стан, який поєднує, інтегрує психічне напруження, невпевненість, неспокій і переживання чогось страшного, небаченого, пов'язаного з ризиком або в атмосфері

небезпеки [33, с. 660]. Отож, боязнь – це пригнічений емоційний стан. Вочевидь, що такий стан не свідчить про непорушність психічного здоров'я (психічного благополуччя – цей термін вживається як синонім [33, с. 819]) особи. Хоча поряд з цим, вочевидь, такий негативний стан і немає підстав визнавати психічною хворобою, оскільки він тимчасовий, викликаний певними обставинами. Так, у психології виділяють такі хворобливі стани страху в людини як тривожні неврози та фобії [33, с. 661]. Психічна ж хвороба визначається у психології як дія сукупності руйнівних процесів в організмі людини, наслідком чого є не лише погіршення фізичного самопочуття хворого, а й зміни його особистості, відхилення в емоційно-вольовій та мотиваційній сферах [33, с. 822]. Тим паче, що і Основи законодавства України про охорону здоров'я вказують, що здоров'я - стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хворіб і фізичних вад (ст. 3) [178].

Загалом, вплив на психіку людини погрози можна порівняти із впливом на тіло людини побоїв. Останні приносять біль, однак не спричиняють тілесних ушкоджень. Погроза ж здатна викликати негативний емоційний стан, однак не викликає психічного розладу чи психічної хвороби, оскільки такі є уже ознаками тілесних ушкоджень. Однак, можна припустити, як побої заподіюють шкоду фізичному здоров'ю, так і погроза заподіює шкоду психічному здоров'ю.

На перший погляд, усі вищенаведені думки про страх (боязнь) як суспільно небезпечний наслідок погрози виглядають виваженими та послідовними. Однак, безапеляційне прийняття такого підходу викликає низку зауважень.

По-перше, семантичний аналіз слова “погроза” вказує на залякування як на мету того, хто її висловлює, а не на страх (побоювання) як суспільно небезпечний наслідок, тобто стан, що повинен виникнути у того, кому адресують погрозу.

По-друге, психічна стійкість особи – індивідуальна особливість кожного. Одні люди – боягузливі, у них може викликати почуття страху навіть невдалий жарт; інші – безстрашні, навіть реальні погрози можуть не викликати у них такого почуття. Якщо погодитися, що страх (побоювання) як негативна емоція є обов'язковою ознакою погрози (суспільно небезпечним наслідком), то може виникнути ситуація, коли реальні підстави побоюватися погрози були, однак це не викликало почуття

страху. Наприклад, чемпіону з боксу розмахують перед обличчям ножом, погрожуючи розправою. Однак, усвідомлюючи свої фізичні можливості, така особа знає, що може оборонитися одним прицільним ударом. Або вбивством погрожують людині, яка вирішила покінчити життя самогубством. І такий варіант особа розглядає як “простіший” вихід із ситуації для себе. Тобто реальні підстави побоюватися реалізації погрози об’єктивно були, однак самого побоювання не виникло. Слідом, може мати місце ситуація, коли кримінальна відповідальність винного залежатиме від психічної стійкості потерпілого. Тобто, якщо винному “пощастить” і потерпілий виявиться “нелякливий”, то склад злочину відсутній. Очевидно, що ставити наявність ознак складу погрози від психічних особливостей особи неправильно. Це порушуватиме принцип рівної охорони громадян, зокрема, за особливостями психічної стійкості.

По-третє, якщо виходити, що страх потерпілого є обов’язковою ознакою будь-якої погрози, то, наприклад, погроза здійснити терористичний акт у випадку, коли в адресата не виникало почуття страху, не може кваліфікуватися за ст. 258 КК України. Наприклад, відповідна посадова особа, якій висловлена така погроза, та її близькі особи перебувають в безпеці. Відповідно у неї немає відчуття страху, є лише відчуття небажаності такого акту або особа взагалі ставиться емоційно до цього байдуже, хоча і вживає заходи, які входять в коло її обов’язків. Абсурдність прийняття такої думки очевидна. Адже норма про погрозу вчинення терористичного акту, вочевидь, спрямована не на захист психічного здоров’я відповідних уповноважених суб’єктів, а забезпечує охорону безпеки невизначеного кола осіб. Як слушно зазначає І.В. Самощенко, важко уявити собі ситуацію, що категорію “психічна недоторканність” можна повною мірою використовувати, наприклад, при визначенні об’єкта погрози, передбачених ч. 1 ст. 258 і ст. 266 КК України, де поряд з фізичною особою тим, кому погрожують, виступають також держава, міжнародна організація, юридична особа та інші, які не володіють у прямому розумінні властивостями психіки [210, с. 185]. Однак, безспірним є, що поняття погрози повинно бути єдиним, незалежно від того, кому погрожують.

По-четверте, слід звернути увагу на те, що у більшості норм КК України про погрозу або взагалі не вказується кому адресується погроза (наприклад, статті 129, 195), або вказується не кому адресуються, а щодо кого. Вочевидь, що це не одне і те ж (наприклад, погроза щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345), журналіста (ст. 345-1), державного чи громадського діяча (ст. 346), щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 377)). Тобто необов'язково, щоб той, кому висловлена погроза, і той, щодо кого висловлена погроза, співпадали. Фактично це означає, що той, щодо кого висловлена погроза, може і не знати про таку. Для констатації складу відповідної погрози достатньо, щоб така погроза була висловлена певній особі, і були підстави сприймати таку погрозу як реальну. Наприклад, особі висловлюють погрозу про вбивство колеги по роботі. При цьому є всі підстави вважати погрозу реальною. Така особа, не розповідаючи нічого колезі про висловлену погрозу щодо нього, знаючи, що у нього слабке серце, звертається у правоохоронні органи. Тобто у суб'єкта, якого стосується погроза, не виникає побоювання (страху), оскільки він непроінформований про таку. Не виникає і страху у того, кому висловили погрозу, оскільки, наприклад, колега не є для нього близькою особою. Однак, зрозуміло, що об'єктивно (якщо були реальні підстави очікувати реалізації такої погрози) існує загроза життю особи. І це свідчить про закінчений склад злочину. Оскільки у нормі про погрозу вбивством (ст. 129 КК України) законодавець не вказує ні на стан страху того, кого стосується погроза, ні на стан страху того, кому висловлена погроза. А вказує на реальні підстави побоюватися реалізації погрози.

Тобто визнання побоювання (страху) обов'язковим наслідком погрози виводить з-під кримінально-правової охорони випадки, коли в адресата погрози власне страху (побоювання) не виникало, однак об'єктивно були реальні підстави допускати можливість реалізації такої погрози (тобто сприймати погрозу як дійсну). Таке звуження об'єкта кримінально-правової охорони, вочевидь, необґрунтоване.

По-п'яте, якщо проаналізувати семантичне значення слова “побоюватися”, а не наосліп слідувати лише тому, що воно має спільний корінь зі словом “боязнь”, то висновки виявляться досить несподіваними для усталеної в доктрині кримінального права позиції про страх як обов'язкову ознаку погрози. Так, словники

в одному синонімічному ланцюжку зі словом “побоюватися” вказують боятися, поважати, відвертати, запобігати, наближати, очікувати, передбачати, остерігатися, потерпати, турбуватися, непокоїтися [300]. Очевидно, що серед таких термінів є ті, які вказують не стільки на страх, скільки на очікування, передбачення, остерігання настання чогось небажаного. Адже, скажімо, вживання слова “побоюватися” у побутовому значенні абсолютно не вказує на страх. Так, наприклад, вислів, “побоююсь, що запізнюсь” не означає, що в особі є страх запізнитися, однак особа остерігається, передбачає те, що прибуде невчасно.

В цілому, видається, що існуюча у доктрині позиція про те, що наслідком погрози є побоювання, викликана неправильним тлумаченням ознаки, яка вказана в окремих кримінально-правових нормах як “реальні підстави побоюватися реалізації погрози”. Наявність реальних підстав побоюватися реалізації погрози не є самим побоюванням реалізації погрози. Якщо б законодавець вважав за доцільне побоювання визнати суспільно небезпечним наслідком погрози, то так і вказав би. На кшталт, погроза вбивством, якщо в особі виник страх (побоювання) реалізації цієї погрози.

Видається, що залякування як ознака погрози, з одного боку, є метою винного (бажання винного викликати страх у адресата), водночас, свідчить про загрозу безпеці певним суспільним відносинам (оскільки є реальні підстави побоюватися (допускати можливість) реалізації погрози), яка існує об’єктивно, а не залежить від суб’єктивного сприйняття потерпілого [67].

Слідом, стверджувати, що основним безпосереднім об’єктом погрози є психічна недоторканність особи, психіка людини, здоров’я людини, психічне здоров’я, спокій немає достатніх підстав, які б впливали із формулювання відповідних кримінально-правових норм. Психічне здоров’я може виступати лише як додатковий безпосередній об’єкт. Якщо ж такий страх спричинив психічне захворювання чи інший розлад здоров’я, то такі повинні оцінюватися як тілесні ушкодження відповідної тяжкості [75].

Отож, фактично суспільно небезпечним наслідком погрози є загроза безпеці суспільних відносин, заподіяти шкоду яким погрожують. Принагідно варто

зазначити, що такий наслідок визначається окремими авторами поряд із страхом та неспокоєм [213, с. 113]. Простежується такий підхід і в окремих судових рішеннях. Так, у вироку Комсомольського районного суду м. Херсона від 20 січня 2010 р. (справа 1-91/2010) щодо особи, яка була визнана винною у погрозі вбивством (ч. 1 ст. 129 КК України), зазначається, що Особа 3 шляхом висловлювання погроз застосування та безпосередньої демонстрації вогнепальної зброї, а саме гладкоствольного револьверу моделі “Корнет-С” калібру 9 мм, посягнув на **особисту безпеку** потерпілих Особа 1 та Особа 2, що було сприйнято ними як реальна підстава для побоювання за їх життя [99] (виділено авт. – Д.М.).

З метою уникнення неправильного розуміння ознак погрози, а саме визнання відчуття страху (побоювання) у того, кому адресована погроза, його обов’язковою ознакою, слід замінити термінологічні звороти “якщо були реальні підстави побоюватися здійснення погрози” на “якщо були реальні підстави допускати можливість реалізації такої погрози”. Очевидно, що саме такий термінологічний зворот більш точно відображатиме суспільну небезпеку погрози. Більш детально реальність погрози буде розглянуто далі.

При цьому таку ознаку погрози слід відрізнити від так званих злочинів поставлення в небезпеку. Як от, наприклад, порушення правил ядерної або радіаційної безпеки, якщо воно створило загрозу загибелі людей або настання інших тяжких наслідків (ч. 1 ст. 274 КК України); порушення правил повітряних польотів, якщо це створило небезпеку для життя людей або настання інших тяжких наслідків (ч. 1 ст. 281 КК України) тощо. Останні злочини характеризуються реально існуючим станом загрози охоронюваним об’єктам, тоді як при погрозі стан загрози лише потенційний (дійсний або удаваний). Отож, суспільно небезпечним наслідком погрози є дійсний або удаваний злочинцем потенційний стан небезпеки охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам.

Повертаючись до об’єкта та зважаючи на розпорошеність норм про погрозу у Розділах Особливої частини КК України, видається, що такі, зазвичай, розміщені у відповідних структурних частинах залежно від змісту погрози, тобто яким суспільним відносинам така погроза несе загрозу: життю (ст. 129 “Погроза

вбивством” - Розділ II “Злочини проти життя та здоров’я особи”); власності (ст. 195 “Погроза знищення майна” - Розділ VI “Злочини проти власності”); життю, здоров’ю, власності невизначеного кола осіб (громадській безпеці) (ст. 258 “Терористичний акт”; ст. 266 “Погроза вчинити викрадення або використати радіоактивні матеріали” – Розділ IX “Злочини проти громадської безпеки”); безпеці руху або експлуатації транспорту (ст. 280 “Примушування працівника транспорту до невиконання своїх службових обов’язків” - Розділ XI “Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту”); безпеці діяльності органів державної влади, журналістів тощо (ст. 345 “Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу”, ст. 345-1 “Погроза або насильство щодо журналіста”; ст. 346 “Погроза або насильство щодо державного або громадського діяча”, ст. 350 “Погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов’язок” - Розділ XV “Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об’єднань громадян та злочини проти журналістів”); безпеці здійснення правосуддя (ст. 377 “Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного”; ст. 398 “Погроза або насильство щодо захисника чи представника особи” - Розділ XVIII “Злочини проти правосуддя”) тощо.

Тобто фактично законодавець розмістив норми про погрозу залежно від суспільних відносин, безпеці яких існує потенційна загроза [70]. При цьому жодної реальної шкоди таким суспільним відносинам немає. Це посягання, які полягають у створенні потенційної небезпеки. Слідом, є підстави підтримати думку І.В. Самоценка про те, що саме залежно від того або іншого інтересу, якому погрожують, визначається й конкретне місце відповідного складу погрози в КК України [210, с. 189-190]. А тому слід зробити уточнення про те, що безпека як об’єкт погрози може бути не лише особиста, але й громадська, управлінська, національна. Вочевидь, саме тому О.О. Дудоров вказує на життя, власність, громадську безпеку, інтереси правосуддя як об’єкт погрози [93, с. 126]. Щоправда, погроза посягає не на самі ці суспільні відносини, а лише на їх безпеку.

Наступним розглянемо такі ознаки об’єкта як потерпілий та предмет злочину. Щодо потерпілого – то ст. 55 Кримінального процесуального кодексу

України вказує, що ним у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [126]. Тобто це суб'єкт, якому заподіяна чи може бути заподіяна шкода. Оскільки, як було доведено вище, суспільно небезпечний наслідок (шкода) при погрозі полягає першочергово у виникненні потенційної загрози правам, свободам, інтересам певної особи (осіб), то потерпілим є не той, кому висловлена погроза, а той, щодо кого погроза висловлена [76].

Одразу варто зробити важливе уточнення. Так, у літературі висловлюється думка про те, що потерпілим від погрози може бути лише особа, яка здатна сприйняти її, злякатися, тобто зрозуміти, чим саме погрожують, які наслідки можливої реалізації погрози. Тому не може бути вчинена погроза щодо людей з деякими фізичними вадами (глухота, сліпота), певним рівнем інтелектуального розвитку, віком, які перебувають в стані сну чи глибокого сп'яніння [84, с. 70]. Видається, що така точка зору знову ж таки є продовженням підходу про страх як обов'язковий наслідок погрози, який піддавався критиці. Такий підхід може призвести до того, що фактично права, безпека людей з певними психічними чи фізичними вадами, які є перешкодою для сприйняття змісту погрози, не охоронятимуться нарівні із здоровими людьми. Неприпустимість такого підходу не потребує додаткового аргументування. Мабуть, у нікого не виникне питання, що, наприклад, замах на життя психічно хворого, не є злочином, оскільки останній не сприймав його як суспільно небезпечне, чи замах на життя сліпого, який не бачив, що у нього ціляться із зброї, не є посяганням на життя. Аналогічно питання із погрозою. Навіть якщо психічно чи фізично хвора людина не сприймала погрозу як таку, однак є об'єктивні підстави вважати її реальною, тобто допускати можливість її реалізації, і у винного була мета залякати, склад злочину наявний. Адже є небезпека для охоронюваних суспільних відносин.

А тому є підстави підтримати позицію, що наявність закінченого складу погрози можлива і щодо осіб, які не здатні сприймати таку [264, с. 34].

Зважаючи на те, що страх не є обов'язковою ознакою погрози, потерпілими можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Наприклад, у нормі про погрозу

знищення майна (ст. 195 КК України) не міститься жодних обмежень, що йдеться виключно про майно фізичної, а не юридичної особи. Або, скажімо, ч. 1 ст. 258 КК України вказує, зокрема, на терористичний акт, вчинений способом погрози застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку заподіяння значної майнової шкоди. Знову ж таки небезпека заподіяння шкоди може стосуватися не лише фізичної, але й юридичної особи, держави. Отож, потерпілими від погроз, тобто особами, правам яких існує потенційна небезпека, можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи.

Загалом, у структурі комунікації (в тому числі і погрозі як акту передачі інформації) виділяють три основні різновиди її суб'єктів:

1. Творець інформації - той, хто створює повідомлення.
2. Комуникатор (адресант) – той, хто передає інформацію.
3. Реципієнт (адресат) – той, хто отримує інформацію [237].

Вочевидь, головними суб'єктами комунікації є адресант і адресат. Зрозуміло, що фактично адресант, зазвичай, є суб'єктом складу злочину. Зважаючи на усталений в кримінально-правовій доктрині алгоритм кримінально-правової характеристики складів злочинів, розглянемо суб'єкта різних складів погрози далі. Що ж до адресата – то ним є особа, якій висловлена погроза. Одразу слід підкреслити, що у соціології в структурі комунікації окремо не виділяють як суб'єкта того, до кого відноситься погроза (потерпілого). А в кримінальному праві розмежовують суб'єкта, якому висловлюється (передається) погроза (адресат), та суб'єкта, якого стосується зміст погрози (потерпілий). При цьому у КК України наявні такі законодавчі конструкції в частині вказівки на суб'єкта, якому адресується погроза (адресат), та суб'єкт, якого стосується зміст погрози (потерпілий від погрози):

- 1) Суб'єкт, якому адресується погроза, та суб'єкт, якого стосується зміст погрози, той самий.
- 2) Суб'єкт, якому адресується погроза, та суб'єкт, якого стосується зміст погрози, повинні чи можуть бути різними.
- 3) Відсутня вказівка на те, кому і щодо кого адресується погроза.

Послідовно розглянемо особливості таких законодавчих формулювань та їх кримінально-правове значення.

Отож, по-перше, це норми про погрози, в яких суб'єкт, якому адресується погроза, та суб'єкт, якого стосується зміст погрози, той самий (наприклад, ч. ч. 2, 3 ст. 149, ч. 2 ст. 150-1, ч. 1 ст. 280, ч. ч. 2, 3 ст. 289, ч. 1 ст. 303, ч. 2 ст. 308, ч. 3 ст. 342, ч. 1 ст. 350, примітка 5 до ст. 354, ст. 386, ч. 1 ст. 405 КК України). В більшості це норми, у яких погроза виступає лише способом вчинення іншого суспільно небезпечного діяння, зокрема, способом примушування до певної поведінки. І фактично є лише одна норма про погрозу як самостійний склад злочину, у якій є пряма вказівка на те, що адресат погрози є водночас потерпілим, тобто особою, якої стосується погроза. А саме ч. 1 ст. 405 КК України вказує на погрозу вбивством або заподіянням тілесних ушкоджень чи побоїв **начальникові**, або знищенням чи пошкодженням його майна у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служби (виділено авт.: Д.М.). В силу прямої вказівки на адресата погрози випадки, коли, наприклад, дружині військового начальника погрожують вбити його, не можуть кваліфікуватися за цією нормою. Відповідні дії при наявності інших обов'язкових ознак можуть бути кваліфіковані за ст. 350 КК України про погрозу вбивством щодо службової особи, у якій власне не деталізується адресат погрози, а зазначається, кого стосується погроза.

Видається, що вказівка в нормах на особу, щодо якої чи якій висловлена погроза, необґрунтовано звужує дію кримінально-правової норми. Адже суспільна небезпека погрози криється у стані небезпеки для певних суспільних відносин, який виникає незалежно від того, кому висловлена погроза (особисто потерпілому чи іншим суб'єктам). Визначальним є те, що така погроза висловлена і є реальні підстави допускати можливість її здійснення. Тому, видається, є підстави для уніфікації законодавчих конструкцій в цій частині.

Другим видом законодавчих конструкцій є норми КК України про погрози, в яких суб'єкт, якому адресується погроза, та суб'єкт, якого стосується зміст погрози, повинні (ч. 2 ст. 147) чи можуть бути різними (ч. 1 ст. 345, ч. 1 ст. 346). Так, у ч. 1 ст. 147 йдеться про захоплення заручників з метою метою спонукання родичів

затриманого, державної або іншої установи, підприємства чи організації, фізичної або службової особи до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника. При цьому ч. 2 цієї статті вказує на ті самі дії, поєднані з погрозою знищення людей. Системний аналіз норми дозволяє стверджувати, що погроза адресується суб'єктам, на поведінку яких хоче вплинути суб'єкт злочину (саме їх залякують знищенням людей у випадку невиконання злочинних вимог), тоді як зміст погрози про знищення людей відноситься до заручників.

Щодо випадків, коли адресат погрози і той, кого стосується погроза, можуть бути різними, то прикладом є більшість норм КК України про погрози щодо спеціальних потерпілих: працівника правоохоронного органу (ч. 1 ст. 345), журналіста (ч. 1 ст. 345-1), державного чи громадського діяча (ч. 1 ст. 346), службової особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок (ч. 1 ст. 350) тощо. Слід відмітити, що в усіх таких нормах про погрози, окрім вищезгаданої норми про відповідну погрозу начальникові у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служби (ч. 1 ст. 405 КК України) вказується не на погрозу кому, а на погрозу **щодо** кого (виділено авт.: Д.М.). Так, у Словнику української мови вказується, що “щодо” – прийменник, стосовно до кого-, чого-небудь, відносно когось, чогось [220]. Тобто вказаний в одному ряді з прийменниками відносно, стосовно. Якщо перефразувати нормативні положення, то фактично у відповідних нормах КК України йдеться про погрозу стосовно когось чи відносно когось, тобто вказується кого стосується висловлена погроза. Це і дає підстави для висновків, що погроза може бути адресована третій особі, а не лишень відповідним спеціальним потерпілим, яких вона стосується.

Логічно виникає питання, чи має місце закінчений склад відповідної погрози (у випадках, коли законодавець адресата і того, кого стосується погроза, розмежовує), якщо вона висловлена адресату, однак не доведена до відома того, кого вона стосується. Ключовим у відповіді на це питання є те, що кримінальний закон України у відповідних нормах не містить вказівок на те, що зміст погрози повинен бути доведений до відома того, кого стосується погроза. Хоча, знову ж таки, слід обумовити, що пануючою в науці кримінального права є позиція про те, що страх

(побоювання) як негативний психічний стан є обов'язковою ознакою погрози. Однак, вище такий підхід піддавався критиці. А тому, видається, що доведення погрози до того, кого вона стосується (чийм правам є загроза), не є обов'язковою ознакою погрози. Достатньо довести зміст погрози до адресата, і це є достатньою підставою для констатації закінченого складу погрози при наявності реальних підстав побоюватися реалізації такої погрози. Адже у такій ситуації є підстави вважати наявність потенційного стану небезпеки для прав певної особи. А це, як доводилось, і є той наслідок, що визначає суспільну небезпеку погрози. Крім того, може видатися, що немає закінченого складу, оскільки погроза має ознаку залякування, а той, кому висловлена погроза, може байдуже відноситися до загрози правам такої особи. Однак, варто повторити, залякування – це мета, а не суспільно небезпечний наслідок.

Зрозуміло, що якщо адресант передає зміст погрози через особу, яка усвідомлює суспільно небезпечний характер діяння, бажає передання такої інформації (тобто наявна умисна форма вини), то таку особу слід визнавати співучасником злочину. Відповідна погроза може вважатися закінченою, коли особа передасть інформацію адресату. Відповідно ж при неусвідомленні суспільної небезпеки передачі такої інформації або ж коли особи передають її, щоб убезпечити безпеку особи, то такі особи виступають лише “каналом” передачі інформації, засобом вчинення злочину. Наприклад, погрозу вбивством особі передають через рідних, психічнохворих, дітей.

Що ж до кола осіб, яких стосується погроза, то у кримінальному законі України, окрім конкретного суб'єкта (судді, службової особи, журналіста тощо), вказується на таких суб'єктів: близьких осіб (ч. ч. 2, 3 ст. 149, ч. ч. 1, 2 ст. 206, ч. 1 ст. 280, ч. 1 ст. 350), близьких родичів (ч. 3 ст. 154, ч. 1 ст. 189, ч. 1 ст. 345, ч. 1 ст. 346, ч. 1 ст. 355, ч. 1 ст. 377, ст. 386, ч. 1 ст. 398), членів сім'ї (ч. 1 ст. 345-1). Не потребує доведення, що поняття близьких осіб, близьких родичів та членів сім'ї не є тотожними. Так, поняття близьких родичів та членів сім'ї тлумачиться, зокрема, у Кримінальному процесуальному кодексі України. У п. 1 ст. 3 зазначається, що близькі родичі та члени сім'ї - чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук,

внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі [126]. Своєю чергою, поняття близької особи викладено у Законі України “Про запобігання корупції” від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. Вказується, що члени сім'ї суб'єкта-декларанта, а також чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний та двоюрідний брати, рідна та двоюрідна сестри, рідний брат та сестра дружини (чоловіка), племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, батько та мати дружини (чоловіка) сина (дочки), усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням зазначеного суб'єкта [195]. Очевидно, що при визначенні близької особи до уваги береться спільність проживання, побуту та наявність взаємних прав та обов'язків. Втім, в силу прямої вказівки викладене у Законі поняття є вузьким розумінням та призначене для застосування положень саме цього Закону. А тому, вочевидь, воно не може бути вихідним для тлумачення поняття близької особи у кримінально-правовій площині загалом і для тлумачення погрози зокрема.

Варто з'ясувати філологічне розумінням терміну “близький”. Так, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін “близький” тлумачиться, зокрема, в таких значеннях, як: який перебуває у прямих родинних стосунках із ким-небудь; зв'язаний почуттями симпатії, дружби, спільністю ідей, інтересів (милий, любий) [35]. Тобто очевидно, що, окрім осіб, які перебувають у родинних відносинах, терміном “близький” охоплюються також люди, які дорогі для певної людини. Зрозуміло, що погроза, висловлена особі щодо таких близьких їй осіб (друга, коханої людини, нареченої, партнера), може бути дієвою. І це визначальне при погрозі, яка має на меті залякування.

З іншого боку, можливим є, коли близькі родичі не є близькими людьми для особи, і погроза щодо таких осіб не є для адресата дієвою, на що помилково розраховував винний. Наприклад, коли висловлюють погрозу заподіяти шкоду

опікунові, з яким особа перебуває у ворожих відносинах. Зважаючи на те, що страх, залякування є метою винного, а не суспільно небезпечним наслідком, то погроза таким особам не впливає на кваліфікацію.

В цілому, видається, що наявність у кримінальному законі таких різних підходів в частині вказівки того, кого стосується зміст погрози, нічим необґрунтована. Адже, навряд чи знайдуться аргументи пояснити, наприклад, встановлення в одній нормі (ч. 1 ст. 250 КК України) відповідальності за погрозу вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом щодо службової особи чи її близьких і поряд з цим щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок (уже без вказівки на близьких такої особи). Видається, що стержнем будь-якої погрози, що врешті впливає із аналізу семантичного значення даного терміну, є залякування. І власне вибір винною особою кола осіб, щодо яких спрямована погроза, продиктований тим, щоб така погроза була дієвою, ефективною. Обмежувати коло осіб в одних випадках самим адресатом, в інших - його близькими родичами чи близькими особами невиважено. Наприклад, сьогодні не є злочином вимога передачі майна, права на майно чи вчинення дій майнового характеру з погрозою насильства над, скажімо, другом, нареченою тощо. Оскільки ч. 1 ст. 189 КК України вказує виключно на близьких родичів. Сумнівно, чи такий підхід обґрунтований.

Визначальним в частині адресата погрози повинно бути те, що винний вважає, що погроза щодо такої особи здатна залякати. Такий підхід забезпечить однакову охорону безпеку усіх осіб від погроз.

Третьою умовно виділеною групою норм про погрози є ті, в яких взагалі відсутня вказівка на те, кому адресується погроза, і щодо кого вона відноситься (ч. 1 ст. 129, ч. 2 ст. 157, ч. 2 ст. 161, ч. 2 ст. 162, ст. 174, ст. 195, ч. 2 ст. 206-2, ч. 1 ст. 258-1, ч. 3 ст. 297, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 365, ч. 2 ст. 393, ч. 2 ст. 444). Наприклад, у ч. 1 ст. 129 КК України вказується на погрозу вбивством без деталізації того, чи така погроза стосується самого адресата чи також близьких родичів чи близьких осіб такої особи. Слідом, чи можна кваліфікувати як погрозу вбивством, коли, скажімо, матері погрожують вбити її дитину. Без сумніву, така погроза буде "ефективною", адже

здатна залякати особу. Однак, знову ж таки, суспільну небезпеку погрози визначає не страх, а потенційний стан небезпеки тим правам, порушити які погрожують. А тому, видається, що погроза вбивством матиме місце незалежно від того, чи співпадає особа, якій погрожують, і щодо якої.

Аналогічно у нормі про погрозу знищення майна (ст. 195 КК України) немає жодної вказівки кому і щодо кого адресується погроза. А тому не можна безапеляційно погодитися з думкою, що кримінально-правовій кваліфікації підлягає лише висловлений ззовні намір знищити майно, доведений до його власника, законного володільця, особи, у віданні чи під охороною якої знаходиться це майно, чи іншої особи, яка зацікавлена у його збереженні [172, с. 213]. Адже обов'язковою ознакою такого складу злочину є спосіб – підпал, вибух чи інший загальнонебезпечний. А тому адресатом погрози може бути і особа, яка особиста незацікавлена у збереженні майна, однак розуміє загальнонебезпечні наслідки реалізації такої погрози знищення майна.

Потрібно також виокремити погрози, які адресуються фізичним особам або уповноваженим особам юридичних осіб, держави, міжнародних організацій, і при цьому зміст погрози відноситься до наперед невизначеного кола осіб. Прикладом може бути той же терористичний акт, вчинений шляхом погрози застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створюють небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, вчинений з метою визначеною у законі (ч. 1 ст. 258 КК України). Аналогічно у ч. 1 ст. 266 КК України йдеться про погрозу вчинити викрадання радіоактивних матеріалів з метою примусити фізичну або юридичну особу, міжнародну організацію або державу вчинити будь-яку дію або утриматися від неї, якщо були підстави побоюватися здійснення цієї погрози. Також і в ч. 2 ст. 444 КК України передбачена відповідальність, зокрема, за погрозу нападу на службові приміщення осіб, які мають міжнародний захист, з метою впливу на характер їхньої діяльності або на діяльність держав чи організацій, що вони представляють, або з метою провокації війни чи міжнародних ускладнень. Очевидно, що зміст погрози в частині осіб, яким адресується погроза, визначений (хоча і не конкретно), а коло осіб,

яким може бути заподіяна шкода, невизначене. Однак, визначальним є потенційний стан безпеки правам невизначеного кола осіб.

Щодо предмета вчинення злочину, то лише в одній нормі є вказівка на такий. А саме у ст. 266 КК України йдеться про погрозу вчинити викрадення (ч. 1) чи використати радіоактивні матеріали (ч. 2). Розуміння такого предмету не становить інтересу для з'ясування ознак погрози. А тому недоцільно зупинятися на цьому питанні.

Наступним проаналізуємо ознаки об'єктивної сторони погрози як зовнішньої сторони складу злочину. До таких ознак традиційно відносять обов'язкові (суспільно небезпечне діяння, суспільно небезпечні наслідки та причинний зв'язок між ними), а також факультативні (знаряддя, засоби, час, місце, спосіб вчинення злочину). Фактично одна з таких ознак, а саме суспільно небезпечні наслідки, уже була проаналізована вище при з'ясуванні змісту об'єкта погрози. А тому доцільно уявити особливості суспільно небезпечного діяння, яке складає зміст погрози [72]. Ст. 11 КК України визначає дві форми суспільно небезпечного діяння: активну – дію та пасивну – бездіяльність. Те, що погроза може вчинятися лише шляхом активної поведінки, видається безспірним [135, с. 129]. Адже по своїй суті, як вказувалось вище при семантичному аналізі, погроза – це обіцянка заподіяти шкоду. Термін ж обіцянка означає добровільне дане зобов'язання зробити що-небудь.

Так, чималий суспільний резонанс викликали публічно озвучені висловлювання С. Федина та М. Звіробій на адресу В. Зеленського після його візиту на передову. Так, остання дослівно адресує Президенту України такі слова: **“Вони тебе підірвуть. Я тобі обіцяю.** Тебе хто-небудь підірве там. Ти там почастіше їдь. Я хочу, щоб ти там частіше їздив... Тебе треба мочить в сортирах...” (виділено авт. Д.М.). Своєю чергою, С. Федина, зокрема, сказала: “Товариш президент, таке враження, думає, що він безсмертний. Бо, як справедливо Маруся натякнула, там люди пережили страшні звірства і кожен день повинні захищати Україну від того ворога, якого ти зараз намагаєшся нам повернути назад в Україну своїм президентством. Там випадково може розірватися граната, а знаєш, там обстріли бувають абсолютно випадково. Але, чесно кажучи, було б красивіше, щоб це все

сталося саме під час московських обстрілів, коли дехто знову в блакитний або білій сорочці припреться на передову” [53]. С. Грабовський пише: “Як на мене, йдеться про застереження, а не про заклики до вбивства глави держави чи погрози вбивства” [53].

Однак, “застерігати” означає заздалегідь попереджати кого-небудь про щось небезпечно, небажане” [35]. А з контексту спільного відеозапису осіб чітко впливає не застереження про небажане, а навпаки, обіцянка “підірвати” адресата, “було б **красивіше**, щоб це все сталося саме під час московських обстрілів” [53] (виділено авт. : Д.М.). Звичайно, для констатації складу злочину потрібен ретельний аналіз усіх ознак. Однак, наведений приклад ілюструє таку ознаку об’єктивної сторони погрози як суспільно небезпечна дія, що виражається саме в обіцянці заподіяти шкоду.

Об’єктивно обіцяти вчинити певне діяння можна лише активно. Однак, законодавець не завжди послідовний у частині формулювання диспозицій норм про погрозу. Наприклад, у ч. 2 ст. 129 КК України, яка передбачає відповідальність за кваліфікований склад погрози вбивством, вказано на “те саме **діяння**” (виділено авт.: Д.М.). Системний аналіз положень кримінального закону засвідчує, що законодавець відмежовує склади злочинів, які можуть вчинятися лише шляхом дії, використовуючи при цьому вказівку власне на “ті самі дії”, а не діяння (наприклад, ч. 2 ст. 127; ч. 3 ст. 130 КК України тощо). Тим більше, що в інших нормах про кваліфіковані склади погрози законодавець вказує уже на “ті самі дії” (ч. 4 ст. 345, ч. 4 ст. 345-1, ч. ч. 3, 4 ст. 405 КК України тощо). А тому, вочевидь, вказівка у нормах про погрозу вбивством (ч. 2 ст. 129 КК України) на “ті самі діяння” є законодавчою хибою, яка потребує виправлення.

Філологи ж визначають погрозу як мовленнєвий акт (при цьому не заперечуючи можливості погрози і невербальними засобами [41, с. 20-21]), акт комунікації [41, с. 17-18]. Більше того, саме філологами пропонується поняття мовних злочинів [89, с. 65-66]. У науці ж кримінального права вказують на погрозу як інформаційну дію [135, с. 129]. Остання ж розуміється як передавання інформації, яка має кримінально-правове значення, іншим особам [56, с. 226]. Тобто, хоча кримінологи і не послуговуються термінологічним зворотом “акт комунікації”, однак

все ж зводять зміст погрози до передачі інформації від винного до адресата. Загалом, під інформацією розуміють відомості (повідомлення, дані) незалежно від форми їх прояву [299, с. 7]. Справедливо зазначається у літературі, що можна навести багато визначень поняття “інформація”, однак усі вони сходяться в тому, що це – відомості в будь-якій формі та вигляді на будь-яких носіях; відомості, сигнали про навколишній світ, про зовнішнє і внутрішнє середовище, що їх сприймають організми [299, с. 8].

Зокрема, об’єктивними складовими комунікації є її засоби, тобто те, завдяки чому стає можливою передача інформації [237]. До них відносять передусім:

- код, що використовується для передачі інформації в знаковій формі (мова, символи, знаки тощо);

- канал, яким передається повідомлення (усне мовлення, письмо, газета, радіо тощо) або отримується нова інформація людиною. Дослідники зазначають, що органи чуттів людини є такими каналами комунікації, які дозволяють отримувати різну за кількістю та якістю інформацію [237].

Видається, що розмежування коду та каналу передачі інформації як засобів комунікації є важливим. Так, нехтуванням у науці кримінального права такими соціологічними інструментами призвело до непослідовних та суперечливих висновків. Зазвичай, науковці у галузі кримінального права пишуть про форми, способи передачі погрози. Так, одні автори зазначають, що погрози можуть виражатися словами, жестами, мімікою [56, с. 226], другі - у формі жесту, слів, фізичного впливу на інших людей чи на предмети зовнішнього світу [129, с. 67]; треті – у словесній формі (усно чи письмово – у вигляді тексту, зображення), мовою жестів або інших дій, спрямованих на залякування потерпілого [58, с. 93], четверті – фізичними та інформаційними діями [94, с. 634], ще інші - усно (вербально), письмово, жестами, демонстрацією відповідних засобів для знищення майна (наприклад, вибухового пристрою, гранати або їх муляжів) та іншими діями (наприклад, підпалом майна із майже одночасним контрольованим припинення підпалу) [172, с. 212]. Видається, що зазначені підходи в цілому вірні, однак не завжди вирізняються повнотою чи виділені за різними критеріями. Так, скажімо, виділення жестів і міміки як окремих способів вчинення інформаційної дії

небезспірне. Оскільки термін “жест” зазначається в одному синонімічному ряді із терміном “міміка” [219]. Жест – це миг (мига), рух тіла, як правило, рух, що допомагає людині висловити думку, емоцію [217]. Тоді як міміка – рух м’язів обличчя людини відповідно до її почуттів чи настрою [217]. Тобто фактично міміка – це також рух тілом, а саме такою його частиною як обличчя. Аналогічно виділення окремо із жестами фізичних дій невірне. Оскільки жести – це також фізичні дії. Небездоганна класифікація, яка вказує на усну форму (словесну) і письмову. Адже письмова форма теж може бути словесною. В одній із класифікацій зображення вказано як вид словесного способу передачі інформації. Вочевидь, помилковість такого твердження. Має місце графічний спосіб. Врешті, у жодній класифікації не згадується такий спосіб передачі інформації як відео.

Очевидним є те, що у наведених підходах змішуються коди (наприклад, слова, жести) та канали (усно, письмово, графічно тощо) передачі інформації при погрозі. Отож, розглянемо коди передачі інформації. У вищенаведеній дефініції комунікації вказується, що засоби передання інформації є вербальні та невербальні [14, с. 287; 15, с. 156; 237]. Так, перші здійснюється за допомогою такої знакової системи, як людська мова, тобто слів [237], другі - за допомогою інших знаків (усі, окрім вербальних). Простіше кажучи – засоби словесні та несловесні.

Розрізняють такі різновиди невербальних комунікацій:

1) Оптико-кінетичні (“кінез” від грецького – “рух”) – сукупність таких засобів комунікації, як жести, пози, рухи тіла, моторика обличчя.

2) Фонаційні – тон мови, голосність, темп, паузи, заповнювачі пауз, якісні ознаки голосу (тембр, висота, діапазон), особливості вимови (діалект, хриплість голосу, присмокування тощо).

3) Графічні засоби письмової невербальної комунікації (схеми, малюнки, графіка тощо).

4) Ситуативні зміни невербальної комунікації (зовнішній вигляд; наочні засоби комунікації) [39].

Свою чергою, в царині інформатики виділяють такі способи подання (передачі) інформації: текстовий, числовий, графічний, відео, умовні сигнали,

спеціальні позначення, комбінований. Вочевидь, що лише текстовий та цифровий способи передачі інформації належать до вербальних засобів, інші ж, натомість, належать власне до невербальних засобів комунікації. І власне є кодами передачі інформації.

Виходячи з таких постулатів, видається можливим способи вираження погрози за видами кодів передачі інформації аналогічно поділити на:

1) Вербальні: текстові, цифрові. Щодо вираження погрози текстом – то це найпоширеніший спосіб, при цьому текст може передаватися адресанту усно або письмово. Що ж до погрози за допомогою цифр (чисел) – то таким може бути, наприклад, надсилання листа з комбінацією цифр, який у певній культурі, релігії означає смерть тощо. Так, у Японії “поганим” числом вважається “4”, оскільки ієрогліф, що позначає це число, читається як ієрогліф, що означає “смерть” [110].

2) Невербальні:

а) Оптико-кінетичні:

- жести (в тому числі міміка). Наприклад, підняти руку, пригрозити пальцем, кидатися з кулаками, показати кулак, показати жест-імітацію відсікання голови, показати мотузку, крутити перед обличчям мотузком, шнуром, зняти рушницю з плеча тощо [41, с. 20-21];

- інші рухи тіла з метою фізичного впливу на інших людей чи на предмети зовнішнього світу. Наприклад, погрозливо насуватися, нагинатися, схилятися на кимсь, несподівано і різко скочити на ноги та кинутися на когось, притискати, брати за шию, хапати за комір, сорочку, плескати по голові, плечах, грудях [41, с. 20-21]. При цьому слушною є думка, що якщо для підтвердження реальності погрози особа застосовує фізичне насильство, знищує майно, то її дії, зазвичай, слід кваліфікувати за сукупністю із відповідним злочином проти здоров'я особи та злочину проти власності [273, с. 190];

- пози (стани). Наприклад, коли той, хто погрожує, просто стає нерухомо у “зловіщій” позі і не дає дорогу особі. Звичайно, якщо попередня поведінка, відносини тощо дають особі достатні підстави вважати таку поведінку погрозою заподіяння відповідної шкоди.

б) Фонаційні (екстралінгвальні). Наприклад, говорити зловіще, з притиском, придушеним шепотом, шепотіти на вухо, відповідати з погрозою в голосі, незадоволено гмикати, визвіритися [41, с. 20-21].

в) Графічні (схеми, ілюстрації, відеографіка тощо). Йдеться про показ малюнків із відповідним змістом чи відео (без звуку), у якому, скажімо, зображено вбивство людини.

г) Ситуативні зміни невербальної комунікації (зовнішній вигляд; наочні засоби комунікації). У літературі їх називають ще засобами візуального контакту: понуро спостерігати, впиватися поглядом, пильно дивитися в очі, дивитися спідлоба [41, с. 20-21].

О.І. Дітріх пише також про завуальовані погрози, коли злочинець висував, наприклад, майнові вимоги без висловлювання яких-небудь погроз. Однак, це не означає, вказує автор, що потерпілий не відчував на собі впливу психічного насильства. Таке психічне насильство може впливати з поведінки винного, взаємовідносин між винним і потерпілим, що передувала вимаганню, інших обставин, з яких можна зробити висновок про можливе спричинення шкоди. Дані дії відіграють в складі злочину таку саме роль, як і прямо висловлена погроза [84, с. 143].

Крім того, варто підкреслити що погроза, незважаючи, чи передається вона у вербальній та невербальній формі, залишається за своєю природою фізичною дією. Адже, як було показано вище, зміст інформаційної дії не у характері впливі на об'єкт, а у сутності - передачі інформації. При цьому така може передаватися не лише словесно, але й чисто фізичними діями. Та й, врешті, чисто вербальна дія також є фізичною адже особа за допомогою органів мовлення висловлює інформацію або ж пише, друкує таку. А тому, видається, що суспільно небезпечна дія при погрозі завжди фізична за характером. Інше питання, що метою такої фізичної дії є передача інформації. І це одна із ознак погрози.

Що ж до каналів передачі інформації – то за способом передачі інформації розрізняють, зокрема, такі форми комунікації:

- 1) безпосередня (особиста розмова двох людей);

2) технічно опосередкована (телефонна розмова двох людей, опосередкована за допомогою комп'ютера тощо) [237].

Що стосується передачі погрози у кримінальному праві – то закон не обмежує, як повинна передаватися інформація безпосередньо чи технічно опосередковано.

За особливостями каналів передачі та сприйняття інформації розрізняють кілька форм комунікації:

- 1) аудитивну (слухову);
- 2) візуальну (зорову);
- 3) аудитивно-візуальну;
- 4) тактильну (за допомогою особливих каналів – сліпі “читають” пальцями)

[237].

Видається, що класифікація каналів передачі погрози у кримінальному праві повинна мати такий же вигляд.

Отже, погроза – це фізична дія, метою якої є передача інформації, яка може здійснюватися вербальним чи невербальним способом.

Наступною складовою комунікації як процесу є предмет, тобто повідомлення, що містить у собі необхідну інформацію [237]. Тобто фактично йдеться про зміст погрози. Так, соціологи інформацію за типом змін, до яких вона призводить, на три види:

- 1) повідомлення, що інформують;
- 2) повідомлення, що інструктують;
- 3) повідомлення, що формують мотиви поведінки [237].

Аналіз положень кримінального закону засвідчує наявність у ньому погроз, які містять повідомлення першого та третього типу. Погрози, які інформують адресата про заподіяння певної шкоди, є власне погрозами у вузькому (чистому) розумінні. Погрози ж, які мотивують до певної поведінки, позначаються у кримінальному законі термінами “примус”, “примушування”. Адже у такому випадку погроза має ще віддалену мету – не просто залякати, а примусити до вчинення (невчинення) певного діяння, тобто мотивувати до певної бажаної для злочинця

поведінки. Однак, детальніше співвідношення погрози та примусу (примушування) розглянуто далі.

Що ж до самого змісту погрози - то це обіцянка заподіяти певну шкоду. У літературі зазначається, що зміст погрози становить інформація про намір вчинити злочинне діяння щодо потерпілого чи його близьких родичів [55, с. 15]. Така позиція небезапеляційна, адже не завжди зміст погрози становить обіцянка вчинити злочинне діяння. Наприклад, погроза обмеження прав, свобод або законних інтересів осіб як ознака у складах злочинів, передбачених ч. 1 ст. 189, ч. 4 ст. 354 КК України, незаконна, проте далеко не завжди злочинна. Цілком зрозуміло, що не можуть визнаватися погрозою обіцянки вчинити законні, хоча й небажані для особи дії (погроза оскаржити дії особи в суді [84, с. 70]).

Заслуговує на схвалення думка про те, що не є кримінально караною погроза вчинення певних дій, якщо ними заподіюється шкода чи створюється загроза заподіяння шкоди незаконним благам особи, оскільки такі, безсумнівно, не входять у загальний об'єкт кримінально-правової охорони, вказівка на який, зокрема, міститься в ст. 1 КК України [141, с. 169-170]. Наприклад, погрози вбивством, висловлена на полі бою особі ворога, не є незаконною. Оскільки як позбавлення життя, так і погроза такого змісту, є правомірними, якщо при цьому не порушуються закони і звичаї війни.

Так, ПВС України у Постанові “Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів” від 26 квітня 1992 р. № 8, зокрема, вказує, що якщо дії притягнутої до відповідальності особи були реакцією на незаконні діяння судді, працівника правоохоронного органу, члена громадських формувань з охорони громадського порядку чи військовослужбовця, вчинене, за наявності для цього підстав, потрібно кваліфікувати як злочин проти особи або власності [197].

Аналіз положень кримінального закону України дозволяє виділити за змістом такі погрози:

1) заподіянням фізичної шкоди життю (ст. 129, ч. 2 ст. 147, ч. 1 ст. 280, ч. 1 ст. 345, ч. 1 ст. 345-1, ч. 1 ст. 346, ч. 1 ст. 350 тощо), здоров'ю (ч. 1 ст. 345, ч. 1 ст. 345-1, ч. 1 ст. 346, ч. 1 ст. 377, ч. 1 ст. 398 тощо);

- 2) викраденням або позбавленням волі особи (ч. 1 ст. 346, ч. 2 ст. 444);
 - 3) заподіянням матеріальної шкоди (ч. 1 ст. 189, ч. 2 ст. 154, ст. 195, ч. 1 ст. 345, ч. 1 ст. 345-1, ч. 1 ст. 346, ч. 1 ст. 405 тощо);
 - 4) розголошенням відомостей (ч. 3 ст. 154, ч. 1 ст. 189, ст. 386 тощо);
 - 5) обмеженням прав, свобод або законних інтересів осіб (ч. 1 ст. 154, ч. 1 ст. 189 тощо).
- б) неконкретизовані погрози (в т. ч. неконкретизовані за способом вказівки на примус) (ч. 1 ст. 120, ч. 1 ст. 127, ч. 2 ст. 161 тощо).

Щодо останніх (неконкретизованих погроз), то, незважаючи на їх використання у КК України, у літературі є думка про визначеність як істотну ознаку погрози [136]. Видається, що така ознака є обов'язковою лише в силу прямої вказівки в законі. Втім, зрозуміло, що, зазвичай, в дійсності погрози все ж абстрактні. Адже поширені висловлювання на кшталт “пожалієш”, “я попереджав”, “готуйся”, “мій терпець урвався” тощо. Такі об'єктивно можуть означати небезпеку заподіяння шкоди будь-яким суспільним відносинам: життю, здоров'ю, власності, статевій свободі, трудовим правам тощо. А тому унеможливають встановлення конкретного змісту погрози, а слідом, і ефективну кримінально-правову охорону прав, свобод, інтересів особи. Оскільки далеко не всі суспільні відносини, а лише окремі, чітко визначені в кримінальному законі, охороняються від потенційної їм загрози шляхом встановлення відповідальності за погрозу заподіяти відповідну шкоду. Загалом, вибір законодавцем кола об'єкта кримінально-правової охорони від погроз (виділення погроз власне за їх змістом) видається зробленим навмання. Адже навряд чи вдасться пояснити такі законодавчі рішення.

По-перше, кримінальний закон України стосовно “пересічного” громадянина (загального потерпілого) самостійно охороняє лише безпеку його життя (ст. 129), власності (ст. 195). Безпека ж інших прав, свобод, інтересів особи (здоров'я, волі, честі, гідності, статевої недоторканності тощо) окремо не охороняється. І це при наявності кримінально-правової охорони безпеки окремих з таких благ щодо спеціальних потерпілих (статті 345, 345-1, 346 тощо КК України). Такий законодавчий підхід порушує принцип рівності. Якщо ж пристати на позицію, що

такого роду “спеціальні” погрози, в першу чергу, посягають на нормальне здійснення певних суспільно значимих повноважень, то, видається, було б цілком достатньо існуючих норм про втручання у діяльність чи перешкоджання діяльності носіїв таких повноважень (працівника правоохоронного органу, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця (ст. 343); державного діяча (ст. 344), судових органів (ст. 376) тощо). Такі норми власне покликані забезпечити безперешкодну діяльність відповідних суб’єктів і могли б охоплювати різного роду погрози, якщо такі пов’язані з їх діяльністю.

По-друге, неможливо пояснити і те, чому законодавець встановив кримінальну відповідальність за потенційну загрозу життю (при погрозі вбивством) та загрозу власності (при погрозі знищення майна), залишивши поза кримінально-правовим прицілом безпеку більш важливих благ - здоров’я, волі, статевої свободи тощо. Адже у кримінальному законі відсутня відповідальність про погрозу заподіяння побоїв, тілесних ушкоджень, позбавлення волі, згвалтування тощо. Принагідно варто відзначити, у науці є пропозиції щодо криміналізації погрози насильства [265, с. 275].

По-третє, якщо законодавець визначив коло найбільш важливих суспільних відносин, які підлягають кримінально-правовій охороні (узагальнений перелік яких відображено у ч. 1 ст. 1 КК України), то й наявність небезпеки таким суспільним відносинам у випадку погрози заподіяти їм шкоду повинна теж каратися у кримінально-правовому порядку. Адже особа, якій погрожують, наприклад, згвалтуванням, позбавленням волі, заподіянням тілесних ушкоджень, викраденням її майна, і при цьому є достатні підстави допускати можливість реалізації погрози, залишається абсолютно незахищеною. *De lege lata* такі висловлювання можуть бути оцінені лише як виявлення наміру вчинити злочин. І особа, щоб бути захищеною кримінальним законом, повинна лише “очікувати”, коли той, хто погрожує, перейде від слів до дії. За таких умов розуміння кримінального права як галузі, яка повинна забезпечувати вільний розвиток особистості й можливості захисту нею своїх прав, дійсно залишається лише гарним лозунгом [167].

Спеціалізація норм про певні за змістом погрози щодо спеціальних потерпілих веде до прогалин в охороні від аналогічних посягань загальних потерпілих, що, без сумніву, потребує усунення. Видається, що кримінальний закон у цій частині потребує концептуальних змін, які б забезпечили всеохоплюючу охорону найважливіших суспільних відносин, відповідальність за посягання на які встановлена у КК України, від погроз заподіяння шкоди. Тим паче, як було показано вище, такий досвід всеохоплюючої відповідальності за саму лише погрозу заподіяти будь-яку умисну шкоду – це не лише історичне надбання, а сучасна законодавча практика держав-членів ЄС.

Принагідно варто відмітити суто мовне неоднакове формулювання вказівок на погрози. Так, в одних нормах КК України вказується на погрозу “чим” (вбивством (ч. 1 ст. 129; ч. 1 ст. 345; ч. 1 ст. 345-1; ч. 1 ст. 346), насильством (ч. 1 ст. 345; ч. 1 ст. 345-1), заподіянням шкоди здоров’ю (ч. 1 ст. 346), заподіянням тілесних ушкоджень чи побоїв (ч. 1 ст. 405), знищенням чи пошкодженням майна (ч. 1 ст. 345; ч. 1 ст. 345-1)), тоді як в інших вказується на погрозу “чого” (знищення майна (ст. 195), викрадення або позбавлення волі осіб (ч. 2 ст. 444)). Питання швидше філологічне, однак не додає термінологічної виваженості закону. Зважаючи на те, що тлумачні словники української мови розкривають погрозу через поняття обіцянки заподіяти шкоду (тобто обіцянки “чого”). То й, слідом, правильно вказувати на погрозу “чого”. Така пропозиція може бути зреалізована лише шляхом змін до кримінального закону України.

Зважаючи на те, що погроза це обіцянка заподіяти шкоду, тому вона спрямована на майбутнє, темпорально близьке чи далеке. На це звертають увагу у літературі [172, с. 212]. А тому не можна погодитися з висловленою позицією про те, що погроза – це доведення до свідомості іншої особи інформації про певну загрозу її інтересам [58, с. 93]. Як такої загрози, тобто реальної небезпеки для певних суспільних відносин, ще не існує, особа власне лише погрожує заподіяти шкоду охоронюваним відносинам у майбутньому. У цьому власне і відмінність погрози і загрози, про що йтиметься далі.

У літературі висловлюється думка, що час реалізації погрози не має жодного значення [58, с. 95]. Однак, така видається далеко небезспірною. Скажімо, у науці кримінального права грабіж, поєднаний з погрозою застосування насильства, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я особи, та розбій, поєднаний з погрозою застосування насильства, яке є небезпечним для життя чи здоров'я особи, відмежовують від вимагання, поєднаного з погрозою застосування відповідного насильства, саме за ознакою часу можливої реалізації погрози. Так, в абзаці 5 п. 12 Постанови ПВС України “Про судову практику в справах про злочини проти власності” від 6 листопада 2009 р. № 10 вказано, що при розмежуванні вимагання і грабежу чи розбою слід виходити з того, що при грабежі та розбої насильство або погроза його застосування спрямовані на заволодіння майном у момент їх застосування. При цьому погроза являє собою такі дії чи висловлювання, які виражають намір застосувати насильство негайно. Дії, що полягають у насильстві або в погрозі його застосування, спрямовані на одержання майна в майбутньому, а також вимогу передати майно, поєднану з погрозою застосувати насильство до потерпілого або його близьких родичів у майбутньому, слід кваліфікувати як вимагання [200]. Отож, в описаній ситуації саме час реалізації погрози має кваліфікуюче значення та виступає розмежувальною ознакою. Щоправда, у літературі є спроби поставити під сумнів узвичаєну в науці і практиці позицію про час заволодіння майном та час можливої реалізації відповідної погрози як відмінні ознаки вимагання та насильницького грабежу, розбою. Вказується, що розмежувальною ознакою слід вважати характер суспільно небезпечної дії. При грабежі і розбої - це фізична дія, яка полягає у самовільному вилученні винним майна у потерпілого. А при вимаганні – це інформаційна дія, спрямована на примус потерпілого до самостійної передачі майна винному [294, с. 449]. Видається, що такий підхід має раціональне зерно. Адже, як вказує автор, будь-яка обіцянка – це лише імовірність щось вчинити у майбутньому. Тобто погроза об'єктивно може бути реалізована лише у майбутньому. Якщо особа бажає заподіяти шкоду негайно, то вона її заподіює, якщо ж погрожує – то адресує обіцянку заподіяння шкоди у майбутнє (близьке чи віддалене) [294, с. 448]. Отож, все-

таки видається обґрунтованим пристати до підходу, що час реалізації погрози не має кваліфікуючого значення.

Також у науці кримінального права рефреном звучить думка про реальність як обов'язкову ознаку погрози. Однак, потрібно зробити істотні застереження [77]. Виділення такої ознаки погрози зумовлено тим, що у нормі про погрозу вбивства та знищення майна (ст. 129, 195 КК України) є вказівки на “якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози”. А у ст. 266 КК України про погрозу вчинити викрадання радіоактивних матеріалів з метою примусити фізичну або юридичну особу, міжнародну організацію або державу вчинити будь-яку дію або утриматися від неї уже вказівка на “якщо були підстави побоюватися здійснення цієї погрози”. Тобто уже без означення реальності.

І хоча науковці єдині у тому, що погроза має бути реальною, принаймні у згаданих нормах. Однак, уже у самому питанні, як розуміти таку ознаку позиції різні. При цьому “яблуко розбрату” вже у питанні того, яким обставинам слід надати перевагу: сприйняттю потерпілого [19, с. 224; 58, с. 94-95; 84, с. 70], ставленню до погрози винного, обом обставинам [278, с. 34-35], об'єктивним та суб'єктивним ознакам, що супроводжують процес висловлення та сприйняття погрози [10, с. 11-12].

Одні автори відстоюють позицію, що визначальним при встановленні реальності погрози є суб'єктивне сприйняття такої адресатом (потерпілим). Слідом, погрози є нереальними, якщо вони не здатні збуджувати неспокій, страх у потерпілого. Реальність погрози означає її сприйняття як такої, що може бути здійснена, і вона пов'язана не з намірами суб'єкта, а із сприйняттям характеру погрози потерпілим [58, с. 94-95]. Втім, у роботі обґрунтовувалася позиція, що страх у потерпілого не є обов'язковим суспільно небезпечним наслідком. А тому така позиція не може бути сприйнята, оскільки є продовженням існуючих у поприщі науки підходів про страх як суспільно небезпечний наслідок погрози.

Інші автори вказують на необхідність виходити із ставлення до погрози винного і суб'єктивного сприйняття її потерпілим [278, с. 34-35]. Реальність для винного не означає, що він насправді має намір обов'язково її виконувати. Достатньо, аби винний вважав, що залякування, яке він застосовує, сприймається особою як таке,

що цілком може бути реалізованим і спроможне примусити його діяти певним чином. Таку ознаку погрози у літературі називають ще як її ефективність [172, с. 213-214]. Реальність для адресата чи потерпілого, своєю чергою, означає усвідомлення ним того, що небезпека заподіяння шкоди, якою загрожує винний, за певних обставин може стати дійсністю [285, с. 595]. Перефразовуючи, можна сказати, що для винного погроза повинна бути не стільки реальною, як ефективною (тобто винний розраховує на залякування такою погрозою), хоча й може не мати жодного наміру її реалізувати.

Ще інші автори вказують, що перевагу в питанні про визнання реальності погрози не треба віддавати ні суб'єктивному сприйняттю цього потерпілою особою, ні суб'єкта злочину. Оскільки, якщо стати на позицію визнання пріоритету суб'єктивного сприйняття потерпілої особи, то інколи може бути ситуація, за якої є не суспільно небезпечне діяння й “завдяки” уяві такої особи воно може бути підставою для необґрунтованого притягнення іншої особи до кримінальної відповідальності. Якщо віддавати перевагу суб'єктивному сприйняттю особи, яка вчиняє погрозу, то в такій ситуації також немає підстав для притягнення її до кримінальної відповідальності, тому що не заподіюється і не створюється загроза заподіяння шкоди об'єкту складу злочину [141, с. 167-168]. Щоправда, автор так і не діє відповіді, що ж повинно бути ключовим при встановленні ознаки реальності у складі погрози.

Натомість, Р.Ш. Бабанли робить висновок, що при оцінці реальності погрози слід враховувати як об'єктивні, так і суб'єктивні ознаки, що супроводжують процес висловлення та сприйняття погрози [10, с. 11-12].

Очевидним є одне – усі без винятку наведені підходи до реальності погрози ґрунтуються на аналізі суб'єктивного сприйняття погрози винним та (або) потерпілим чи на симбіозі об'єктивних та суб'єктивних ознак. І ця дискусія про залежність реальності погрози від сприйняття її чи то винним, чи то потерпілим, настільки захопила наукову спільноту, що саме формулювання закону залишилося на периферії. Натомість, якщо уважно проаналізувати вказівки на таку ознаку в кримінальному законі України, то буквально у термінологічному звороті “якщо були

реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози” (виділено авт. Д.М.) вказівка на реальність відноситься не до погрози, а до підстав, які дають достатню (вагому, обґрунтовану) причину допускати можливість (побоюватися) здійснення погрози. Цілком зрозуміло, що реальні підстави вважати, що погроза може бути здійснена – це вже не сфера суб’єктивного сприйняття ані винного, ані потерпілого. Тим більше, що у нормі не вказано на те, що саме у адресанта (потерпілого) повинні бути реальні підстави побоюватися реалізації такої погрози. Це об’єктивна ознака, яка вказує на обстановку вчинення злочину. Схожі думки уже висловлювались у літературі [264, с. 35]. Тобто “реальність підстав” свідчить про наявність певних фактів об’єктивної дійсності, які вказують на те, що погроза може бути здійснена. В продовження вищенаведеного підходу про те, що страх, побоювання у потерпілого не є обов’язковою ознакою, варто повторитися. Якщо навіть особа, якій адресується погроза, не боїться в силу фізичних чи психічних особливостей реалізації погрози, однак об’єктивно є достатні підстави вважати (побоюватися), що особа може здійснити погрозу, склад злочину наявний. Оскільки наявна небезпека певним суспільним відносинам, і це обов’язковий суспільно небезпечний наслідок. І, навпаки, якщо в особі виникло побоювання (страх) можливості здійснення погрози, однак не було достатніх підстав для такого побоювання, склад злочину відсутній, оскільки немає суспільно небезпечного наслідку у вигляді небезпеки охоронюваним суспільним відносинам.

Суб’єктивне ж сприйняття винного – це взагалі площина суб’єктивної сторони складу злочину, а не обстановки вчинення злочину. Видається, що має місце змішування двох самостійних ознак погрози. Наявність достатніх підстав побоюватися здійснення погрози – це ознака, яка характеризує об’єктивну сторону складу злочин, а саме обстановку вчинення злочину, а слідом, і суспільно небезпечний наслідок у вигляді загрози заподіяння шкоди охоронюваним суспільним відносинам. Тоді як усвідомлення і бажання винним залякати потерпілого належить до суб’єктивної сторони складу погрози, що буде розглянуто далі.

Отож, взагалі неправильно виділяти реальність як ознаку самої погрози. Хоча таку неточність допускає і Верховний Суд України [254]. Оскільки, якщо

замінити погрозу семантичним поняттям “обіцянка заподіяти зло”, то отримаємо що реальна погроза – це реальна (тобто правдива, справжня) обіцянка заподіяти зло. Втім, безспірним є, що обіцянка заподіяти певну шкоду абсолютно необов’язково повинна бути реальною, оскільки винний може не мати справжнього наміру її здійснювати, а лише залякує потерпілого. А тому правильно визначати наявність реальних підстав допускати можливість здійснення погрози як об’єктивну ознаку.

Поряд з цим у спеціальних нормах про погрози вказівки на реальні підстави побоюватися здійснення погрози уже немає. Це стало підґрунтям для двох, діаметрально протилежних, підходів у науці щодо обов’язковості ознаки реальності погрози у таких нормах:

1) Обов’язкова ознака будь-якої погрози [10, с. 13; 59, с. 50; 232, с. 60]. Так, О.Л. Гуртовенко стверджує, що якщо погроза не є реальною або якщо питання про наявність відповідного злочину вирішувати безвідносно до питання про реальність погрози, то тоді злочином постане діяння, яке не матиме ознак передбаченої ч. 1 ст. 11 КК України небезпечності [59, с. 50].

Адепти такого підходу з метою уникнення неоднакових підходів пропонують в усіх випадках використання у КК України поняття “погроза” тлумачити таку погрозу як реальну і не вдаватися до зазначеного формального тлумачення [59, с. 50]; прямо передбачити ознаку “наявність реальних підстав побоюватись здійснення цієї погрози” в статтях, які встановлюють відповідальність за погрозу, висловлену щодо потерпілих із спеціальним статусом [10, с. 15]; уніфікувати та в усіх нормах про погрози закріпити вказівку про те, що обули реальні підстави побоюватися реалізації такої погрози [38, с. 86].

2) Необов’язкова ознака погрози, якщо прямо не визначена у нормі [8; 36, с. 161-162; 84, с. 70; 141, с. 162]. Така позиція висловлюється і ПВС України [197]. У літературі ж зазначається, що “спеціальні” види погрози (ст. ст. 345, 345-1, 346, 350, 377, 386, 398, 405 КК України) є кримінально караними саме через соціальну значущість професійної чи громадської діяльності окремих потерпілих. Кожна із наведених статей передбачає як обов’язкову ознаку складу злочину зв’язок діяльності потерпілого із висловленими на його адресу погрозами. Саме цей громадський чи

професійний зв'язок і виступає ознакою реальності погрози. За відсутністю такого зв'язку між діяльністю потерпілого та висловленими на його адресу погрозами “спеціальний” склад погрози знищення майна відсутній. У такому разі для кваліфікації висловлених погроз за “загальною” нормою, необхідно встановити наявність інших, більш традиційних ознак реальності [172, с. 213].

Навіть не заглиблюючись в детальний аналіз аргументів прихильників чи противників реальності як істотної ознаки погрози, все ж видається, що системність права передбачає, чи радше вимагає, вживання термінів в одному і тому ж розумінні. А тому неправильно шукати ключ до розуміння реальності погрози у законодавчих варіаціях вживання чи невживання такої вказівки у відповідних нормах. Видається, що усі без винятку суспільно небезпечні погрози (щодо загального чи спеціального потерпілих), незалежно від наявності чи відсутності у кримінально-правовій нормі вказівки на реальні підстави побоюватися реалізації такої погрози, повинні обов'язково характеризуватися обстановкою вчинення злочину, а саме наявністю реальних підстав побоюватися (допускати можливість) реалізації погрози. Адже безспірним є, що відсутність таких реальних підстав означає відсутність небезпеки для охоронюваних суспільних відносин [71]. Тобто відсутня шкода об'єкту – загроза безпеці відповідних суспільних відносин. Звичайно, що якщо винний має на меті залякати і вважав, що є реальні підстави допускати можливість реалізації погрози, то може мати місце замах на злочин. Наприклад, погроза вбивства, висловлена щодо померлої уже особи (про що винний не знає), не створює небезпеку заподіяння шкоди життю особи. Має місце посягання на відсутній об'єкт. Однак, дії кваліфікуються за спрямованістю умислу особи, тобто як замах на погрозу вбивства.

Щоправда при оцінці реальності підстав побоюватися (допускати можливість) реалізації погрози слід ще раз наголосити, що реальною повинна бути не сама погроза, а підстави допускати можливість її реалізації. Адже, скажімо, погроза вбивства іграшковим пістолетом у темний час доби з метою залякати особу є нереальною (несправжньою, удаваною), адже не може бути здійснена за допомогою такого непридатного знаряддя, однак підстави побоюватися (допускати можливість) реалізації такої погрози можуть бути цілком реальними (знаряддя, яке в темноті

сприймається як справжнє, тон і постава винного тощо). Втім, термін “реальний”, мабуть, не зовсім точний. Адже означає “який існує в дійсності, справжній” [140]. Адже очевидно, що підстави допускати можливість реалізації погрози можуть бути несправжніми, тобто не існують в реальності (непридатне, відсутнє знаряддя тощо), однак в особи є достатні причини вважати, що підстави є реальними. Наприклад, особа знає, що той, хто погрожує, раніше притягувався до відповідальності за вбивство. А тому більш точним і вдалим видається вказівка не на реальні підстави побоюватися (допускати можливість) реалізації погрози, а на достатні. Таке формулювання, без усяких сумнівів, дає можливість охопити випадки, коли підстави побоюватися (допускати можливість) реалізації погрози були несправжніми, уявними, але в особи були достатні підстави вважати їх реальними. Тобто добросовісна помилка адресата погрози у наявності таких підстав. Така пропозиція повинна бути відображена у кримінальному законі, що дасть можливість уникнути його “різночитання”.

Отже, ознака реальності у складі суспільно небезпечних погроз вказує не на реальність погрози як власне самої обіцянки заподіяти певну шкоду, а на реальність (а точніше - достатність) підстав побоюватися (допускати можливість) реалізації такої погрози. Втім, розроблені науковцями підходи щодо оцінки реальності у складі погрози (хоча стосуються самої погрози) безумовно є цінними. А тому варто звернутись до таких здобутків.

Так, усталено пропонують обставинами, які слід враховувати при визначенні реальності погрози, визнавати: обстановку злочину, серйозність приводу для погрози; супутні погрозі дії (зокрема, взаємини між винним та потерпілим, нанесення побоїв, мордувань або тілесних ушкоджень, застосування або вираження наміру до застосування знарядь та засобів тощо; особливості особи злочинця; сприйняття погрози потерпілим та усвідомлення винним того, що виражена ним погроза здатна викликати побоювання можливості її реалізації [172, с. 214; 278, с. 30-31]. Очевидним, що у такому переліку наявні як об’єктивні обставини, так і такі, що належать до суб’єктивної сторони. Втім, зважаючи на те, що вище доводилося, що ознака реальності підстав побоюватися (допускати можливість) реалізації погрози

належить до обстановки вчинення злочину – ознаки об'єктивної. То й до уваги повинні братися власне такі обставини. Тоді як значення суб'єктивної сторони складу злочину власне розглянемо далі.

Варто відзначити неправильний, втім поширений, правозастосовний підхід в частині того, що суди погрози вбивства, які супроводжувалися нанесенням побоїв чи навіть тілесними ушкодженнями, кваліфікують виключно як погрозу вбивством (ч. 1 ст. 129 КК України). Вочевидь, розцінюючи такі дії свідчення реальності підстав побоюватися реалізації погрози. Звичайно, що такого роду дії при погрозі можуть дійсно свідчити про наявність таких підстав, однак повинні кваліфікуватися самостійно, оскільки не охоплюються складом погрози. Наприклад, вироком Новомиргородського районного суду Кіровоградської області від 31 травня 2010 р. (справа № 1-81/2010) суд оцінив дії особи як погрозу вбивством (ч. 1 ст. 129 КК України). За обставинами ж справи встановлено, що винний Особа 1 під час сварки на ґрунті ревнощів, наздогнавши Особа 3 біля господарського приміщення на території свого домоволодіння, схопив її за одяг позаду та, погрожуючи вбивством, коли вона обернулась, то обухом сокири наніс їй удар по голові. У подальшому Особа 1 повалив потерпілу в сніг, де наніс їй декілька ударів кулаком в різні частини тіла [99]. Безспірним є, що нанесення ударів заподіює шкоду здоров'ю, а не безпеці життя. А тому повинно бути окремо відображено при кримінально-правовій кваліфікації. Хоча, ради справедливості, варто відзначити, що є й вирок, у яких суд схожі випадки оцінює власне за сукупністю (наприклад, вирок Іллінецького районного суду Вінницької області від 3 серпня 2010 р. [99]).

Слід відзначити, що аналіз вироків судів України, на жаль, доводить, що судді дуже часто не з'ясовують та не вказують у рішеннях, які обставини свідчили, що були підстави побоюватися реалізації погрози. Лише в окремих рішеннях є хоча б побіжні спроби обґрунтувати наявність такої обов'язкової ознаки. Наприклад, у вирокі Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області від 4 березня 2010 р. (справа № 1-50/10), яким особу засуджено за погрозу вбивством (ч. 1 ст. 129 КК України), зазначено, що під час перепалки Особа 2 безпідставно став погрожувати Особа 4 вбивством. При цьому для підтвердження своєї погрози взяв ніж, який

знаходився на столі, однією рукою схопив потерпілу за ліву сторону обличчя, а іншу руку, в якій знаходився ніж, приставив до шиї та продовжував висловлювати погрози вбивством. На прохання Особа 4 до Особа 1 припинити свої дії та віддати їй ніж, останній ніяк не реагував та продовжив висловлювати погрози вбивством. В обставині, яка склалась, приймаючи до уваги інтенсивність висловлюваних погроз і дії спрямовані на їх виконання, у потерпілої виникли реальні підстави боятися здійснення цієї погрози [99]. Хоча варто відзначити, що суд визначальним все ж визнає суб'єктивне сприйняття потерпілої особи. І така позиція є домінуючою у вироках судів України.

Типовими ознаками, на підставі яких суди України констатують так звану реальність погрози, зокрема є: використання вогнепальної зброї (вирок Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 17 грудня 2010 р. (справа № 1-1240/2010)), засобів колото-ріжучої дії (ножі – вирок Бродівського районного суду Львівської області від 9 серпня 2010 р. (справа № 1-128/2010), вила – вирок Тлумацького районного суду Івано-Франківської області від 5 жовтня 2010 р. (справа № 1-151/2010)) [99] тощо.

Більш ретельної оцінки реальності підстав побоюватися реалізації погрози, зокрема, вбивством, вимагають провадження, де особи погрожували без використання зброї або з використання предметів, які не становлять достатньої небезпеки. Наприклад, вирок Гайсинського районного суду Вінницької області від 6 грудня 2010 р. особу (справа № 1-355/10) засуджено за ч. 1 ст. 129 КК України. При цьому у рішенні вказується, що Особа 1, перебуваючи в господарстві Особа 2, на ґрунті раптово виниклих неприязних відносин вчинив сварку з Особа 2 та піднятим з землі **камінцем** погрожував їй вбивством, чим викликав у неї побоювання за своє життя [99] (виділено авт.: Д.М.). При цьому суд не навів інші обставини, які б засвідчували реальність підстав побоюватися реалізації погрози вбивством “камінцем”.

Аналогічно у вирок Березнегуватського районного суду Миколаївської області від 14 травня 2015 р. (справа № 470/282/15-к) йдеться про те, що Особа 4, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, пройшов для з'ясування особистих

неприятних стосунків до будинку Особа 2. Знаходячись в коридорі будинку Особа 4, діставши з кишені куртки газетний згорток та запальничку, став словесно і жестами погрожувати Особа 3 знищити будинок шляхом його підпалу, яка мала реальні підстави побоюватись здійснення цієї погрози [99]. Очевидно, що запальничка та згорток газети самі по собі ще не дають достатніх підстав побоюватися реалізації погрози. Однак, суд не обґрунтував “реальність” підстав.

Наступним розглянемо суб’єкта погрози [83]. Загалом, відповідно до ч. 1 ст. 18 КК України суб’єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність. При погрозі таким виступає адресант погрози, тобто той, хто є стороною комунікації, тобто бажає передати адресату зміст погрози з метою залякування. Як вказує О.М. Балинська, адресант у праві як результаті мовлення – це активний суб’єкт створення функціонально зорієнтованого мовного феномену як певного типу нарративу (повідомлення) [12, с. 14].

Звичайно, для передачі погрози така особа може використовувати інших осіб. При цьому можливі такі окремі випадки, які потребують самостійної кримінально-правової оцінки:

1) Особа, яка перебуваючи у змові з адресантом погрози, за його вказівкою передає зміст погрози, фактично виконує об’єктивну сторону, а тому виступає як виконавець, тоді як сам адресант – організатор, підбурювач. При цьому у такої особи може бути, скажімо, мета збагатитися, оскільки організатор пообіцяв винагороду (корисливий мотив), а не мета залякати потерпілого. Проте, зважаючи на те, що така особа, хоча й не бажає залякати, однак усвідомлює неминучість залякування самим змістом погрози, її суб’єктивна сторона характеризується усіма необхідними ознаками погрози.

2) Особа, яка перебуваючи у змові з адресантом погрози, за його вказівкою передає лише носій повідомлення, яке містить погрозу (наприклад, лист, відеозапис), чи певні предмети, які засвідчують погрозу (пістолет, світлину вбитої людини тощо), своєю поведінкою лише сприяє доведенню змісту погрози до адресата, а тому виступає як пособник, тоді як сам адресант – виконавець.

3) Особа, яка не перебуває у змові з адресантом погрози, однак за його вказівкою передає зміст погрози до потерпілого, не є суб'єктом злочину, незважаючи на усвідомлення змісту передаваної інформації. Хоча така поведінка сприяє доведенню змісту погрози до потерпілого, однак особа, яка передає інформацію, не має на меті залякати потерпілого, врешті, в її діях немає умислу. Тобто фактично така особа виступає лише каналом передачі інформації (засобом вчинення злочину), а не суб'єктом погрози.

Окрім того, при розгляді питання суб'єктів погрози слід вказати на творців інформації, тобто тих, хто створює повідомлення. Очевидно, що особа, яка сама не висловлює погрозу, а лише, скажімо, пише текст погрози, малює ілюстрацію відповідного змісту, створює відео, знаючи про наступне їх використання з ціллю погрози, виступає як пособник відповідного злочину.

Останнім елементом, який потребує аналізу, є суб'єктивна сторона погроза [83]. Загалом, під такою розуміють сукупність певних ознак, які характеризують внутрішню сторону злочину, тобто психічну діяльність особи, що відображає ставлення її до суспільно небезпечного діяння, яке нею вчиняється, і до його наслідків. При цьому ознаки суб'єктивної сторони поділяють на обов'язкові (вина) та факультативні (мотив, мета, емоції).

Те, що погроза в кримінальному праві діяння виключно умисне, має свої доводи. По-перше, погрози за конструкцією складу злочину є формальними [273, с. 189-192], що, слідом, в доктрині розглядається як свідчення можливості лише прямого умислу. Не доцільно вдаватися в обґрунтування такого підходу, вважатимемо як загальноприйнятій. По-друге, обов'язковою ознакою погрози є мета, що унеможливує вчинення діяння з непрямым умислом.

Щодо мети – то тут потрібно додатково обґрунтувати її як обов'язкову ознаку будь-якої погрози. Хоча науковцями в унісон стверджується, що залякування є ознакою погрози, втім, яку ознаку складу злочину відображає така характеристика не завжди деталізується. Так, одні зазначають, що це основна ознака погрози – устрашіння потерпілого [84, с. 68], другі вказують на наявність у погрозі елементу залякування [172, с. 212], треті - на спрямованість погрози на залякування особи [84,

с. 70], четверті визначають залякування та погрозу як синоніми [111, с. 171]. Щоправда, є спроби розмежувати погрозу і залякування. Зокрема, вказується, що погроза, на відміну від залякування, яке характеризується неодноразовістю та регулярністю, є одноразовою [1, с. 141]. Втім, такі висновки не базуються ні на законі, ні на семантичному аналізі поняття погрози.

Ситуація ускладнена й тим, що в кримінальному законі України в нормах про погрози взагалі не йдеться про залякування. Є лише вказівки в окремих нормах на реальні підстави побоюватися реалізації погрози, що, як обґрунтовувалося, вказує на обстановку вчинення злочину, свідчить про небезпеку певним охоронюваним суспільним відносинам.

Така невизначеність місця залякування у кримінально караній погрозі не така вже й безневинна. Адже, якщо визнавати залякування суспільно небезпечним наслідком (а такий підхід є панівним у науці), слідом, погрози слід визнавати матеріальними складами злочинів, що вважаються закінченими з моменту виникнення стану страху у потерпілого.

Якщо ж визнати залякування метою погрози, то ситуація кардинально змінюється. У такому випадку відповідні склади погрози є підстави вважати формальними, і вважати закінченими з моменту висловлення такої адресату. При цьому досягнення мети (виникнення почуття страху в адресанта) абсолютне не обов'язкове для констатації закінченого складу злочину. Досягнення чи недосягнення мети може впливати на стадію вчинення злочину при кваліфікації, якщо склад злочину сформульований як матеріальний і визначений у кримінальному законі суспільно небезпечний наслідок водночас був метою. Однак, прями (вбивство з метою приховати інший злочин – п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України) чи завуальовані (мета залякування при погрозах) вказівки лише на мету окреслюють власне суб'єктивну сторону складу злочину та жодним чином не впливають на стадію завершення виконання об'єктивної сторони. Склади злочинів погрози за конструкцією об'єктивної сторони схожі з іншими складами злочинів, у яких є вказівка на мету, однак відсутня вказівка на суспільно небезпечний наслідок. Наприклад, аксіоматичним у науці є підхід, що розбій (напад з метою заволодіння майном,

поєднаний з насильством, що є небезпечним для життя чи здоров'я особи або з погрозою застосування такого насильства) вважається закінченим з моменту нападу з метою заволодіння майном, незалежно від того, чи вдалося досягнути мету – заволодіти майном. Це традиційний приклад так званого усіченого складу злочину. Аналогічна і погроза повинна вважатися закінченою з моменту висловлення її змісту адресату (з метою залякування), незалежно від того, чи фактично вдалося залякати останнього.

Отож, встановлення місця залякування у системі ознак складу злочину має важливе кримінальне-правове значення. Те, що залякування не є суспільно небезпечним наслідком погрози детально обґрунтовувалося вище. І власне видається, що семантичне значення терміну “погроза”, яке першочергово аналізувалося, є важливим аргументом на користь того, що залякування є метою погрози. Так, тлумачні словники єдині в розумінні погрози як обіцянки заподіяти яке-небудь зло, неприємність (залякування). Тобто залякування є сутністю, метою погрози. Звичайно, у винного може бути інша кінцева ціль – примусити особу до якоїсь бажаної для себе поведінки, помститися тощо. Втім, це віддалена мета, реалізація якої можлива лише через досягнення першочергової мети – залякати. А тому не можна погодитися, що порушити психічну рівновагу потерпілого, щоб підпорядкувати собі його волю – це кінцева мета того, хто погрожує [174, с. 204]. Це, власне, первинна мета погрози, через досягнення якої можливим є і досягнення кінцевої мети.

Втім, і віддалена мета погрози (той кінцевий результат, який цікавить винного) може мати кваліфікуюче значення. Наприклад, ч. 1 ст. 350 КК України вказує на погрозу вбивством щодо службової особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок, застосована з метою припинення діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує. Тобто фактично має місце складна мета – залякати та, слідом, припинити діяльність визначеної особи, або змінити її характер в інтересах того, хто погрожує. У літературі зазначають, що мета кримінальної погрози є тим засобом, що слугує для відмежування загальної та спеціальних норм [174, с. 205]. Спеціальна (віддалена) мета є обов'язковою ознакою

погрози також у таких нормах КК України: ч. 1 ст. 258 (порушення громадської безпеки, залякування населення, провокація воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, вплив на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста)); ст. 266 (примусити фізичну або юридичну особу, міжнародну організацію або державу вчинити будь-яку дію або утриматися від неї; спричинення загибелі людей або інших тяжких наслідків); ч. 2 ст. 444 (вплив на характер діяльності осіб, які мають міжнародний захист, або на діяльність держав чи організацій, що вони представляють, або з метою провокації війни чи міжнародних ускладнень).

Важливою є також кримінально-правова оцінка випадків, коли віддалена (похідна) мета погрози є суспільно прийнятна чи навіть суспільно корисна. Скажімо, О.М. Обушенко пише про випадки, коли, погрожуючи, суб'єкт прагне досягти від потерпілого, наприклад, припинити пити, вилікуватися від наркоманії, повернутися в сім'ю тощо або ж навіть припинити вчинення злочину. При цьому автор вважає, що для кваліфікації погрози вбивством її спрямованість (позитивна або негативна) не має значення [174, с. 202]. Видається, є підстави поставити під сумнів категоричність такого висновку. Погроза у таких випадках повинна оцінюватися в площині обставин, що виключають злочинність діяння. Зокрема, виходячи з інституту необхідної оборони (якщо погроза вчиняється з метою припинити чи відвернути посягання) чи крайньої необхідності (наприклад, коли введення наркотичного засобу може призвести до наркозалежності особи, якій погрожують заподіяти шкоду, якщо не припинить введення такого засобу).

Окремо потрібно зупинитися також на з'ясуванні намірів того, хто погрожує, тобто фактично спрямованості умислу. Адже принцип суб'єктивного ставлення у вину передбачає, що саме спрямованість умислу визначає кримінально-правову оцінку вчиненого. Найбільш поширеною є думка, що кримінально карана погроза має місце незалежно від того, чи дійсно винний мав намір її реалізувати [93, с. 124]. Так, В.В. Шаблистий щодо погрози вбивством вказує, що конкретні дії

при такій погрозі можуть бути вчинені з альтернативним умислом: можуть бути проявом наміру на вчинення вбивства або вони можуть бути спрямовані на залякування потерпілого за відсутності наміру на його вбивство [278, с. 32]. Однак, автор не дає відповіді, яким чином повинна враховуватися така дійсність чи, навпаки, уявність обіцянки заподіяти певну шкоду при погрозі. Натомість, Р.Ш. Бабанли робить висновок, що погроза не є виявленим ззовні наміром вчинити вбивство, залякування полягає у імітації наміру заподіяти смерть, однак особа, якій погрожують, сприймає її як реальну [10, с. 7]. Тобто автор вважає, що погроза – це імітація, а не справжній намір заподіяти відповідну шкоду. Сумнівно, що такий підхід має нормативне обґрунтування. Адже у кримінальному ж законі немає жодних вказівок щодо справжності намірів винного, натомість в окремих випадках є лише вказівка на реальність як ознаку погрози. Втім, остання, як доводилося, абсолютно не означає, що винний насправді мав намір реалізувати погрозу. Визначальним є те, об'єктивно були реальні підстави допускати можливість її реалізації. І, вочевидь, винний, маючи на меті залякати потерпілого, розраховував на такі об'єктивні обставини, як такі, що здатні викликати в адресата відчуття справжності погрози. Логічно відсутність об'єктивних підстав допускати можливість реалізації погрози виключає мету залякування. Отож, умислом винного повинні охоплюватися об'єктивні обставини, які фактично є засобами досягнення ефективності (дієвості) його погрози.

Що ж до мотиву вчинення погрози – то такий має кримінальне правове значення у випадку прямої вказівки у відповідній нормі. Наприклад, ч. 2 ст. 129 КК України вказує на погрозу вбивством, вчинену з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. Також про обов'язковий мотив доводиться говорити у більшості норм, де є спеціальний потерпілий. Адже практично у всіх таких нормах є вказівки на те, що погрози щодо таких осіб вчиняються у зв'язку з їх діяльністю. Такі формулювання водночас означають наявність спеціальної мети – помститися за їх діяльність чи вплинути на подальшу діяльність. Випадки, коли погроза є способом примусити суб'єкта до певної поведінки, охоплюється, зазвичай, поняття примусу (примушування). Співвідношення таких розглянуто далі.

В цілому ж, зважаючи на те, що різного роду погрози у кримінальному законі України є самостійними складами злочинів або ж виступають способом вчинення інших злочинів, ознаки погрози у кримінальному праві України доцільно розділити за елементами складу злочину на об'єктивні та суб'єктивні. Тобто це, так званий мінімальний набір обов'язкових ознак, наявність яких свідчить про погрозу як злочин, а от інші ознаки, виділені у кримінальному законі, є факультативними, можуть бути підставою виділення різних складів (варіантів) погрози. Отож, погроза у кримінальному праві характеризується такими істотними ознаками:

1. Ознаки об'єкта:

- посягає на безпеку позитивних суспільних відносин, заподіяти шкоду яким обіцяють ;

- потерпілими можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, на права яких спрямована погроза;

2. Ознаки об'єктивної сторони:

- фізична дія, яка полягає у передачі інформації від одного суб'єкта до іншого (необов'язково потерпілого) (акт комунікації);

- змістом інформації є обіцянка заподіяти визначену законом шкоду;

- спрямованість обіцянки на майбутнє (темпорально близьке чи далеке);

- може здійснюватися вербальним чи невербальним способом;

- реальність – характеризує обстановку вчинення злочину, а саме наявність достатніх підстав допускати можливість здійснення такої обіцянки;

- суспільно небезпечним наслідком є загроза безпеці, яка може бути дійсною (винний мав намір реалізувати погрозу) або удаваною (винний не мав наміру реалізувати погрозу);

3. Ознаки суб'єкта - адресант погрози, тобто той, хто є стороною комунікації, передає інформацію до певного суб'єкта.

4. Ознаки суб'єктивної сторони:

- прямий умисел;

- мета – залякування.

На основі виділених ознак можна запропонувати таке поняття **погрози у кримінальному праві України** – суспільно небезпечна дія, яка полягає у передачі від одного суб’єкта до іншого (необов’язково потерпілого) вербальним чи невербальним способом інформації з обіцянкою (дійсною або удаваною) заподіяти у майбутньому визначену законом шкоду з метою залякування, якщо були достатні підстави допускати можливість здійснення такої обіцянки.

2.2. Співвідношення погрози та суміжних кримінально-правових понять

Одним із загальновизнаних способів розкриття поняття, окрім виділення істотних ознак, є відмежування від суміжних понять. Такий аналіз дозволить уявити саме обсяг досліджуваного поняття. Так, існує доцільність встановлення співвідношення погрози і таких понять: загроза, виявлення наміру вчинити злочин, готування до злочину; замах на злочин, насильство, примус (примушування), шантаж.

Першочергово встановимо співвідношення понять погроза та загроза. Ситуація зумовлена, зокрема і тим, що семантично словники термін загроза тлумачать аналогічно погрозі. Так, вказується, що загроза – це: 1) груба, зухвала обіцянка заподіяти яке-небудь зло, неприємність; погрожування, нахваляння; 2) можливість або неминучість виникнення чогось небезпечного, прикрого, тяжкого для кого-, чого-небудь; 3) те, що може заподіювати яке-небудь зло, якусь неприємність [220]. Відсутність єдності і в словниках синонімів. Простежуються два діаметрально протилежні підходи. Так, в одних термін “загроза” вказаний серед інших у синонімічному ряді до терміну “погроза” [42], тоді як в інших відсутній [179; 214; 220]. Такий аналіз засвідчує, що вочевидь, що серед мовознавців немає єдиного підходу, що співвідношення між поняттями “погроза” та “загроза”.

Більше того, співвідношення таких понять було предметом окремої уваги мовників. Так, у літературі описується такий приклад неправильного слововживання. Видається доцільним викласти такий матеріал в оригіналі: “Голос України” (№ 8 від 16 січня 2003 р.) пише про чоловіка, який “загрожував вчинити низку терактів”. Це

не обмовка, не описка... Наші тлумачники не розрізняють відтінків у відтворенні українською російського слова “угрожать”. “Загрожувати” - це становити небезпеку, а в наведеному контексті слід було сказати “погрожував”. Те саме й з іменниками “погроза”, “загроза”. “Погроза” в сучасній літературній мові - обіцянка причинити зло, неприємність; “загроза” - можлива небезпека. Освічена людина не скаже: “Він надіслав лист із загрозою”, тільки - “з погрозою”. Так само не промовить: “Цілком реальна погроза землетрусу”, а “загроза землетрусу” [256]. Наведений мовознавчий аналіз засвідчує, що фактично терміни “погроза” та “загроза” мають самостійне семантичне значення. А саме погроза – це обіцянка заподіяти яке-небудь зло, неприємність (залякування). Своєю чергою, загроза - можливість або неминучість виникнення, настання чогось небезпечного, прикрого для кого-, чого-небудь (те, що може заподіяти зло, неприємність).

Така невизначеність серед мовознавців послужила недобру службу і для висновків кримінологів. Так, одні стверджують, що вжиті у кримінальному законі поняття “погроза” та “загроза” мають однакове семантичне значення [141, с. 165]; інші ж, навпаки, стверджують, що вказані поняття мають самостійний зміст [58, с. 94]. Зазначається, що загроза означає наявність небезпеки, а погроза інформує про наявність такої небезпеки. При цьому загроза існує реально в об’єктивній дійсності, а погроза може стосуватися як реально існуючої, так і вигаданої небезпеки злочинцем [58, с. 94].

Очевидним є, що ототожнювати поняття погрози та загрози немає підстав. Це доводять не лише мовознавці, які намагаються зламати той семантичний нелад, який вкоренився, але й аналіз кримінально-правових норм. Так, термін “загроза” у кримінальному законі України, на відміну від терміну “погроза”, вказує виключно на суспільно небезпечний наслідок відповідного суспільно небезпечного діяння. Наприклад, у ч. 1 ст. 180 КК України йдеться про загрозу зриву релігійного обряду як наслідок незаконного перешкоджання його здійсненню; у ч. 1 ст. 274 КК України про загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків як наслідок порушення на виробництві правил ядерної або радіаційної безпеки особою, яка зобов'язана їх дотримувати. Аналогічно в інших нормах КК України, в яких вживається термін

“загроза” (ч. 3 ст. 204, ч. 1 ст. 275, ч. 1 ст. 282, ч. 1 ст. 326, ч. 1 ст. 327 тощо) йдеться про суспільно небезпечний наслідок. Такий у кримінальному праві, зазвичай, позначають терміном “поставлення в небезпеку”.

Отож, поняття погроза та загроза є відмінними. Загроза – це своєрідний суспільно небезпечний наслідок, що полягає у небезпеці настання реальних визначених у кримінальному законі суспільно небезпечних наслідків. Своєю чергою, погроза – це лише виявлена обіцянка (суспільно небезпечна дія) заподіяти шкоду охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам, якщо при цьому є достатні підстави допускати можливість її реалізації. Тобто наслідком погрози є дійсний або уявний стан загрози (небезпеки) охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам. Спрощено - погроза (дія) може викликати загрозу (наслідок).

Наступним уявимо співвідношення погрози та виявлення наміру вчинити злочин. Так, науковці в унісон вказують на їх схожість та необхідність розмежовувати. Зокрема, зазначається, що погроза може бути одночасно і виявленням наміру на вчинення злочину, коли винний у погрозі демонструє своє реальне бажання у майбутньому заподіяти шкоду певним благам, тобто реалізувати свою погрозу [32, с. 79]. Втім, чітких розмежувальних критеріїв не наводять. Так, В.М. Бурдін вказує, що погроза має кримінально-правове значення у тій частині, де вона впливає на психіку потерпілого як особливий вид суспільно небезпечного діяння, і не має кримінально-правового значення як об’єктивований вияв підтвердження наміру винного її реалізувати в подальшому [32, с. 79]. Тобто пропонується розглядати нібито два виміри погрози як суспільно небезпечного діяння і як виявлення наміру вчинити злочин водночас. У зв’язку з цим і позиції в літературі проти криміналізації так званих вербальних злочинів, оскільки це створює загрозу порушення законності з огляду на їх подібність до простого виявлення наміру [32, с. 73]. Та, мабуть, загроза не в самій криміналізації вербальних злочинів (хоча погроза може вчинятися і невербальним способом), а у тім, що наука кримінального права не запропонувала чіткого алгоритму відмежування виявлення наміру вчинити злочин від так званих вербальних злочинів. Такий стан наукової розробки питання лише

підтверджує необхідність розмежування. Адже, на відміну від виявлення наміру вчинити злочин, погроза може тягнути кримінально-правові наслідки.

Схожість обох аналізованих понять зумовлена тим, що власне виявлення наміру (умислу) вчинити злочин, як і погроза, фактично є також дією, яка виражає інформацію про бажання, задум особи заподіяти суспільно небезпечну шкоду у майбутньому.

Ускладнює ситуацію те, що поняття виявлення наміру вчинити злочин є чисто теоретичною конструкцією, немає жодних нормативних приписів, які б могли слугувати вихідною точкою для розуміння такого поняття. Зазвичай, під виявленням наміру розуміють виражений назовні задум вчинити злочин [2, с. 273], проте без конкретних діянь, спрямованих на реалізацію цього наміру [93, с. 123]. Тому варто з'ясувати мовне значення термінів “виявляти” та “намір”. Так тлумачний словник вказує, що “виявляти” означає показувати, робити явним; розповідати про що-небудь, висловлювати щось; робити відомими що-небудь; викривати кого- що-небудь [35]. Слідом, “намір” означає задум, бажання зробити що-небудь [35]. Тобто фактично виявлення наміру вчинити злочин означає, що особа розкриває, робить явним для іншого (інших) свій задум вчинити злочин. При цьому особа не вчиняє жодних діянь, які б засвідчували реальність наміру. В іншому випадку, при вчиненні діянь, спрямованих на реалізації наміру, доводиться говорити уже про готування чи замах на злочин. Звичайно, при цьому не виключається наявність інших (окрім діянь особи) реальних підстав допускати можливість реалізації наміру (наприклад, наявність попереднього конфлікту, судимість особи, агресивність особи тощо). Однак, такі не є діями особи, а тому не можуть вважатися достатніми для побоювання реалізації наміру.

Своєю чергою, як було з'ясовано, погроза у кримінальному праві становить собою суспільно небезпечну дію, яка полягає у передачі від одного суб'єкта до іншого вербальним чи невербальним способом інформації з обіцянкою (дійсною або удаваною) заподіяти у майбутньому конкретну визначену законом шкоду з метою залякування адресата, якщо були достатні підстави допускати можливість здійснення такої обіцянки. Якщо спроектувати запропоновану дефініцію погрози на поняття

виявлення наміру, то очевидно, що більшість ознак співпадають. Проте у дефініції поняття виявлення наміру вчинити злочин не вказується на дві ознаки: дійсність чи удаваність задуму вчинити злочин та мета.

Отож, перше питання, яке потребує додаткового аналізу, чи при виявленні наміру, як при погрозі, намір заподіяти шкоду може бути як дійсний (справжній), так і удаваний (несправжній). У науці з цього приводу сформувалось два взаємовиключних підходи:

1) Виявлення наміру можливе лише щодо реального задуму вчинити злочин [32, с. 79]. Слідом, випадки, коли особа виявила намір винити злочин, однак насправді не мала справжнього наміру реалізовувати його у літературі пропонується називати “голим умислом” [90, с. 32] (на відміну від виявлення дійсного (справжнього) наміру вчинити злочин).

2) Виявлення наміру можливе як щодо реального задуму вчинити злочин, так і щодо несправжнього. Так, О.О. Дудоров зазначає, що реальне бажання вчинити злочин не є обов’язковою ознакою виявлення наміру вчинити злочин, оскільки відповідні заяви робляться інколи у стані збудження, можуть бути викликані бажанням похизуватись перед знайомими, залякати їх [93, с. 125].

Поставлена дилема носить чисто доктринальний характер. Втім, зважаючи на те, що виявлення наміру вчинити злочин у науці розглядають як стадію реалізації умислу (яка хоча й не має самостійного кримінально-правового значення [56, с. 306]), то позиція про те, що можливим є і виявлення несправжнього наміру, виглядає сумнівною. Адже про яку стадію реалізації умислу говорити, якщо насправді умислу взагалі не було. Несправжній намір (умисел) вчинити злочин жодним чином не наближує до поставленої цілі, не є ланкою трансформації умислу. Врешті, є порушенням принципу вини, яка відсутня у суб’єктивній стороні поведінки особи, яка висловлює неправдивий намір вчинити злочин.

А тому є підстави стверджувати, що в частині ознаки справжнього чи несправжнього наміру заподіяти шкоду у майбутньому погроза та виявлення наміру вчинити злочин не співпадають. При виявленні наміру вчинити злочин намір повинен

бути справжній, тоді як при погрозі виявлений намір заподіяти шкоду може бути як справжнім, так і несправжнім (неправдивим).

Щодо другого питання – то це питання мети погрози та виявлення наміру вчинити злочин. Як обґрунтовувалось, метою погрози є залякування, яке, врешті, є сутністю погрози. Що ж до виявлення наміру вчинити злочин, то усталені в науці підходи не містять вказівки на мету як обов'язкову ознаку виявлення наміру. Зазвичай, особа виявляє свій намір вчинити злочин, навпаки, не особам, яких можна залякати, а іншим особам (стороннім), які можуть погоджуватися, засуджувати намір особи чи ставитись до нього байдуже. При цьому мета такого виявлення наміру вчинити злочин може бути, наприклад, бажання похвалитися своєю “відважністю”, здобути авторитет тощо. Або ж, вказується у літературі, бажання похизуватись перед знайомими, залякати їх [93, с. 125]. Остання думка про залякування знайомих висловленням наміру вчинити злочин може при поверхневому аналізі може привести до висновку, що залякування також може бути метою виявлення наміру вчинити злочин. Проте, вочевидь, у цій ситуації йдеться не про залякування самим заподіянням шкоди, а про залякування самим можливим фактом вчинення злочину.

Якщо ж особа висловлює свій намір вчинити злочин потенційному потерпілому чи іншому адресату, розраховуючи, що останній передасть інформацію потерпілому, то, вочевидь, мета може бути єдиною – залякати. Принаймні, особа (при достатності підстав допускати можливість реалізації такого наміру) усвідомлює неминучість залякування (що свідчить про прямий умисел).

Отже, фактично розмежувальною ознакою погрози і виявлення наміру вчинити злочин є така ознака суб'єктивної сторони як мета, а саме залякування адресата, яка обов'язкова для погрози та виключається для виявлення наміру вчинити злочин [81]. Так, науковці, зокрема, не вказуючи на мету як розмежувальну ознаку, все ж вказують, що різниця між наміром вчинити злочин і погрозами полягає у тому, що погрози – це вже реальні дії, пов'язані з впливом на психіку людини [283, с. 7]. А власне вплив на психіку іншої людини вчиняється шляхом залякування.

Якщо ж виявлення наміру здійснено свідомо з причин, що мають на меті полегшення виконання “задуманого” злочину (допомогу в підробленні ключів, в

усуненні перешкод, переходуванні тощо), вчинене набуває ознак готування до злочину [150, с. 76].

Наступним доцільно торкнутися питання розмежування погрози та готування до злочину, який складає зміст погрози [65]. Наприклад, погрози вбивством від готування до вбивства. Необхідність такого аналізу впливає з того, що, як при готуванні до злочину, так і при погрозі вчинити злочин, уже є потенційна небезпека схоронності суспільних відносин, хоча й темпорально віддалена. І це власне об'єднує готування до злочину та погрозу заподіяти суспільно небезпечну шкоду. Однак, як відомо, погроза може бути дійсною (особа має намір її реалізувати) та удаваною (особа не має наміру її реалізувати, а виключно залякує потерпілого). Вочевидь, що в другому випадку не доводиться говорити про готування до злочину, оскільки умисел особи не спрямований на реальне вчинення злочину (принаймні, при існуючому понятті готування). Однак, і при удаваній погрозі (коли винний не мав наміру її реалізувати), обов'язковою ознакою є наявність достатніх підстав допускати можливість її реалізації. Тобто фактично удавана (несправжня) погроза дещо схожа на інститут уявної оборони. Як відомо, однією із умов правомірності заподіяння шкоди при уявній обороні є власне ситуація, коли обстановка, що склалася, давала особі достатні підстави вважати, що мало місце реальне посягання, і вона не усвідомлювала і не могла усвідомлювати помилковості свого припущення. Питання про те, чи дійсно в особи були підстави для помилкового висновку про наявність суспільно небезпечного посягання, вирішується з урахуванням конкретних обставин справи [203]. Аналогічно із погрозою. Визначальним є те, що в особи були "реальні підстави побоюватися реалізації такої погрози", а точніше достатні підстави допускати можливість реалізації погрози. Те, що винний не мав наміру реалізувати погрозу може бути враховано при призначенні покарання. Отож, видається, що як дійсна, так і удавана погрози створюють потенційний справжній або ж уявний стан загрози охоронюваним суспільним відносинам, що уподібнює їх із готуванням до злочину.

Загалом, підходи розглядати погрозу спеціальним видом готування не є новими для науки кримінального права [150, с. 68]. Так, Н.В. Маслак, доводячи таку

позицію, вказує, що погрози становлять усунення перешкод або інше створення умов для вчинення якогось іншого злочину, і також вчиняються, зазвичай, передуючи іншим, більш суспільно небезпечним злочинам [150, с. 69]. Втім, видається, що це лише спроба “підлаштувати” погрозу під визначене кримінальним законом України поняття готування (ст. 14). Адже сумнівно, яким чином погроза може усунути перешкоди для вчинення діянь, якими погрожують (хіба що погроза як спосіб примусу (примушування) особи до певного діяння, але це уже примус (примушування)), чи створити умови для їх вчинення. Не дає відповіді на це запитання і автор підходу.

Видається, будь-які намагання розглянути погрозу як одну із форм готування до злочину приречені на невдачу. Принаймні, при чинному формулюванні кримінального закону України. Адже дії при погрозі не охоплюються поняттям готування, зокрема і узагальненим формулюванням в ст. 14 КК України “інше створення умов для вчинення злочину”. Оскільки сама погроза жодним чином не “наближує” особу до вчинення відповідного реального посягання, не створює умови для вчинення злочину.

Однак, це абсолютно не означає, що ідея про погрозу як форму готування до злочину не має права на існування. А, навпаки, потребує системної розробки. Та й, врешті, аналіз пам’яток права та законодавства зарубіжних держав засвідчив, що підхід щодо визнання погрози стадією злочину є знаним та використовуваним.

Як зазначалося, погроза свідчить про потенційну небезпеку для охоронюваних суспільних відносин, як і готування до злочину. Втім, сучасний стан кримінально-правового регулювання “продукує” випадки, які, навряд, чи свідчать про соціальну виваженість та справедливість кримінального закону України.

Так, готування до злочину, яке по своїй природі є лише створенням умов для вчинення злочину, переслідується в кримінально-правовому порядку і карається (окрім готування до злочинів невеликої тяжкості). Поряд з цим висловлення погрози вчинити злочин, за який не передбачена спеціальна норма про погрозу, і якщо були реальні підстави допускати можливість реалізації такої, не є злочинним. Адже такі висловлювання можуть бути оцінені лише як голий умисел, виявлення наміру

вчинити злочин. Наприклад, підшукування закинутого приміщення, щоб у ньому тримати заручника, розглядатиметься як готування до захоплення заручників. Тоді як погроза незаконно позбавити особу волі як заручника не є злочином. Вочевидь, якщо є об'єктивні достатні підстави допускати можливість реалізації погрози, то існує потенційна загроза заподіяння суспільно небезпечної шкоди. Фактично в такій ситуації особа, якій погрожують, щоб бути захищеною кримінальним законом, повинна лише "очікувати", коли той, хто погрожує, перейде від слів до дії. Неприйнятність такого підходу очевидна. Видається, що погроза вчинити відповідний злочин (якщо, звичайно, були достатні підстави допускати можливість її реалізації) повинна бути криміналізована по відношенню до усіх умисних злочинів, де така можлива.

Звичайно, можна припустити, що законодавець криміналізував лише погрози вчинити найбільш небезпечні злочини як спеціальний вид готування, створивши *suī generis* норми [98]. Так, Н.В. Маслак зазначає, що деякі види підготовчої діяльності є настільки суспільно небезпечними, що інтереси захисту від такої діяльності потребують застосування рішучих заходів на більш ранній стадії. Одним із таких заходів і є визнання законодавцем "певних підготовчих дій самостійними закінченими злочинами, відповідальність за які встановлена Особливою частиною КК" [150, с. 64-65].

Однак порівняння суворості заходів, які можуть бути застосовані за готування до злочину та відповідну погрозу вчинити такий злочин (при наявності відповідної норми про погрозу), також обеззброюють логіку у пошуках аргументів на користь такого законодавчого підходу. Наприклад, купівлю ножа для майбутнього використання його як знаряддя вбивства потрібно оцінювати як готування до вбивства (карається максимум 7,5 років – ч. 1 ст. 115 КК України), тоді як погрозу вбивством, яку винний мав намір реалізувати, кваліфікувати виключно як погрозу вбивством (карається максимум – 2 роки обмеження волі – ч. 1 ст. 129 КК України). Очевидно, що суспільна небезпека погрози (принаймні, дійсної) не менша, аніж підшукування знарядь вчинення злочину. Об'єднує все ж обидва діяння справжній

намір позбавити життя особу. Втім, можливі кримінально-правові заходи суттєво різняться за своєю суворістю.

Видається, що кримінальний закон у цій частині потребує концептуальних змін, які б забезпечили всеохоплюючу охорону найважливіших суспільних відносин, відповідальність за посягання на які встановлена у КК України, від погроз заподіяння шкоди. Виходом із такої ситуації могло б бути визнання погрози вчинення злочину, якщо були достатні підстави допускати можливість її здійснення, однією із форм готування до злочину. Реалізація вказаних вище пропозицій можлива шляхом доповнення ст. 14 КК України частиною 2 такого змісту (ч. 2 чинної редакції відповідно вважати ч. 3):

“2. Готуванням до злочину також є погроза вчинити такий злочин, тобто передача від одного суб’єкта до іншого вербальним чи невербальним способом інформації з обіцянкою (дійсною або удаваною) заподіяти у майбутньому конкретну визначену законом шкоду з метою залякування, якщо були достатні підстави допускати можливість реалізації такої обіцянки”.

Відповідно відповідальність за погрозу буде така ж, як і за готування (ч. 2 ст. 14, ч. 2 ст. 68 КК України). Адже призначення менш суворого покарання за незакінчений злочин відповідає принципу справедливості [49, с. 151].

Слідом, необхідно декриміналізувати різного роду погрози як самостійні склади злочинів, а саме: ст. 129, ст. 195, погрозу у складі злочину, передбаченого, ч. 1 ст. 258, ч. 1 ст. 345, ч. 1 ст. 345-1, ч. 1 ст. 346, ч. 1 ст. 350, ч. 1 ст. 377, ч. 1 ст. 398, ч. 1 ст. 405, ч. 2 ст. 444 КК України.

Більш детально зміни до кримінального закону України відображені у Додатку Б. Однак, на жаль, наша правова наука, як справедливо констатують науковці, не є повноправним суб’єктом правотворчої діяльності [16, с. 103]. А тому залишається лише сподіватися, що вироблені у роботі підходи можуть слугувати законодавцю та, врешті, суспільству. Адже “громадянин сподівається на “мудре” керівництво влади” [13, с. 5].

Реалізація такої пропозиції забезпечить: однакову охорону усіх суспільних відносин від погрози заподіяння умисної шкоди; урівноважить суворість заходів, які

можуть застосовуватися за погрозу вчинити відповідний злочин залежно від суворості заходів, які передбачені за вчинення закінченого злочину, вчиненням якого погрожують, в Особливій частині КК України.

У кримінально-правовій доктрині є окремі спроби відмежувати погрозу від замаху на злочин [172, с. 216]. Втім, у фундаментальних працях, присвячених вивченню замаху на злочин, не проводиться відмежування такого від погрози [121]. І видається, що це вірно. Адже встановлювати співвідношення можливо між порівнюваними поняттями, тобто такими, які мають спільні ознаки. А власне погроза вчинити злочин і замах на злочин, яким погрожували, таких спільних ознак не мають. При замаху на злочин особа починає виконувати об'єктивну сторону складу злочину, описаного у диспозиції кримінально-правової норми, тоді як при погрозі особи лише висловлює обіцянку вчинити діяння, які складають власне об'єктивну сторону іншого складу злочину. Можливо, підставою для таких спроб відмежувати кримінально карані погрози та замах на злочин стало те, що такі наділені меншою “дозою” суспільною небезпеки, аніж закінчене реальне посягання. Так, у літературі вказується на нижчий рівень суспільної небезпечності замаху на злочин [51, с. 63], з чим, звичайно, не можна не погодитися.

Незважаючи на очевидну відмінність між вказаними поняттями, все ж суди допускають грубі помилки під час кваліфікації. Так, вироком Вінницького районного суду Вінницької області від 3 лютого 2015 р. (справа № 128/180/15-к) особу засуджено за ст. 195 КК України. За обставинами справи було встановлено, що Особа 2, знаходячись біля домогосподарства, яке належить Особа 1, з метою знищення вказаного домоволодіння та підсобних до нього приміщень, розуміючи протиправність своїх дій та суспільно небезпечних наслідків, маючи прямий умисел на знищення чужого майна шляхом підпалу, пройшов до скирти соломи, яка розташована впритул до приміщення хліва, що знаходиться в домоволодінні Особа 1, та за допомогою запальнички здійснив підпал вказаної скирти соломи з метою знищення всього домогосподарства Особа 1 шляхом підпалу [99]. При цьому у рішенні взагалі не йдеться про те, що Особа 2 попередньо погрожувала знищенням

майна. Очевидно, що у даній ситуації йдеться про замах на знищення майна, а не про погрозу. Будь-які спроби обґрунтувати підхід суду приречені на невдачу.

Мабуть, саме такі рішення засвідчують необхідність звернення до наукових доробків щодо розмежування погрози та замаху на злочин. Так, зокрема, щодо погрози знищення майна вказується, що, погрожуючи знищити майно, особа не має наміру негайно розпочати дії, а прагне лише налякати власника, позбавити його спокою і саме тому погрожує знищити майно у майбутньому. Водночас при вчиненні замаху чи готування до злочину винний має реальний намір знищити майно [172, с. 216]. Тобто фактично вказується, що час реалізації наміру є розмежувальною ознакою. Втім, у підрозділі 2.1 “Зміст поняття погрози” обґрунтовувалося, що час можливої реалізації погрози немає кваліфікуючого значення, тобто не впливає на визнання наявності складу погрози. Слідом не може бути розмежувальною ознакою погрози і замаху.

Видається, що питання про розмежування погрози і замаху виникло у зв’язку з тим, що фактично на практиці часто безпосередньому початку виконання об’єктивної сторони складу злочину (тобто замаху на злочин) передують відповідні погрози. Тому виникає питання – чи потрібно такі погрози кваліфікувати самостійно чи охоплюються вони уже замахом чи закінченим відповідним злочином. Наприклад, особа перед тим, як убити потерпілого, приставила дуло вогнепальної зброї до тіла потерпілого і певний час висловлювала погрозу вбити.

Не вносить ясність у це питання ПВС України. Так, у абзаці 3 п. 10 Постанови “Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров’я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів” від 26 квітня 1992 р. № 8 зазначено, що посягання на життя, здоров’я та власність працівника правоохоронного органу або його близьких родичів, скоєне безпосередньо після погрози вчинити такі дії, не потребує додаткової кваліфікації за ст.189-2 КК [197] (тобто нормою про відповідну погрозу). Виходить, що якщо особа, наприклад, знищує майно потерпілого безпосередньо (хоча знову ж таки питання, що розуміти під терміном “безпосередньо”) після погрози знищення майна, то скоєне буде кваліфіковане лише як умисне знищення майна. Тоді якщо

особа знищує майно через певний навіть дуже короткий час (наприклад, після того, як пособник підвіз легкозаймисту речовину), то скоєне уже повинно бути кваліфіковане за сукупністю як відповідна погроза та умисне знищення майна. Неприйнятність такого підходу очевидна. Адже в обох наведених випадках винний ставиться в різне становище, хоча й вчиняє аналогічні діяння. Н.В. Маслак намагається пояснити таку позицію тим, що, “напевне, Верховний Суд вважає в цьому випадку погрозу стадією злочину, яка не потребує самостійної кваліфікації, оскільки було вчинено закінчений злочин. Це також дає підставу віднести даний вид погрози (як і інші) до попередніх злочинів, тобто до виду готування” [150, с. 73]. Мабуть, це аргумент на користь того, що дійсно є підстави визнати погрозу вчинити злочин формою готування до злочину. Але, вочевидь, неправильно, брати до уваги, коли була висловлена погроза. Знову ж таки реалізація пропозиції про законодавче визначення погрози формою готування до злочину вирішить це питання.

Суди допускають також і інші помилки. Наприклад, попередню погрозу і безпосередній початок її здійснення кваліфікують виключно як погрозу. Так, вироком Ямпільського районного суду Вінницької області (справа 153/878/15-к) особу засуджено за ст. 195 КК України. При цьому було встановлено, що з метою реалізації свого злочинного наміру Особа 1, маючи при собі пляшку із дизельним паливом, зайшов на територію присадибної ділянки Особа 2 та став поливати дизельним паливом стіг сіна та дрова, що були складені на вказаній ділянці. При цьому Особа 1 почав словесно погрожувати Особа 2 знищити її будинок та господарство шляхом підпалу. Після цього з метою доведення свого наміру до кінця та переконання Особа 2 у серйозності своїх намірів щодо знищення її майна, Особа 1 за допомогою сірників підпалив вищевказане сіно та дрова [99]. Очевидна вказівка, що особа мала намір реалізації умислу на знищення майна. Втім, дії кваліфіковано виключно як погрозу знищення майна.

Такі помилки пов’язані, зокрема, із недостатньо виробленими науковими позиціями. Прив’язка при здійсненні кримінально-правової кваліфікації до того, коли була висловлена погроза (безпосередньо чи не безпосередньо перед вчиненням діяння, яким погрожували) не має ні нормативних, ні логічних підстав для

обґрунтування. А тому видається необхідним визначити таке правило кримінально-правової кваліфікації в цій частині - попереднє (перед вчинення злочину) висловлення погрози його вчинити завжди потребує самостійної кримінально-правової кваліфікації. Адже загроза безпеці певних відносин (при погрозі) і реальна шкода цим суспільним відносинам (при замаху чи закінченому посяганні) є різними суспільно небезпечними наслідками, які забезпечуються самостійною кримінально-правовою охороною.

Зрозуміло, що аналогічні помилки при умові визнання погрози вчинити злочин стадією готування до злочину викореняться. Оскільки діє загальновизнане правило, що при кваліфікації злочину більш пізні стадії поглинають попередні.

КК України поряд з поняттям погрози широко вживає поняття насильства (фізичного та психічного). Вочевидь, існує необхідність встановлення співвідношення між погрозою та саме психічним насильством. Оскільки фізичне насильство означає фізичний вплив на особу. Так, тлумачні словники вказують, що насильство – це застосування фізичної сили до кого-небудь; застосування сили для досягнення чого-небудь; примусовий вплив на когось, щось [35].

Отже, вектор дослідження зміщується виключно до встановлення співвідношення між погрозою та психічним насильством [69]. Тим більше, що у кримінальному законі України законодавець протиставляє насильство і погрозу (наприклад, ст.ст. 345, 346, 350, 377, 398, 405).

У науці кримінального права утвердився підхід, що погроза є власне формою [58, с. 93; 137, с. 68], видом [11; 22, с. 381; 152, с. 553; 172, с. 212; 285, с. 594], проявом [264, с. 29] психічного насильства. Також вказується, що поняття психічне насильство ширше за обсягом від поняття погрози [84, с. 69]. Такі підходи породжені, зокрема, і позицією Верховного Суду України. Наприклад, в Узагальненні практики розгляду судами справ про злочини проти власності від 1 листопада 2008 р., зокрема, зазначено погроза застосування насильства, яке не становить небезпеки для життя чи здоров'я потерпілого, є психічним насильством, яке полягає у залякуванні потерпілого негайним застосуванням до нього фізичного насильства [254].

Втім, усталеність наукових підходів не варто завжди сприймати аксіоматично. Інколи авторитетність і часова загартованість думок приховує хиби. Адже догматизація правових норм здатна перетворити їх у застигле кліше [17, с. 25]. Тим більше, можуть мати місце і законодавчі зміни, які по-новому розкривають ті чи інші поняття. Так, у п. 14 ст. 1 Закону України “Про запобігання та протидію домашньому насильству” від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII зазначено, що психологічне насильство - форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи [196]. Таке законодавча дефініція, хоча й стосується домашнього насильства, однак може бути вихідною точкою для уясування істотних ознак психічного насильства загалом, оскільки домашнє насильство виділено за ознакою суб'єкта і потерпілого, щодо якого застосовується насильство, а не за його змістом. Таке визначення викликає наступні міркування.

По-перше, невиваженим є саме вживання терміну “психологічне насильство” замість “психічне”. Адже термін “психологічний” походить від твірного слова “психологія”. А це, загальновідомо, наука про закономірності, розвиток і форми психічної діяльності (психіки) живих [218]. Натомість термін “психічний” походить від твірного слова “психіка” і означає той, що належить до психіки [218]. Втім, вочевидь, це лише термінологічна неточність.

По-друге, у дефініції прямо вказано, що психічне насильство може вчинятися як дією, так і бездіяльністю. Погроза ж є виключно активною формою діяння.

По-третє, очевидно, що погроза вказана як один із можливих видів психічного насильства поряд з словесними образами, приниження, переслідуваннями тощо. Проте не єдиний. А тому не можна погодитися із думкою Р.А. Левертової про

те, що погроза є єдиною можливою формою вираження психічного насильства [137, с. 94].

По-четверте, прямо вказано, що таке насильство спрямоване на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері. Тобто психічне насильство завжди конкретно цільове. Його мета узагальнено - обмежити волевиявлення особи, тобто примусити особу діяти або, навпаки, не діяти. Чого не можна сказати про погрозу. Адже погрози у кримінальному праві, як уже обґрунтовувалося, можуть вчинятися не обов'язково з метою обмежити волевиявлення особи, а, наприклад, з помсти за раніше вчинені дії, ради розваги тощо. Обов'язковою сутнісною метою погрози є залякування. Адже законодавець, наприклад у статтях 129, 195 КК України, у яких йдеться про погрозу "у чистому вигляді", нічого не зазначає про віддалену мету погрози. А тому надто категоричною є думка про те, що погроза виконує переважно функцію примушування [285, с. 594].

По-п'яте, у визначенні психічного насильства вказано на його наслідки, а саме: побоювання у постраждалої особи за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, емоційна невпевненість, нездатність захистити себе або шкода психічному здоров'ю особи. Так, О.М. Храмцов вказує на таку ознаку психічного насильства як наслідок, а саме позбавлення або обмеження можливості потерпілому діяти за власною волею, психічна або фізіологічна травма [262, с. 48; 270, с. 133-134].

Вочевидь, що жоден із перелічених наслідків не є обов'язковою ознакою погрози, в тому числі і побоювання (страх), який, зазвичай, науковці вказують як обов'язковий наслідок. Тобто фактично психічне насильство охоплює обов'язкові наслідки – негативні процеси у психіці людини, реальну шкоду психічному здоров'ю. Тоді як наслідком погрози є виключно стан небезпеки охоронюваним відносинам. Так, О.Л. Гуртовенко зазначає, що психічне насильство включає такі конститутивні ознаки як психічний вплив, психічна шкода і необхідний причинний зв'язок між ними [60, с. 6].

Проведений аналіз законодавчого поняття дає можливість для висновку, що психічне насильство може вчинятися шляхом погрози, тобто погроза є дією, у якій полягає психічне насильство. Однак, ані мета (обмеження волевиявлення особи), ані

суспільно небезпечні наслідки (побоювання у постраждалої особи за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, емоційна невпевненість, нездатність захистити себе або шкода психічному здоров'ю особи), які є обов'язковими для психічного насильства, не є істотними ознаками погрози. Слідом, якщо погроза тягне визначені для психічного насильства наслідки, то такі повинні знаходити самостійну кримінально-правову оцінку, оскільки не охоплюються поняттям погрози. Правильними у зв'язку з цим є міркування про те, що якщо в особи, наприклад, через погрозу винного, виник реактивний стан нервової системи, залежно від того, скільки часу особа лікуватиметься, матимуть місце середньої тяжкості або легкі тілесні ушкодження [86, с. 74]. Так само тяжким тілесним ушкодженням, а отже, і насильством, має визнаватися погроза, через яку у потерпілої відбулося переривання вагітності [86, с. 74].

Також варто підкреслити, що, слідом, погроза як суспільно небезпечна дія, у якій може проявлятися психічне насильство, повинна бути наділена усім істотними ознаками такої.

Отож, підходи про визнання погрози видом психічного насильства виглядають сумнівними. Адже видове поняття повинно мати усі ознаки родового, а також спеціальні (видові) ознаки. Такого співвідношення між погрозою та психічним насильством немає. Фактично погроза може виступати складовим елементом психічного насильства, а саме дією (поряд з іншими визначеними можливими діями – словесними образами, приниженням, переслідуванням тощо). Наслідки у вигляді побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб у постраждалого, емоційна невпевненість, нездатність захистити себе або шкоди психічному здоров'ю особи, обов'язкові для психічного насильства, не є обов'язковими для погрози, можуть потребувати самостійної кримінально-правової оцінки. Наприклад, шкода психічному здоров'ю при погрозі потребує самостійної кваліфікації.

Отож співвідношення між погрозою та психічним насильством, яке вчиняється шляхом погрози, це співвідношення частини і цілого.

Неоднозначно вирішується у науці також питання того, які погрози за змістом можуть бути суміжними із поняттям психічного насильства. Одні автори

вважають, що будь-які за змістом погрози за наявності інших ознак можуть вважатися проявом психічного насильства. Так, О.І. Дітріх зазначає, що психічне насильство має вираз в погрозах спричинити фізичну, моральну, матеріальну шкоду, позбавити яких-небудь благ [84, с. 68]. Р.Ш. Бабанли вказує, що кримінально-карана погроза, як різновид психічного насильства, полягає у залякуванні особи застосуванням до неї чи близьких їй осіб фізичного насильства або заподіянням матеріальної шкоди [10, с. 5]. Тобто уже не вказує на погрозу заподіяння моральної шкоди. Широке розуміння змісту погроз як прояву психічного насильства відображено у п. 23 Постанови “Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров’я особи” від 7 лютого 2003 р. № 2. Зокрема, зазначено, що насильство може бути як фізичним (заподіяння тілесних ушкоджень або побоїв, незаконне позбавлення волі тощо), так і психічним (наприклад, погроза завдати фізичної, моральної чи майнової шкоди) [201].

Натомість, сформувалась і вузька позиція, а саме пропонується під психічним насильством розуміти лише погрози заподіяння фізичної шкоди [188, с. 11].

Втім, зважаючи на законодавче визначення психічного насильства у Законі України “Про запобігання та протидію домашньому насильству” від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII, на сьогодні питання про те, погрози якого змісту можуть охоплюватися поняттям психічного насильства, вирішене на користь більш широкого підходу.

Наступним доцільно встановити співвідношення між поняттям погрози та примусу, яке також широко вживається у КК України [80]. При цьому законодавець виділяє примус фізичний та психічний (ст. 40 КК України). Втім, варто спочатку з’ясувати значення слова примус (примушування). У тлумачному словнику вказується, що примус - це натиск із чийогось боку; примушування; зусилля над собою; зумовлена кимсь або чимсь необхідність діяти певним способом незалежно від бажання; натиск, обумовлений законом [35]. У словнику ж синонімів в одному ряді з примусом вказується такі терміни: принука, силування, змушування, примушування, зневолення, приневолення [219]. Тобто фактично примус і примушування (термін, який також вживається в КК України) є синонімами. А тому далі вживатиметься такі терміни як тотожні. Отож, примус означає вплив на особу з

метою спонукати особу діяти певним чином чи, навпаки, не вчиняти певні дії незалежно від її волі.

Кримінально-правові поняття примусу, зазвичай, є відображенням мовного значення поняття “примус”. Вказується, що психічний примус – це вплив на свідомість людини з метою спонукати (точніше змусити) її вчинити певне діяння [92, с. 635]. “Примусити” ж означає для людини створити “потребу” (необхідність) самому зробити те, що від нього вимагають [298, с. 52].

Цілком зрозуміло, що вплив на волю (свідомість) особи – це вплив на її психіку, який, тим не менше, може здійснюватися через вплив на тіло (фізичний), так і через вплив виключно на психіку (психічний). А тому позиція про те, що примус – це вплив на психіку особи, тому словосполучення “психічний примус” - тавтологія, мабуть, не до кінця вірна. Вказівка на фізичний чи психічний примус вказує лише на те, що вплив на волю (свідомість) особи здійснюється опосередковано через тіло (насильство) чи психіку (погрози, образи, приниження тощо) особи.

Слідом, зрозуміло, що погрозу та психічний примус об’єднує не лише те, що основним безпосереднім об’єктом їх впливу (посягання) є психіка особи (що має місце і при фізичному примусі), а й те, що такий вплив здійснюється через психіку, а не через тіло (як при фізичному примусі).

Що ж до співвідношення таких понять, то послідовними є міркування про те, що якщо погроза поєднується із певною вимогою щодо вчинення або утримання від вчинення певних дій, відбувається вплив не лише на психічну недоторканість [43, с. 445], а й на свободу волевиявлення потерпілого. Тому погроза розглядається як засіб примусу [10, с. 8]. Такий висновок, вочевидь, має раціональне зерно. Адже сама по собі погроза, як було з’ясовано, має на меті власне залякування, а вже вплив на поведінку потерпілого (примус до певного діяння) може бути віддаленою метою, яка при цьому не є обов’язковою ознакою погрози. Слушно зазначається у літературі, що погроза може не мати за мету примус, а здійснюватися, наприклад, лише з мотивів ревності чи заздрості [59, с. 124].

Тобто фактично погроза із спеціальною метою (вплинути на поведінку іншого суб'єкта) є примусом. Однак, примус поняття ширше, адже може вчинятися не лише шляхом погроз, а, наприклад, приниження, образ тощо.

Щоправда, у літературі висловлюються міркування, що погроза як спосіб примусу не обов'язково повинна бути наділена усіма ознаками кримінально караної погрози (погроза самогубством, припинити спілкування, погроза позбавити матеріальної підтримки тощо). Тобто примус може вчинятися і шляхом “некримінальних” погроз [207, с. 460]. Однак, такий підхід видається сумнівним. Адже принцип системності передбачає, що в одні і ті ж поняття повинен вкладатися однаковий зміст. Неприйнятним є, коли поняття погрози як самостійного суспільно небезпечного діяння та погрози як способу вчинення злочину тлумачаться по різному.

Не простежується виваженості і в частині законодавчого використання таких понять у кримінальному законі України. Так, в одних випадках примушування визначається суспільно небезпечним діянням, а погроза його способом поряд з іншими способами (обман, шантаж тощо). Наприклад, у ч. 1 ст. 258-1 КК України вказується на примушування до вчинення терористичного акту з використанням обману, шантажу, уразливого стану особи, або із застосуванням чи погрозою застосування насильства. Своєю чергою, ч. 1 ст. 280 КК України вказує на примушування працівника залізничного, повітряного, водного, автомобільного, міського електричного чи магістрального трубопровідного транспорту до невиконання своїх службових обов'язків шляхом погрози вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням майна цього працівника чи близьких йому осіб. Аналогічно у ч. 3 ст. 342 КК України.

В інших же випадках погроза виступає основним діянням, а примушування – метою погрози. Наприклад, у ч. 1 ст. 266 КК України йдеться про погрозу вчинити викрадання радіоактивних матеріалів з метою примусити фізичну або юридичну особу, міжнародну організацію або державу вчинити будь-яку дію або утриматися від неї, якщо були підстави побоюватися здійснення цієї погрози. Втім, видається, щоб конструктивно склад злочину не змінився б, якщо б був викладений так: примушування фізичної або юридичної особи, міжнародної організації або держави

до вчинення будь-якої дії або утримання від неї шляхом погрози вчинити викрадення радіоактивних матеріалів. Видається, що законодавець “виніс” погрозу на первинне місце як суспільно небезпечне діяння тому, що суспільна небезпека такого злочину не у самому примусі до певної бажаної для злочинця поведінки (яка може бути і правомірною), а у змісті погрози, яка становить загрозу громадській безпеці.

Видається, що такі законодавчі формулювання, коли в одних випадках примус є суспільно небезпечним діянням, а погроза способом, а в інших погроза є суспільно небезпечним діянням, а примус до певної поведінки метою такої погрози, не змінюють самої сутності понять погроза та примус. Законодавче рішення в частині формулювання складу злочину залежить від того, у погрозі чи примусі “сконцентрована” суспільна небезпека того чи іншого злочину. І такі різні способи викладу конструктивних ознак складів злочинів абсолютно не змінюють природи таких понять.

Щоправда, не знайдеться логічних аргументів, щоб пояснити одночасне вживання законодавцем вказівок на погрозу та примус як самостійних понять. Наприклад, у ч. 4 ст. 27 КК України вказано, що підбурювачем є особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення злочину. Очевидно, що погроза та примус названі як самостійні способи підбурювання. Аналогічно у п. 6 ст. 66 КК України серед обставин, які пом’якшують покарання, вказано на вчинення злочину під впливом погрози, примусу. Ю.В. Абакумова, розмежовуючи погрозу а примус як способи підбурювання до злочину, вказує, що при примусі “підбурювач, мовби, переходить від погроз до дій” [1, с. 141]. Однак, неприйнятність такого підходу цілком очевидна.

Вочевидь, що погроза сама по собі, тобто виключно з метою залякування, не містить примусу до певної поведінки. Коли ж є мета примусити до визначеної поведінки, то це уже примус. А тому фактично вказівка на примус як спосіб підбурювання до злочину охоплює і погрози з метою підбурити до вчинення злочину. У зв’язку з цим доцільно виключити такі вказівки із ч. 4 ст. 27 та п. 6 ст. 66 КК України.

Позбавленими змісту видаються також формулювання норм Особливої частини кримінального закону України, у яких примушування визначається менш небезпечним способом, аніж погроза. Так, у ст. 157 КК України про перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача примушування вказано як один із способів вчинення основного (простого) складу злочину (ч. 1), тоді як відповідні погрози як один із способів вчинення кваліфікованого складу злочину (ч. 2). Очевидно, що погроза з метою перешкоджання діяльності відповідних суб'єктів також є примусом.

Отже, є підстави вважати примус спеціальним видом погрози у тих випадках, коли є пряма вказівка на те, що примушування здійснюється шляхом погрози (наприклад, у ч. 1 ст. 280 вказується на примушування працівника залізничного, повітряного, водного, автомобільного, міського електричного чи магістрального трубопровідного транспорту до невиконання своїх службових обов'язків шляхом погрози вбивством цього працівника чи близьких йому осіб), а також у випадках, коли не деталізується спосіб примушування, що дає можливість охопити і спосіб погрози (наприклад, у ч. 1 ст. 404 КК України йдеться про примушування начальника, а також іншої особи, яка виконує покладені на неї обов'язки з військової служби, до порушення цих обов'язків).

Окремої уваги потребує питання співвідношення погрози та шантажу [82]. Так, у ч. 1 ст. 120, ч. 1 ст. 149, ч. 1 ст. 258-1, ч. 1 ст. 303 КК України прямо вказується на таку ознаку складу злочину як шантаж. Зважаючи на те, що у законодавстві немає нормативно визначеного такого поняття, науковці пропонують власне бачення. Так, одні зазначають, що шантаж охоплює лише погрозу розголосити відомості [122, с. 888]. Тоді як інші вказують, що такий охоплює також інші види погроз. Як аргумент зазначається, що коли законодавець бажає вказати саме на погрозу розголошення певних відомостей, то прямо на це вказує (як от у ч. 3 ст. 154, ч. 1 ст. 189 та ст. 386) [85, с. 267]. Тобто фактично шантаж розглядається як вид погрози неконкретизованої за змістом.

Однак, такий підхід не може бути безапеляційно сприйнятий. По-перше, сам законодавець в одному логічному ряді поряд з шантажем називає і погрозу, наприклад, насильством. Тобто протиставляє такі поняття. Наприклад, у ч. 1 ст. 258-1 КК України йдеться про втягнення особи у вчинення терористичного акту або примушування до вчинення терористичного акту з використанням обману, шантажу, уразливого стану особи, або із застосуванням чи погрозою застосування насильства. Аналогічно у ч. 1 ст. 303 КК України. Втім, на жаль, далеко не завжди вдається відшукати логічне співвідношення між поняттями, виходячи із законодавчих формулювань. По-друге, словник української мови вказує, що шантаж – це залякування погрозою викрити або розголосити з певною метою факти, відомості, які можуть скомпрометувати, зганьбити кого-небудь [220]. По-третє, у Верховній Раді України зареєстровано законопроект “Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо кримінальної відповідальності за шантаж)” від 8 лютого 2018 р. № 8005 [193]. Відповідно вбачається доцільність доповнити кримінальний закон України ст. 189-1 “Шантаж”. Слідом, розуміти під таким “вимогу вчинення певної дії або бездіяльності під загрозою розголошення будь-якої інформації щодо потерпілого або його близьких, в тому числі особистого характеру” [193]. Паралельно законопроект передбачає звуження змісту погроз при вимаганні (ст. 189 КК України) за рахунок виключення саме такої погрози розголошення відомостей. Вочевидь, що законодавець розуміє шантаж як погрозу власне розголошення відомостей щодо потерпілого або його близьких. Врешті, у пояснювальній записці до проекту цього Закону України власне чітко обґрунтовується таке розуміння шантажу. При цьому є прямі посилання на кримінальні кодекси окремих європейських держав, які саме так визначають шантаж [193].

Отже, видається, що під шантажем слід таки розуміти погрозу розголошення відомостей щодо потерпілого чи інших визначених осіб, поєднаних з відповідною вимогою. Тобто фактично шантаж також є формою примусу, проте чітко визначеним способом - погрози розголошення відповідних відомостей щодо потерпілого чи інших осіб. Втім, зрозуміло, що використання різних термінологічних зворотів не вносить ясності у закон, та, що головне, у практику його застосування. А

тому, вочевидь, не варто вживати такий термін, оскільки за відсутності його визначеного змісту виникає низка питань: відомості якого характеру погрожують розголосити (особисті чи також і інші; правдиві чи неправдиві (наклеп), щодо кого тощо), вирішення яких має важливе кваліфікуюче значення.

Зважаючи на викладені аргументи, далі у роботі шантаж розглядатиметься як погроза розголошення відповідних охоронюваних кримінальним законом відомостей.

Отже, узагальнюючи, можна констатувати, що лише примус та шантаж можуть виступати видом погрози, які виділені за метою та змістом погрози відповідно. Натомість інші суміжні поняття співвідносять відповідно як: причина та наслідок (погроза і загроза); частина та ціле (погроза і психічне насильство); взаємовиключні поняття (погроза і виявлення наміру вчинити злочин). Погроза ж і замах на злочин взагалі є непорівнюваними поняттями.

Висновки до розділу 2

За результатами аналізу запропоновано дефініцію погрози у кримінальному праві України – суспільно небезпечна дія, яка полягає у передачі від одного суб'єкта до іншого (необов'язково потерпілого) вербальним чи невербальним способом інформації з обіцянкою (дійсною або удаваною) заподіяти у майбутньому конкретну визначену законом шкоду охоронюваним законом суспільним відносинам з метою залякування, якщо були достатні підстави допускати можливість реалізації такої обіцянки.

Обсяг кримінально-правового поняття погрози з'ясовано шляхом встановлення співвідношення із суміжними поняттями, які співвідносяться як рід та вид (готування до злочину та погроза; погроза та примус шляхом погрози; погроза та шантаж); як частина та ціле (погроза та психічне насильство); є взаємовиключними поняттями (погроза та виявлення наміру вчинити злочин). Своєю чергою, погроза та загроза, а також замах на вчинення злочин є непорівнюваними поняттями.

Окрім цього, висвітлено законодавчі хиби щодо кримінально-правового регулювання погрози та окреслено пропозиції, спрямовані на усунення таких.

Обґрунтовується доцільність законодавчого визнання погрози вчинити злочин однією із форм готування до злочину.

РОЗДІЛ 3 СИСТЕМА НОРМ ПРО СКЛАДИ ЗЛОЧИНІВ, ОЗНАКОЮ ЯКИХ Є ПОГРОЗА, В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ. МЕЖІ КАРАНОСТІ ПОГРОЗИ

3.1. Система норм про склади злочинів, ознакою яких є погроза, в Кримінальному кодексі України

Сучасне кримінальне право, відзначається у літературі, характеризується дрібненням норм про різні склади одного злочину, спеціалізацією [153, с. 275; 297]. Тобто йдеться про диференціацію кримінальної відповідальності, яка виражає принцип справедливості [115, с. 162], є умовою протидії злочинності [146, с. 160], дає можливість реагувати на нові суспільно небезпечні виклики [234, с. 8], враховувати типові ознаки, які визначають ступінь і характер суспільної небезпеки посягання [163, с. 442].

Попри це, у літературі вказують на слабкі місця широкої диференціації кримінальної відповідальності, а саме зазначається, що надмірне дрібнення норм про різні склади одних і тих же злочинів ще не гарантує охоплення усіх можливих випадків [27, с. 74-75; 48, с. 81; 101, с. 77], а навіть, навпаки, може свідчити про те, що має місце примха законодавця [163, с. 440]. На практиці ж велика аж кількість норм ускладнює встановлення співвідношення між нормами, що несе загрозу правозастосовних помилок.

Та, мабуть, варто погодитися, що небезпека диференціації кримінальної відповідальності не у ній самій, а у тому, що здійснюється вона фактично наосліп: значною мірою хаотично, наукового і соціально необґрунтовано [25, с. 88; 26, с. 66; 106, с. 408; 113, с. 6; 139, с. 498-501; 165, с. 279, 281]. Врешті, надто вже динамічно [297]. Як наслідок, виокремлення системи норм про різні склади одного злочину інколи є завданням не з простих.

Аксіомою є те, що право завжди становить собою систему норм, чого не можна безапеляційно сказати про закон. Законодавче розміщення кримінально-правових норм, формулювання диспозицій, виваженість санкцій інколи не дають

підставу назвати їх системою. Висловлена позиція про те, що Особлива частина КК становить собою систему складів конкретних злочинів [238, с. 5] надто категорична. А тому завданням цієї структурної частини роботи є власне виокремлення норм, які передбачають склади злочинів, ознакою яких є погроза, у КК України; встановлення співвідношення між ними. Реалізація поставленого завдання дасть можливість наскрізно поглянути на відповідальність за погрозу, встановити зв'язки між нормами, запропонувати правила вибору необхідної норми. Адже норми права регулюють суспільні відносини не ізольовано один від одного, а взаємопов'язано, їх дія один без одного неможлива [4, с. 115; 6, с. 22; 235, с. 364]. Специфіка будь-якої системи криється у характері зв'язків і відносин між елементами [23, с. 168]. Врешті, без усестороннього, глибокого аналізу норми і діяння кваліфікація неможлива [173, с. 25].

Втім, варто відмітити, що погроза визначена і в Загальній частині кримінального закону України, зокрема, як: форма підбурювання до злочину (ч. 4 ст. 27); спосіб психічного примусу, як обставини, що виключає злочинність діяння (ч.2 ст.40); обставина, яка пом'якшує покарання, якщо злочин вчинено під її впливом (п. 6 ч. 1 ст. 66). Проте, предметом аналізу є саме норми про склади злочинів, ознакою яких є погроза, тобто фактично норми, закріплені в Особливій частині КК України.

Загальновідомо, що глибоко диференціюються відповідальність за найбільш небезпечні та поширені злочини [163, с. 439]. Як прояв такого законодавчого підходу є, зокрема, наявність у кримінальному законі України великої кількості норм, які передбачають склади злочинів, ознакою яких є погроза. Науковці звертають увагу на поширеність вказівок на погрозу як конструктивну або кваліфікуючу ознаку. Щоправда, наводять різні кількісні показники, як от: майже у 30 статтях Особливої частини [285, с. 595]; у 57 назвах, частинах, примітках статей кримінального закону України [277, с. 283]; у близько сорока статтях КК України [10, с. 13]. Такі розбіжності пояснюються, зокрема, різними підходами до самого поняття погрози, що лише засвідчує необхідність системного та наскрізного аналізу.

У підрозділі 2.2 “Співвідношення погрози та суміжних кримінально-правових понять” доводилося, що лише примус та шантаж можуть виступати видом

погрози, які виділені за метою та змістом погрози відповідно. І саме норми про склади злочинів, ознакою яких є власне погроза, примус чи шантаж, є предметом систематизації у цій частині роботи.

Поряд з цим до уваги не взято ті норми, в яких немає таких вказівок, втім склад злочину може передбачати застосування погрози. Наприклад, у ст. 392 КК України йдеться, зокрема, про тероризування у установах виконання покарань засуджених або напад на адміністрацію. При цьому у Постанові ПВС України “Про судову практику в справах про злочини, пов’язані з порушенням режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі” від 26 березня 1993 р. № 2 (п. 4) зазначено, що під тероризуванням засуджених, зокрема, слід розуміти застосування насильства або погрози його застосування з метою примусити їх..., а також глумління і знущання над засудженими з метою їх залякування і перешкоджанню виконання покарання [202]. Отож, “завуальовані” вказівки на погрозу у нормах КК України не відображені при такому аналізі.

Варто відзначити, що у доктрині кримінального права здійснено класифікацію погроз в Особливій частині КК України за різними критеріями: потерпілого; наявності вимоги; шкоди, заподіянням якої винний погрожує потерпілому; обов'язковості реальності як ознаки погрози [10, с. 5]. Однак, класифікація не завжди водночас є систематизацією норм. Видається, не слід нехтувати виробленим теорією кримінального права підходами. Так, питання змісту та співвідношення між нормами, які передбачають відповідальність за різні склади одного злочину, у доктрині кримінального права розглядалися у площині аналізу загальних та спеціальних норм; норм про ціле і частину; про прості та кваліфіковані (особливо кваліфіковані) чи привілейовані склади злочинів. Обґрунтовується в науці і теорія асоціацій кримінально-правових норм як системи заборонних норм, елементами якої виступають функціонально пов'язані між собою генеральна (основна) та одна чи декілька варіантних щодо неї норм, або ж декілька варіантних норм, що цілісно забезпечують диференційовану охорону спільного безпосереднього (основного чи додаткового у складі складного) об'єкта від посягань, які характеризуються спільними визначальними ознаками, залежно від ступеня їх

суспільної небезпеки [5, с. 77; 7, с. 23; 286; 287; 288; 295; 296; 297]. Втім, скористаємося більш усталеним поділом норм про різні склади одного і того ж злочину.

Отож, розглянемо систему норм про погрозу, розділивши їх на два окремі блоки: по-перше, система загальних та спеціальних норм про погрозу; по-друге, система норм про частину і ціле (тобто ті, де погроза виступає кваліфікуючою ознакою).

Однак, перш, ніж виокремити такі норми у кримінальному законі України, варто хоча б поверхнево зважити поняття загальних та спеціальних норм, а також норм про частину і ціле, оскільки від їх правильного розуміння залежить повнота формулювання такої системи норм. Такі питання висвітлені у працях Б.А. Курінова [134, с. 176-179], М.Й. Коржанського [117; с. 64-68], В.Н. Кудрявцева [129, с. 118; 130, с. 255], О.К. Маріна [145, с. 109-127, 140-149], В.О. Навроцького [163, с. 382-384, 414-435], Н.М. Свідлова [212, с. 14], С.А. Тарарухіна [233, с. 46-52], В.Б. Шакіна [279].

Загальноприйнятим вважається, що загальна норма передбачає певне коло діянь, тоді як спеціальна - частину цього кола. Так, В.О. Навроцький співвідношення змісту та обсягу таких понять розкриває так:

- стаття про загальну норму містить меншу кількість ознак, завдяки чому вона має ширший зміст;

- у статті про спеціальну норму закріплена більша кількість ознак складу злочину, завдяки чому зменшується кількість посягань, які охоплюються відповідною статтею [163, с. 418].

Така позиція загалом укорінена в науці [103, с. 140-141; 123, с. 43; 132, с. 178-179; 145, с. 109; 163, с. 418]. Фактично загальні норми є, як пишуть у літературі, є “корінними” [158, с. 122]. Варто відзначити, що норми, співвідношення між якими розглядають як співвідношення між загальними та спеціальними, у кримінально-правовій доктрині називають нормами про основні (чи головні [118, с. 139]) склади злочинів та норми про кваліфіковані (з обтяжуючими обставинами) та привілейовані (з пом’якшуючими обставинами [108, с. 196]) склади злочинів [117, с. 68; 129, с. 118;

130, с. 255; 134, с. 177-178; 143, с. 183; 145, с. 119; 212, с. 14; 233, с. 48]; родові та видові склади злочинів [48, с. 66].

Як результат, стверджується, що між такими нормами існує конкуренція, під якою, як правило, розуміють зумовлену наявністю у кримінальному законодавстві принаймні двох кримінально-правових норм, спрямованих на врегулювання одного питання, нетипову ситуацію в правозастосуванні, коли при кримінально-правовій оцінці одного суспільно небезпечного діяння на застосування претендують дві (або більше) функціонально пов'язані чинні кримінально-правові норми [145, с. 53].

Однак, необхідно зробити ще одне важливе зауваження. Справа в тому, що, зважаючи на невпинний процес спеціалізації норм, інколи загальної норми, як такої фактично немає. Систему утворюють тільки спеціальні норми. Все, що свідчить про їх єдине “ядро” та про належність до єдиної системи, – це спільність окремих (але не усіх) конститутивних ознак, які визначають соціальну сутність злочину [297]. Наприклад, у КК України є ціла низка норм про погрозу заподіяння шкоди здоров'ю певним спеціальним потерпілим, проте водночас немає загальної норми про погрозу заподіяння такої шкоди “пересічному” громадянину.

Виокремлення потребують норми про частину (частини) і ціле [145, с. 139; 187, с. 288]. У літературі послуговуються також поняттям норм про прості та складені злочини [222, с. 130] (інтегровані) [105, с. 255]; врахованої законодавцем сукупності [46, с. 2; 105, с. 255; 143, с. 92; 275, с. 156]. Зазвичай, такі питання, висвітлюють у ракурсі конкуренції частини (частин) і цілого [103, с. 142; 145, с. 139; 187, с. 288]. Під такою, О.К. Марін пропонує розуміти, вид конкуренції кримінально-правових норм, при якій вчинений злочин підпадає під дію двох (або більше) кримінально-правових норм, одна з яких – ціле – охоплює вчинене в цілому та разом, а інші – норми-частини – визнає як самостійні злочини лише частини, вчиненого суспільно небезпечного посягання [145, с. 139, 140].

Так, складений злочин (який передбачений нормою про ціле) розуміють як вид ускладненого багатооб'єктного злочину, який об'єднує декілька внутрішньо пов'язаних між собою, супідрядних умисних діянь, кожне з яких передбачене в кримінальному законі як окремий самостійний склад злочину, спрямований на

спричинення шкоди своєму об'єкту [103, с. 107, 115-116]. Н.Ф. Кузнєцова зазначала, що такі злочини складаються із двох чи більше діянь, кожне з яких, якщо розглядати їх ізольовано, становлять собою самостійний злочин [131, с. 117; 189, с. 646]. Фактично ж мова йде про ситуації, коли кожна частина такого складеного злочину становить собою самостійний злочин, передбачений кримінальним законом. М.І. Панов зазначає, що при цьому має місце не механічне об'єднання різнорідних актів поведінки людини, а закріплення в законі складного діяння, що складається з двох чи більше нерозривно пов'язаних діянь, одне з яких виконує функцію способу вчинення злочину [186, с. 647]. І це не плід свавілля законодавця, а юридичне відображення небезпечних посягань, що мають характер закономірності [143, с. 93]. Щоправда, є й не такі позитивні оцінки складених злочинів. І.М. Гнатів зазначає, що створення складених злочинів шляхом додавання кваліфікуючої ознаки, що є самостійним складом злочину, є порушенням принципу “non bis in idem” ще на стадії законотворення. Суть цього порушення полягає у тому, що фактично законодавець сам встановлює кримінальну відповідальність двічі за одне, даючи дві правові оцінки одному й тому ж діянню, спершу як самостійному злочину, а згодом як складовій частині іншого злочину, передбачаючи підвищену кримінальну відповідальність за цей складений злочин [46, с. 2-3]. На скільки виважена така думка можна оцінити лише в ході аналізу караності таких діянь.

Отже, систематизуємо норми КК України про склади злочинів, ознакою яких є погроза, виділивши окремо:

1) Норми про погрози як самостійні склади злочинів, тобто такі, що самостійно становлять об'єктивну сторону складу певного злочину [59, с. 53] (як от, погроза вбивством (ст. 129); погроза вбивством щодо працівника правоохоронного органу, а також щодо його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків (ч. 1 ст. 345); погроза вбивством щодо журналіста, його близьких родичів чи членів сім'ї (ч. 1 ст. 345-1)).

Вочевидь, що такі норми, зазвичай, співвідносяться як загальні та спеціальні. Оскільки норми про погрози щодо спеціальних потерпілих виділені шляхом додавання певних додаткових спеціальних ознак до складу злочину,

передбаченого загальною нормою, якщо така є. Оскільки, як вказувалось, мають місце випадки, коли відповідальність за різні склади одного злочину широко диференціюється, при цьому загальної норми не передбачено.

2) Норми про погрози, в яких погроза є конститутивною ознакою основного (чи кваліфікованого) складу злочину, без якої немає усього складу злочину, тобто погроза є частиною об'єктивної сторони складу певного злочину [59, с. 53]. Так, у літературі розмежують спосіб вчинення злочину як засіб криміналізації суспільно небезпечного діяння і як кваліфікуючу ознаку складу злочину [120, с. 251].

Отож, по-перше, це випадки, коли законодавець криміналізував певне діяння не саме по собі, а вчинене лише чітко визначеним способом (як от, примушування працівника залізничного, повітряного, водного, автомобільного, міського електричного чи магістрального трубопровідного транспорту до невиконання своїх службових обов'язків шляхом погрози вбивством цього працівника чи близьких йому осіб (ч. 1 ст. 280); примушування до участі у страйку або перешкоджання участі у страйку шляхом погрози застосування насильства (ст. 174)).

І, по-друге, випадки, коли такий кваліфікований склад сконструйований не шляхом додавання ознаки до простого складу злочину, а шляхом заміни певної ознаки у простому складі злочину кваліфікуючою ознакою. Наприклад, у ч. 2 ст. 355 йдеться про примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, вчинене із погрозою вбивства. Такий кваліфікований склад злочину утворений шляхом заміни ознаки простого складу злочину, а саме погрози насильства над потерпілим або його близькими родичами, пошкодження або знищення їх майна як способу вчинення злочину (ч. 1 ст. 355) погрозою більш суспільно небезпечною за своїм змістом (вбивства або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень (ч. 2 ст. 355)).

Випадки, коли погроза є способом вчинення “основного” діяння, вирізняє те, що застосовуючи погрозу, особа домагається певного суспільно небезпечного результату. При цьому погроза є способом впливу на волю, свободу волевиявлення потерпілого (подолання опору, вплив на поведінку, примусити особу вчинити певну дію чи утриматися від її вчинення [86, с. 72]). У цих випадках, зазвичай, також

йдеться фактично про спеціальні норми про погрозу, виділені за ознакою мети (примусити до певного діяння). Однак “вага” суспільної небезпеки зміщена з самої погрози на примус до певного діяння.

3) Норми про погрози, в яких погроза є кваліфікуючою ознакою складу злочину, який утворений власне шляхом додавання такої ознаки до простого складу злочину. Тобто випадки, коли певне діяння є складом злочину саме по собі. Якщо ж таке діяння поєднане з погрозою заподіяння певної шкоди, то утворює кваліфікований склад злочину. Наприклад, ч. 2 ст. 186 вказує на грабіж, поєднаний з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого. Це при цьому, що у ч. 1 цієї статті передбачена відповідальність за грабіж у “чистому” вигляді. У цьому випадку йдеться про норми про ціле і частину. Адже фактично той же кваліфікований грабіж є “сумою” грабежу (ч. 1 ст. 186) та відповідної погрози.

Отже, саме такий умовний поділ норм на: спеціальні норми про погрозу як самостійний склад; спеціальні норми про погрозу, в якій погроза є конститутивною ознакою (способом вчинення іншого злочину) та складені норми, в якій погроза є кваліфікуючою ознакою, покладено в основу аналізу та відображено у Додатку Б. Це дає можливість наочно показати “в’язки” норм про погрозу. У літературі наголошується на необхідності систематизувати норми кримінального закону про різні склади одного злочину шляхом перехресних чи односторонніх відсилок до інших статей кримінального закону або викладення співвідношення загальних та спеціальних норм саме у таблиці [166, с. 245; 168, с. 515].

Окрім цього, такі норми внутрішньо структуруємо також за змістом погрози, тобто за тим, заподіянням якої шкоди погрожують. Так, Р.Ш. Бабанли за критерієм шкоди, яка загрожує потерпілому, поділяє погрози на такі:

- а) заподіяння фізичної шкоди;
- б) заподіяння матеріальної шкоди;
- в) інші погрози (зокрема, погроза розголошення відомостей, які особа бажає зберегти в таємниці, або відомостей, що ганьблять особу);
- г) погроза, в якій шкода не є визначеною [10, с. 9].

Видається, що загалом така класифікація ґрунтується на положеннях закону, а тому може бути прийнятною для систематизації норм. Втім, доцільним погрозу заподіяння фізичної шкоди розділити, зокрема, на погрозу вбивством та погрозу заподіяння шкоди здоров'ю особи. Адже у кримінальному законі України існує загальна норма про погрозу вбивством, яка свідчить про особливу увагу законодавця щодо забезпечення схоронності саме безпеки життя особи.

Першочергово з'ясуємо систему норм про погрозу вбивством [78; 79]. За власними підрахунками в КК України 17 статей (частин статті), у яких закріплено норми про різні варіанти погрози вбивством. Без сумніву, загальною нормою про погрозу вбивством, яка передбачає мінімальну кількість необхідних конститутивних ознак, є норма, закріплена у ч. 1 ст. 129 КК України. Так, вказується на погрозу вбивством, якщо були реальні підстави побоюватися її реалізації. Отож, до обов'язкових об'єктивних ознак погрози вбивством належать: об'єкт – суспільні відносини щодо забезпечення безпеки життя людини; потерпілий, якому адресована погроза; суспільно небезпечне діяння, яке полягає у погрозі вбивством; суспільно небезпечний наслідок у вигляді реальних підстав побоюватися реалізації погрози. До обов'язкових же суб'єктивних ознак належить вина у формі умислу та ознаки загального суб'єкта. Власне симбіоз таких ознак утворює ядро складів злочинів про погрозу вбивством. Інші ж ознаки складів злочинів погрози вбивством виступають як спеціальні, за допомогою них здійснюється диференціація кримінальної відповідальності за злочин. Такі норми спрямовані на регулювання правовідносин у відповідність із загальною нормою (ч. 1 ст. 129 КК України) при різних варіантах конкретних обставин. Варіантні вказівки у нормах КК України про погрозу вбивством відносяться до об'єктивних (об'єкта, потерпілого) та (або) суб'єктивних (мотив, мета) ознак складу злочину. Так, скажімо, норма про погрозу вбивством, вчинену членом організованої групи або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості (ч. 2 ст. 129 КК України), виділена виключно за суб'єктивними ознаками складу злочину. А саме за ознаками суб'єкта складу злочину у випадку вчинення членом організованої групи або ж за ознаками суб'єктивної сторони складу злочину (мотиву) – з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.

Однак, більшість спеціальних норм виділена водночас за об'єктивними та суб'єктивними ознаками. Так, усі погрози вбивством щодо спеціальних потерпілих вирізняються у порівнянні із загальною нормою (ч. 1 ст. 129 КК України) особливостями об'єкта (ч. 1 ст. 345, ч. 1 ст. 345-1, ч. 1 ст. 346, ч. 1 ст. 350, ч. 1 ст. 377, ч. 1 ст. 398, ч. 1 ст. 405 КК України). Свідченням чого є їх розміщення у системі кримінального закону України у відповідних Розділах Особливої його частини. Адже такі спеціальні потерпілі водночас є носіями певних повноважень, задля охорони яких і встановлена відповідальність. І поряд з цим такі погрози вбивством вчиняються у зв'язку з діяльністю таких спеціальних суб'єктів (на що прямо вказує законодавець). А це є свідченням мотиву вчинення таких посягань.

Безпека життя людини в нормах про погрозу вбивством, які розміщені в інших, окрім Розділу II Особливої частини КК України, розділах, виступає додатковим безпосереднім об'єктом у складі складного (комплексного) об'єкта. Такий складний об'єкт характеризується тим, що, маючи свій власний зміст, він одночасно включає як структурні елементи також інші суспільні відносини. Останні завжди об'єднані єдиною потребою, інтересом, хоча “зовнішньо” проявляються як самостійні суспільні відносини; знаходяться у відносинах субординації, підпорядкуванні до складного об'єкта [187, с. 285]. Наприклад, у нормі ч. 1 ст. 346 КК України про погрозу вбивством щодо державного чи громадського діяча авторитет, діяльність органів державної влади, політичних партій та безпека життя - це не два самостійні об'єкти, а один – складний. Безпека життя таких осіб охороняється із врахуванням їх соціальної ролі. Авторитет, діяльність органів державної влади, політичних партій забезпечується, зокрема, безпекою життя їх носіїв. Тобто при посяганні на складний об'єкт заподіюється чи створюється загроза заподіяння шкоди усім суспільним відносинам, які становлять його зміст, що обумовлено як наявністю тісного зв'язку (переплетіння) суспільних відносин. Адже у таких випадках, як зазначає В.К. Глістін, соціальна значимість відносин, носієм яких є особа, її соціальні функції, а не людина сама по собі, визначають сутність суспільно небезпечного посягання як об'єктивного критерію систематизації норм в кримінальному законі, як мірила об'єктивної небезпечності посягання [45, с. 37].

Окремої уваги потребує норма про погрозу використати радіоактивні матеріали з метою спричинення загибелі людей, якщо були підстави побоюватися здійснення цієї погрози (ч. 2 ст. 266 КК України). Така норма, зазвичай, упускається дослідниками при аналізі норм про погрозу вбивством. Фактично ж наведена норма передбачає відповідальність за погрозу вбивством. Адже погроза використати радіоактивні матеріали – це погроза застосувати шкідливі властивості таких матеріалів [171, с. 812], які здатні власне заподіяти смерть людині. Врешті, така мета прямо вказана у нормі. Тобто є усі підстави відносити до спеціальної норми про погрозу вбивством виділеною за ознаками об'єкта (громадська безпека) та засобу вчинення злочину (радіоактивні матеріали).

Також до норми про погрозу вбивством є підстави віднести і терористичний акт (ч. 1 ст. 258 КК України), вчинений у формі не реальних фізичних посягань, які створюють небезпеку для життя людини, а у формі лише погрози їх вчинення. Йдеться саме про погрозу застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створюють небезпеку для життя людини, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста). Врешті, Закон України “Про боротьбу з тероризмом” від 20 березня 2003 р. № 638-IV [192] власне терористичний акт та погрозу його вчинення номінує узагальнюючим терміном – тероризм. Як слушно зазначає О.Л. Гуртовенко, психічний вплив при тероризмі за своєю метою є різновидом психічного впливу при погрозі, тобто спрямований викликати переживання зокрема з приводу можливих повторень терористичних актів. Такий вплив при тероризмі може бути спрямований на невизначено широке коло осіб та являє надзвичайну небезпеку [59, с. 83].

Тобто погрози застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створюють небезпеку для життя людини, вчинені з метою, вказаною у ст. 258 КК

України, є спеціальним видом погроз вбивством, виділених, зокрема, за метою. Тобто фактично вказівка на спеціальну мету перетворює погрозу вбивством у терористичний акт. Зрозуміло, що конструювання таких нових злочинів продиктоване реаліями нашого часу, вимогами міжнародної спільноти, а тому, мабуть, є неминучим. Тим не менше, водночас, мабуть, безспірним є, що такого роду законодавчі конструкції – це лише нові “вивіски” до тих суспільно небезпечних проявів, які і так криміналізовані. Це свідчення того, як пише В.О. Навроцький, що поява все нових і нових статей в КК України не супроводжується збільшенням кола кримінально караних діянь. По грубому рахунку, все, що визнавалось злочинним і кримінально караним півтора сотні років тому, продовжує бути таким і зараз [158, с. 123]. Тобто якщо б не називати погрози вчинення дій з відповідною метою терористичним актом, відповідальність усе одно наставала б за ст. 129 КК України. Втім, формулювання “нових” злочинів на основі існуючих може бути оправдане лише при умові, що такі дії суттєво різняться ступенем суспільної небезпеки від існуючих. При цьому це повинно відобразитися у санкції статті, а не просто в створенні норми “спецпризначення”.

Також окремого аналізу потребують норми про примушування до певних дій, поєднані з погрозою вбивства, тобто норми, у яких погроза є лише способом вчинення злочину. Так, у кримінальному законі України є такі норми про примушування, вчинене із погрозою вбивства: примушування працівника залізничного, повітряного, водного, автомобільного, міського електричного чи магістрального трубопровідного транспорту до невиконання своїх службових обов'язків шляхом погрози вбивством цього працівника чи близьких йому осіб (ч. 1 ст. 280); примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, вчинене із погрозою вбивства (ч. 2 ст. 355) та перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта до суду, органів досудового розслідування, тимчасових слідчих та спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку, а також до давання завідомо неправдивих показань чи висновку шляхом погрози вбивством цих осіб чи їх близьких родичів, а також погроза вчинити зазначені дії з помсти за раніше дані

показання чи висновок (ст. 386). Видається, що є достатньо підстав віднести такі склади злочинів до спеціальних видів погрози вбивством. Фактично, якщо переформулювати диспозиції відповідних норм – то це погроза вбивством з метою примусити відповідних потерпілих до вчинення (невчинення) певних діянь. Незважаючи на законодавчу конструкцію, зміст діяння залишається тим же. В цілому, примушування шляхом погроз є підстави відносити до погроз із спеціальною метою.

Отже, за результатами огляду можна виділити такі спеціальні норми про погрозу вбивством у КК України:

- погроза вбивством, вчинена з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості (ч. 2 ст. 129);

- погроза вчинити терористичний акт (в частині застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста) (ч. 1 ст. 258);

- погроза використати радіоактивні матеріали з метою спричинення загибелі людей або інших тяжких наслідків, якщо були підстави побоюватися здійснення цієї погрози (ч. 2 ст. 266);

- погроза вбивством щодо працівника правоохоронного органу, а також щодо його близьких родичів (ч. 1 ст. 345);

- погроза вбивством щодо журналіста, його близьких родичів чи членів сім'ї (ч. 1 ст. 345-1);

- погроза вбивством державного чи громадського діяча, а також їх близьких родичів (ч. 1 ст. 346);

- погроза вбивством, щодо службової особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок (ч. 1 ст. 350);

- погроза вбивством щодо судді, народного засідателя чи присяжного, а також щодо їх близьких родичів (ч. 1 ст. 377);

- погроза вбивством щодо захисника чи представника особи, а також щодо їх близьких родичів (ч. 1 ст. 398 КК);

- погроза вбивством щодо начальника (ч. 1 ст. 405);

- примушування працівника залізничного, повітряного, водного, автомобільного, міського електричного чи магістрального трубопровідного транспорту до невиконання своїх службових обов'язків шляхом погрози вбивством цього працівника чи близьких йому осіб (ч. 1 ст. 280);

- примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, вчинене із погрозою вбивства (ч. 2 ст. 355);

- перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта до суду, органів досудового розслідування, тимчасових слідчих та спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку, а також до давання завідомо неправдивих показань чи висновку шляхом погрози вбивством цих осіб чи їх близьких родичів, а також погроза вчинити зазначені дії з помсти за раніше дані показання чи висновок (ст. 386).

Що ж до складених норм, в яких погроза вбивством є кваліфікуючою ознакою, то у кримінальному законі України є лише три такі норми, а саме:

- захоплення або тримання особи як заручника, якщо такі дії були поєднані з погрозою знищення людей (ч. 2 ст. 147);

- протидія законній господарській діяльності, вчинена з погрозою вбивства (ч. 2 ст. 206);

- протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, вчинені з погрозою вбивства (ч. 2 ст. 206-2).

Оцінка ж того, чи є такі норми злагодженою системою, а не законодавчою сукупністю норм, можлива лише на підставі аналізу караності посягань, передбачених такими нормами.

Наступним доцільно виокремити систему норм про погрозу заподіяння шкоди здоров'ю. У законі вживаються такі термінологічні формулювання, а саме

вказівки на погрозу: насильством; насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я особи; насильством, яке є небезпечним для життя чи здоров'я особи. Вочевидь, що погроза насильством як родове поняття охоплює обидва його види: яке є небезпечним для життя чи здоров'я особи та яке не небезпечним для життя чи здоров'я особи. Погроза ж вбивством виокремлюється законодавцем як особливий вид насильства.

Специфікою цієї системи кримінально-правових норм є те, що попри широку диференціацію відповідальності за погрозу насильством, зокрема різним спеціальним потерпілим, загальної норми про погрозу насильством не передбачено. Тобто існує кримінально-правова заборона погрози насильством, яка формально “прив’язана” до спеціальних потерпілих чи інших ознак складу злочину. Виваженість такого законодавчого підходу уже піддавалася сумніву.

У Додатку А до роботи погрози насильством; насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я особи; насильством, яке є небезпечним для життя чи здоров'я особи виокремлені, виходячи з практичної доцільності. Такий підхід спрощує пошук необхідної норми. Однак, у роботі визначимо систему норм про погрозу насильством, об’єднавши усі види.

Отож, доцільно першочергово вивести окремо систему норм про погрози як самостійні склади злочинів, тобто в яких погроза виконує функцію ознаки основного суспільно небезпечного діяння, та в яких погроза виконує функцію способу вчинення злочину як ознаки основного складу злочину. Втім, варто одразу зазначити умовність такого поділу та його небездоганність. Такий окремий поділ, що, врешті, відображений у Додатку А, базується виключно на законодавчих формулюваннях відповідних складів злочинів. Наприклад, ч. 1 ст. 345 КК України, у якій, зокрема, йдеться про погрозу насильством щодо працівника правоохоронного органу, а також щодо його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків, віднесено до норм про погрози як самостійні склади злочинів, тобто в яких погроза виконує функцію ознаки “основного” суспільно небезпечного діяння. Тоді як ст. 386 КК України про примушування свідка, потерпілого, експерта тощо до відмови від давання показань чи висновку, а також до давання завідомо неправдивих показань

чи висновку шляхом відповідної погрози щодо цих осіб чи їх близьких родичів, а також погроза вчинити зазначені дії з помсти за раніше дані показання чи висновок, віднесено до норм, в яких погроза виконує функцію способу вчинення злочину як ознаки основного складу злочину. Хоча очевидно, що, наприклад, ч. 1 ст. 345 КК України можна було б переформулювати як примушування працівника правоохоронного органу до невиконання чи неналежного своїх обов'язків шляхом погрози щодо нього чи його близьких родичів. І тоді уже погроза виконуватиме у складі злочину не функцію основного діяння, а способу. Вочевидь, що потребує уясування співвідношення між діянням та його способом, що було предметом дисертаційного дослідження Т.В. Дубно [91]. Однак, це не є предметом даної роботи, тому у роботі підхід базується виключно на законодавчих формулюваннях відповідних норм.

Отже, першими окреслимо норми, в яких погроза виконує функцію ознаки “основного” суспільно небезпечного діяння. Окрему групу власне складають погрози спеціальним потерпілим. Такі склади злочинів вирізняє те, що містяться вказівки на вчинення таких дій у зв'язку з виконанням ними відповідних обов'язків. Тобто фактично такі норми можуть за змістом означати примус до невиконання чи неналежного виконання обов'язків. Однак, такий підхід неабсолютний. Адже у випадку погроз таким спеціальним потерпілим як помсти за попередню діяльність, тобто без мети вплинути на поведінку відповідної особи, а виключно з метою залякування, про примус мова не йде. Загалом у кримінальному законі України норми про погрози заподіяти шкоду здоров'ю (насильством) у зв'язку з виконанням особами певних соціально значимих обов'язків виділено щодо таких потерпілих:

- 1) працівника правоохоронного органу, а також щодо його близьких родичів (ч. 1 ст. 345);
- 2) журналіста, його близьких родичів чи членів сім'ї (ч. 1 ст. 345-1);
- 3) Президента України, Голови Верховної Ради України, народного депутата України, Прем'єр-міністра України, члена Кабінету Міністрів України, Голови чи члена Вищої ради правосуддя, Голови чи члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голови чи судді Конституційного Суду України або

Верховного Суду України чи вищих спеціалізованих судів України, Генерального прокурора, Директора Національного антикорупційного бюро України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Голови або іншого члена Рахункової палати, Голови Національного банку України, керівника політичної партії України, а також щодо їх близьких родичів (ч. 1 ст. 346);

4) службової особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок (ч. 1 ст. 350);

5) судді, народного засідателя чи присяжного, а також щодо їх близьких родичів (ч. 1 ст. 377);

6) захисника чи представника особи, а також щодо їх близьких родичів (ч. 1 ст. 398);

7) начальників у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служби (ч. 1 ст. 405).

Необхідно звернути увагу, що погроза щодо службової особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок, деталізована за змістом (ч. 1 ст. 350 КК України). А саме у нормі йдеться про погрозу заподіянням виключно тяжких тілесних ушкоджень. Незрозумілим є, чому законодавець пішов таким шляхом. Адже, по-перше, зазвичай, той, хто погрожує, не деталізує тяжкість насильства. А за правилами про неконкретизований умисел, такого роду діяння слід кваліфікувати за найменш тяжким наслідком (погрозою), яка охоплювалася умислом особи. Тобто у такому випадку довести наявність у діяннях, того хто погрожує, складу злочину буде вкрай важко. По-друге, погроза й меншим за ступенем тяжкості насильством здатна вплинути на нормальну діяльність таких осіб. А тому є суспільно небезпечною. По-третє, поряд з відсутністю у нормі погрози іншими видами насильства вказано на погрозу знищенням чи пошкодженням майна (щоправда, загальнонебезпечним способом). А тому, вочевидь, законодавчий підхід в ч. 1 ст. 350 КК України невважений.

До норм КК України, в яких погроза виконує функцію ознаки “основного” суспільно небезпечного діяння, тобто погрози як самостійні склади злочинів, також є підстави віднести:

1) Терористичний акт, вчинений способом погрози застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для здоров'я людини. Таку норму вирізняє те, що, окрім мети залякування суб'єкта, якому адресують погрозу, яка є сутнісною ознакою погрози, кінцевою метою таких дій може бути порушення громадської безпеки, залякування населення, провокація воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, вплив на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста) (ч. 1 ст. 258).

2) Погроза використати радіоактивні матеріали з метою спричинення тяжких наслідків, якщо були підстави побоюватися здійснення цієї погрози (ч. 2 ст. 266). При цьому із системного тлумачення норми (а саме із ч. 1 ст. 266) випливає, що метою такого діяння є примусити фізичну або юридичну особу, міжнародну організацію або державу вчинити будь-яку дію або утриматися від неї. Вочевидь, виникає запитання, чим злочин, передбачений ст. 260, відрізняється від злочину, передбаченого ст. 258. Адже, вочевидь, вказана у ст. 260 мета погрози може співпадати із метою, передбаченою нормою про терористичний акт.

Отже, вказані дві останні норми про погрози заподіяння шкоди здоров'ю особи, передбачені статтями 258, 260 КК України, вирізняються тим, що, по-перше, погроза за своїм змістом несе загрозу здоров'ю невизначеного кола осіб, по-друге, вони мають спеціальну мету, яка може бути чи, навпаки, не бути примусом до певних дій.

Наступним проаналізуємо норми про погрозу заподіяння шкоди здоров'ю, в яких погроза є способом вчинення іншого злочину. Тобто норми про діяння, які, не будучи вчинені саме цим способом, не є злочином взагалі (наприклад, вимога передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру без відповідної погрози, передбаченої ст. 189 КК України, не є злочином), або стають складами злочинів, передбачених іншими нормами (наприклад, розбій,

вчинений без погрози застосування насильства, означає наявність складу або крадіжки, або грабежу). До таких норм в КК України можна віднести:

1) примушування до участі у страйку або перешкоджання участі у страйку шляхом погрози застосування насильства (ст. 174);

2) розбій, поєднаний з погрозою застосування насильства, яке є небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу (ч. 1 ст. 187);

3) вимога передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами (вимагання) (ч. 1 ст. 189);

4) вимагання, вчинене з погрозою заподіяння тяжких тілесних ушкоджень (ч. 2 ст. 189);

5) протидія законній господарській діяльності, поєднана з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами (ч. 1 ст. 206);

6) протидія законній господарській діяльності, вчинена з погрозою заподіяння тяжких тілесних ушкоджень (ч. 2 ст. 206);

7) втягнення особи у вчинення терористичного акту або примушування до вчинення терористичного акту із погрозою застосування насильства (ч. 1 ст. 258-1);

8) примушування працівника залізничного, повітряного, водного, автомобільного, міського електричного чи магістрального трубопровідного транспорту до невиконання своїх службових обов'язків шляхом погрози заподіяння тяжких тілесних ушкоджень цьому працівнику чи близьких йому особам (ч. 1 ст. 280);

9) примушування особи до зайняття проституцією із погрозою застосування насильства (ч. 1 ст. 303);

10) розбій з метою викрадення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ч. 3 ст. 308);

11) розбій з метою викрадення прекурсорів (ч. 3 ст. 312);

12) примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, тобто вимога виконати чи не виконати договір, угоду чи інше цивільно-

правове зобов'язання з погрозою насильства над потерпілим або його близькими родичами (ч. 1 ст. 355);

13) примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, вчинене із погрозою заподіяння тяжких тілесних ушкоджень (ч. 2 ст. 355);

14) перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта до суду, органів досудового розслідування, тимчасових слідчих та спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку, а також до давання завідомо неправдивих показань чи висновку шляхом погрози насильством щодо цих осіб чи їх близьких родичів, а також погроза вчинити зазначені дії з помсти за раніше дані показання чи висновок (ст. 386).

Варто відмітити що у ч. 3 ст. 308 та ч. 3 ст. 312 КК України не міститься прямої вказівки на погрозу застосування насильства, а вказується на розбій з метою викрадення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи прекурсорів відповідно. Втім, аксіомою є те, що правові поняття, принаймні в межах однієї галузі права, повинні вживатися в одному і тому ж значенні. А тому слід апелювати до ст. 187 КК України про розбій, яка саме розкриває поняття розбою із вказівкою, зокрема, на застосування погрози відповідного насильства.

І наостанок система норм про погрози заподіяння шкоди здоров'ю, в яких така ознака є кваліфікуючою:

1) торгівля людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, поєднана з погрозою застосування насильства, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких (ч. 2 ст. 149);

2) торгівля людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, поєднана з погрозою застосування насильства, яке є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких (ч. 3 ст. 149);

3) використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, якщо такі дії поєднані з погрозою застосування насильства (ч. 2 ст. 150-1);

4) перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача, поєднані із погрозою застосування насильства (ч. 2 ст. 157);

5) порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками, поєднані з...погрозою насильством (ч. 2 ст. 161);

6) грабіж, поєднаний з погрозою застосування насильства, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого (ч. 2 ст. 186);

7) протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, вчинені з погрозою заподіяння тяжких тілесних ушкоджень (ч. 2 ст. 206-2);

8) незаконне заволодіння транспортним засобом, поєднане з погрозою застосування насильства, яка не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого (ч. 2 ст. 289) або з погрозою застосування насильства, яке є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого (ч. 3 ст. 289);

9) наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого, поєднані з погрозою застосування насильства (ч. 3 ст. 297);

10) викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів з погрозою застосування насильства, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого (ч. 2 ст. 308);

11) викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів з погрозою застосування насильства, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого (ч. 2 ст. 312);

12) опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, поєднані з примушенням цих осіб шляхом погрози застосування такого насильства (ч. 3 ст. 342);

13) перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб, якщо вони супроводжувалися погрозою застосування насильства (ч. 2 ст. 365);

14) втеча з місця позбавлення волі або з-під варти, поєднані із погрозою застосування насильства (ч. 2 ст. 393).

Як наявність такої кваліфікуючої ознаки впливає на збільшення покарання у відповідних нормах буде досліджено далі.

Окремої уваги потребує питання, до якого виду погрози за змістом слід відносити обіцянки щодо викрадення чи позбавлення волі спеціальних потерпілих. Так, у КК України є дві норми, які передбачають відповідальність за погрозу викраденням або позбавленням волі щодо державного чи громадського діяча (ч. 1 ст. 346), а також осіб, які мають міжнародний захист (ч. 2 ст. 444). Співвідношення незаконного позбавлення волі та насильства слід визначати диференційовано, виходячи з розуміння насильства як застосування сили, впливу на чужий організм. Якщо позбавлення волі відбувається без фізичного контакту з потерпілим, то воно не становить собою насильство. Це, наприклад, замикання дверей в приміщенні, внаслідок чого обмежується свобода пересування особи, неприпинення руху транспортного засобу з якого потерпілий не може вийти. У тих же випадках, коли позбавлення чи обмеження волі пов'язане з фізичним впливом на іншу особу, подоланням її протидії, то скоєне слід оцінювати як насильство. Це, зокрема заштовхування у приміщення, зв'язування чи накладання кайданів, тримання руками, застосування больових прийомів і утримування потерпілого тощо.

Є й інша позиція. А саме, що погроза насильством не може мати інше змістовне навантаження, ніж заподіяння тілесних ушкоджень чи побоїв, а тому для забезпечення уніфікації і чіткості кримінально-правових норм пропонується передбачити відповідальність за погрозу заподіяння тілесних ушкоджень чи побоїв [141, с. 171-172].

Однак, на сьогодні відповідно до п. 17 ст. 1 Закону України “Про запобігання та протидію домашньому насильству” від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII незаконне позбавлення волі віднесено до фізичного насильства, що дає нормативні підстави визнавати погрози викрадення чи позбавлення волі особи погрозами насильства. Це питання надзвичайно важливе, адже щодо інших спеціальних потерпілих у КК України немає спеціальних норм про погрозу саме заподіянням такої шкоди. Втім норми про погрозу насильством дають можливість охопити і погрози викраденням чи позбавленням волі.

Інше питання, до якого виду насильства їх відносити – яке є чи яке не є небезпечним для життя чи здоров'я особи. Відповідь на це запитання криється у Постанові ПВС України “Про судову практику в справах про злочини проти власності” від 6 листопада 2009 р. № 10. Пункти 5, 11 відповідно вказують, що незаконне позбавлення волі повинно розглядатися як насильство відповідно виду, залежно від того, яким способом було вчинено – безпечним чи небезпечним для життя чи здоров'я особи [200].

Втім, знову ж таки, вибірковий підхід законодавця в частині встановлення відповідальності за погрозу такого змісту лише щодо визначеного переліку суб'єктів виглядає необґрунтованим. А це вкотре засвідчує необхідність змін у підході до погроз у кримінальному законі України.

Отож, погрозу викрадення чи позбавлення волі доцільно вважати погрозою насильства. Та, зважаючи на їх конкретизований у законі зміст, такі норми у Додатку А виокремлені.

В цілому ж, аналітичний огляд дозволяє стверджувати, що сумарно у КК України міститься 40 норм, що передбачають склади злочинів, ознакою яких погроза заподіяння шкоди здоров'ю та волі особи.

Наступним доцільно окреслити систему норм про погрозу заподіяння матеріальної шкоди. Відповідні кримінально-правові норми сформульовані шляхом вказівки на погрозу знищення (ст.ст. 195, 386), знищення чи пошкодження (ч. 1 ст. 345, ч. 1 ст. 345-1 тощо КК України), захоплення (ч. 1 ст. 206 КК України), знищення, пошкодження чи вилучення майна (ч. 1 ст. 206 КК України).

На відміну від погрози заподіяти шкоду здоров'ю, погроза знищення майна виокремлена в окрему норму (ст. 195 КК України). Однак, така, на перший погляд, “материнська” норма обмежена окремими вказівками на ознаки складу злочину, що не дає підстав говорити про цю норму як загальну. По-перше, у нормі вказано виключно на погрозу знищення майна. Тобто погроза пошкодження майна не охоплюються даним складом злочину. Таке законодавче рішення виглядає нелогічним і уразливим, оскільки дає можливість уникнути відповідальності у тих випадках, коли той, хто погрожував не конкретизував кінцевий наслідок своєї погрози (погрози, на кшталт, “заплатиш своїм багатством”). Окрім того, в більшості інших норм КК України про аналогічні види погрози уже йдеться про погрозу знищення або пошкодження майна, окрім ст. 386 КК України, в якій також вказівка на погрозу виключно знищення майна. На це вказується у літературі [85, с. 269]. По-друге, норма вказує на погрозу знищення чужого майна шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом. Деталізація способу знищення майна дає підставу для висновків, що фактично норма охороняє не стільки безпеку власності конкретної особи, скільки безпеку прав та інтересів невизначеного кола суб'єктів (зокрема, суспільні відносини з приводу забезпечення життя, здоров'я, власності, довкілля тощо). Це, слідом, ще раз ставить питання, чому законодавець не охопив погрозу пошкодження майна цією нормою, оскільки потенційна вага суспільної небезпеки цього складу злочину зосереджена в його загальнонебезпечності. А, слідом, актуалізує питання про місце такої норми у Розділі VI “Злочини проти власності” Особливої частини КК України. Вочевидь, що таке посягання створює небезпеку для законних прав та інтересів невизначеного кола осіб, тобто громадській безпеці. А тому існує доцільність оцінити можливість розміщення такої норми серед норм Розділу “Злочини проти громадської безпеки” Особливої частини КК України. Принагідно варто підкреслити, що вказівка по загальнонебезпечний спосіб погрози знищення чи пошкодження майна наявна також у ст. 350 КК України про вчинення таких дій щодо службової особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок, застосована з метою припинення діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в

інтересах того, хто погрожує. Отож, вказівки у ст. 195 кримінального закону України на погрозу лише знищення майна та лише загальнонебезпечним способом не дозволяють вважати цю норму загальною до більшості норм про погрозу знищення чи пошкодження майна. Про співвідношення загальної та спеціальної норми можна говорити лише щодо норми, передбаченої ч. 1 ст. 350 КК України, і то лише в частині знищення майна, та щодо норми ч. 1 ст. 258 КК України про терористичний акт, вчинений способом погрози застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку заподіяння значної майнової шкоди, теж слід вважати спеціальною нормою про погрозу знищення чи пошкодження майна, виділеною за спеціальною метою.

Зрозуміло, що така ситуація, коли норми про різні склади погрози виділені за різними ознаками (наприклад, способу - у ст. 195 та потерпілого і мотиву - у ст. 345-1 КК України) призводить до труднощів при кваліфікації. Адже вчинене може водночас підпадати під дві норми, між якими немає співвідношення загальної та спеціальної, а, слідом, не можна застосувати правило про подолання такого виду конкуренції. Видається, що у цій ситуації має місце конкуренція двох спеціальних норм (при відсутності формальної закріпленої загальної норми). А тому перевага повинна бути надана нормі, яка передбачає більш суспільно небезпечний злочин, тобто фактично нормі з більш суворою санкцією. Кваліфікація за сукупністю посягань порушуватиме принцип "Non bis in idem". Хоча діаметрально протилежні, і видається, неправильні, роз'яснення містяться у Постанові ПВС України у Постанові "Про судову практику в справах про злочини проти власності" від 6 листопада 2009 р. № 10 (щоправда, щодо кваліфікації аналогічних випадків, поєднаних із реальним знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом). Так, зазначено, що умисне знищення або пошкодження майна під час вимагання повністю охоплюється частиною другою, третьою або четвертою статті 189 КК України, крім випадків його знищення чи пошкодження шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, яке за наявності до того підстав додатково кваліфікується за частиною другою статті 194 КК України [200].

Щодо інших норм про погрозу знищення та пошкодження майна – то такі виділені щодо спеціальних потерпілих у зв'язку з їх діяльністю. У КК України йдеться відповідно про працівника залізничного, повітряного, водного, автомобільного, міського електричного чи магістрального трубопровідного транспорту (лише погроза знищення майна) (ч. 1 ст. 280); працівника правоохоронного органу, а також щодо його близьких родичів (ч. 1 ст. 345); журналіста, його близьких родичів чи членів сім'ї (ч. 1 ст. 345-1); Президента України, Голови Верховної Ради України, народного депутата України, Прем'єр-міністра України, члена Кабінету Міністрів України, Голови чи члена Вищої ради правосуддя, Голови чи члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голови чи судді Конституційного Суду України або Верховного Суду України чи вищих спеціалізованих судів України, Генерального прокурора, Директора Національного антикорупційного бюро України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Голови або іншого члена Рахункової палати, Голови Національного банку України, керівника політичної партії України, а також щодо їх близьких родичів (ч. 1 ст. 346); судді, народного засідателя чи присяжного, а також щодо їх близьких родичів (ч. 1 ст. 377); щодо захисника чи представника особи, а також щодо їх близьких родичів (ч. 1 ст. 398); начальника у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служби (ч. 1 ст. 405).

Що ж до системи норм, у яких погроза знищення чи пошкодження майна є одним із можливих обов'язкових способів вчинення основного складу злочину, то до них належать такі: вимагання (ч. 1 ст. 189); протидія законній господарській діяльності (ч. 1 ст. 206); примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань (ч. 1 ст. 355); перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку (ст. 386).

Варто відзначити, що у ч. 1 ст. 206 КК України способом протидії законній господарській діяльності є не лише погроза пошкодження чи знищення майна потерпілого або близьких йому осіб, а також захоплення цілісного майнового комплексу, його частини, будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва, інших об'єктів. Вочевидь, що така погроза також несе загрозу заподіяння

матеріальної шкоди шляхом протиправного заволодіння майном. Аналогічно у ч. 1 ст. 266 КК України йдеться про погрозу вчинити викрадення радіоактивних матеріалів з метою примусити фізичну або юридичну особу, міжнародну організацію або державу вчинити будь-яку дію або утриматися від неї, якщо були підстави побоюватися здійснення цієї погрози. А в ч. 3 ст. 154 КК України йдеться про примушування до вступу в статевий зв'язок, якщо такі дії поєднані, зокрема, з погрозою вилучення майна потерпілої (потерпілого) чи її (його) близьких родичів. Логічно виникає питання, чому в одних випадках законодавець криміналізує погрозу заподіяння матеріальної шкоди лише шляхом знищення чи пошкодження майна, а в інших – також і шляхом протиправного заволодіння. Такий вибірковий підхід навряд чи має обґрунтуванням та руйнує систему кримінально-правових норм. Для особи потерпілого визначальним є загроза права власності на майно, незалежно від способу яким таке право може бути порушено. Адже, як вказує Н.В. Довгань-Бочкова, і погроза знищення майна, і погроза вилучення майна для потерпілого практично є однаковою інформацією – “я позбавлю тебе майна”, з однією відмінністю – під час вилучення майна потерпілий ще може сподіватися його повернути. Тому, вважає автор, що всі статті, де способом вчинення злочину називається погроза заподіяння певної шкоди майну (“знищення майна” або “знищення чи пошкодження майна”), слід доповнити вказівкою і на погрозу вилучення майна [85, с. 269]. Міркування автора слушні, однак “точкові” за масштабом. Видається, що кримінальний закон потребує системної зміни в частині відповідальності за погрози.

Своєю чергою, щодо норм КК України, де погроза заподіяти матеріальну шкоду є кваліфікуючою ознакою, то до таких належать: примушування до вступу в статевий зв'язок, якщо такі дії поєднані з погрозою знищення, пошкодження або вилучення майна потерпілої (потерпілого) чи її (його) близьких родичів (ч. 3 ст. 154); перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача, поєднані із... погрозою знищення чи пошкодження майна (ч. 2 ст. 157).

Отже, сумарно у кримінальному законі є 17 норм, які передбачають склади злочинів, ознакою яких є погроза заподіяти матеріальну шкоду. Серед чинників, які

руйнують їх як систему, а також інших законодавчих недолугостей законодавчої техніки в частині викладу норм про такі слід виділити:

- відсутність загальної норми про погрозу заподіяння матеріальної шкоди (незагальнонебезпечним способом) при широкій диференціації відповідальності щодо спеціальних потерпілих;
- прив'язка відповідальності за погрозу заподіяння матеріальної шкоди загальному потерпілому (ст. 195 КК України) до загальнонебезпечного способу, слідом, сумнівне розміщення норми у структурі кримінального закону України;
- неуніфіковані термінологічні вказівки на зміст способу заподіяння шкоди майну при погрозах (знищення; знищення чи пошкодження; захоплення; викрадення; вилучення майна), що створює соціально невважену пробільність кримінально-правової охорони.

Наступним розглянемо систему норм про погрозу розголошення відомостей. У КК України немає самостійної норми про погрозу розголошення відомостей, такі погрози є лише способом вчинення інших злочинів (вимагання, примушування до вступу у статевий зв'язок, перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань, висновку). Так, у кримінальному законі України є вказівки на погрозу розголошення відомостей які: потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці (ст. 189), ганьблять потерпілого (ст. 386) чи також і його близьких родичів (ч. 3 ст. 154). Такі погрози відповідно передбачені як спосіб вчинення основного складу злочину (ст. 189, ст. 386) чи як кваліфікуюча ознака (ч. 3 ст. 154). Зрозуміло, що поняття відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці, ширше за обсягом, аніж поняття відомостей, що ганьблять особу. Адже особа може бажати зберегти в таємниці і соціально нейтральну чи навіть позитивну інформацію. Натомість, визнання конкретних відомостей такими, що ганьблять особу, – питання факту, яке слід вирішувати як з урахуванням ставлення потерпілого до відповідної погрози, так і з огляду на вимоги суспільної моралі [92, с. 920].

Вочевидь, підхід, при якому законодавець в одному випадку вказує на будь-які відомості, які особа бажає зберегти в таємниці, а в іншому - лише на ті, що

ганьблять особу, нормативно невиважений. Кримінально-правова охорона від погроз розголошення відомостей щодо фізичної особи ґрунтується на необхідності захисту права особи на недоторканність особистого життя. Таке право гарантується законодавчо визначеним режимом інформації про фізичну особу (персональних даних) [198]. І визначальним повинно бути не те, ганьбить чи не ганьбить така інформація особу, а те, що така інформація належить до персональних даних, та особа не бажає їх розголошення. Адже інформація про особу належить до інформації з обмеженим доступом, а саме – конфіденційної [199].

У цій площині виникають такі запитання:

1) Правдиві чи також і неправдиві відомості можуть бути предметом погрози їх розголошення?

2) Чи будь-які правдиві відомості, які особа бажає зберегти в таємниці, чи вважає такими, що її ганьблять, можуть бути предметом відповідної погрози? Наприклад, відомості, що особа вчинила злочин, або що особа має судимість тощо.

Щодо першого питання – то у літературі сформувався підхід, що розголошення як правдивих, так і неправдивих відомостей може бути предметом погрози у кримінальному праві [281, с. 264-265]. Свою лепту у формування такого підходу вклав і ПВС України. Так, у Постанові від 6 листопада 2009 р. № 10 “Про судову практику в справах про злочини проти власності” при розкритті змісту погрози при вимаганні вказує, що під відомостями, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці, слід розуміти такі дійсні чи вигадані дані про них, їхні дії та дії, вчинені щодо них, розголошення яких із будь-яких міркувань є для них небажаним [200]. Така ж думка висловлена в Узагальненні практики розгляду судами справ про злочини проти власності від 1 листопада 2008 р. [254]. Однак, сприйняття такого підходу викликає застереження.

По-перше, загальноприйнятим у доктрині є те, що загальним об’єктом у кримінальному праві є лише позитивні правовідносини, тобто бажані, цінні для суспільства держави [56, с. 166; 57, с. 37; 257, с.79; 291, с. 79-80]. У випадку із розголошенням відомостей, які особа бажає зберегти в таємниці, йдеться про право на невтручання в особисте життя. Відповідно ж Закону України “Про інформацію”

від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ інформація про фізичну особу (персональні дані) - відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [199]. Очевидно, що неправдива інформація не може бути джерелом ідентифікації особи. Погроза розголосити вигадані відомості не створює небезпеку схоронності персональних даних. Тобто не порушує право на невтручання в особисте життя.

По-друге, ще однією обов'язковою ознакою об'єкта кримінально-правової охорони є реальність суспільних відносин, тобто має місце посягання на існуючі суспільні відносини. Це питання, зазвичай, опосередковано розглядається при розкритті питання кримінально-правової кваліфікації посягання на відсутній об'єкт (постріл у мертву особу, проникнення у порожній сейф, викрадення іграшкового пістолету тощо). Зважаючи на те, що реально шкоди не заподіяно і не могло бути заподіяно, діяння кваліфікуються як замах на посягання, яке особа мала намір вчинити.

Очевидно, що вигадана (неправдива) інформація не входить у зміст права на невтручання в особисте життя, оскільки не є частиною такого життя. Поширенням неправдивих відомостей може бути завдана шкоди хіба що честі, гідності особи, але не схоронності її приватного життя. Це питання висвітлюється у літературі при аналізі поняття дифамації [47; 144; 182; 268]. Проте ані КК України, ані Кодекс України про адміністративні правопорушення не встановлює відповідальності за наклеп. Питання відшкодування шкоди, заподіяної наклепом, належить до цивільно-правової сфери. Тобто, якщо припустити, що погрозою розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці, охоплюються і неправдиві відомості (тобто погроза наклепу), то виходить, що способом вчинення злочину є цивільний делікт. Алогічність очевидна. Хоча, можливо, питання у тому, що наклеп повинен бути криміналізований.

По-третє, очевидно, що особа не може об'єктивно бажати зберегти в таємниці те, чого взагалі не існує. Особа може бажати непоширення таких вигаданих відомостей, але не збереження їх схоронності (таємниці). Так, тлумачний словник вказує, що таємниця – те, що приховується від інших, відоме не всім; секрет; те, що

не пізнане, не стало відомим або ще недоступне пізнанню [35]. Тобто йдеться фактично про реально існуюче, однак невідоме усім.

А тому, видається, є усі підстави стверджувати, що у ст. 189 КК України погрозою розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці, охоплюються виключно правдиві відомості.

Другим питанням, яке потребує аналізу, чи будь-які правдиві відомості, які особа бажає зберегти в таємниці, чи вважає такими, що її ганьблять, можуть бути предметом відповідної погрози? Наприклад, відомості, що особа вчинила злочин, або що особа має судимість тощо. Знову ж таки у літературі дається позитивна відповідь на таке питання [170, с. 484]. Втім, видається, що сприйняття підходу нестійке до критичних зауважень.

Так, якщо додатковим об'єктом охорони при вимаганні, поєднаному власне з погрозою розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці, чи при погрозі розголосити відомості, які ганьблять особу, у ч. 3 ст. 154, ст. 386 КК України є право на невтручання в особисте життя, то, слідом, у зміст цього права входить схоронність приватної інформації про особу. Інформація про факт вчинення злочину чи іншого правопорушення є інформацією публічною. Держава об'єктивно не може і не повинна охороняти негативні правовідносини, зокрема, про факти девіантної поведінки, оскільки уся державна діяльність спрямована на забезпечення законності. Більше того, п. 4 ч. 4 ст. 21 Закону України "Про інформацію" від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ прямо вказує, що до інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені відомості про факти порушення прав і свобод людини [199].

Що ж до такої інформації, як наявність судимості, то така інформація об'єктивно не може бути таємницею, оскільки судимість це публічні правовідносини, пов'язані із засудженням особи за вчинення злочину.

Отже, погроза розголосити відомості як спосіб вчинення злочинів, не охоплює погрозу розголошення інформації, яка не належить до інформації з обмеженим доступом, або вигадана. Слідом, закріплені у кримінальному законі України вказівки на погрозу розголошення відповідних відомостей повинні бути

уніфіковані та зведені до того, що такими повинні визнаватися лише ті, що порушують право особи на недоторканність приватного життя. Зокрема, доцільним є використання вживаного у регулюючому законодавстві термінологічного звороту “погроза розголошення конфіденційної інформації про особу”.

Окремою за змістом погрозою у кримінальному законі України є погроза обмеження прав, свобод або законних інтересів осіб. Прямо така погроза визначена як спосіб вчинення злочину у ч. 1 ст. 189 КК України, в інших же нормах така погроза завуальована (наприклад, ч. 1 ст. 154, ст. 386 КК України).

Так, у ч. 1 ст. 189 КК України йдеться про вимогу передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою... обмеження прав, свобод або законних інтересів потерпілого або його близьких родичів...(вимагання)). Слушно зазначається у літературі, що під таке визначення підпадають практично всі види протиправних погроз. Адже будь-яка протиправна погроза є залякуванням заподіяти шкоду правам, свободам чи законним інтересам особи. Так, наприклад, погроза насильством – це залякування обмеження права на особисту недоторканність, права на життя і здоров'я. Погроза пошкодження чи знищення майна полягає в залякуванні обмежити право власності, а погроза розголосити відомості, які особа бажає зберегти в таємниці, – обмежити право на таємницю особистого життя та ін. [85, с. 269]. Тобто така погроза широка за своїм змістом, проте, звичайно, має межі. Йдеться про погрозу заподіяння шкоди лише позитивним правовідносинам.

Що ж до завуальованих видів погроз обмеження прав, свобод або законних інтересів осіб, то такі містяться у нормах про:

- Примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з особою, від якої потерпіла особа матеріально або службово залежна (ч. 2 ст. 154 КК України). Як вказує О.О. Дудоров, як протиправний психічний вплив примушування за своїм змістом включає відкриту або завуальовану погрозу настання для потерпілої особи небажаних для неї наслідків матеріального, службового або особистого характеру (позбавити утримання або можливості проживати на житловій площі, звільнити з роботи, понизити в посаді, не надати

чергову відпустку, зменшити зарплату, поставити незадовільну оцінку тощо) [92, с. 663; 96, с. 919].

- Протидію законній господарській діяльності, поєднану з погрозою припинення або обмеження діяльності цілісного майнового комплексу, його частини, будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва, інших об'єктів та обмеження доступу до них (ч. 1 ст. 206 КК України).

- Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання працівником підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або особою, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення будь-яких дій з використанням становища, яке займає працівник на підприємстві, в установі чи організації, або у зв'язку з діяльністю особи на користь підприємства, установи чи організації, в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи, поєднані з вимаганням неправомірної вигоди (ч. 4 ст. 354). Так, відповідно до примітки 5 до ст. 354 КК України: у статтях 354, 368, 368-3, і 368-4 цього Кодексу під вимаганням неправомірної вигоди слід розуміти вимогу щодо надання неправомірної вигоди з погрозою вчинення дій або бездіяльності з використанням свого становища, наданих повноважень, влади, службового становища стосовно особи, яка надає неправомірну вигоду.

- Погрозу нападу на службові або житлові приміщення осіб, які мають міжнародний захист, з метою впливу на характер їхньої діяльності або на діяльність держав чи організацій, що вони представляють, або з метою провокації війни чи міжнародних ускладнень (ч. 2 ст. 444 КК України). При цьому у ч. 1 цієї статті йдеться про реальне вчинення дій, якими погрожують. Формулювання норми, передбаченої ст. 444 КК України, викликає такі міркування. По-перше, яке співвідношення між даною нормою і нормою про терористичний акт, вчинений таким же способом (ст. 258 КК України), адже мета злочинів проти осіб та установ, що мають міжнародний захист, схожа з метою терористичного акту. Окрім цього, терористичний акт може полягати у вчиненні інших дій, окрім застосування зброї, вчинення вибухів, підпалів. По-друге, погроза терористичного акту карається

однаково, як його реальне вчинення, тоді як погроза погрозу нападу на службові або житлові приміщення осіб, які мають міжнародний захист, карається значно менше.

В цілому, щодо погроз обмеження прав, свобод або законних інтересів осіб – то при встановленні наявності такого виду погроз слід керуватись тим, що, незважаючи на їх широкий зміст, ними охоплюються обіцянки заподіяння шкоди лише позитивним правовідносинам.

Є в кримінальному законі й невизначені за змістом погрози. Так, ч. 2 ст. 180 КК України вказує на примушування священнослужителя шляхом психічного насильства до проведення релігійного обряду. Своєю чергою, ч. 2 ст. 161 КК України передбачає відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками, поєднані, зокрема, з погрозами. Наявність неконкретизованої за змістом погрози є підстави констатувати у тих складах злочинів, ознакою яких визначено примус (примушування), і при цьому не деталізовано, яким саме способом здійснюється таке. Наприклад, ч. 2 ст. 134 КК України вказує на примушування до абортів без добровільної згоди потерпілої особи, а ч. 4 ст. 134 КК України на примушування до стерилізації без добровільної згоди потерпілої особи.

Система норм, які передбачають склади злочинів, ознакою яких є неконкретизована за змістом погроза, визначено у Додатку А.

Зважаючи на те, що закон абсолютно не конкретизує зміст погрози, тобто те, яку шкоду обіцяють заподіяти, єдиною вимогою повинно бути те, що зміст погрози відноситься до законних прав, свобод чи інтересів особи, які є об'єктом кримінально-правової охорони. А тому, скажімо, коли священнослужителя примушують до здійснення обряду шляхом погрози, що повідомлять у правоохоронні органи, наприклад, про ухилення від сплати податків його родичем, то склад злочину відсутній.

Незважаючи на те, що вказівки на неконкретизовані погрози є швидше винятком у законодавстві України, аніж правилом, все ж видається, що такі формулювання є більш універсальним способом забезпечення безпеки охоронюваних

кримінальним законом суспільних відносин. Адже дозволяють забезпечити охорону найбільш важливих об'єктів від загрози заподіяння реальної шкоди.

3.2. Межі караності погрози у кримінальному законодавстві України

Проведена систематизація норм КК України про склади злочинів, ознакою яких є погроза, була б неповною, якщо б не порівняти караність відповідних злочинів. Адже виділення чималої кількості норм, які передбачають різні варіанти погрози як самостійні злочини чи як спосіб примусу до певних дій, чи як кваліфікуючу ознаку, повинно бути обумовлене необхідністю диференціації кримінальної відповідальності. Мірилом ж такої є власне санкції відповідних норм. А тому метою цієї частини роботи є власне аналіз домірності покарання у таких загальних, спеціальних нормах, а також нормах по ціле і частину. Науковцями звертається увага на необхідність забезпечення системного підходу та послідовної диференціації кримінальної відповідальності під час розробки санкцій статей Особливої частини [62, с. 21; 153, с. 406].

Однак, ситуація ускладнена тим, що саме питання караності не знайшло системного, концептуального дослідження у доктрині кримінального права. Зазвичай, автори, досліджуючи відповідальність за ті чи інші злочини, торкаються питання караності [156]. Втім, зрозуміло, що такі розвідки фрагментарні, “точкові”, в більшості зводяться до констатації законодавчих хиб. Зокрема, рефреном звучить думка про непослідовний характер законодавця в частині формування санкцій кримінально-правових норм [63, с. 74], їх розбалансованість, що проявляється у встановленні абсолютно різного покарання за посягання однакової (наближеної) небезпечності [3, с. 257; 52, с. 222; 208, с. 261]. А тому справедливим є висловлені у літературі позиції про те, що законодавчі рішення щодо встановлення покарань як за окремі злочини, так і певних правил і меж застосування окремих видів покарання взагалі, досить часто виглядають інтуїтивними, не завжди продуманими і бездоганними [61, с. 217]. Кримінальне право чекає свого Менделєєва, вимагає розроблення аналога його Періодичної таблиці елементів, де “атомна вага” – оцінка

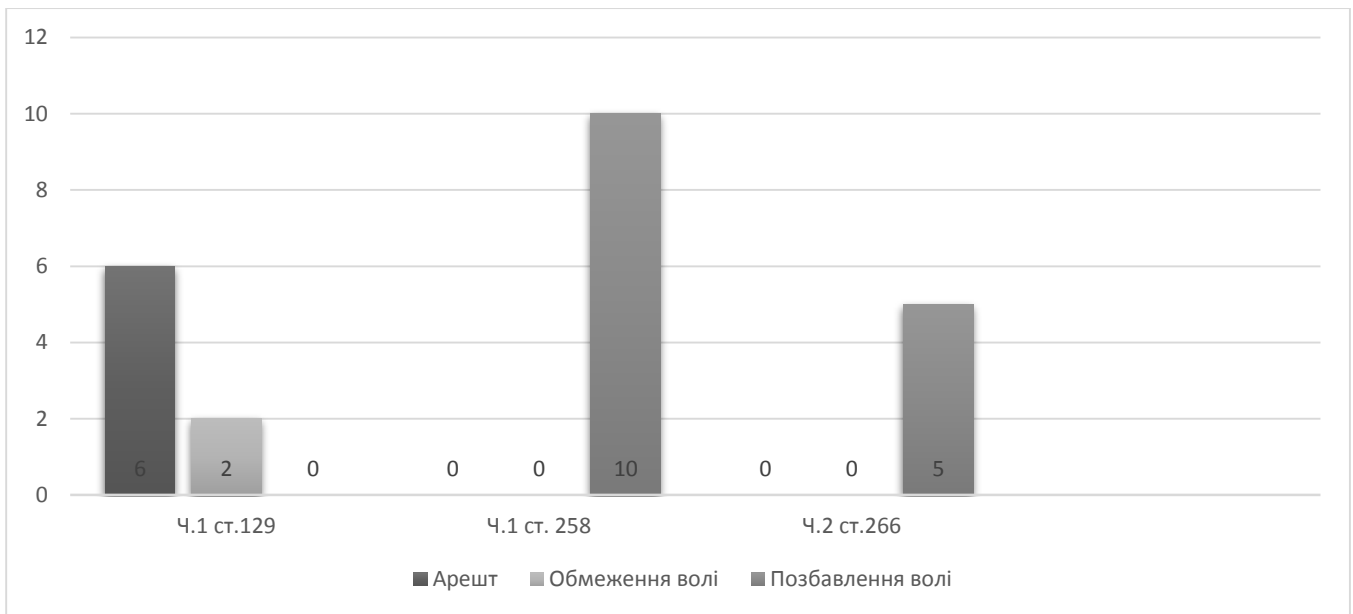
суспільної небезпеки діяння – слугувала б чітким критерієм побудови системи кримінальної відповідальності [123, с. 26].

Отже, в цілому вклад правової теорії у наукове забезпечення процесу побудови і застосування санкцій явно недостатній [95, с. 95; 128, с. 123]. Втім, слід відзначити вклад у національну кримінально-правову доктрину Н.А. Орловської, яка саме питання основ і принципів побудови кримінально-правових санкції обрала предметом наукових розвідок [176; 177].

Звичайно, у межах дослідження погроз у кримінальному праві не вдасться системно видозмінити законодавчий підхід в частині пеналізації. Втім, виявлення чинників, які руйнують систему кримінально-правових норм про склади злочинів, ознакою яких є погроза, це крок до виявлення “збудника” хвороби, про яку писав А.А. Музика [154, с. 278]. А тому послідовно проаналізуємо караність тих чи інших погроз у КК України, порівнюючи покарання за аналогічні за змістом погрози у порівнянні із загальною нормою. Однак загальна норма є лише щодо погрози вбивством (ч. 1 ст. 129 КК України) та щодо погрози знищення майна загальнонебезпечним способом (ст. 195 КК України).

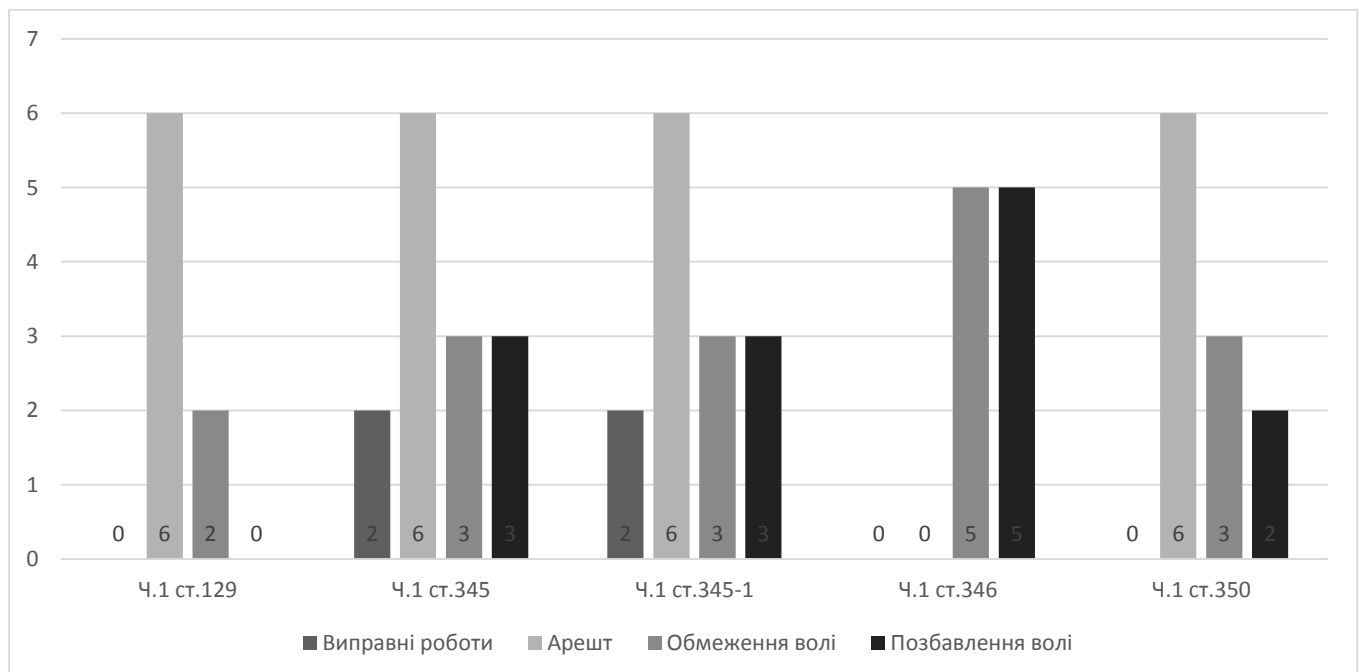
Отже, першочергово проілюструємо караність погрози вбивством у спеціальних нормах, порівнявши види та максимум розмірів покарання у них з покаранням у загальній нормі. Так, ч. 1 ст. 129 КК України передбачає покарання у виді арешту на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до двох років. Саме покарання, передбачене вказаною нормою, візьмемо за вихідну точку оцінки ефективності диференціації кримінальної відповідальності за погрозу вбивством.

Зважаючи на велику кількість норм діаграми відображають караність погрози вбивством залежно від Розділу Особливої частини КК України, у якому розміщена відповідна норма. При цьому нулем позначено випадки, якщо норма не передбачає відповідного виду покарання взагалі.

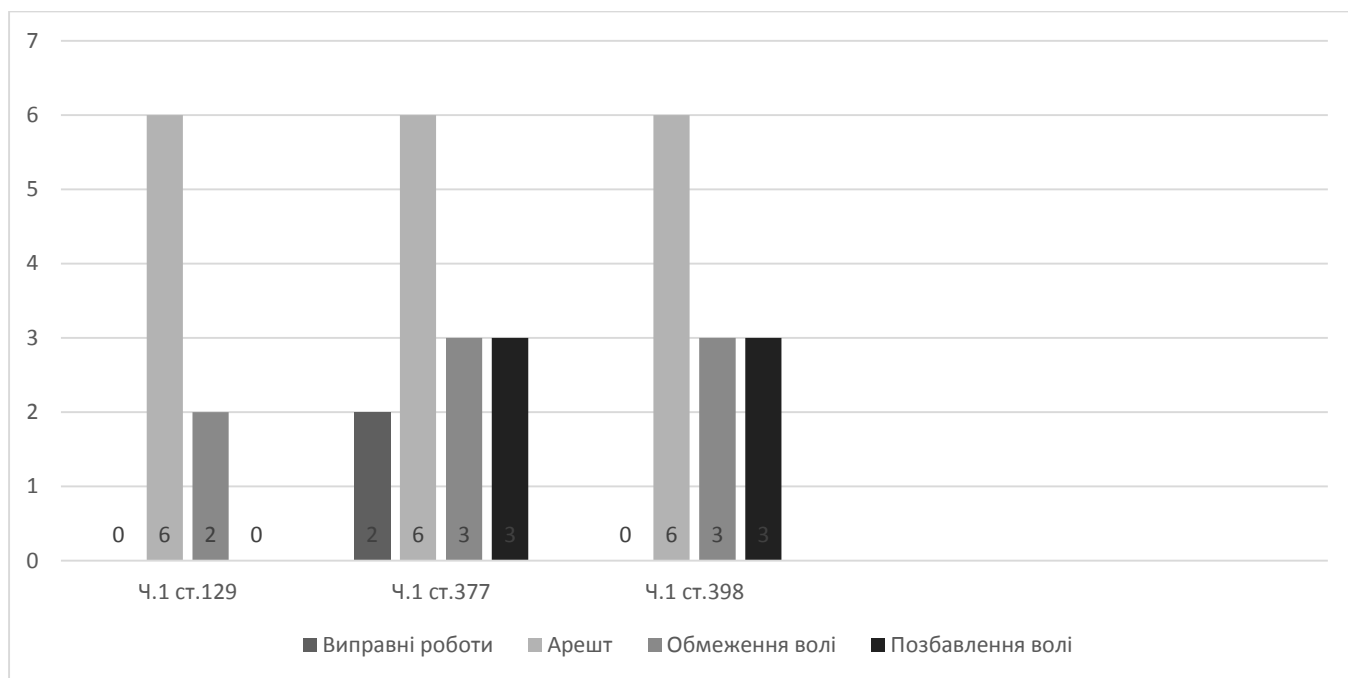
3.1 Караність погрози вбивством (максимальні розміри), Розділ ІХ Особливої частини КК України

Очевидно, що караність погрози вбивством у спеціальних нормах суттєво вища. Так, ч. 1 ст. 129 КК України взагалі не передбачає покарання у вигляді позбавлення волі. Такий підхід, зважаючи на суспільну небезпеку відображених злочинів, видається виваженим.

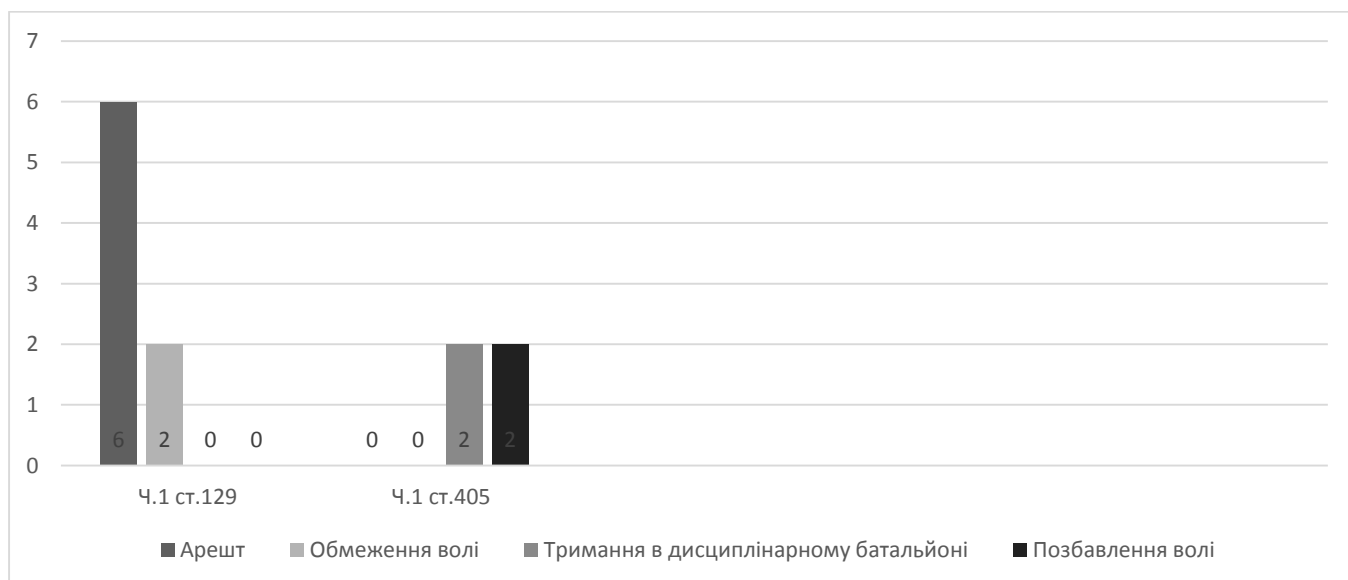
3.2 Караність погрози вбивством (максимальні розміри), Розділ XV Особливої частини КК України

Очевидно, що у нормах, закріплених у ч. 1 ст. 345 та ч. 1 ст. 345-1 КК України, передбачено менш суворе одне із альтернативних покарань, якого немає у ч. 1 ст. 129 КК України. Йдеться про виправні роботи. Такий підхід алогічний.

3.3 Караність погрози вбивством (максимальні розміри), Розділ XVIII Особливої частини КК України

Аналогічно попередній ситуації, спеціальна норма, закріплена у ч. 1 ст. 377 КК України, передбачає альтернативно більш м'яке покарання – виправні роботи.

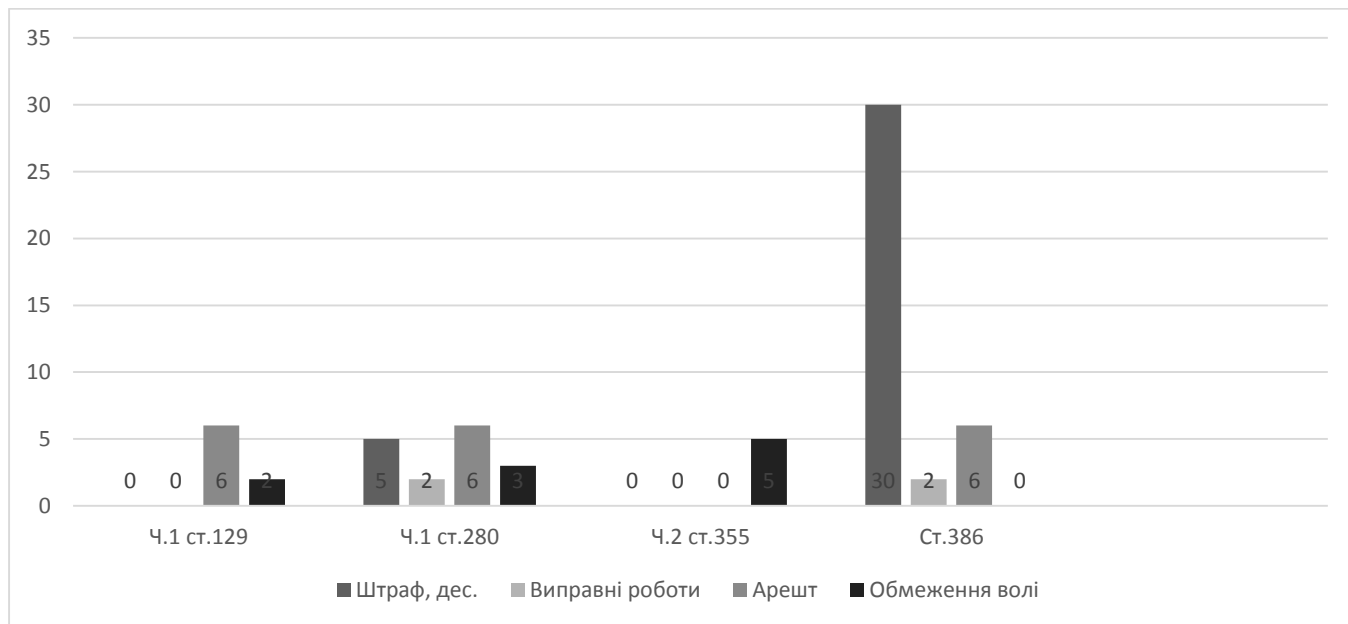

3.4 Караність погрози вбивством (максимальні розміри), Розділ XIX Особливої частини КК України

Спеціальна норма про погрозу вбивством у ч. 1 ст. 405 КК України суттєво посилює відповідальність, що свідчить про диференціацію кримінальної відповідальності.

Отож, в цілому, наведений аналіз караності погроз вбивством засвідчує, що законодавець не завжди виважено підходить до вибору міри покарання у так званих спеціальних нормах. Адже такі покликані забезпечити диференціацію кримінальної відповідальності. Так, у ч. 1 ст. 345, ч. 1 ст. 345-1, ч. 1 ст. 377 КК України серед альтернативних покарань передбачено більш м'який вид покарання. Тобто фактично законодавець тим самим частково послабив відповідальність за погрозу вбивством у названих спеціальних нормах [64]. Одіозність такого підходу очевидна.

Окремо проілюструємо караність примушування до певних дій шляхом погрози вбивством. Адже як доводилося, такі можуть бути спеціальними видами погрози, виділені за ознакою мети.

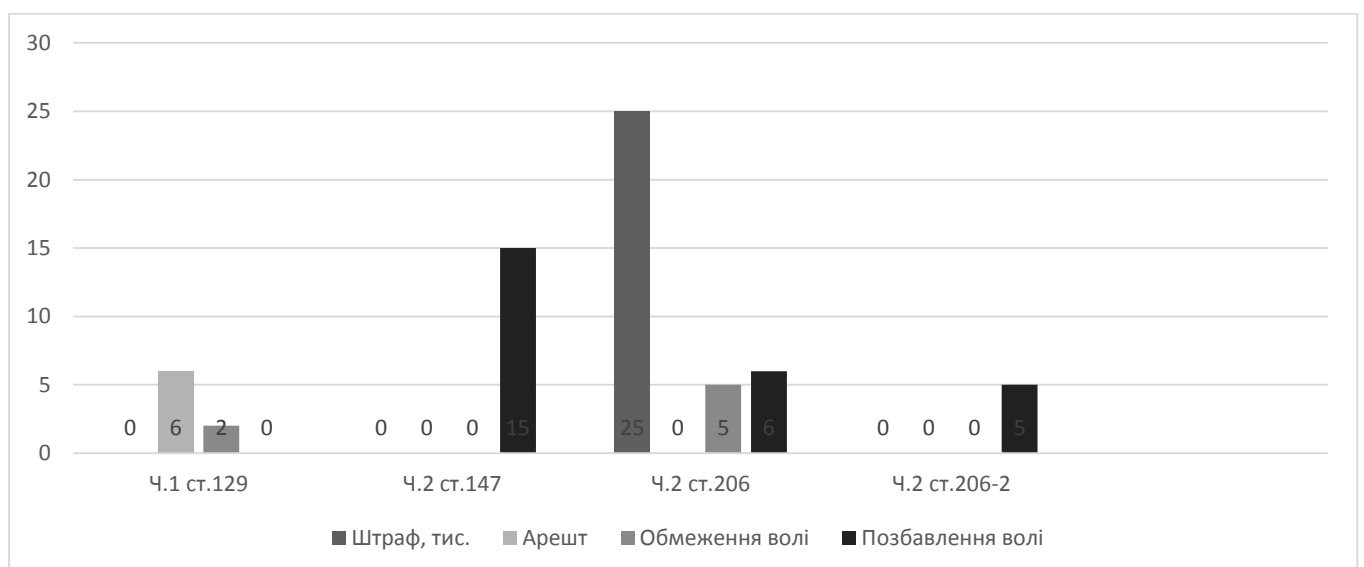

3.5 Караність примушування шляхом погрози вбивством (максимальні розміри), КК України

Очевидним є, що в ч. 1 ст. 280 та ст. 386 КК України передбачено більш м'які альтернативні покарання – штраф та виправні роботи. Більше того, у ст. 386 КК України взагалі найбільш суворим покаранням є арешт, при цьому у такому ж розмірі, що і в загальній нормі. Спроби обґрунтувати позицію законодавця приречені на невдачу. Адже очевидним є складний об'єкт в названих нормах, які поряд з безпекою

життя людини охороняє інші суспільні відносини – безпеку руху та експлуатації транспорту та правосуддя відповідно. Так, Р.Ш. Бабанли пропонує санкцію ст. 386 КК України доповнити покараннями у вигляді обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк. Таке покарання, на думку автора, дозволить суду при притягненні винної особи до відповідальності цією статтею, індивідуалізувати покарання за різного види погрози (вбивством, насильством, знищенням майна, розголошенням відомостей), а по-друге, така санкція відповідатиме суспільній небезпечності даного посягання [10, с. 13].

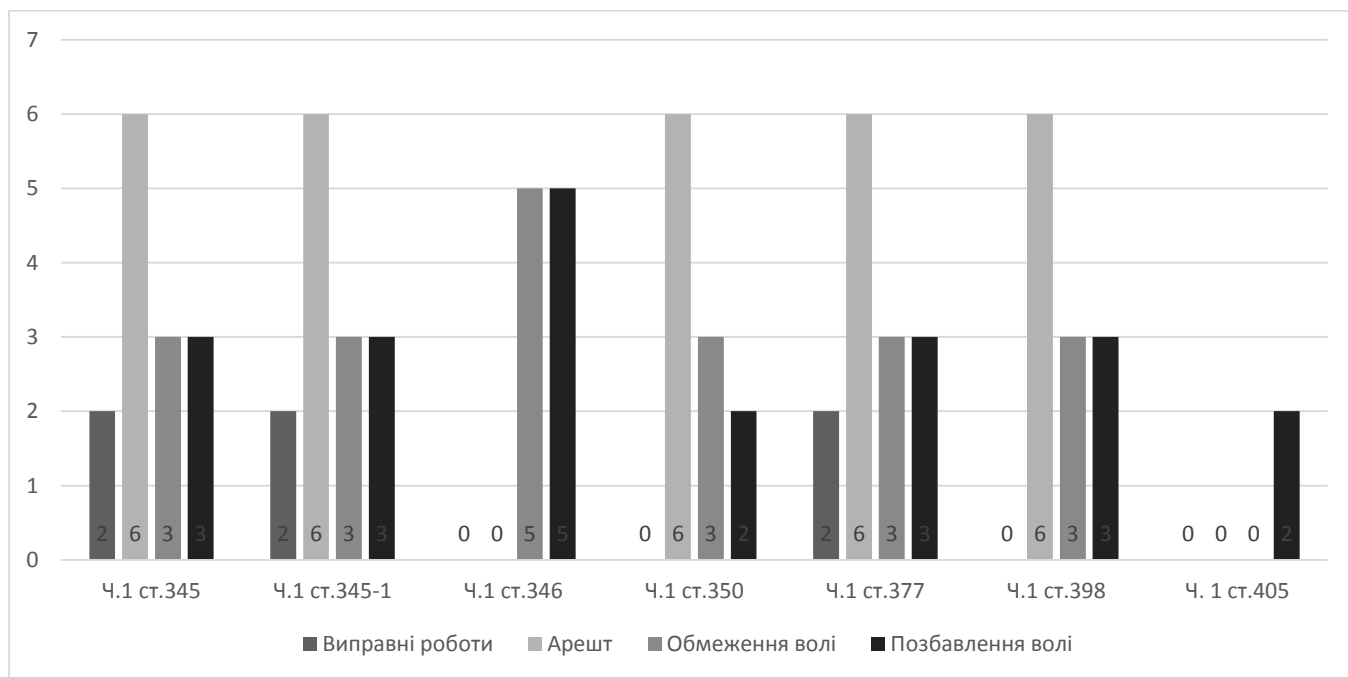
Нижче проілюстровано також караність погрози вбивством у складених складах злочинів, де погроза вбивством виступає одним із “доданків” створеної законодавцем “суми” складів злочинів. Не потребує доведення, що і покарання повинно бути більшим, аніж в нормах про склади злочинів, які входять у норму про враховану законодавцем сукупність злочинів. Інакше зводиться нанівець сама сутність створення таких норм. Однак нижченаведена діаграма чітко показує, що покарання у ч. 2 ст. 206 КК України менш суворе, аніж в нормі, передбаченій у ч. 1 ст. 129 КК України. Зокрема, альтернативно передбачено покарання у виді штрафу до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Вочевидь, така ситуація неприпустима.

3.6 Караність погрози вбивством (максимальні розміри) у складених складах злочинів, КК України

Узагальнюючи, доводиться констатувати, що караність погроз вбивства у КК України не засвідчує послідовність і виваженість законодавця. А тому навряд чи такі норми утворюють злагоджену систему. Серед норм, санкції яких частково менш суворі, аніж в загальній нормі, - це ч. 1 ст. 345, ч. 1 ст. 345-1, ч. 1 ст. 377, ч. 1 ст. 405, ч. 1 ст. 280, ст. 386, ч. 2 ст. 206.

Що ж до погрози насильством – то, як вказувалося, за таке передбачено відповідальність лише щодо спеціальних потерпілих. Тобто немає загальної норми, яка б була вихідною точкою для порівняння покарання у нормах про погрози насильством щодо конкретних спеціальних потерпілих. Однак, все ж доцільно порівняти караність погрози насильством щодо таких потерпілих. Водночас вказана діаграма відображає і караність погрози знищення чи пошкодження майна, оскільки відповідні норми передбачають різні за змістом погрози.

3.7 Караність погрози насильства, знищення, пошкодження майна щодо спеціальних потерпілих (максимальні розміри), КК України

Діаграма караності погрози насильством щодо спеціальних потерпілих у межах одного Розділу кримінального закону України, теж дає підстави для міркувань про непослідовність законодавця. Так, якщо безпека відповідних благ працівників правоохоронних органів (ч. 1 ст. 345), журналістів (ч. 1 ст. 345-1), судді, народного

засідателя чи присяжного охороняються однаково (ч. 1 ст. 377), то уже державного чи громадського діяча (ч. 1 ст. 346), а також щодо захисника чи представника особи (ч. 1 ст. 398) – суворіше. Якщо ще можна припустити доцільність суворішої кари за погрози щодо державного діяча, зважаючи на високу соціальну значимість їх діяльності, то незрозумілим є, чому відповідні погрози щодо судді, засідателя чи присяжного караються менш суворо, аніж щодо захисника чи представника особи.

Своєю чергою, покарання за відповідні погрози щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ч. 1 ст. 350) - посилено в частині відсутності у нормі покарання у виді виправних робіт, однак послаблено в частині зниження верхньої межі покарання у виді позбавлення волі. Незрозуміло в той же час, чому щодо таких осіб криміналізовано лише погрозу тяжкими тілесними ушкодженнями, у той час, як щодо інших носіїв відповідних повноважень - погрозу будь-якої шкоди здоров'ю.

Обеззброює логіку і покарання за погрозу насильством щодо начальника з військової служби. Так, санкція норми суворіша в частині вужчого переліку альтернативних покарань, проте м'якша в частині верхньої межі покарання у виді позбавлення волі.

Видається, що погрози щодо спеціальних потерпілих, які виконують соціально значимі повноваження, повинні каратися відносно співмірно. Наведена ж діаграма засвідчує необґрунтовані “коливання”.

Щодо погроз знищення майна загальнонебезпечним способом, то ст. 195 КК України, як загальна норма, передбачає відповідальність у вигляді таких альтернативних покарань: штрафу до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, громадських робіт на строк від шістдесяти до ста двадцяти годин, виправних робіт на строк до одного року, арешту на строк до шести місяців. Відповідними спеціальними нормами, як доводилося, можуть виступати лише норми, передбачені статтями 258, 266 та 350 КК України. Так, ч. 1 ст. 258 КК України “Терористичний акт” передбачає відповідно покарання у вигляді позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої; ч. 2 ст. 266 КК України- позбавленням волі на строк до п'яти років відповідно. Своєю чергою, ч. 1

ст. 350 КК України за погроза знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом щодо службової особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок, передбачає покарання у виді арешту на строк до шести місяців або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на строк до двох років. Вочевидь, що відповідальність суттєво посилена, виходячи з мети (ч. 1 ст. 258, ч. 2 ст. 266) чи потерпілого (ч. 1 ст. 350) складів злочинів, передбачених спеціальними нормами.

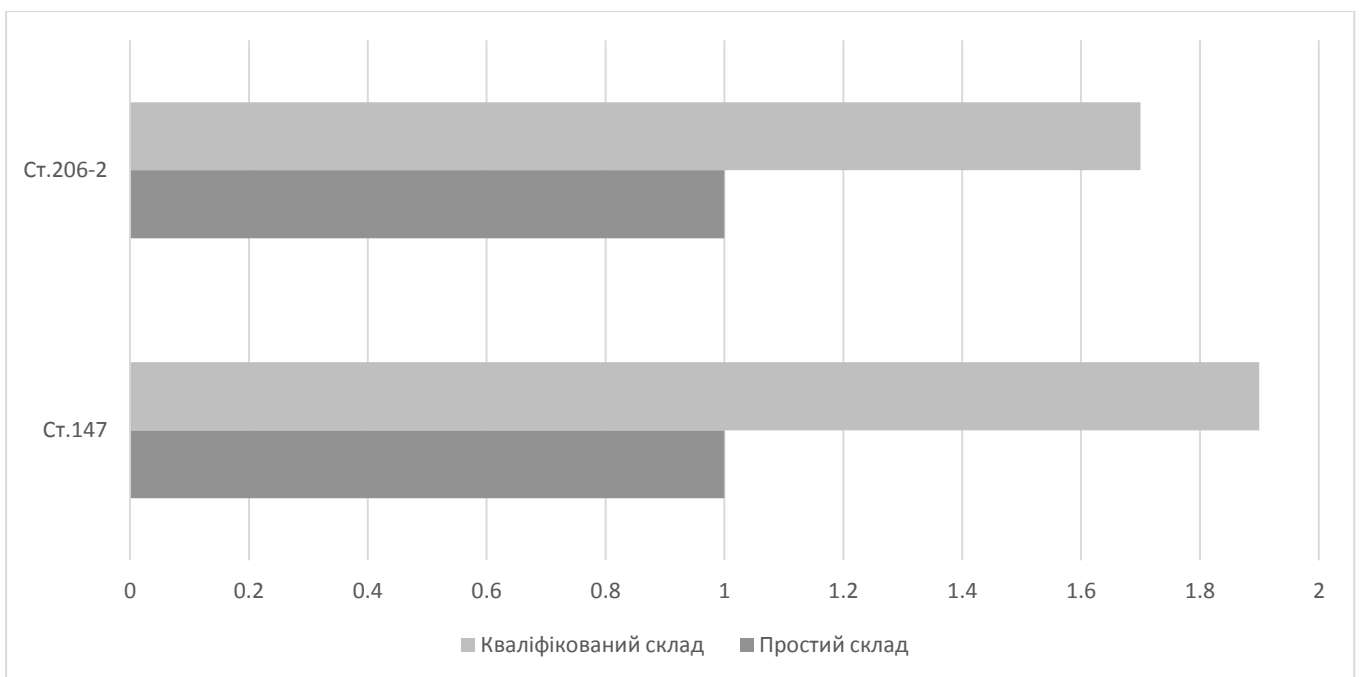
Що ж до оцінки караності діянь, в яких відповідні погрози є способом примусу до певного діяння, то, видається, що така недоцільна. Оскільки в таких складах злочинів, де погроза є ознакою основного складу, вага суспільної небезпеки зміщена на діяння, до якого примушують. А тому такий аналіз нерепрезентативний в частині караності саме погроз.

Однак, при цьому важливою є оцінка впливу на визначене законодавцем покарання відповідних погроз як кваліфікуючих ознак. Тобто визначення “ціни” кваліфікуючої ознаки. Проілюструємо це у діаграмі, де це можливо. При цьому максимальний розмір найбільш суворого покарання в нормі про простий склад злочину візьмемо за 1. Тоді максимальний розмір найбільш суворого покарання в нормі про кваліфікований склад злочину (де власне погроза є такою кваліфікуючою ознакою) визначимо за правилами складання пропорції. Наприклад, найбільш суворе покарання за простий склад захоплення заручників (ч. 1 ст. 147 КК України) – це позбавлення волі на строк 8 років. Позначимо його 1. У ч. 2 ст. 147 КК України відповідно (за ознакою погрози знищення людей) передбачено найбільш суворе покарання у виді позбавлення волі строком на 15 років. Поділивши 8 на 15 отримаємо округлений до десятих результат 1,9.

Втім, такий аналіз, з огляду на визначені у ст. 71 КК України правила складання покарання, можливий не в усіх нормах. Так, відповідно до ч. 3 ст. 71 КК України вказує, що основні покарання у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю при призначенні їх за сукупністю злочинів і за сукупністю вироків складанню з іншими видами покарань не підлягають і виконуються самостійно. Відповідно немає правил “переведення” штрафу” в інші

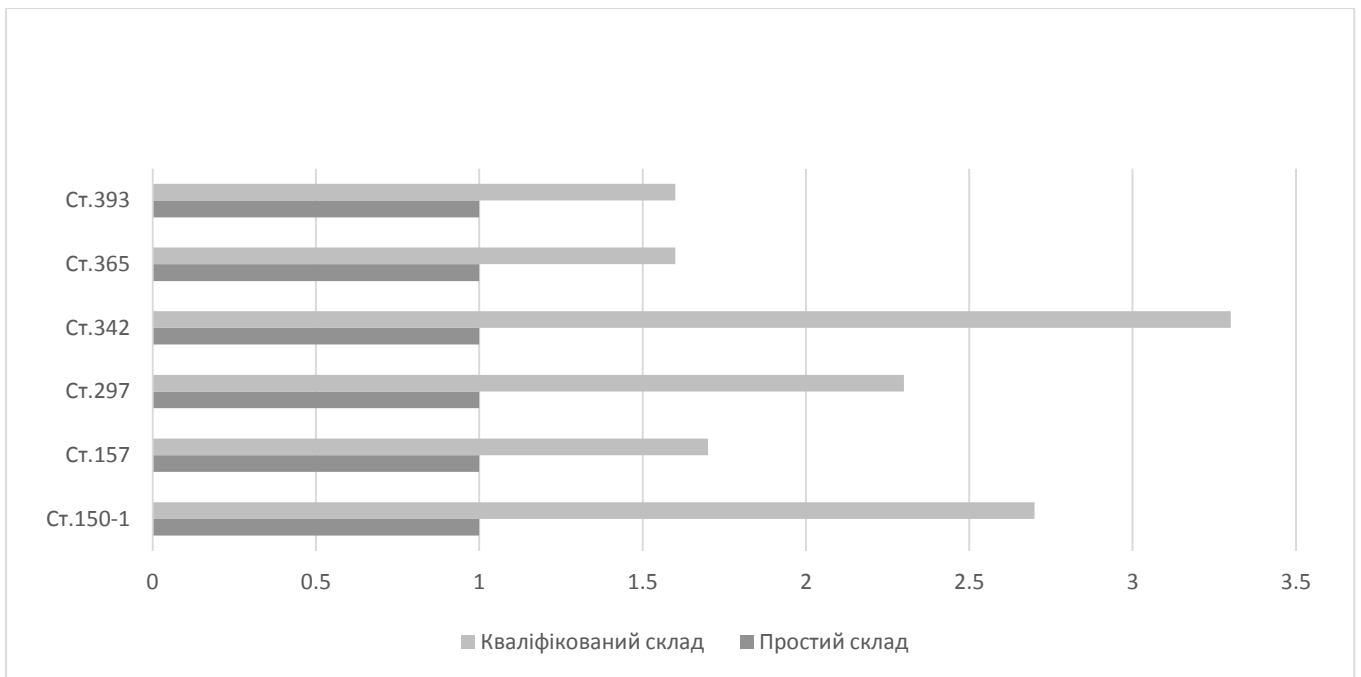
види покарання. Тому, наприклад, у ст. 206 КК України про протидію законній господарській діяльності, збільшення покарання у ч. 2 статті, де є вказівка на таку кваліфікуючу ознаку як погроза вбивством, у порівнянні з ч. 1, є неможливим. Оскільки найбільш суворе покарання у нормі про простий склад передбачене у виді штрафу, тоді як у ч. 2 – у виді позбавлення волі.

Отже, відобразимо існуючі коливання покарання у випадках, коли відповідні погрози виступають у складених нормах як кваліфікуючі ознаки. Знову ж таки систематизуємо діаграми за змістом погроз.

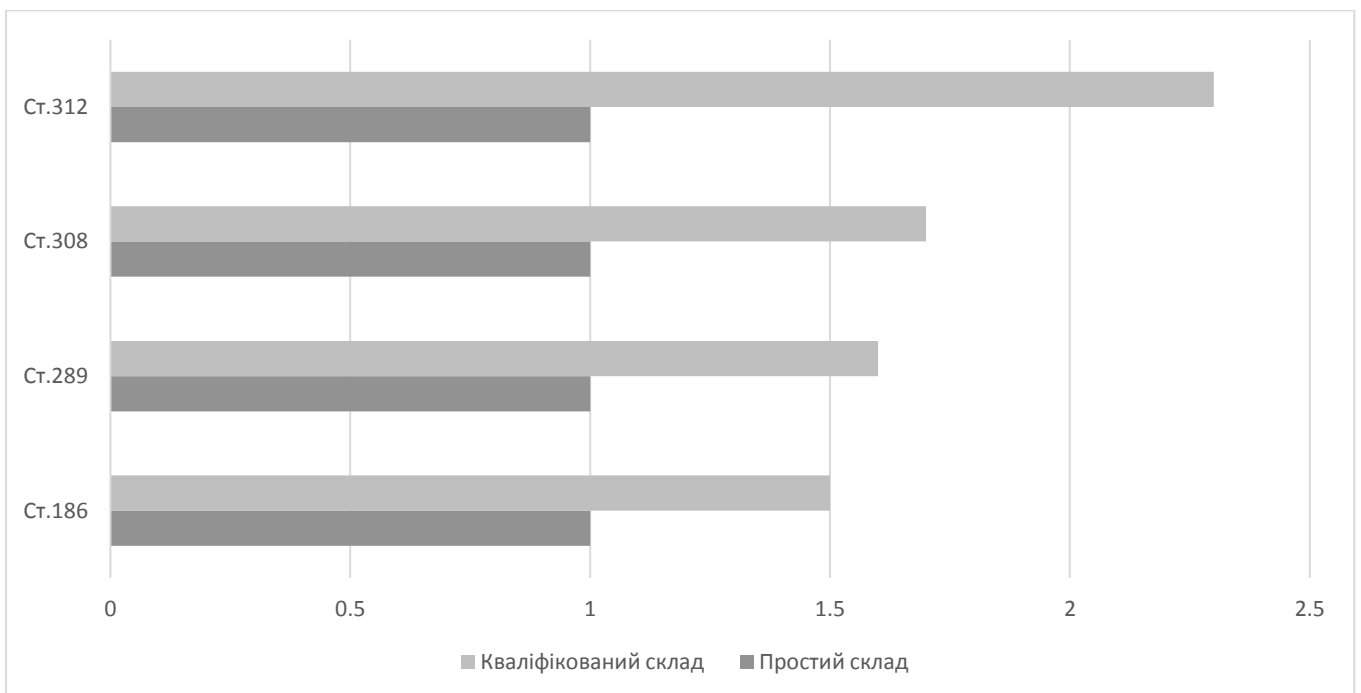
3.8 Вплив на карність погрози вбивством як кваліфікуючої ознаки, КК України

Погроза вбивством як кваліфікуюча ознака збільшила карність від 1 (у простому складі) до 1,7 та 1,8 у наведених кваліфікованих складах. Коливання невелике, втім наявне.

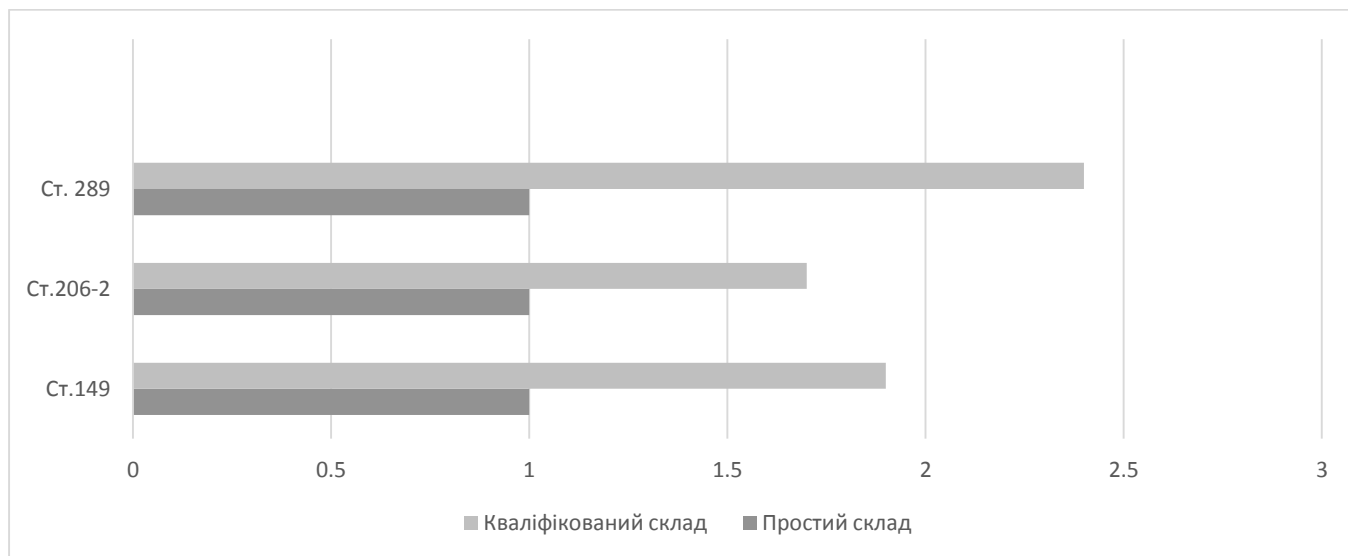
3.9 Вплив на караність погрози насильством як кваліфікуючої ознаки, КК України

Очевидно, що погроза насильством як кваліфікуюча ознака відповідних злочинів збільшує максимальне покарання до коефіцієнта від 1,6 до 3,3. Такий діапазон достатньо широкий. А тому, вочевидь, не доводить говорити про однакову “ціну” покарання такої кваліфікуючої ознаки.

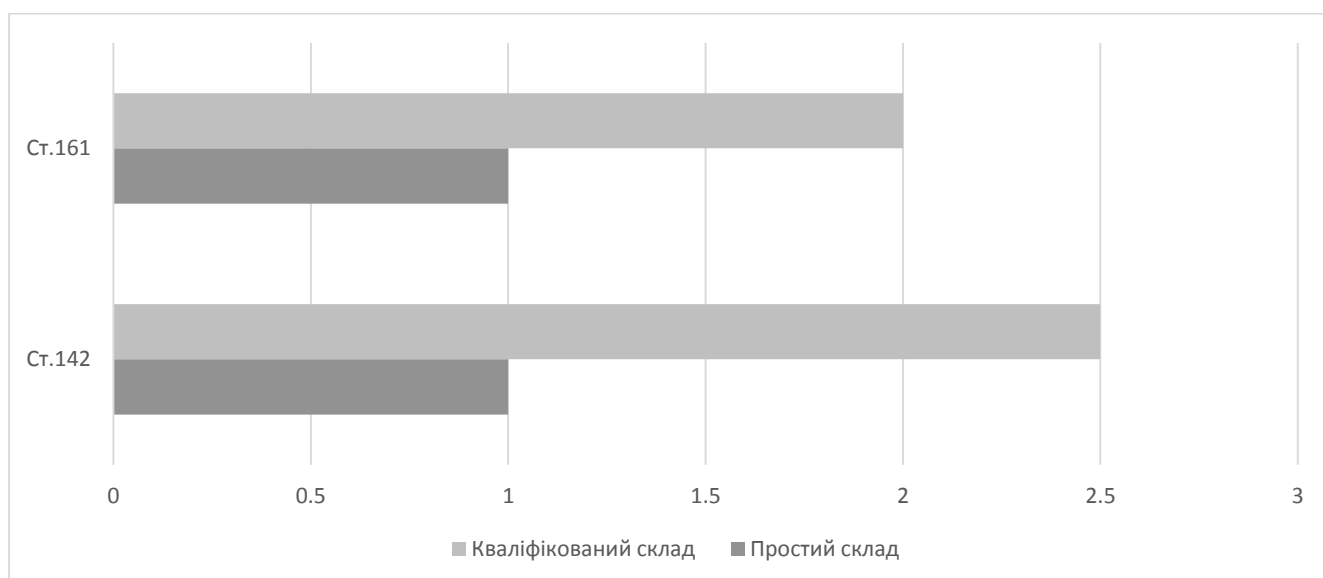
3.10 Вплив на караність погрози насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я особи, як кваліфікуючої ознаки, КК України

Аналогічно і погрози насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я особи, як кваліфікуючі ознаки показали абсолютно різний вплив на вибір законодавцем розміру найбільш суворого покарання. Коефіцієнт відповідно 1,5; 1,6; 1,7 та 2,3.

3.11 Вплив на караність погрози насильством, яке є небезпечним для життя чи здоров'я особи, як кваліфікуючої ознаки, КК України

Така ж ситуація із “ціною” кваліфікуючої ознаки погроза насильством, яке є небезпечним для життя чи здоров'я особи. Коефіцієнт збільшення розміру найбільш суворого покарання збільшився у відповідних нормах, у порівнянні із простим складом, до 1,7; 1,9 та 2,4 відповідно.

3.12 Вплив на караність неконкретизованих погроз як кваліфікуючих ознак, КК України

Неконкретизовані за змістом погрози як кваліфікуючі ознаки збільшили розмір найбільш суворого покарання до коефіцієнта 2 та 2,5 відповідно.

Наведені діаграми красномовно свідчать, що “ціна” такої кваліфікуючої ознаки, як відповідна за змістом погроза, визначається законодавцем абсолютно довільно. З усіх наведених норм лише у статтях 365, 393 КК України погроза насильством пропорційно однаково вплинула на покарання у кваліфікованому складі в порівнянні з простим. Така ситуація неприпустима, свідчить про законодавчу невваженість, демонструє соціальну несправедливість. Так, М.І. Хавронюк зазначає, що одна і та сама кваліфікуюча ознака може зовсім по різному вплинути на правову долю засудженого. Одна і та сама кваліфікуюча ознака нерівномірно впливає на зміну меж санкцій в різних складах злочинів, і навпаки, законодавець необґрунтовано робить рівним вплив на зміну меж санкції тих кваліфікуючих ознак, які відображають різний рівень суспільної небезпеки вчиненого чи особи злочинця [258].

Справедливим є висновок, що законодавець не завжди правильно використовує такий потужний засіб диференціації кримінальної відповідальності як кваліфікуючі ознаки [181].

А тому є підстави дослухатися до висловлюваних у доктрині пропозицій на законодавчому рівні уніфікувати кваліфікуючі ознаки [34, с. 191; 44; 88, с. 252; 104, с. 129; 149; 166, с. 244], перенести їх у Загальну частину [168, с. 513] та визначити вплив тих чи інших таких типових ознак на можливе покарання. Зокрема, така ідея є одним із елементів стратегії реформування законодавства України про публічні правопорушення, що розроблена Львівським форумом кримінальної юстиції [227, с. 192].

В цілому, проведене дослідження караності погроз у КК України доводить лише те, що концепція караності потребує ретельної розробки. Оскільки визначені у кримінальному законі санкції однозначно заперечують системність кримінально-правових приписів. Звичайно, констатація такого факту передбачала б необхідність пропозицій в цій частині у межах даного дослідження. Однак, вкотре видається доцільним наголосити, що кримінальний закон України в частині караності погроз потребує не точкового “латання”, а кардинально нових підходів. А саме, як уже

вказувалося, необхідність визнання погрози вчинення злочину, якщо були достатні підстави допускати можливість її реалізації, однією із форм готування до злочину з одночасною декриміналізацією різного роду погроз як самостійних складів злочинів. І відповідно караність погроз визначатиметься за правилами призначення покарання за готування (ст. 68 КК України).

Що ж до впливу на караність погроз як кваліфікуючих ознак – то в цій частині кримінальний закон також потребує радикальних змін законодавчих підходів. А саме визначення “ціни” впливу типових кваліфікуючих ознак на покарання. Вочевидь, що у межах цього дослідження конкретні пропозиції не можуть бути вироблені, оскільки потребують наскрізної та системної оцінки суспільної небезпеки тих чи інших кваліфікуючих ознак.

Висновки до розділу 3

З метою систематизації норм КК України про склади злочинів, ознакою яких є погроза, такі виокремлено у такі групи: про погрози як самостійні склади злочинів (загальні та спеціальні норми); норми, в яких погроза виступає способом вчинення злочину, способом примусу (спеціальні норми); норми, в яких погроза є кваліфікуючою ознакою складу злочину, який утворений власне шляхом додавання такої ознаки до простого складу злочину (норми про частину і ціле).

Норми КК України про склади злочинів, ознакою яких є погроза, класифіковано за змістом шкоди, заподіянням якої погрожують: фізична (вбивства, заподіяння шкоди здоров'ю, позбавлення волі); матеріальна (знищення, пошкодження, вилучення майна); обмеження прав, свобод або законних інтересів осіб (зокрема, розголошення відомостей); неконкретизовані. На підставі аналізу виділено такі “в’язки”, що відображені у Додатку А.

В частині караності погроз у КК України – то аналіз засвідчив численні законодавчі непослідовні рішення. Виходом із цієї ситуації вбачається необхідність законодавчого визнання погрози вчинення злочину, якщо були достатні підстави допускати можливість її реалізації, однією із форм готування до злочину з

одночасною декриміналізацією різного роду погроз як самостійних складів злочинів. І відповідно визначення караності погроз за правилами призначення покарання за готування (ст. 68 КК України).

ВИСНОВКИ

Проведене дисертаційне дослідження теми “Погроза за кримінальним правом України” підтвердило її актуальність, показало, що кримінально-правове поняття погрози є наскрізним. А тому визначення істотних ознак погрози у кримінальному праві, формування системи норм про склади злочинів, ознакою яких є погроза, оцінка законодавства в частині кримінально-правового регулювання погрози покликані стати допоміжним механізмом забезпечення точності кримінально-правової кваліфікації, законності притягнення до кримінальної відповідальності, що є запорукою справедливого застосування кримінального закону.

Як вектори дослідження погрози за кримінальним правом України було окреслено низку завдань, що вирішувалися на основі загальних принципів наукового пізнання: об’єктивності, точності, повноти, єдності теорії та практики; з використанням різноманітних наукових методів: рахування, вимірювання, порівняння, узагальнення, методів аналізу та синтезу, дедукції та індукції, догматичного, історичного, системного методів, які в єдності забезпечили досягнення мети дисертаційного дослідження.

Насамперед було проаналізовано стан дослідження погрози у кримінально-правовій доктрині. Такий аналіз засвідчив наявність як усталених підходів, які не піддаються ревізії, а тому, на жаль, несуть загрозу помилок, які загартовані авторитетом часу, так і дискусійних, подекуди полярних, підходів. Звичайно, що такий доктринальний різнобій корисний хіба що як джерело для поживлення наукового пошуку, проте абсолютно шкідливий для практики застосування кримінального закону. Так, слідом, аналіз вироків у кримінальних справах щодо злочинів, ознакою яких є погроза, розміщених в Єдиному державному реєстрі судових рішень України, показав, неоднозначні підходи в частині: розуміння реальності як ознаки погрози; кваліфікації замаху на вчинення злочину як погрози; попередньої погрози і наступною її реалізацією виключно як погрози тощо. Це лише актуалізувало науковий пошук.

Спрямували подальшу наукову розвідку і результати огляду кримінально-правового регулювання погрози в пам'ятках права та зарубіжному кримінальному законодавстві. Проведений аналіз засвідчив, що використання поняття погрози у кримінально-правових джерелах – це не данина нашому часу, а об'єктивна необхідність. Фактично погроза – це одна із форм (способів) злочинного діяння, яку використовували злочинці одвічно. При цьому визначальним для подальшої оцінки доцільності реалізації підходу у КК України став досвід визнання погрози стадією вчинення злочину, а також існування загальних норм про погрозу заподіяння будь-якої кримінально караної шкоди, а також загальних норм про примус.

За результатами аналізу власне самого поняття у дисертації удосконалена концепція розуміння погрози у кримінальному праві як суспільно небезпечної дії, яка полягає у передачі від одного суб'єкта до іншого (необов'язково потерпілого) вербальним чи невербальним способом інформації з обіцянкою (дійсною або удаваною) заподіяти у майбутньому конкретну визначену кримінальним законом шкоду охоронюваним законом суспільним відносинам з метою залякування, якщо були достатні підстави допускати можливість реалізації такої обіцянки.

Слідом, з такого поняття погрози окреслено окремі ознаки, які потребують уваги у зв'язку з неодноковим їх розумінням, а також правила кримінально-правової кваліфікації. Найбільш важливими положення є:

- Погроза посягає на безпеку лише позитивних суспільних відносин, заподіяти шкоду яким обіцяють.
- Потерпілими від погрози можуть бути як фізичні (незалежно від здатності сприймати погрозу), так і юридичні особи, на права яких спрямована погроза.
- Погроза полягає у передачі інформації від одного суб'єкта до іншого - необов'язково потерпілого. Якщо у нормі немає вказівок щодо адресата погрози, то для кримінально-правової кваліфікації неважливо передана вона особі, якої стосується зміст погрози, чи іншій особі (неспівучаснику). Визначальним є те, що є достатні підстави допускати можливість її реалізації.

- Реальність характеризує обстановку вчинення злочину, а саме наявність достатніх підстав допускати можливість реалізації погрози, а не реальність намірів винного її реалізувати.

- Суспільно небезпечним наслідком є загроза безпеці, яка може бути дійсною (винний мав намір реалізувати погрозу) або удаваною (винний не мав наміру реалізувати погрозу). Слідом, закінченим склад погрози є з моменту доведення змісту погрози до адресата (необов'язково потерпілого) та наявність при цьому достатніх підстав побоюватися реалізації такої погрози.

- Необґрунтованість визнання як правдивих, так і неправдивих відомостей предметом погрози їх розголошення. Оскільки вигадана (неправдива) інформація не входить у зміст права на невтручання в особисте життя, не є частиною такого життя, яке узвичаєно визнається додатковим об'єктом. Особа може бажати непоширення таких вигаданих відомостей, але не збереження їх схоронності (таємниці). Поширенням неправдивих відомостей може бути завдана шкоди хіба що честі, гідності особи, але не схоронності її приватного життя.

- Інформація, яка за змістом є публічною, та не належить до інформації з обмеженим доступом (зокрема, і відомості про факти порушення прав і свобод людини) не є таємницею, а тому погрози її розголошення не охороняються кримінальним законом.

- Суб'єктом погрози виступає адресант погрози, тобто той, хто є стороною комунікації, бажає передати адресату зміст погрози з метою залякування. Звичайно, для передачі погрози така особа може використовувати інших осіб. При цьому можливі такі окремі випадки, які потребують самостійної кримінально-правової оцінки:

1) Особа, яка перебуваючи у змові з адресантом погрози, за його вказівкою передає зміст погрози (маючи на меті залякування), виступає як виконавець, тоді як сам адресант – організатор, підбурювач.

2) Особа, яка перебуваючи у змові з адресантом погрози, за його вказівкою передає лише носій повідомлення (при цьому керуються не мотивом залякування, а

іншим особистим), яке містить погрозу, чи певні предмети, які засвідчують погрозу, виступає як пособник, тоді як сам адресант – виконавець.

3) Особа, яка не перебуває у змові з адресантом погрози, однак за його вказівкою передає зміст погрози до кінцевого адресата, не є суб'єктом злочину. Така особа виступає лише каналом передачі інформації (засобом вчинення злочину), а не суб'єктом погрози.

4) Особа, яка сама не висловлює погрозу, а лише створює засіб погрози (джерело), знаючи про наступне їх використання з ціллю погрози, виступає як пособник відповідного злочину.

- Залякування виступає метою погрози. А тому погроза щодо осіб, безпека прав яких “байдужа” для адресата погрози (тобто погроза щодо таких осіб не є для адресата дієвою), на що помилково розраховував винний, не впливає на кваліфікацію посягання як закінченого. Оскільки залякування – мета, а не суспільно небезпечний наслідок погрози.

- Коли віддалена (похідна) мета погрози є суспільно прийнятна чи навіть суспільно корисна – то така погроза повинна оцінюватися з урахуванням умов правомірності заподіяння шкоди при наявності обставин, що виключають злочинність діяння.

Щодо обсягу поняття погрози в кримінальному праві, то вдалося визначити такі співвідношення: є непорівнюваними поняттями, тобто фактично не мають спільних ознак, однак у науці робляться алогічні спроби їх розмежування (погроза та загроза, замах на вчинення злочин); співвідносяться як рід та вид відповідно (готування до злочину та погроза; погроза та примус шляхом погрози; погроза та шантаж); є взаємовиключними поняттями (погроза та виявлення наміру вчинити злочин - їх розмежувальною ознакою є мета, а саме залякування адресата, яка обов'язкова для погрози та виключається для виявлення наміру вчинити злочин); співвідносяться як частина та ціле (погроза та психічне насильство).

Практичну цінність становить формування в'язок норм, ознакою яких є погроза, виділених за змістом погрози (Додаток А). Таке покликане сприяти

спрощенню пошуку необхідної норми в процесі кримінально-правової кваліфікації із системи конкуруючих.

Аналіз же диспозицій норм КК України, які містять вказівки на погрози, засвідчив низку окремих хиб, які руйнують систему норм про склади злочинів, ознакою яких є відповідні погрози:

1) Довільний вибір законодавцем кола об'єкта кримінально-правової охорони від погроз, як от:

- Поряд із наявністю у КК України великої кількості норм про погрозу заподіяння шкоди здоров'ю, волі певним спеціальним потерпілим, відсутня загальна норма про погрозу заподіяння такої шкоди “пересічному” громадянину, що не свідчить про соціальну справедливість та рівність кримінально-правової охорони.

- Норма про погрозу щодо службової особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок, невиважено деталізована за змістом (ч. 1 ст. 350 КК України), а саме заподіянням виключно тяжких тілесних ушкоджень. Таке формулювання норми не дозволяє охопити неконкретизовані за ступенем тяжкості насильства погрози, зокрема й менші, аніж тяжкі тілесні ушкодження, які водночас здатні вплинути на нормальну діяльність таких осіб (і які кримінально карані щодо інших спеціальних потерпілих).

- Відсутність загальної норми про погрозу заподіяння матеріальної шкоди (незагальнонебезпечним способом) при широкій диференціації відповідальності щодо спеціальних потерпілих, що не забезпечує рівність охорони безпеки власності усіх осіб.

- В одних нормах, ознакою яких є погроза розголошення відомостей, вказано на будь-які відомості, які особа бажає зберегти в таємниці, а в іншому - лише на ті, що ганьблять особу.

- “Прив'язка” відповідальності за погрозу заподіяння матеріальної шкоди загальному потерпілому (ст. 195 КК України) до загальнонебезпечного способу ставить під сумнів розміщення такої норми у Розділі VI “Злочини проти власності” кримінального закону України.

- Неуніфіковані термінологічні вказівки на зміст способу заподіяння шкоди власності при погрозах (знищення; знищення чи пошкодження; захоплення; викрадення; вилучення майна), що створює соціально невважену пробільність кримінально-правової охорони.

2) Неуніфіковані чи хибні законодавчі термінологічні звороти при формулюванні норм, ознакою яких визначено погрозу, як от:

- зважаючи на те, що погроза завжди активна поведінка (дія), вказівка у нормах про погрозу вбивством (ч. 2 ст. 129 КК України) на “ті самі діяння” є помилкою;

- вказівка на реальні підстави побоюватися реалізації погрози, оскільки таке формулювання не дає можливість охопити випадки, коли підстави побоюватися реалізації погрози були уявними (несправжніми), але в особи були достатні підстави вважати їх реальними;

- неоднакове мовне формулювання вказівок на погрози. Так, в одних нормах вказується на погрозу “чим”, тоді як в інших вказується на погрозу “чого”. Зважаючи на те, що тлумачні словники української мови розкривають погрозу через поняття обіцянки заподіяти шкоду (тобто обіцянки “чого”), то й, слідом правильно вказувати на погрозу “чого”;

- неоднакові формулювання в частині вказівки на суб'єкта, якому адресується погроза (адресат), та суб'єкта, якого стосується зміст погрози (потерпілий від погрози). Доводиться, що ключовим повинно бути не те, кому саме висловлена погроза, а те, що є небезпека для певних охоронюваних правовідносин.

3) Відсутність єдиного бачення співвідношення погрози та інших суміжних кримінально-правових понять, яке проявляється у такому:

- невваженість в частині законодавчого використання понять погрози та примусу (примушування) у кримінальному законі України: в одних випадках примушування визначається суспільно небезпечним діянням, а погроза його способом; в других випадках - погроза виступає основним діянням, а примушування – метою погрози; в третіх – ці поняття вживаються паралельно як альтернативні. Такі

законодавчі рішення в частині формулювання складу злочину залежить від того, у погрозі чи примусі “сконцентрована” суспільна небезпека того чи іншого злочину;

- алогічне паралельне вживання законодавцем вказівок на погрозу та примус як самостійних понять. У зв’язку з цим доцільно виключити таку вказівку із ч. 4 ст. 27 та п. 6 ст. 66 КК України;

- необґрунтоване формулювання норм Особливої частини кримінального закону України, у яких примушування визначається менш небезпечним способом, аніж погроза (наприклад, ч. 1 і ч. 2 ст. 157 КК України);

- умовність та бездоганність законодавчого викладу норм про погрози в одних випадках як самостійних складів злочинів, тобто в яких погроза виконує функцію ознаки “основного” суспільно небезпечного діяння (як от, ч. 1 ст. 345), тоді як в інших - як способу вчинення злочину щодо спеціального потерпілого як ознаки основного складу злочину (як от, ст. 386). Погрози щодо спеціальних потерпілих ширші за своїм змістом: є формою примусу до виконання чи невиконання ними своїх обов’язків або помсти за раніше вчинення діяння. Тоді як норми про примус не охоплюють погрози у зв’язку з помстою за раніше вчинення діяння. Тощо.

В частині караності погроз у КК України – то таке питання висвітлено шляхом наведення діаграм, які наочно відображають межі тих чи інших передбачених законом покарань. Втім, аналіз засвідчує численні законодавчі непослідовні рішення, як от: серед спеціальних норм про склади злочинів, ознакою яких є погроза, є такі, санкції яких частково менш суворі, аніж в загальній нормі; безпека відповідних благ, заподіянням шкоди яким погрожують, щодо працівників правоохоронних органів, журналістів, судді, народного засідателя чи присяжного охороняються однаково, а щодо державного чи громадського діяча, а також захисника чи представника особи – суворіше; “ціна” такої кваліфікуючої ознаки, як відповідна за змістом погроза, визначається законодавцем абсолютно довільно. В цілому, проведені дослідження караності погроз у КК України доводить лише те, що концепція караності потребує ретельної розробки.

Видається, що такі законодавчі огріхи пояснюються саме відсутністю нормативного поняття та недостатністю, несистемністю наукової його розробки. А

тому у роботі окреслено пропозиції концептуальних змін, які б забезпечили всеохоплюючу охорону найважливіших суспільних відносин, відповідальність за посягання на які встановлена у КК України, від погроз заподіяння шкоди. Вбачається доцільність законодавчого визнання погрози вчинення злочину, якщо були достатні підстави допускати можливість її здійснення, однією із форм готування до злочину. Реалізація такої пропозиції можлива шляхом доповнення ст. 14 КК України частиною 2 такого змісту (ч. 2 чинної редакції відповідно вважати ч. 3):

“2. Готуванням до злочину також є погроза вчинити такий злочин, тобто передача від одного суб’єкта до іншого вербальним чи невербальним способом інформації з обіцянкою (дійсною або удаваною) заподіяти у майбутньому конкретну визначену цим Кодексом шкоду з метою залякування, якщо були достатні підстави допускати можливість реалізації такої обіцянки”.

Слідом, відповідальність за погрозу буде така ж, як і за готування (ч. 2 ст. 14, ч. 2 ст. 68 КК України).

Відповідно необхідно декриміналізувати різного роду погрози як самостійні склади злочинів, а саме: ст. 129, ст. 195, погрозу у складі злочину, передбаченого, ч. 1 ст. 258, ч. 1 ст. 345, ч. 1 ст. 345-1, ч. 1 ст. 346, ч. 1 ст. 350, ч. 1 ст. 377, ч. 1 ст. 398, ч. 1 ст. 405, ч. 2 ст. 444 КК України.

Більш детально пропозиції до КК України викладені у Додатку Б.

У роботі висвітлено і обґрунтовано положення, що є новими для науки кримінального права, сформульовано рекомендації практичного характеру, які є або продовженням напрацьованих питань, або розглядаються вперше. Такі результати можуть бути використані у правотворчості (Відповідь на пропозиції щодо змін КК України в частині правового регулювання погрози від Апарату Верховної Ради України від 5 березня 2019 р. № 09-0049.13.19/1.2-03.19-Д); у правозастосовній практиці (Акт про впровадження результатів дисертації у діяльність Головного управління Національної поліції у Львівській області від 5 квітня 2019 р.); у навчальному процесі (Акт про впровадження результатів дисертації в освітній процес Львівського державного університету внутрішніх справ від 4 березня 2019 р. № 09; Акт про впровадження впровадження результатів дисертації в освітній процес

Приватного вищого навчального закладу “Львівський університет бізнесу та права” від 5 березня 2019 р. № 0398); у науці кримінального права України (Акт впровадження результатів дисертації в наукову діяльність Університету Державної фіскальної служби України від 11 лютого 2019 р.).

В цілому ж, дисертаційне дослідження засвідчило необхідність концептуальної зміни законодавчого підходу до погрози заподіяти кримінально карану шкоду як стадії вчинення умисного злочину. Однак, авторські підходи, без сумніву, потребують ревізії, оцінки наукової спільноти та, вочевидь, додаткових наукових пошуків, які б стали гарантією виваженості запропонованих у роботі підходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абакумова Ю.В. Кримінально-правова оцінка способів підбурювання до злочину. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 1. С. 138-143.
2. Авраменко О.В., Парасюк Н.М., Телефанко Б.М. Кримінально-правовий інститут стадій злочину. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. Львів: ЛьВДУВС, 2015. Випуск 1. С. 267-282.
3. Азаров Д.С. Проблеми диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності з урахуванням ступеня тяжкості злочинів. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 11-12 жовтня 2012 року / редкол.: В.Я. Тацій (голова ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х.: Право, 2012. С. 256-259.*
4. Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. М.: Юрид. лит., 1966. 188 с.
5. Алексеев С.С. Общая теория права: в 2-х томах. Том II. М.: Юрид. лит., 1982. 360 с.
6. Алексеев С.С. Проблемы теории права: курс лекций в 2-х томах. Том I (Основные вопросы общей теории социалистического права). Свердловск: Министерство высшего та среднего специального образования РСФСР, Свердловский юридический институт, 1972. 396 с.
7. Алексеев С.С. Структура советского права. М.: Юрид. лит., 1975. 264 с.
8. Альфьоров С.М. Погроза в кримінальному праві України: проблеми теорії та практики. *Вісник Академії митної служби України*. 2010. № 1 (4). URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vamsup_2010_1\(4\)__22.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vamsup_2010_1(4)__22.pdf).
9. Андрушко А. Щодо доцільності криміналізації примушування до шлюбу. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. № 6 (34). С. 170–173.

- 10.** Бабанли Р.Ш. Погроза вбивством: значення та місце в системі кримінального права України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н.: 12.00.08. К., 2010. 19 с.
- 11.** Бабанли Р.Ш. Сутність погрози як кримінально караного діяння. *Правознавець*: веб-сайт. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/4352/%D0> (дата звернення 01.02.2020).
- 12.** Балинська О.М. Адресант і адресат як антропосеміотичні чинники права. *Вісник ХНУВС*. 2012. № 4 (59). Ч. 1. С. 12-20.
- 13.** Балинська О.М. Криза влади: філософсько-правовий погляд. *Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична*. 2017. Вип. 1. С. 3-11.
- 14.** Балинська О.М. Семіотичні характеристики невербальних правових знаків. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 3. С. 286 -293.
- 15.** Балинська О.М. Функціональність знаків злочинного світу. *Університетські наукові записки*. 2015. № 2 (54). С. 155-163.
- 16.** Балинська О.М., Грищук В.К. Проблеми реформування української державно-правової системи на шляху євроінтеграції. *Knowledge. Education. Law. Management*. Łódź: Wydawca fundacja “Oświata i Nauka Bez Granic PRO FUTURO”, 2018. № 4 (24). P. 97-105.
- 17.** Балинська О.М., Ященко В.А. Методологічні засади юридичного прагматизму. *Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична*. 2018. Вип. 2. С. 20-30.
- 18.** Балинська О.М., Ященко В.А. Методологія сучасного правознавства: посібник / за заг. ред. О. М. Балинської. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 372 с.
- 19.** Бараксанов Є.О. Погроза щодо судді, народного засідателя чи присяжного як форма протиправного втручання у діяльність осіб, які здійснюють правосуддя. *Вісник Кримінологічної асоціації України; Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції, присвяченої 20-річчю заснування кафедри кримінального права та кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ 12 травня 2012 року. МВС України; Харківський нац.

ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. Том 1. Х.: Золота миля, 2012. С. 222-224.

20. Баранов В.М., Поленина С.В. Система права, система законодательства и правовая система: лекция. Нижний Новгород: Нижегородский юридический институт МВД РФ, 1999. 46 с.

21. Берзін П.С. Наслідки у складах злочинів у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: навчальний. К.: КНТ, 2007. 392 с.

22. Блага А.Б. Деякі проблеми кримінальної відповідальності за злочинне насильство в сім'ї. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 10-11 жовтня 2013 року* / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та інші. Харків: Право, 2013. С. 379-382.

23. Блауберг И.В., Юдин Э.Г. Становление и сущность системного подхода. М.: Издательство "Наука", 1973. 272 с.

24. Бойко А.В. Родовий об'єкт погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. *Правова держава*. 2013. № 16. С. 83-87.

25. Бойко А.И. Народ – власть – уголовно-правовая наука. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 11-12 жовтня 2012 року* / редкол.: В.Я. Тацій (голова ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х.: Право, 2012. С. 87-94.

26. Болдарь Г.Є. Недоліки законодавчого викладення норм Розділу XV Особливої частини КК України з урахуванням міжгалузевих зв'язків. *Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції, м. Луганськ, 19-20 квітня 2012 року* / Упорядн.: Є.О. Письменський, Ю.Г. Старовойтова; МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. С. 63-67.

27. Бохан А.П. Об установлении уголовной ответственности за нарушение правил использования воздушного пространства Российской Федерации. *Теоретичні*

та прикладні проблеми кримінального права: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції, м. Луганськ, 19-20 квітня 2012 року / Упорядн.: Є.О. Письменський, Ю.Г. Старовойтова; МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. С. 72-76.

28. Брайнин Я.М. Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве. М.: Юридическая литература, 1963. 290 с.

29. Брух Х.І. Кримінальна відповідальність за примушування до вступу в статевий зв'язок у законодавстві СНД та України: окремі порівняльно-правові аспекти. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 10-11 жовтня 2013 року / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та інші. Харків: Право, 2013. С. 739-743.

30. Брух Х.І. Кримінальна відповідальність за примушування до вступу в статевий зв'язок в законодавстві України та інших країн континентальної Європи: порівняльно-правові аспекти. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. - 2014. Випуск 60. С. 248–255.

31. Брух Х.І. Підстави криміналізації примушування до вступу у статевий зв'язок. *Право і суспільство*. 2014. № 5. С. 200-208.

32. Бурдін В.М. Стадії вчинення злочину (кримінально-правове дослідження): монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 304 с.

33. Варій М.Й. Загальна психологія: навчальний посібник, 2-ге видан., випр. і доп. К.: “Центр учбової літератури”, 2007. 968 с.

34. Векленко С.В. О необходимости систематизации обстоятельств, отягчающих наказание. *Уголовное право: истоки, реалии, переход к устойчивому развитию: материалы VI Российского конгресса уголовного права (26-27 мая 2011 года)*. Москва: Проспект, 2011. С. 189-191.

35. Великий тлумачний словник (ВТС) сучасної української мови (Словопедія): веб-сайт. URL: <http://slovopedia.org.ua> (дата звернення 01.02.2020).

36. Вербицька Н.В. Відмежування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи від суміжних складів злочинів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 161-164. URL: http://pap.in.ua/3_2016/47.pdf.

37. Вербицька Н.В. Об'єктивні ознаки погрози або насильства щодо захисника чи представника особи: проблемні питання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія право. 2016. Випуск 39 (том 2). С. 39-41.

38. Вербицька Н.В. Погроза у злочині, передбаченому статтею 398 Кримінального кодексу України. *Держава і регіони* (Серія: Право). 2016. № 4 (54). С. 84-87. URL: http://pap.in.ua/3_2016/47.pdf.

39. Вікіпедія (Вільна енциклопедія): веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org> (дата звернення 01.02.2020).

40. Возьний В.І. Особливості кваліфікації злочинів при конкуренції кримінально-правових норм (на прикладі ст. 129 КК України та ч. 1 ст. 345 КК України). *Форум права*. 2011. № 3. С. 130–133. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11vvikku.pdf> (дата звернення 01.02.2020).

41. Войцехівська Н. Засоби вираження погрози в українському конфліктному діалогічному дискурсі. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2014. № 30. С. 17-30.

42. Всесвітній словник української мови: веб-сайт. URL: <https://uk.worldwidedictionary.org> (дата звернення 01.02.2020).

43. Газдайка-Василишин І.Б. Об'єкт складу злочину “Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань”. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 10-11 жовтня 2013 року* / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та інші. Харків: Право, 2013. С. 444-447.

44. Галахова А.В. “Организованная группа” и отсутствие системности использования этого признака состава преступления В УК РФ. *Уголовное право: истоки, реалии, переход к устойчивому развитию: материалы VI Российского*

конгресса уголовного права (26-27 мая 2011 года). Москва: Проспект, 2011. С. 119-122.

45. Глистин В.К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений (объект и квалификация преступлений). Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1979. 128 с.

46. Гнатів І.М. Правова природа складених злочинів крізь призму принципу “Non bis in idem”. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 1. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-1/12pavpsp.pdf> (дата звернення 01.02.2020).

47. Головка М.Б., Гайда Р.О. Кримінальна відповідальність за дифамацію: крок у майбутнє чи погляд у минуле. URL: <http://195.69.76.76/bitstream/handle/123456789/16281> (дата звернення 01.02.2020).

48. Горелик И.И. Квалификация преступлений опасных для жизни и здоровья. Минск: Издательство “Вышэйшая школа”, 1973. 320 с.

49. Горноста́й А.В. Деякі питання правового впливу на правомірну поведінку людини й регулювання її через систему вдосконалення норм про кримінальну відповідальність за замах на злочин. *Право і суспільство*. 2016. № 6. С. 150-155.

50. Горноста́й А.В. Кримінальна відповідальність за замах на злочин: монографія. Х. : Юрайт, 2013. 232 с.

51. Горноста́й А.В. Соціальна обумовленість криміналізації замаху на злочин. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2017. № 2 (2). С. 55-65.

52. Готін О.М. Випуск або реалізація недоброякісної продукції в умовах ринкової економіки: проблеми кримінальної відповідальності: монографія / наук. ред. А.А. Музика. Луганськ: РВВ ЛАВС, 2004. 288 с.

53. Грабовський С. Звіробій і Федина: погроза президентів чи констатація фактів? *Радіо свобода. Суспільство*. 1 грудня 2019 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30301197.html>.

54. Григор’єва О. Кримінальна агресія: агресія та агресивність. *Юридична наука*. 2014. № 8. С. 123-130.

55. Гришанин П.Ф., Владимиров В.А. Преступления против общественной безопасности, общественного порядка и здоровья населения: учебное. М.: Высшая школа МООП РСФСР, 1962. 72 с.
56. Грищук В.К. Кримінальне право України: Загальна частина: навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2006. 568 с.
57. Грищук В.К., Ортинський В.Л. До питання про поняття об'єкта злочину в сучасній науці кримінального права. *Наукові записки Харківського економіко-правового університету. Право. Економіка. Гуманітаристика*. Харків, 2004. С. 30-37.
58. Гуня І. Погроза, загроза й психічне насильство: співвідношення кримінально правових явищ та понять. *Юридична Україна*. 2014. № 6. С. 92-96.
59. Гуртовенко О.Л. Психічне насильство у кримінальному праві України: дисертація на здобуття наук. ступеня к.ю.н.: 12.00.08. Одеса, 2008. 251 с.
60. Гуртовенко О.Л. Психічне насильство у кримінальному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н.: 12.00.08. Одеса, 2008. 18 с.
61. Гуторова Н.О. Методологічні проблеми пеналізації злочинів. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 11-12 жовтня 2012 року / редкол.: В.Я. Тацій (голова ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х.: Право, 2012. С. 217-221.
62. Денисова Т.А. Ренессанс пенитенциарних ідей. *Заходи кримінально-правового впливу: проблеми нормативної регламентації та ефективності застосування*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 7 лютого 2014 року / відп. ред. С.В. Ківалов; ред. кол.: В.Д. Берназ, Є.Л. Стрельцов, Н.А. Орловська. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2014. С. 20-23.
63. Джатиев В.С. Санкция нормы уголовного права: понятие, структура, формирование. *Уголовное право: истоки, реалии, переход к устойчивому развитию*: материалы VI Российского конгресса уголовного права (26-27 мая 2011 года). Москва: Проспект, 2011. С. 72-76.

64. Димитров М.К. Наказуемость угроз убийством в Уголовном законе Украины. *LEGEA SI VIATA*. Noiembrie. 2018. Nr. 11/2(323). С. 41-44.

65. Димитров М.К. Відмежування погрози заподіяти істотну шкоду від готування до злочину та замаху на злочин. *Право.UA* (науково-практичний журнал). 2019. № 1. С. 18-23.

66. Димитров М.К. Відповідальність за погрозу в пам'ятках українського права. *Наше право*. 2019. № 1. С. 11-17.

67. Димитров М.К. Залякування як ознака кримінально караної погрози. *Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті судової реформи в Україні*: матеріали науково-практичного семінару (м. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 15 червня 2018 року). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. С. 15-18.

68. Димитров М.К. Кримінально-правове поняття погрози: семантичний аналіз. *Правова реальність у трансформаційних умовах розвитку сучасної держави*: збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції “Актуальна юриспруденція”, м. Київ, 28 лютого 2018 року. Тези наукових доповідей. К.: Центр учбової літератури, 2018. С. 125-128.

69. Димитров М.К. Співвідношення погрози та психічного насильства у кримінальному праві України. *Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції*: матеріали науково-практичного семінару (м. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 31 травня 2019 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. С. 25-28.

70. Димитров М.К. Об'єкт кримінально караної погрози: ревізія поглядів. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (62). С. 653-658.

71. Димитров М.К. Окремі ознаки погрози вбивством: правозастосовний аналіз. *Тридцять четверті економіко-правові дискусії*: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Львів, 2019. С. 91-102.

72. Дімітров М.К. Особливості суспільно небезпечної дії при погрозі. *Порівняльно-аналітичне право (Електронне наукове видання)*. 2018. № 5. С. 272-274. URL: http://www.pap.in.ua/5_2018/78.pdf.

73. Дімітров М.К. Погроза у кримінальному законодавстві Франції: порівняльно-правовий екскурс. *Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, м. Дніпро, 1-2 березня 2019 р. Дніпро: ГО “Правовий світ”, 2019. С. 97-99.

74. Дімітров М.К. Погроза у кримінальному законодавстві ФРН: порівняльно-правовий екскурс. Матеріали Всеукраїнської конференції “Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції”, 29 березня 2019 р.; кафедра кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету “Львівська політехніка”. Львів: СПОЛОМ, 2019. С. 109-111.

75. Дімітров М.К. Погроза у Кримінальному кодексі України: окремі питання кваліфікації. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 85-річчя доктора юридичних наук, професора Ніни Іванівни Клименко* (м. Київ, 27 лютого 2018 року). Київ-Маріуполь, 2018. С. 100-102.

76. Дімітров М.К. Потерпілий від погрози за кримінальним правом України. *Актуальні дослідження правової та історичної науки: міжнародна науково-практична інтернет-конференція юридичного та історичного спрямування* (5 березня 2019 року, м. Київ). Випуск 10. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=2604 (дата звернення: 01.01.2020).

77. Дімітров М.К. Реальність як ознака погрози. *Молодий вчений*. 2018. № 12 (64). С. 494-497.

78. Дімітров М.К. Система норм про погрозу вбивством у кримінальному законі України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична / головний редактор Р. І. Благута. Львів: ЛьВДУВС, 2018. Вип. 2. С. 243-252.

- 79.** Дімітров М.К. Система норм про погрозу заподіяння шкоди життю у КК України. Програма постійнодіючого науково-практичного семінару “*Проблеми кваліфікації злочинів проти життя та здоров’я особи*” (м. Львів, 15 березня 2019 р.). Львів: ЛьВДУВС. С. 6-7.
- 80.** Дімітров М.К. Співвідношення кримінально-правових понять погрози та психічного примусу злочин. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 2 (volume 1). С. 82-85.
- 81.** Дімітров М.К. Співвідношення погрози і виявлення наміру вчинити злочин. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні: тези доповідей регіональної наук.-практ. конф.* (м. Львів, 14 грудня 2018 р.) / за заг. ред. І.В. Красницького. Львів: ЛьВДУВС, 2018. С. 356-360.
- 82.** Дімітров М.К. Співвідношення погрози та шантажу у кримінальному праві України. Матеріали Міжнародної конференції “*Проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення прав особи в Україні*”, 7 червня 2019 року; кафедра кримінального права і процесу Навчально- наукового інституту права та психології Національного університету “Львівська політехніка”. Львів : СПОЛОМ, 2019. С. 67-68.
- 83.** Дімітров М.К. Суб’єктивні ознаки кримінально каранної погрози. *Право.UA* (науково-практичний журнал). 2018. № 3. С. 114-120.
- 84.** Дітріх О.І. Насильство у складах корисливих посягань на власність за кримінальним правом України: дисертація на здобуття наук. ступеня к.ю.н.: 12.00.08. К., 2009. 207 с.
- 85.** Довгань-Бочкова Н.В. Окремі проблеми визначення змісту погрози як способу вчинення злочинів за чинним КК України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 263-272.
- 86.** Довгань-Бочкова Н.В. Співвідношення насильства і погрози як способів вчинення злочину. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Випуск 2 (Том 2). С. 72-76.
- 87.** Довгань-Бочкова Н.В. Спірні питання, що стосуються фізичного насильства як способу вчинення злочину. *Форум права*. 2010. № 2. С. 129–137. URL:

<http://www.nbuiv.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10dnvcvz.pdf> (дата звернення 01.02.2020).

88. Донец С.П. Конструкция квалифицированных составов в действующем УК РФ. *Уголовное право: истоки, реалии, переход к устойчивому развитию: материалы VI Российского конгресса уголовного права (26-27 мая 2011 года)*. Москва: Проспект, 2011. С. 249-252.

89. Дорда С.В. Мовні злочини. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 1 (10). С. 64-67.

90. Дрьомов С.В. Виявлення наміру: кримінально-правова характеристика та роль у виконанні завдань щодо запобігання злочинам. *Кримінальне право України*. 2006. № 5. С. 30-34.

91. Дубно Т.В. Спосіб вчинення злочину за кримінальним правом України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н.: 12.00.08. Львів, 2016. 22 с.

92. Дудоров О.О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи злочину (фрагменти монографічних робіт і підручників). *Вибрані праці з кримінального права / передне слово д-ра юрид. наук, проф. В.О. Навроцького*. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. 952 с.

93. Дудоров О.О. Кримінально-правові аспекти виявлення наміру. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. С. 123-129.

94. Дудоров О.О. Об'єктивна сторона складу злочину (фрагменти монографічних робіт і підручників). *Вибрані праці з кримінального права / передне слово д-ра юрид. наук, проф. В.О. Навроцького*. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. 952 с.

95. Дудоров О.О. Поняття злочину. Класифікація злочинів. *Вісник асоціації кримінального права*. 2013. № 1. С. 84-102.

96. Дудоров О.О. Пропозиції до проекту Постанови Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи” (пропозиції до проектів постанов Пленуму Верховного Суду України). *Вибрані праці з кримінального права / передне*

слово д-ра юрид. наук, проф. В.О. Навроцького. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. 952 с.

97. Ерышев А.А., Лукашевич Н.П., Сластенко Е.Ф. Логика: учеб. пособие (5-е изд., стереотип.) / под ред. Н.П. Лукашевича. К.: МАУП, 2004. 216 с.

98. Есаков Г.А. Преступления *sui generis* как проявления институтов Общей части в Особенной части УК РФ. *Уголовное право: истоки, реалии, переход к устойчивому развитию*: материалы VI Российского конгресса уголовного права (26-27 мая 2011 года). Москва: Проспект, 2011. С. 252-255.

99. Єдиний державний реєстр судових рішень України. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Search?sort=False> (дата звернення 01.02.2020).

100. Жданова І.Є. Фізичний або психічний примус як обставина, що виключає злочинність діяння: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н.: 12.00.08. К., 2010. 19 с.

101. Жеребкин В.Е. Логический анализ понятий права. К.: Издательское объединение “Вища школа”, 1975. 152 с.

102. Загуройко О.Я. Великий універсальний словник української мови. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2009. 768 с.

103. Зінченко І.О., Тютюгін В.І. Одиначні злочини: поняття, види, кваліфікація: монографія. Харків: Видавництво “ФІНН”, 2010. 256 с.

104. Иванчин А.В. Законодательная техника и ее роль в российском уголовном праве. М.: Юрлитинформ, 2011. 208 с.

105. Иванчин А.В. Интегрированные составы преступлений и проблемы их конструирования. *Уголовное право: истоки, реалии, переход к устойчивому развитию*: материалы VI Российского конгресса уголовного права (26-27 мая 2011 года). Москва: Проспект, 2011. С. 255-258.

106. Иногамова-Хегай Л.В. Рекомендации по квалификации преступлений и назначению наказаний в условиях меняющегося законодательства и нестабильной судебной практики. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 11-12 жовтня 2012 року / редкол.:

В.Я. Тацій (голова ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х.: Право, 2012. С. 408-413.

107. Іванов В.М. Історія держави і права України: навчальний посібник. К.: Атіка, 2003. 416 с.

108. Ільїна О.В. Обтяжуючі обставини в механізмі утворення кваліфікованих складів злочинів. *Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права*: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції, м. Луганськ, 19-20 квітня 2012 року / упорядн.: Є.О. Письменський, Ю.Г. Старовойтова. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. С. 196-198.

109. Історія держави і права України. Підручник у 2-х томах / за ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. Том 1 / Кол. авторів: В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та ін. К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003. 656 с.

110. Казаков О. Нумерология в Японии. *Информационно-аналитический бюллетень Депутатской группы Государственной Думы III созыва по связям с парламентом Японии*. 2003. №31: веб-сайт. URL: <https://www.proza.ru/2007/02/24-05> (дата звернення 01.02.2020).

111. Катеринчук К.В. Посягання на здоров'я особи з метою залякування: поняття, зміст та кримінально-правове значення. *Юридичний вісник*. 2017. № 1 (42). С. 168-173.

112. Квасневська Н.Д. Кримінальна відповідальність судді за неправосуддя в Україні: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2010. 192 с.

113. Керимов Д.А. Кодификация и законодательная техника. М.: Государственное издательство юридической литературы, 1962. 104 с.

114. Кирюхин А.Б. Смягчающие обстоятельства в составе преступления: автореферат дисс. на соискание ученой степени кандидата юридических наук: спец. 12.00.08. М, 1994. 24 с.

115. Князькова М.Г. Соотношение принципа справедливости с уголовно-правовыми принципами. *Уголовное право: стратегия развития в XXI веке*:

матеріали Шестой Международной научно-практической конференции 29-30 января 2009 г. М.: Проспект, 2009. С. 160-163.

116. Козлов А.П. Понятие преступления. СПб.: Издательство “Юридический центр Пресс”, 2004. 819 с.

117. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів: навч. посібник (вид. 3-тє доповнене і перероблене). К.: Атіка, 2007. 592 с.

118. Коржанський М.Й. Кримінальне право та законодавство України. Загальна частина: курс лекцій. К.: Атіка, 2001. С. 432 с.

119. Красницький І.В. До питання ролі кримінального права (законодавства) в сучасних умовах. *Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 13 листопада 2015 року. Одеса: ОДУВС, 2015. С. 89-91.

120. Красницький І.В., Дубно Т.В. Значення способу вчинення злочину для диференціації кримінальної відповідальності. *Митна справа*. 2015. № 2. С. 250-255.

121. Красницький І.В., Щутяк Л.С. Відповідальність за замах на злочин за кримінальним правом України: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2015. 224 с.

122. Кривоконь Д.А. Доведення до самогубства: кримінально-правовий аналіз. *Молодий вчений*. 2017. № 11 (51). С. 888-891.

123. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за редакцією О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Т. 1. Луганськ: видавництво “Елтон 2”, 2012. 780 с.

124. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III (із змінами і доповненнями). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2020).

125. Кримінальний кодекс УРСР затверджений Центральним Виконавчим Комітетом УРСР 8 червня 1927 року (офіційний текст із змінами та доповненнями станом на 1 листопада 1949 року, з постатейними матеріалами та додатками). К.: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1950. 168 с.

126. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2020).

127. Кругликов Л.Л. О месте смягчающих и отягчающих обстоятельств в уголовном праве. *Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань*: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозиуму, 23-24 вересня 2011 р. Львів: Львівський державний університет внутрішні з справ, 2011. С. 227-230.

128. Кругликов Л.Л. Смягчающие и отягчающие ответственность обстоятельства в уголовном праве (вопросы теории). Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1985. 164 с.

129. Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления. М.: Государственное издательство юридической литературы, 1960. 244 с.

130. Кудрявцев В.Н. Теоретические основы квалификации преступлений. М.: Государственное издательство юридической литературы, 1963. 324 с.

131. Кузнецова Н.Ф. Значение преступных последствий для уголовной ответственности. М.: Государственное издательство юридической литературы, 1958. 220 с.

132. Кузнецов В.В., Савченко А.В. Теорія кваліфікації злочинів: підручник (2-е вид., перероблене) / за заг. ред. професорів Є.М. Моїсєєва, О.М. Джужи; наук ред. к.ю.н., доц. І.А. Вартилецька. К.: КНТ, 2007. 300 с.

133. Курбатова І.С. Застосування психічного впливу як метод злочинних посягань щодо літніх людей. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* (Серія Право). 2014. Випуск 25. С. 210-214.

134. Куринов Б.А. Научные основы квалификации преступлений. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. 184 с.

135. Куций Р.В. Ознаки зовнішнього прояву погрози як способу вчинення злочину. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія Юриспруденція. 2014. № 12 (том 2). С. 129-131.

136. Куций Р.В. Особливості кваліфікації злочинів, вчинених із застосуванням погрози. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 1 (14). URL: <http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-1> (дата звернення: 01.02.2020).

- 137.** Левертова Р.А. Ответственность за психическое насилие по советскому уголовному праву: учеб. пособ. Омск: Министерство внутренних дел СССР, Омская высш. шк. милиции, 1978. 104 с.
- 138.** Литвиненко А.А. Основания классификации преступных последствий. *Уголовное право: стратегия развития в XXI веке*: материалы Шестой Международной научно-практической конференции 29-30 января 2009 г. М.: Проспект, 2009. С. 198-201.
- 139.** Лихова С.Я. Уголовный кодекс Украины: опыт практического экспериментирования. *Уголовное право: стратегия развития в XXI веке*: материалы Шестой Международной научно-практической конференции 29-30 января 2009 г. М.: Проспект, 2009. С. 498-501.
- 140.** Літературне слововживання (Словопедія). URL: <http://slovopedia.org.ua> (дата звернення: 01.02.2020).
- 141.** Максимович Р.Л. Про поняття “погроза” в Кримінальному кодексі України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична / головний редактор Р. І. Благута. Львів: ЛьвДУВС, 2017. Вип. 3. С. 165-174.
- 142.** Малинин В.Б. “Пошаговая” система назначения наказания. *Уголовное право: истоки, реалии, переход к устойчивому развитию*: материалы VI Российского конгресса уголовного права (26-27 мая 2011 года). Москва: Проспект, 2011. С. 197-202.
- 143.** Малков В.П. Совокупность преступлений (вопросы квалификации и назначения наказания). Казань: Издательство Казанского университета, 1974. 308 с.
- 144.** Манзюк О.І., Супрун Т.М. Дифамація як підстава кримінальної відповідальності в європейських країнах. *Актуальні наукові проблеми. Розгляд, рішення, практика*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 26–27 травня 2017 р.). Київ: ГО “Інститут інноваційної освіти”, 2017. Ч. 2. С. 49-51.
- 145.** Марін О.К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм. Монографія. К.: Атіка, 2003. 224 с.

146. Марін О.К. Конструктивні аномалії кваліфікованих складів злочинів. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 11-12 жовтня 2012 року / редкол.: В.Я. Тацій (голова ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х.: Право, 2012. С. 160-163.

147. Маркін В.І. Кримінально-правова охорона свободи віросповідання в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н.: 12.00.08. Львів, 2012. 19 с.

148. Маркін В.І. Ст.180 “Перешкоджання здійсненню релігійного обряду” Кримінального кодексу України: недоліки та шляхи їх усунення. Форум права. 2011. № 2. С. 585–589. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11mviciu.pdf> (дата звернення: 01.02.2020).

149. Мармура О.З. Проблеми системності ознак, що кваліфікують злочин. *Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань*: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозиуму, 23-24 вересня 2011 р. Львів: Львівський державний університет внутрішні з справ, 2011. С. 249-254.

150. Маслак Н.В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину: монографія. Х.: Право, 2010. 232 с.

151. Мирончак К.В. Психологічний вплив страху смерті на особистість. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ* (Серія психологічна). 2012. № 2. С. 361-370.

152. Міщук І.П. Погроза щодо захисника чи представника особи як ознака об’єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 1 ст. 398 КК України. *Держава і право*. 2011. № 53. С. 552-556.

153. Музика А.А. Про пошук росіян оптимальної моделі кримінальної політики. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 11-12 жовтня 2012 року / редкол.: В.Я. Тацій (голова ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х.: Право, 2012. С. 403-408.

154. Музика А.А. Уголовный кодекс Украины и “Кодификации” Реми Кабрियाка: юбилейные размышления. *Кримінальний кодекс України: 10 років*

очікувань: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозиуму, 23-24 вересня 2011 р. Львів: Львівський державний університет внутрішні з справ, 2011. С. 270-278.

155. Музика А.А. Уголовный кодекс Украины и “Кодификации” Реми Кабрियाка: юбилейные размышления. *Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань*: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозиуму, 23-24 вересня 2011 р. Львів: Львівський державний університет внутрішні з справ, 2011. С. 270-278.

156. Музика А.А., Горох О.П. Покарання та його застосування за злочини проти здоров'я населення: монографія. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. 404 с.

157. Мульченко В.В. Проблеми кримінально-правової охорони недоторканності суддів. Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 10-11 жовтня 2013 року / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та інші. Харків: Право, 2013. С. 457-459.

158. Навроцкий В.А. Общие, специальные и казуистические уголовно-правовые нормы. *Уголовное право: стратегия развития в XXI веке*: материалы Шестой Международной научно-практической конференции 29-30 января 2009 г. М.: Проспект, 2009. С. 122-125.

159. Навроцький В.О. Переднє слово. *З професорської шухляди* [текст]. Івано-Франківськ: Фоліант, 2016. С. 4-6.

160. Навроцький В.О. Перспективи і напрями вдосконалення кримінально-правової регламентації відповідальності за злочини проти життя і здоров'я. *З професорської шухляди* [текст]. Івано-Франківськ: Фоліант, 2016. С. 555-566.

161. Навроцький В.О. Проблеми тлумачення норм КК України про відповідальність на свободу особи. *З професорської шухляди* [текст]. Івано-Франківськ: Фоліант, 2016. С. 537-548.

162. Навроцький В.О. Невідворотність відповідальності за процесуальні правопорушення як засіб забезпечення дієвості правосуддя в Україні. *Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України*: матеріали II міжнародної науково-

практичної конференції, м. Луганськ, 19-20 квітня 2012 року / упорядн.: Є.О. Письменський, Ю.Г. Старовойтова; МВС України. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. С. 346-350.

163. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2006. 704 с.

164. Навроцький В.О. Про гасло невідворотності кримінальної відповідальності та його реалізацію в сучасній Україні. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 11-12 жовтня 2012 року / редкол.: В.Я. Тацій (голова ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х.: Право, 2012. С. 225-229.

165. Навроцький В.О. Середньострокові тенденції розвитку кримінального права України. *Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань*: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозиуму, 23-24 вересня 2011 р. Львів: Львівський державний університет внутрішні з справ, 2011. С. 279-282.

166. Навроцький В.О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації. К.: Атіка, 1999. 464 с.

167. Навроцький В.О. Функції кримінально-правової кваліфікації та сучасність. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. Число 1. С. 109-111. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vaau_2010_1_18.pdf (дата звернення 01.02.2020 року).

168. Навроцький В.О. Якість кримінального закону та її вплив на кваліфікацію злочинів. *З професорської шухляди* [текст]. Івано-Франківськ: Фоліант, 2016. С. 511-521.

169. Наконечна І.М. Розвиток інституту кваліфікуючих (особливо кваліфікуючих) ознак складу злочину в радянському кримінальному законодавстві. *Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції*, м. Луганськ, 19-20 квітня 2012 року / упорядн.:

Є.О. Письменський, Ю.Г. Старовойтова. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. С. 361-364.

170. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: 4-те видання перероблене і доповнене / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. К.: Юридична думка, 2007. 1184 с.

171. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: 9-те видання, перероблене і доповнене / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. К.: Юридична думка, 2012. 1316 с.

172. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: Злочини проти власності / за ред. М.І. Хавронюка. Київ: ВД “Дакор”, 2017. 448 с.

173. Наумов А.В., Новиченко А.С. Законы логики при квалификации преступлений. М.: Юридическая литература, 1978. 104 с.

174. Обушенко О.М. Суб’єктивна сторони кримінальної погрози. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 3. С. 199-207.

175. Оленіна Я.Г. Особливості кримінальної відповідальності за погрозу щодо працівника правоохоронного органу (ч. 1 ст. 345 КК України). *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 382-386.

176. Орловская Н.А. Основания и принципы построения уголовно-правовых санкций: монография. Одесса: Юридична література, 2011. 624 с.

177. Орловская Н.А. Уголовно-правовые санкции: проблемы определения, классификации и функционального анализа: монография. Одесса: Юридична література, 2010. 296 с.

178. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-ХІІ. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2020).

179. Офіційний сайт української мови: веб-сайт. URL: https://ukrainskamova.com/publ/slovník_sinonimiv (дата звернення: 01.02.2020).

180. Павлик Л.В. Засоби диференціації кримінальної відповідальності, передбачені в Особливій частині КК України. *Часопис Академії адвокатури України*.

2012. № 2 (15). URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-2/12plvkku.pdf> (дата звернення: 01.02.2020).

181. Павлик Л.В. Кваліфікуючі ознаки як засіб диференціації кримінальної відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності. URL: <http://radnuk.info/statti/569-kvalif/15199-2011-01-21-10-04-34.html> (дата звернення: 01.02.2020).

182. Павликівський В.І. Кримінальна відповідальність за дифамацію (європейський досвід). *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 243-249.

183. Павликівський В.І. Кримінально-правова характеристика примушування до участі у страйку або перешкоджання участі у страйку (ст. 174 КК України). *Вісник Кримінологічної асоціації України; Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції, присвяченої 20-річчю заснування кафедри кримінального права та кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ 12 травня 2012 року. Том 1. Х.: Золота миля, 2012. С. 136-144.

184. Памятники русского права: выпуск первый / под ред. проф. С.В. Юшкова. М.: Госюриздат, 1952. 288 с.

185. Панов М.І. Системність кримінального права і проблеми удосконалення кримінального законодавства. *Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань*: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозіуму, 23-24 вересня 2011 р. Львів: Львівський державний університет внутрішні з справ, 2011. С. 311-317.

186. Панов Н.И. Квалификация преступлений, совершаемых путем обмана или злоупотребления доверием: учебное пособие. *Вибрані наукові праці з проблем правознавства*; передм. В.П. Тихого. К.: Ін Юре, 2010. С. 614-695.

187. Панов Н.И., Сташис В.В. Непосредственный объект и его значение для квалификации преступлений. *Вибрані наукові праці з проблем правознавства*; передм. В.П. Тихого. К.: Ін Юре, 2010. С. 282-292.

188. Петелин Б. Направленность личности и мотивы преступного поведения: учеб. пособие. М.: Изд-во МГУ, 1973. 56 с.

- 189.** Пионтковский А.А. Учение о преступление по советскому уголовному праву. М.: Государственное издательство юридической литературы, 1968. 666 с.
- 190.** Пономаренко О.В. Погроза вбивством як форма вияву об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 350 КК України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* [Текст]: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 грудня 2019 р.): у 2 ч. / редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. Ч. 2. С. 405-408.
- 191.** Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 року / під ред. О.М. Мироненка (голова), К.А. Вислобокова, І.Б. Усенка та ін. К.: Б.В., 1997. 550 с.
- 192.** Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2020).
- 193.** Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо кримінальної відповідальності за шантаж): проект Закону України від 8 лютого 2018 року № 8005. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2020).
- 194.** Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо кримінальної відповідальності за шантаж): пояснювальна записка до проекту Закону України від 8 лютого 2018 року № 8005. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2020).
- 195.** Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2020).
- 196.** Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2020).
- 197.** Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 1992 року № 8. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2020).
- 198.** Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2020).

- 199.** Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2020).
- 200.** Про судову практику в справах про злочини проти власності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року № 10. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2020).
- 201.** Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року № 2. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2020).
- 202.** Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушенням режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 березня 1993 року № 2. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2020).
- 203.** Про судову практику у справах про необхідну оборону: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 1. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2020).
- 204.** Рарог А.И. Субъективная сторона и квалификация преступлений. М.: Профобразование, 2001. 134 с.
- 205.** Российское законодательство X-XX веков. Законодательство первой половины XIX века / под ред. О.И. Чистякова. Том 6. М.: Юридическая литература, 1988. 432 с.
- 206.** Рунов В.Ю. Кримінально-правова охорона особи від незаконного примусу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н.: 12.00.08. К., 2013. 20 с.
- 207.** Рунов В.Ю. Способи кримінально караного примушування. *Держава і право*. 2012. Вип. 57. С. 456-461.
- 208.** Рябчинська О.П. Система покарань серед засобів кримінально-правового впливу. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 11-12 жовтня 2012 року / редкол.: В.Я. Тацій (голова ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х.: Право, 2012. С. 259-262.

209. Самощенко І.В. Відповідальність за погрозу в кримінальному праві України (поняття, види, спірні проблеми): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н.: 12.00.08. Х., 1997. 23 с.

210. Самощенко І.В. Особиста безпека як об'єкт посягання при погрозах, передбачених КК України в якості окремих злочинів. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2 (5). С. 181-195.

211. Самощенко Й. В. Кваліфікація угроз в преступлениях против общественной безопасности. *Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України*: матеріали міжнар. наук.-практ. семінару (Харків) 1-2 жовтня 2002 р. Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. С. 46-50.

212. Свидлов Н.М. Види норм и кваліфікация преступлений следователем: лекция. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1986. 24 с.

213. Семикіна Л.О. Суб'єктивна сторона вимагання. *Європейські перспективи*. 2013. № 4. С. 112-118.

214. Синоніми: український словник: веб-сайт. URL: <https://синоніми.укр> (дата звернення 01.02.2020).

215. Скрекля Л.І. Жорстокість як наскрізне кримінально-правове поняття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н.: 12.00.08. Львів, 2014. 20 с.

216. Словник із соціальної роботи (Словопедія): веб-сайт. URL: <http://slovoopedia.org.ua> (дата звернення 01.02.2020).

217. Словник іншомовних слів (Словопедія): веб-сайт. URL: <http://slovoopedia.org.ua> (дата звернення 01.02.2020).

218. Словник іншомовних слів Мельничука: веб-сайт. URL: <http://slovoopedia.org.ua> (дата звернення 01.02.2020).

219. Словник синонімів Караванського (Словопедія): веб-сайт. URL: <http://slovoopedia.org.ua> (дата звернення 01.02.2020).

220. Словник української мови: в 11 томах / за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970-1980: веб-сайт. URL:

http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh (дата звернення 01.02.2020).

221. Словник української мови. III том / І.К. Білодід, А.А. Бурячок, В.О. Винник та інші; заг. ред. Г.М. Гнатюк, Т.К. Черторизько. К.: Видавництво “Наукова думка”, 1972. 744 с.

222. Созанський Т.І. Кваліфікація сукупності злочинів: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 240 с.

223. Софія Федина та Маруся Звіробій погрожують Зеленському. Телеканал “наш” (27.10.2019 р.). URL: https://www.youtube.com/watch?v=PvCvBe_syUA&vl=uk (дата звернення: 01.12.2019).

224. Статут Великого князства Литовського 1529 года / под ред. академика АН Литовской ССР К.И. Яблонскиса. Минск: Издательство Академии наук БССР, 1960. 254 с.

225. Статути Великого князівства Литовського: у 3-х томах. Том II. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2003. 560 с.

226. Статути Великого князівства Литовського: у 3-х томах. Том III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: у 2 кн. Кн. 2 / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2004. 568 с.

227. Стратегия реформирования законодательства Украины о публичных правонарушениях / Навроцкий В.А. и др. *Проблемы укрепления законности и правопорядка: наука, практика, тенденции: сборник научных трудов* / Науч.-практ. центр проблем укрепления законности и правопорядка Генеральной прокуратуры Респ. Беларусь; редкол.: В.М. Хомич [и др.]. Минск: Изд. центр БГУ, 2016. Выпуск 9, т. 1: спец. юбилейн. изд. С. 189-196.

228. Стрижевська А.А. Сукупність злочинів за кримінальним правом України: монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 248 с.

229. Субботін В.М, Філонов О.В., Князькова Л.М., Тодоров І.Я. Теорія держави і права: навчальний посібник. К.: Знання, 2005. 327 с.

230. Табуненко В.О., Радченко І.О. Аналіз впливу чинника страху на фізіологічний стан військовослужбовця в період перебування в зоні бойових дій. *Вестник ХНАДУ*. 2015. Випуск 69. С. 105-110.

231. Танько А.В. Об'єкт злочину, передбаченого ст. 345 КК України (погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу). *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 14. С. 187-190.

232. Танько А.В. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 345 КК України (погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу). *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 1. С. 58-61.

233. Тарарухин С.А. Квалификация преступлений в судебной и следственной практике. К.: ЮРИНКОН, 1995. 208 с.

234. Тацій В.Я. Стабільність та динамізм кримінального законодавства як запорука його якості та ефективності. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 11-12 жовтня 2012 року / редкол.: В.Я. Тацій (голова ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х.: Право, 2012. С. 6-13.*

235. Теория государства и права. Учебник для юридических вузов и факультетов / под ред. В.М. Корельского и В.Д. Преревалова. М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА М, 1999. 570 с.

236. Терентьев В.И. Уголовная ответственность специального субъекта преступления по уголовному праву Украины: монография. Николаев: Одесская национальная юридическая академия, 2004. 190 с.

237. Тихомирова Є.Б. Зв'язки з громадськістю: навчальний посібник. Київ: НМЦВО, 2001. 560 с. URL: <https://studfiles.net/preview/5229449> (дата звернення 01.02.2020).

238. Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления. М.: Госюриздат, 1957. 364 с.

239. Уголовное законодательство Союза ССР и союзных республик: (сборник законодательных актов в 2-х томах). Том 1. М.: Государственное издательство юридической литературы, 1963. 656 с.

240. Уголовное уложение (Высочайше утвержденное 22 марта 1903 года). – СПб.: Издание юридического книжного склада “Право”, 1903. – 396 с. URL: <http://www.knigafund.ru/books/18301> (дата звернения 01.02.2020).

241. Уголовный кодекс Дании / научное редактирование и предисловие С.С. Беляева; перевод с датского и английского С.С. Беляева, А.Н. Рычевой. СПб.: Издательство “Юридический центр Пресс”, 2001. 230 с.

242. Уголовный кодекс Королевства Швеция. URL: <https://constitutions.ru/?p=5705> (дата звернения 01.02.2020).

243. Уголовный кодекс Латвийской Республики / науч ред. и вступ. статья А.И. Лукашова и Э.А. Саркисовой; перевод с латышского А.И. Лукашова. СПб.: Издательство “Юридический центр Пресс”, 2001. 313 с.

244. Уголовный кодекс Республика Эстония. URL: <http://www.shinarva.w777w.ru> (дата звернения 01.02.2020).

245. Уголовный кодекс Республики Армения от 18 апреля 2003 года. URL: <https://www.twirpx.com/file/310927/> (дата звернения 01.02.2020).

246. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 года (состоянием на 25 января 2006 года). URL: <http://www.pravo.levonevsky.org> (дата звернения 01.02.2020).

247. Уголовный кодекс Республики Болгария / науч. ред. А.И. Лукашова; перевод с болгарского Д.В. Милушева, А.И. Лукашова, вступ. статья И.И. Айдарова. СПб.: Издательство “Юридический центр Пресс”, 2001. 298 с.

248. Уголовный кодекс Республики Польша / науч. ред. А.И. Лукашов, Н.Ф. Кузнецова; вступ. статья А.И. Лукашова, Э.А. Саркисовой; перевод с польского Д.А. Барилевич. СПб.: Издательство “Юридический центр Пресс”, 2001. 234 с.

249. Уголовный кодекс Республики Узбекистан от 22 сентября 1994 года. URL: <http://parliament.gov.uz/ru/laws/adopted/83/3521/> (дата звернения 01.02.2020).

250. Уголовный кодекс Федеральной Республики Германии в редакции от 13 ноября 1998 года (состоянием на 15 мая 2003 года). URL: <http://web1.law.edu.ru/norm> (дата звернення 01.02.2020).

251. Уголовный кодекс Французской Республики от 1 января 1991 года (состоянием на июль 2000 года). URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp> (дата звернення 01.02.2020).

252. Удод А.М. Об'єкт погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України). *Вісник Кримінологічної асоціації України; Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції, присвяченої 20-річчю заснування кафедри кримінального права та кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ 12 травня 2012 року. Х.: Золота миля, 2012. Том 1. С. 299-301.

253. Удод А.М. Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу за законодавством Росії, Республіки Білорусь та Грузії: порівняльне кримінально-правове дослідження. *Форум права*. 2012. № 3. С. 777-782. URL: <http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/FP/2012-3/12uamkpd.pdf> (дата звернення 01.02.2020).

254. Узагальнення практики розгляду судами справ про злочини проти власності від 1 листопада 2008 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws> (дата звернення 01.02.2020).

255. Український тлумачний словник (Академик): веб-сайт. URL: https://ukrainian_explanatory.academic.ru (дата звернення 01.02.2020).

256. Федотюк П. Уроки державної мови (з газети “Хрещатик”): веб-сайт. URL: <http://mova.kreschatic.kiev.ua/252.htm> (дата звернення 01.02.2020).

257. Фріс П.Л. Політика у сфері боротьби із злочинністю і права людини. Надвірна: Надвірнянська друкарня, 2009. 168 с.

258. Хавронюк М.І. Диференціація кримінальної відповідальності чи кримінальна безвідповідальність. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 8. С. 3–7. URL: <http://www.zakonoproekt.org.ua> (дата звернення 01.02.2020).

259. Храмцов О.М. Запобігання кримінальному насильству на загальносоціальному рівні (кримінологічний аспект). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія “ПРАВО”. 2016. Випуск № 21. С. 141-145.

260. Храмцов О.М. Запобігання кримінальному насильству на спеціально-кримінологічному рівні. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія “ПРАВО”. 2017. Випуск № 24. С. 120-122.

261. Храмцов О.М. Кримінально-правова характеристика примусу та примушування. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2008. № 40. С. 156-165.

262. Храмцов О.М. Кримінально-правова характеристика суспільно небезпечних наслідків психічного насильства. *Право і безпека*. 2009. № 1. С. 47-54.

263. Храмцов О.М. Насильство в грабежі (проблеми кримінально-правової оцінки). *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. № 18. С. 156-158.

264. Храмцов О.М. Погроза в кримінальному праві України (питання теорії та практики). *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2007. № 6. С. 29-37.

265. Храмцов О.М. Погроза в окремих складах злочинів (питання теорії та практики). *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія “ПРАВО”. 2012. Випуск № 12. С. 274-277.

266. Храмцов О.М. Попередження вербальної агресивної злочинності органами внутрішніх справ. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2002. № 18. С. 6-9.

267. Храмцов О.М. Про поняття та види кримінальної вербальної агресії. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2000. № 11. С. 149-153.

268. Храмцов О.М. Про співвідношення злочину, передбаченого статтею 182 КК України, і інституту дифамації як суспільно небезпечного діяння проти честі та гідності особи. *Право і безпека*. 2004. Т. 3. № 1. С. 174-177.

269. Храмцов О.М. Психічне насильство та вербальна агресія у кримінальному праві та кримінології. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2000. Спецвипуск. С. 251-252.

270. Храмцов О.М. Психічне насильство у кримінальному праві: поняття та ознаки. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 34. С. 130-134.

271. Храмцов О.М. Рівень, структура та тенденції поширення кримінального насильства в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія “ПРАВО”. 2015. Випуск № 20. С. 147-152.

272. Храмцов О.М. Щодо видів насильницьких злочинів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 3. С. 86-93.

273. Храмцов О.М. Щодо особливостей кваліфікації погроз за кримінальним правом України. *Вісник Кримінологічної асоціації України; Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції, присвяченої 20-річчю заснування кафедри кримінального права та кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ 12 травня 2012 року. Х.: Золота миля, 2012. Том 1. С. 189-192.

274. Хрестоматія з історії держави і права України (у 2-х томах): навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти (видання 2-ге перероблене і доповнене) / за ред. В.Д. Гончаренка. Том 1: З найдавніших часів до початку ХХ ст. / уклад. В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький. К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2000. 472 с.

275. Черненко Т.Г. Эволюция понятия “совокупность преступлений” в современном российском уголовном праве. *Уголовное право: истоки, реалии, переход к устойчивому развитию*: материалы VI Российского конгресса уголовного права (26-27 мая 2011 года). Москва: Проспект, 2011. С. 154-157.

276. Шаблистий В.В. Кримінальна відповідальність за погрозу вбивством: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н.: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2010. 20 с.

- 277.** Шаблистий В.В. Поняття погрози у кримінальному праві та законодавстві України: історія та сучасний стан. *Університетські наукові записки*. 2009. № 1 (29). С. 283-286.
- 278.** Шаблистий В.В. Реальність як обов'язкова ознака погрози вбивством та особливості її встановлення органами внутрішніх справ. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. Спеціальний випуск № 1. С. 29-37.
- 279.** Шакин В.Б. Квалификация преступлений и конкуренция уголовно-правовых норм. *Сибирский юридический вестник*. 2002. № 1. URL: <http://www.law.edu.ru> (дата звернення: 01.02.2020).
- 280.** Шакин В.Б. Конкуренция и коллизия уголовно-правовых норм. *Сибирский юридический вестник*. 2001. № 1. URL: <http://www.law.edu.ru> (дата звернення: 01.02.2020).
- 281.** Шевченко В.А Особливості способів доведення до самогубства. *Молодий вчений*. 2017. № 11 (51). С. 263-266.
- 282.** Шевченко Є.В. Злочини з похідними наслідками в кримінальному праві: дисертація на здобуття наук. ступеня к.ю.н.: 12.00.08. Х., 2001. 184 с.
- 283.** Шевчук А.В. Стадії вчинення злочину: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н.: 12.00.08. К., 2002. 20 с.
- 284.** Шляпочников А.С. Толкование советского уголовного закона. М.: Государственное издательство юридической литературы, 1960. 240 с.
- 285.** Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: Укр. енцикл. Т. 4: Н-П. 2002. 720 с.
- 286.** Яремко Г.З. Асоціації кримінально-правових норм як системи диференційованої охорони правовідносин. *Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції*, м. Луганськ, 19-20 квітня 2012 року / упорядн.: Є.О. Письменський, Ю.Г. Старовойтова. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. С. 598-601.
- 287.** Яремко Г.З. Асоціації кримінально-правових норм: загальнотеоретичний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія право /

головний редактор Ю.М. Бисага. Ужгород: Ужгородський національний університет. Випуск 20. Частина II, 2012. С. 88-90.

288. Яремко Г.З. Асоціації кримінально-правових норм: постановка проблеми. *Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань*: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозиуму, 23-24 вересня 2011 р. Львів: Львівський державний університет внутрішні з справ, 2011. С. 477-480.

289. Яремко Г.З. Асоціація норм як основа для систематизації різних складів публічного правопорушення. *II Львівський форум кримінальної юстиції “Правова реформа у сфері кримінальної юстиції: ключові параметри та прогноз подальшого розвитку”*. Збірка тез міжнародної науково-практичної конференції. Київ.: ВАІТЕ, 2016. С. 189-192.

290. Яремко Г.З. Бланкетні диспозиції в статтях Особливої частини Кримінального кодексу України: дисертація на здобуття наук. ступеня к.ю.н.: 12.00.08. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. 408 с.

291. Яремко Г.З. Бланкетні диспозиції в статтях Особливої частини Кримінального кодексу України / за ред. В.О. Навроцького. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 432 с.

292. Яремко Г.З. Види асоціативних кримінально-правових норм-заборон. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 11-12 жовтня 2012 року / редкол.: В.Я. Тацій (голова ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х.: Право, 2012. С. 133-137.

293. Яремко Г.З. Загальні та спеціальні кримінально-правові норми-заборони: ревізія поглядів. *Кримінальний кодекс 2001 року: проблеми застосування і перспективи удосконалення*: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозиуму, 21-22 вересня 2012 р. Львів: Львівський державний університет внутрішні з справ, 2012. С. 246-250.

294. Яремко Г.З. Співвідношення вимагання та насильницького грабежу, розбою: верифікація аксіом. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в*

Україні: тези доповідей регіональної наук.-практ. конф. (м. Львів, 14 грудня 2018 р.) / за заг. ред. І. В. Красницького. Львів: ЛьвДУВС, 2018. С. 445-449.

295. Яремко Г.З. Спільність об'єкта злочину в асоціаціях кримінально-правових норм про різні склади одного злочину. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. Випуск № 4 (65). Луганськ, 2013. С. 188-196.

296. Яремко Г.З. Спільність суспільно небезпечного діяння в асоціація норм про різні склади одного злочину. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична / головний редактор М.М. Цимбалюк. Львів: ЛьвДУВС, 2013. Випуск 2. С. 377-387.

297. Яремко Г.З. Ядро асоціацій норм про різні склади одного злочину. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. - № 2. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2013-2/19ygzdcn.pdf> (дата звернення 01.02.2020).

298. Ярмыш Н.Н. Действие как признак объективной стороны преступления (проблемы психологической характеристики). Х.: Основа, 1999. 84 с.

299. Balynska O., Blahuta R., Zhyvko Z. Information as a Means of Conducting of Modern Hybrid Wars *Knowledge. Education. Law. Management*. Łódź: Wydawca fundacja "Oświata i Nauka Bez Granic PRO FUTURO", 2019. № 2 (26). P. 5-22.

300. Dictionaries24 (безкоштовний словник): веб-сайт. URL: <https://www.dictionaries24.com/uk> (дата звернення 01.02.2020).

ДОДАТОК А

Система норм про склади злочинів, ознакою яких є погроза, в КК України

ВИД ПОГРОЗИ (загальна норма про погрозу як самостійний склад злочину, КК України)	Спеціальна норма про погрозу як самостійний склад злочину, КК України	Спеціальна норма про погрозу, в якій погроза є конститутивною ознакою (способом вчинення) іншого злочину), КК України	Складена норма, в якій погроза є кваліфікуючою ознакою, КК України
Погроза вбивством Ч. 1 ст. 129: Погроза вбивством якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози.	Ч. 2 ст. 129: Погроза вбивством, вчинена членом організованої групи або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.	Ч. 1 ст. 280: Примушування працівника залізничного, повітряного, водного, автомобільного, міського електричного чи магістрального трубопровідного транспорту до невиконання своїх службових обов'язків шляхом погрози вбивством цього працівника чи близьких йому осіб...	Ч. 2 ст. 147: Захоплення або тримання особи як заручника, якщо такі дії були поєднані з погрозою знищення людей.
	Ч. 1 ст. 258: Терористичний акт, вчинений способом погрози застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя людини.., якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого	Ч. 2 ст. 355: Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, вчинене із погрозою вбивства.	Ч. 2 ст. 206: Протидія законній господарській діяльності, вчинена з погрозою вбивства...

	самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста)...		
	Ч. 2 ст. 266: Погроза використати радіоактивні матеріали з метою спричинення загибелі людей..., якщо були підстави побоюватися здійснення цієї погрози.	Ст. 386: Перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта до суду, органів досудового розслідування, тимчасових слідчих та спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку, а також до давання завідомо неправдивих показань чи висновку шляхом погрози вбивством цих осіб чи їх близьких родичів, а також погроза вчинити зазначені дії з помсти за раніше дані показання чи висновок.	Ч. 2 ст. 206-2: Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, вчинені з погрозою вбивства...
	Ч. 1 ст. 345: Погроза вбивством щодо працівника правоохоронного органу, а також щодо його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків.		
	Ч. 1 ст. 345-1: Погроза вбивством щодо журналіста, його близьких родичів чи членів сім'ї у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності.		
	Ч. 1 ст. 346: Погроза вбивством щодо		

	<p>Президента України, Голови Верховної Ради України, народного депутата України, Прем'єр-міністра України, члена Кабінету Міністрів України, Голови чи члена Вищої ради правосуддя, Голови чи члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голови чи судді Конституційного Суду України або Верховного Суду України чи вищих спеціалізованих судів України, Генерального прокурора, Директора Національного антикорупційного бюро України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Голови або іншого члена Рахункової палати, Голови Національного банку України, керівника політичної партії України, а також щодо їх близьких родичів, вчинена у зв'язку з їх державною чи громадською діяльністю.</p>		
	<p>Ч. 1 ст. 350: Погроза вбивством щодо службової особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок, застосована з метою припинення діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в</p>		

	інтересах того, хто погрожує.		
	Ч. 1 ст. 377: Погроза вбивством щодо судді, народного засідателя чи присяжного, а також щодо їх близьких родичів у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя.		
	Ч. 1 ст. 398: Погроза вбивством щодо захисника чи представника особи, а також щодо їх близьких родичів у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги.		
	Ч. 1 ст. 405: Погроза вбивством начальникові у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служб.		
Погроза насильством	Ч. 1 ст. 258: Терористичний акт...способом погрози застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для...здоров'я людини, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого	Ч. 1 ст. 189: Вимога передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами...(вимагання).	Ч. 2 ст. 150-1: Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, якщо такі дії поєднані з погрозою застосування насильства.

	самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста)...		
	Ч. 2 ст. 266: Погроза використати радіоактивні матеріали з метою спричинення...тяжких наслідків, якщо були підстави побоюватися здійснення цієї погрози.	Ст. 174: Примушування до участі у страйку або перешкоджання участі у страйку шляхом...погрози застосування насильства.	Ч. 2 ст. 157: Перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача, поєднані із... погрозою застосування насильства.
	Ч. 1 ст. 345: Погроза насильством щодо працівника правоохоронного органу, а також щодо його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків.	Ч. 1 ст. 206: Протидія законній господарській діяльності, поєднана з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами...	
	Ч. 1 ст. 345-1: Погроза насильством щодо журналіста, його близьких родичів чи членів сім'ї у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності.	Ч. 1 ст. 258-1: Втягнення особи у вчинення терористичного акту або примушування до вчинення терористичного акту...із погрозою застосування насильства...	Ч. 3 ст. 297: Наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого, поєднані з погрозою застосування насильства.
	Ч. 1 ст. 346: Погроза заподіянням шкоди здоров'ю щодо Президента України, Голови Верховної Ради України, народного депутата України, Прем'єр-міністра України, члена Кабінету Міністрів України, Голови чи члена Вищої ради правосуддя, Голови чи	Ч. 1 ст. 303: Примушування особи до зайняття проституцією із погрозою застосування насильства.	Ч. 3 ст. 342: Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування

	<p>члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голови чи судді Конституційного Суду України або Верховного Суду України чи вищих спеціалізованих судів України, Генерального прокурора, Директора Національного антикорупційного бюро України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Голови або іншого члена Рахункової палати, Голови Національного банку України, керівника політичної партії України, а також щодо їх близьких родичів, вчинена у зв'язку з їх державною чи громадською діяльністю.</p>		<p>вкладів фізичних осіб, , поєднані з примушенням цих осіб шляхом погрози застосування такого насильства.</p>
	<p>Ч. 1 ст. 377: Погроза насильством щодо судді, народного засідателя чи присяжного, а також щодо їх близьких родичів у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя.</p>	<p>Ч. 1 ст. 355: Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, тобто вимога виконати чи не виконати договір, угоду чи інше цивільно-правове зобов'язання з погрозою насильства над потерпілим або його близькими родичами.</p>	<p>Ч. 2 ст. 365: Перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб, якщо вони супроводжувалися погрозою застосування насильства.</p>
	<p>Ч. 1 ст. 398: Погроза насильством щодо захисника чи представника особи, а</p>	<p>Ч. 2 ст. 355: Примушування до виконання чи невиконання цивільно-</p>	<p>Ч. 2 ст. 393: Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти, поєднані із</p>

	також щодо їх близьких родичів у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги.	правових зобов'язань, вчинене із погрозою заподіяння тяжких тілесних ушкоджень.	погрозою застосування насильства.
	Ч. 1 ст. 405: Погроза заподіянням тілесних ушкоджень чи побоїв начальникові у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служб.	Ст. 386: Перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта до суду, органів досудового розслідування, тимчасових слідчих та спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку, а також до давання завідомо неправдивих показань чи висновку шляхом погрози насильством щодо цих осіб чи їх близьких родичів, а також погроза вчинити зазначені дії з помсти за раніше дані показання чи висновок.	
Погроза насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я особи			Ч. 2 ст. 186: Грабіж, поєднаний з...погрозою застосування насильства, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого.
			Ч. 2 ст. 289: Незаконне заволодіння транспортним засобом, поєднане з погрозою застосування насильства, яка не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого.
			Ч. 2 ст. 308: Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів з погрозою застосування насильства, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого.
			Ч. 2 ст. 312: Викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів з погрозою застосування насильства,

			яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого.
Погроза насильством, яке є небезпечним для життя чи здоров'я особи	Ч. 1 ст. 350: Погроза в заповіданням тяжких тілесних ушкоджень щодо службової особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок, застосована з метою припинення діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує.	Ч. 1 ст. 187: Розбій, поєднаний з... погрозою застосування насильства, яке є небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу.	Ч. 3 ст. 149: Торгівля людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, поєднана з погрозою застосування насильства, яке є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких.
		Ч. 2 ст. 189: Вимагання, вчинене з погрозою... заповідання тяжких тілесних ушкоджень...	Ч. 2 ст. 206-2: Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, вчинені з погрозою заповідання тяжких тілесних ушкоджень...
		Ч. 2 ст. 206: Протидія законній господарській діяльності, вчинена з погрозою заповідання тяжких тілесних ушкоджень...	Ч. 3 ст. 289: Незаконне заволодіння транспортним засобом, поєднане з погрозою застосування насильства, яка є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого.
		Ч. 1 ст. 280: Примушування працівника залізничного, повітряного, водного, автомобільного, міського електричного чи магістрального трубопровідного транспорту до невиконання своїх службових обов'язків шляхом погрози заповідання тяжких тілесних ушкоджень цьому працівнику чи близьких йому особам...	
		Ч. 3 ст. 308: Розбій з метою викрадення наркотичних засобів,	

		психотропних речовин або їх аналогів.	
		Ч. 3 ст. 312: Розбій з метою викрадення прекурсорів.	
Погроза викраденням або позбавленням волі особи	Ч. 1 ст. 346: Погроза викраденням або позбавленням волі щодо Президента України, Голови Верховної Ради України, народного депутата України, Прем'єр-міністра України, члена Кабінету Міністрів України, Голови чи члена Вищої ради правосуддя, Голови чи члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голови чи судді Конституційного Суду України або Верховного Суду України чи вищих спеціалізованих судів України, Генерального прокурора, Директора Національного антикорупційного бюро України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Голови або іншого члена Рахункової палати, Голови Національного банку України, керівника політичної партії України, а також щодо їх близьких родичів, вчинена у зв'язку з їх державною чи громадською діяльністю.		
	Ч. 2 ст. 444: Погроза викрадення або позбавлення волі осіб, які мають міжнародний захист, з метою впливу		

	на характер їхньої діяльності або на діяльність держав чи організацій, що вони представляють, або з метою провокації війни чи міжнародних ускладнень.		
Погроза заподіяння матеріальної шкоди	Ст. 195: Погроза знищення чужого майна шляхом підпалу, вибуху або іншим загально-небезпечним способом, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози.	Ч. 3 ст. 154: Примушування до вступу в статевий зв'язок, поєднані з погрозою знищення, пошкодження або вилучення майна потерпілої особи чи її близьких родичів.	Ч. 2 ст. 157: Перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача, поєднані із... погрозою знищення чи пошкодження майна.
	Ч. 1 ст. 258: Терористичний акт... способом погрози застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку заподіяння значної майнової шкоди... , якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних,	Ч. 1 ст. 189: Вимога передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою... пошкодження чи знищення майна потерпілого або його близьких родичів або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною... (вимагання).	

	релігійних чи інших поглядів винного (терориста)...		
	Ч. 1 ст. 266: Погроза вчинити викрадання радіоактивних матеріалів з метою примусити фізичну або юридичну особу, міжнародну організацію або державу вчинити будь-яку дію або утриматися від неї, якщо були підстави побоюватися здійснення цієї погрози...	Ч. 1 ст. 206: Протидія законній господарській діяльності, поєднана з погрозою пошкодження чи знищення майна потерпілого або близьких йому осіб, захоплення цілісного майнового комплексу, його частини, будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва, інших об'єктів...	
	Ч. 1 ст. 345: Погроза знищенням чи пошкодженням майна щодо працівника правоохоронного органу, а також щодо його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків.	Ч. 1 ст. 280: Примушування працівника залізничного, повітряного, водного, автомобільного, міського електричного чи магістрального трубопровідного транспорту до невиконання своїх службових обов'язків шляхом погрози знищенням майна цього працівника чи близьких йому осіб.	
	Ч. 1 ст. 345-1: Погроза знищенням чи пошкодженням майна щодо журналіста, його близьких родичів чи членів сім'ї у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності.	Ч. 1 ст. 355: Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, тобто вимога виконати чи не виконати договір, угоду чи інше цивільно-правове зобов'язання з погрозою пошкодження чи знищення майна	

		потерпілого або його близьких родичів.	
	<p>Ч. 1 ст. 346: Погроза знищенням або пошкодженням майна щодо Президента України, Голови Верховної Ради України, народного депутата України, Прем'єр-міністра України, члена Кабінету Міністрів України, Голови чи члена Вищої ради правосуддя, Голови чи члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голови чи судді Конституційного Суду України або Верховного Суду України чи вищих спеціалізованих судів України, Генерального прокурора, Директора Національного антикорупційного бюро України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Голови або іншого члена Рахункової палати, Голови Національного банку України, керівника політичної партії України, а також щодо їх близьких родичів, вчинена у зв'язку з їх державною чи громадською діяльністю.</p>	<p>Ст. 386: Перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта до суду, органів досудового розслідування, тимчасових слідчих та спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку, а також до давання завідомо неправдивих показань чи висновку шляхом погрози знищенням майна цих осіб чи їх близьких родичів, а також погроза вчинити зазначені дії з помсти за раніше дані показання чи висновки.</p>	

	Ч. 1 ст. 350: Погроза знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом щодо службової особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок, застосована з метою припинення діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує.		
	Ч. 1 ст. 377: Погроза знищенням чи пошкодженням майна щодо судді, народного засідателя чи присяжного, а також щодо їх близьких родичів у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя.		
	Ч. 1 ст. 398: Погроза знищенням чи пошкодженням майна щодо захисника чи представника особи, а також щодо їх близьких родичів у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги.		
	Ч. 1 ст. 405: Погроза знищенням чи пошкодженням майна начальника у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служб.		
Погроза розголошення відомостей (шантаж)		Ч. 1 ст. 120: Доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком..	

		шантажу..., схиляння до самогубства, а також інших дій, що сприяють вчиненню самогубства.	
		Ч. 1 ст. 149: Торгівля людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, ... шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого.	
		Ч. 3 ст. 154: Примушування до вступу в статевий зв'язок, поєднані з погрозою розголошення відомостей, що ганьблять її чи близьких родичів.	
		Ч. 1 ст. 189: Вимога передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою... розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці (вимагання).	
		Ч. 1 ст. 258-3: Втягнення особи у вчинення терористичного акту або примушування до вчинення терористичного акту з використанням.. шантажу.	
		Ч. 1 ст. 303: Втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням ... шантажу...	
		Ст. 386: Перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта до суду, органів досудового розслідування,	

		тимчасових слідчих та спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку, а також до давання завідомо неправдивих показань чи висновку шляхом погрози розголошення відомостей, що їх ганьблять, а також погроза вчинити зазначені дії з помсти за раніше дані показання чи висновки.	
Погроза іншого обмеження прав, свобод або законних інтересів осіб	Ч. 2 ст. 444: Погроза нападу на службові або житлові приміщення осіб, які мають міжнародний захист, з метою впливу на характер їхньої діяльності або на діяльність держав чи організацій, що вони представляють, або з метою провокації війни чи міжнародних ускладнень.	Ч. 2 ст. 154: Примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з особою, від якої потерпіла особа матеріально або службово залежна. Ч. 1 ст. 189: Вимога передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою... обмеження прав, свобод або законних інтересів потерпілого або його близьких родичів...(вимагання).	Ч. 4 ст. 354: Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання працівником підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або особою, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення будь-яких дій з використанням становища, яке займає працівник на підприємстві, в установі чи організації, або у зв'язку з діяльністю особи на користь підприємства, установи чи організації, в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи, поєднані з вимаганням неправомірної вигоди. (примітка 5 до ст.354: у статтях 354, 368, 368-3, і 368-4 ⁻⁴ цього Кодексу під вимаганням неправомірної вигоди слід розуміти вимогу щодо надання неправомірної вигоди з погрозою

			вчинення дій або бездіяльності з використанням свого становища, наданих повноважень, влади, службового становища стосовно особи, яка надає неправомірну вигоду).
		Ч. 1 ст. 206: Протидія законній господарській діяльності, поєднана з погрозою припинення або обмеження діяльності цілісного майнового комплексу, його частини, будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва, інших об'єктів та обмеження доступу до них...	
Неконкретизована погроза (в т. ч. неконкретизована за способом вказівки на примус (примушування))		Ч. 1 ст. 120: Доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком... примусу до дій, що суперечать її волі, схиляння до самогубства, а також інших дій, що сприяють вчиненню самогубства.	Ч. 2 ст. 142: Незаконне проведення медико-біологічних, психологічних або інших дослідів над людиною, вчинені шляхом примушування.
		Ч. 1 ст. 127: Каткування, тобто умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом ... інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи	Ч. 2 ст. 161: Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками, поєднані з... погрозами.

		дискримінації його або інших осіб.	
		Ч. 2 ст. 134: Примушування до абортів без добровільної згоди потерпілої особи.	
		Ч. 4 ст. 134: Примушування до стерилізації без добровільної згоди потерпілої особи.	
		Ч. 2 ст. 143: Вилучення у людини шляхом примушування ... її органів або тканин з метою їх трансплантації	
		Ч. 1 ст. 149: Торгівля людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу...	
		Ч. 1 ст. 151-2: Примушування особи до вступу в шлюб або до продовження примусового укладеного шлюбу, або до вступу у співжиття без укладання шлюбу, або до продовження такого співжиття.	
		Ч. 1 ст. 154: Примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з іншою особою.	
		Ч. 1 ст. 157: Перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права або права брати участь у референдумі, перешкоджання діяльності іншого суб'єкта виборчого процесу, ініціативної групи референдуму, комісії з референдуму, члена виборчої комісії,	

		члена ініціативної групи референдуму, члена комісії з референдуму або офіційного спостерігача при виконанні ними своїх повноважень, поєднані з...примушуванням.	
		Ч. 1 ст. 173: Грубе порушення угоди про працю службовою особою підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, а також окремим громадянином або уповноваженою ними особою ... примусом до виконання роботи, не обумовленої угодою.	
		Ч. 2 ст. 180: Примушування священнослужителя шляхом психічного насильства до проведення релігійного обряду.	
		Ч. 1 ст. 300: ...примушування до участі в створенні творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію... Ч. 3 ст. 300: ...примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію.	
		Ч. 1 ст. 301: ...примушування до участі в створенні творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру.	

		<p>Ч. 4 ст. 301: ...примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру.</p>	
		<p>Ч. 1 ст. 369-3: Вплив на результати офіційних спортивних змагань шляхом...примушування ... з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи або одержання внаслідок таких діянь неправомірної вигоди для себе чи третьої особи.</p>	
		<p>Ч. 1 ст. 373: Примушування давати показання при допиті шляхом незаконних дій з боку прокурора, слідчого або працівника підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність.</p>	
		<p>Ч. 1 ст. 404: Примушування начальника, а також іншої особи, яка виконує покладені на неї обов'язки з військової служби, до порушення цих обов'язків.</p>	

ДОДАТОК Б

Запропоновані зміни до КК України щодо кримінально-правового регулювання погрози

Чинна редакція статті, КК України	Запропонована редакція статті, КК України
Ч. 2 ст. 14: Готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності.	Ч. 2 ст. 14: Готуванням до злочину також є погроза вчинити такий злочин, тобто передача від одного суб'єкта до іншого вербальним чи невербальним способом інформації з обіцянкою (дійсною або мнимою) заподіяти у майбутньому конкретну визначену законом шкоду з метою залякування, якщо були достатні підстави допускати можливість реалізації такої обіцянки”.
Ч. 2 ст. 14.	Ч. 3 ст. 14.
Ч. 4 ст. 27: Підбурювачем є особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення злочину.	Ч. 4 ст. 27: Підбурювачем є особа, яка умовлянням, підкупом, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення злочину.
П. 6 ст. 66: Вчинення злочину під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність;	П. 6 ст. 66: Вчинення злочину під впливом примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність;
Ст. 129 Погроза вбивством	Виключити.
Ст. 195. Погроза знищення майна	Виключити.
Ч. 1 ст. 258: Терористичний акт, тобто застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою...	Ч. 1 ст. 258: Терористичний акт, тобто застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста).
Ч. 1 ст. 345: Погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо працівника правоохоронного органу, а також щодо його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків...	Виключити.

<p>Ч. 1 ст. 345-1: Погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо журналіста, його близьких родичів чи членів сім'ї у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності...</p>	<p>Виключити.</p>
<p>Ч. 1 ст. 346: Погроза вбивством, заподіянням шкоди здоров'ю, знищенням або пошкодженням майна, а також викраденням або позбавленням волі щодо Президента України, Голови Верховної Ради України, народного депутата України, Прем'єр-міністра України, члена Кабінету Міністрів України, Голови чи члена Вищої ради правосуддя, Голови чи члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голови чи судді Конституційного Суду України або Верховного Суду України чи вищих спеціалізованих судів України, Генерального прокурора, Директора Національного антикорупційного бюро України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Голови або іншого члена Рахункової палати, Голови Національного банку України, керівника політичної партії України, а також щодо їх близьких родичів, вчинена у зв'язку з їх державною чи громадською діяльністю...</p>	<p>Виключити (вказаних потерпілих вказати у ч. 2 ст. 346).</p>
<p>Ч. 1 ст. 350: Погроза вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом щодо службової особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок, застосована з метою припинення діяльності службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує...</p>	<p>Виключити.</p>
<p>Ч. 1 ст. 377: Погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо судді, народного засідателя чи присяжного, а також щодо їх близьких родичів у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя...</p>	<p>Виключити.</p>
<p>Ч. 1 ст. 398: Погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо захисника чи представника особи, а також щодо їх близьких родичів у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги...</p>	<p>Виключити.</p>

Ч. 1 ст. 405: Погроза вбивством або заподіянням тілесних ушкоджень чи побоїв начальникові, або знищенням чи пошкодженням його майна у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служби...	Виключити.
Ч. 2 ст. 444: Погроза вчинення дій, передбачених частиною першою цієї статті...	Виключити.

ДОДАТОК В

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації

1. Дімітров М.К. Система норм про погрозу вбивством у кримінальному законі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична* / головний редактор Р.І. Благута. Львів: ЛьВДУВС, 2018. Вип. 2. С. 243-252.

2. Дімітров М.К. Наказуемость угроз убийством в Уголовном законе Украины. *LEGEA SI VIATA*. Noiembrie. 2018. Nr. 11/2(323). С. 41-44.

3. Дімітров М.К. Об'єкт кримінально караної погрози: ревізія поглядів. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (62) С. 653-658.

4. Дімітров М.К. Суб'єктивні ознаки кримінально караної погрози. *Право.UA (науково-практичний журнал)*. 2018. № 3. С. 114-120.

5. Дімітров М.К. Особливості суспільно небезпечної дії при погрозі. *Порівняльно-аналітичне право (Електронне наукове видання)*. 2018. № 5. С. 272-274. URL: http://www.pap.in.ua/5_2018/78.pdf. (дата звернення: 1 квітня 2019 р.)

6. Дімітров М.К. Реальність як ознака погроз. *Молодий вчений*. 2018. № 12 (64). С. 494-497.

7. Дімітров М.К. Відповідальність за погрозу в пам'ятках українського права. *Наше право*. 2019. № 1. С. 11-17.

8. Дімітров М.К. Відмежування погрози заподіяти істотну шкоду від готування до злочину та замаху на злочин. *Право.UA (науково-практичний журнал)*. 2019. № 1. С. 18-23.

9. Дімітров М.К. Співвідношення кримінально-правових понять погрози та психічного примусу злочин. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 2 (volume 1). – С. 82-85.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

10. Дімітров М.К. Погроза у Кримінальному кодексі України: окремі питання кваліфікації. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 85-річчя доктора*

юридичних наук, професора Н.І. Клименко (м. Київ, 27 лютого 2018 р.). Київ-Маріуполь, 2018. С. 100-102.

11. Дімітров М.К. Залякування як ознака кримінально каранної погрози. *Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті судової реформи в Україні*: матеріали науково-практичного семінару (м. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 15 червня 2018 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. С. 15-18.

12. Дімітров М.К. Кримінально-правове поняття погрози: семантичний аналіз. *Правова реальність у трансформаційних умовах розвитку сучасної держави*: збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції “Актуальна юриспруденція”, м. Київ, 28 лютого 2018 р. Тези наукових доповідей. К.: Центр учбової літератури, 2018. С. 125-128.

13. Дімітров М.К. Співвідношення погрози і виявлення наміру вчинити злочин. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні*: тези доповідей регіональної наук.-практ. конф. (м. Львів, 14 грудня 2018 р.) / за заг. ред. І.В. Красницького. Львів: ЛьвДУВС, 2018. С. 356-360.

14. Дімітров М.К. Окремі ознаки погрози вбивством: правозастосовний аналіз. *Тридцять четверті економіко-правові дискусії*: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Львів, 2019. С. 91-102.

15. Дімітров М.К. Погроза у кримінальному законодавстві ФРН: порівняльно-правовий екскурс. Матеріали Всеукраїнської конференції “Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції”, 29 березня 2019 р.; кафедра кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету “Львівська політехніка”. Львів: СПОЛОМ, 2019. С. 109-111.

16. Дімітров М.К. Погроза у кримінальному законодавстві Франції: порівняльно-правовий екскурс. *Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 1-2 березня 2019 р. Дніпро: ГО “Правовий світ”, 2019. С. 97-99.

17. Дімітров М.К. Потерпілий від погрози за кримінальним правом України. *Актуальні дослідження правової та історичної науки: міжнародна науково-практична інтернет-конференція юридичного та історичного спрямування* (5 березня 2019 р., м. Київ). Випуск 10. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=2604 (дата звернення: 1 квітня 2019 р.).
18. Дімітров М.К. Співвідношення погрози та шантажу у кримінальному праві України. Матеріали Міжнародної конференції *“Проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення прав особи в Україні”*, 7 червня 2019 р.; кафедра кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету “Львівська політехніка”. Львів: СПОЛОМ, 2019. С. 67-68.
19. Дімітров М.К. Співвідношення погрози та психічного насильства у кримінальному праві України. *Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції: матеріали науково-практичного семінару* (м. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 31 травня 2019 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. С. 25-28.
20. Дімітров М.К. Система норм про погрозу заподіяння шкоди життю у КК України. Програма постійнодіючого науково-практичного семінару *“Проблеми кваліфікації злочинів проти життя та здоров'я особи”* (м. Львів, 15 березня 2019 р.). Львів: ЛьВДУВС. 12 с.